



***ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СЕКТОРУ
КОМЕРЦІЙНИХ ПОСЛУГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ***



Львів 2020

Національна академія наук України
Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України»

Наукова доповідь

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СЕКТОРУ
КОМЕРЦІЙНИХ ПОСЛУГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Львів 2020

УДК 332: 338.467:330.354:330.131.5

E90

Ефективність використання потенціалу сектору комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. Львів, 2020. 176 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

У науковому виданні розроблено та апробовано методичні підходи до виявлення видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг зі зростаючою соціально-економічною віддачою та стратегічною конкурентоспроможністю. Поведено аналіз ефективності використання потенціалу окремих сфер комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України.

Видання може бути корисним при виробленні, прийнятті та реалізації рішень у сфері регіональної політики на різних рівнях управління, для науковців, студентів, практиків і тих, хто цікавиться питаннями регіонального розвитку.

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-9481-3

Рецензенти:

*Мокій А.І., д.е.н., проф. відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»
Полякова Ю.В., д.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського торговельно-економічного університету*

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (Протокол №10 від 11.12.2020 р.).

© ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Методичні підходи до виявлення видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг з зростаючою економічною віддачою та стратегічною конкурентоспроможністю.....	6
2. Оцінка видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг в контексті соціально-економічної віддачі: національний і регіональний зріз.....	13
3. Аналіз ефективності використання потенціалу окремих сфер комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів	41
3.1. <i>Послуги у сфері торгівлі</i>	41
3.2. <i>Сфера фінансових та страхових послуг</i>	50
3.2.1. <i>Страхові послуги</i>	61
3.3. <i>Сфера транспортних послуг</i>	70
3.4. <i>Сфера туристичних послуг</i>	83
3.5. <i>Послуги у сфері операцій з нерухомістю</i>	93
3.6. <i>Сфера креативних послуг</i>	102
3.7. <i>Послуги у сфері інформаційно-комунікаційних технологій</i>	115
Додатки.....	125

ПЕРЕДМОВА

В умовах розвитку постіндустріального суспільства сфера послуг набуває найдинамічнішого розвитку та стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, покращення добробуту населення. Розширення сектора послуг у світовому та національному масштабах пояснюється процесами лібералізації, інтеграції та глобалізації світової економіки, дематеріалізацією виробництва, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин, зростанням платоспроможності населення, що збільшує споживання освітніх, туристичних, медичних, соціальних та інших послуг.

Як показує практика, сфера послуг є однією з найважливіших і швидкозростаючих складових економіки як окремих країн, так і регіонів. Так, у розвинених країнах світу частка сфери послуг в структурі ВВП перевищує 70%, в ній зайнято понад 60% робочої сили (у США – до 75%). Протягом останніх тридцяти п'яти років частка комерційних послуг у світовій торгівлі зросла у 2 рази (з 16,2% у 1980 р. до 30 % у 2018 р.).

Сектор комерційних послуг¹ на сьогодні тісно пов'язаний з розвитком креативної економіки в містах та регіонах України, де створюються творчі кластери, реалізуються спеціальні артпроекти у сфері актуальних видів мистецтв та традиційної художньої культури, створюються нові інституції, такі як агентства креативних індустрій, творчі резиденції, які надають широкий спектр комерційних послуг. Для прикладу, в Європі креативна економіка генерує 32% (\$709 млрд.) світової економіки, та налічує 7,7 млн. робочих місць. Найбільш успішними в економічному плані є сектори реклами, теле- і радіомовлення, дизайну і архітектурного проектування, інформаційних технологій. Дані творчі сектори обслуговують потреби місцевого бізнесу. Архітектура, дизайн і проектування обслуговують будівельний бізнес і девелоперські проекти. Сфера дизайну розвивається повільними темпами і більшою мірою обслуговує ринок реклами, інформаційно-комунікаційних та медіатехнологій. А також менш стійкі у часі за всієї унікальності їхнього творчого продукту – художній та антикварний ринки, музична індустрія, видавничий і літературний сектори, мода тощо.

На сьогодні в Україні нарощують потенціал соціально-економічної віддачі види економічної діяльності у субсекторі комерційних креативних послуг, які пов'язані з мистецтвом, дизайном, медіа та інформаційними технологіями, архітектурою, урбаністикою, рекламою, маркетингом і PR. Оскільки сектор креативних послуг має позитивний вплив на економіку, соціальну інтеграцію, гуманітарну сферу, дослідження ефективності його використання у забезпеченні соціально-економічного розвитку на національному і регіональному рівнях дасть змогу кількісно та якісно визначити внесок креативних індустрій у ВВП, працевлаштування, розвиток підприємництва, культурні та освітні процеси.

Також за останні роки динамічно розвиваються регіональні ринки інформаційно-комунікаційних технологій та послуг, фінансових, страхових та банківських послуг, транспортно-логістичних, ділових, туристичних послуг тощо. Розвиток науки, технологій, інтелектуальний капітал є необхідними передумовами для подальшого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, електронної торгівлі, цифровізації економічних і суспільних процесів, що може відіграти роль “локомотиву зростання” всієї національної економіки, забезпечити міцні конкурентні переваги на світових ринках. Слід також використати вигідне гео економічне положення країни для розвитку транспортної інфраструктури та туризму.

¹ Комерційні або «ринкові» послуги – послуги, які виробляються для продажу з метою отримання прибутків та іншої комерційної вигоди і реалізуються на підставі ринкової вартості (секції G–S КВЕД)

Але потенціал сектору комерційних послуг недостатньо повно використовується у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України, адже значна їх частина знаходиться в тіні. Тому регіони недоотримують як соціальний ефект (внесок) у вигляді інклюзивної зайнятості, так і економічний – податкові надходження і оборот сектору у ВРП тощо. А крім того, важливо виявити види економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які мають зростаючу економічну та соціальну віддачу, а також стратегічну конкурентоспроможність, тобто принесуть максимальний соціально-економічний ефект для розвитку регіонів в майбутньому.

Потенціал сектору комерційних послуг знижують високий рівень та нарощування масштабів його тінізації, поширення її у сфері суспільно-політичних і соціально-економічних відносин, що впливає на базові характеристики економічного відтворення, а узалежнення процесів, що протікають в офіційній економіці, від тіньового сектора призводять до системної тінізації національного господарства, що критично загрозові вже не стільки для наповнення бюджетів і зростання ВВП, як для економічної безпеки держави – основи її національної безпеки.

У науковому виданні розроблено та апробовано методичні підходи до виявлення видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг з зростаючою соціально-економічною віддачею та стратегічною конкурентоспроможністю. Поведено аналіз ефективності використання потенціалу окремих сфер комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України. Дослідження зазначених тенденцій та динаміки нарощення потенціалу окремих сфер комерційних послуг в перспективі дасть можливість обґрунтовано підійти до визначення стратегічних пріоритетів системної детінізації та розвитку сектору комерційних послуг, а також до розробки інституційних та організаційно-економічних механізмів детінізації відносин у секторі комерційних послуг на національному та регіональному рівнях.

Формування пріоритетів сучасної політики детінізації сектору комерційних послуг повинно передбачати поступову відмову від патерналістських інструментів прямої підтримки окремих видів економічної діяльності чи господарюючих суб'єктів, на противагу використанню горизонтальних інструментів, дія яких спрямована на формування ефективного середовища взаємодії між бізнесом, владою та суспільством для формування конкурентного ринку послуг, адекватного внутрішнім і зовнішнім викликам. Для кожного регіону важливо підтримати ті види економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які базуються на їх самоідентифікації та ключових конкурентних перевагах розвитку, мають зростаючу економічну та соціальну віддачу, а також стратегічну конкурентоспроможність, тобто принесуть максимальний соціально-економічний ефект для розвитку регіонів в майбутньому, а також забезпечать високу якість наданих послуг населенню.

Доповідь підготовлено авторським колективом під науковим керівництвом д.е.н., проф. Мельник М.І.

Авторський колектив:

**Мельник М.І., д.е.н., проф. (підр. 1; 2),
Борщевський В.В., д.е.н., доц. (підр. 3.1),
Бабець І.Г. д.е.н., проф. (підр. 3.3),
Щеглюк С.Д., к.е.н., с.н.с. (підр. 3.6),
Залуцький І.Р., к.е.н., с.н.с. (підр. 1),
Лещух І.В., к.е.н., с.н.с. (підр. 3.2),
Жабинець О.Й., к.е.н., с.н.с. (підр. 3.2.1),
Гулич О.І., к.е.н., с.н.с. (підр. 3.4),
Дуб А.Р., к.е.н., с.н.с. (підр. 3.5),
Синюра-Ростун Н.Р., к.е.н., н.с. (підр. 2),
Яремчук Р.Є., м.н.с. (підр. 3.7).**

1. Методичні підходи до виявлення видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг з зростаючою економічною віддачою та стратегічною конкурентоспроможністю

Розробка та апробація методичних підходів до виявлення видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг з зростаючою економічною віддачою та стратегічною конкурентоспроможністю дасть змогу не лише оцінити ефективність використання потенціалу окремих секторів комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України в контексті якості зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, покращення добробуту населення, але й обґрунтувати стратегічні вектори нарощення його потенціалу, зокрема і на основі детінізації видів економічної діяльності в окремих секторах комерційних послуг, а також виважено підійти до розробки інституційних та організаційно-економічних механізмів стимулювання стратегічно перспективних видів комерційних послуг на національному та регіональному рівнях.

Аналіз існуючих методичних підходів та концепцій дослідження зростаючої віддачі вказує, що основними її чинниками є економія на масштабі, впровадження інновацій, мережеві ефекти, формування підтримуючих інституційних умов, можливості виходу (розширення) на зовнішні ринки збуту, розвиток менеджменту і ін.

Численні наукові дослідження, що послугували напрацюванню значного теоретико-методологічного базису щодо чинників економічного розвитку та секторальної політики, на сьогодні, з огляду на важливість проблеми потребують подальшого вивчення. Серед українських науковців, які досліджують питання пов'язані ефективністю функціонування ринку послуг, доцільно виокремити О.Г. Білоруса, С.Я.Боринця, І.В. Бураковського, А.С. Гальчинського, В.Головинську, В.Ф.Данільчука, М.Ю.Дядькова, В.Г.Єременка, Р.О. Заблоцьку, О.В. Зернецьку, Д.Г. Лук'яненка, А.А. Мазараккі, В.Є.Новицького, С.Г. Осіку, Ю.М. Пахомова, О.В. Плотнікова, А.М. Поручника, В.Т. П'ятницького, А.В. Рибчука, О.І. Рогача, А.П. Румянцева, В.Р. Сіденка, С.В. Сіденко, О.К. Скаленка, А.С. Філіпенка, Т.М. Циганкову тощо. Проте, недостатньо дослідженими і в теоретико-прикладному плані вирішеними залишаються такі завдання, як обґрунтування методичних підходів до визначення видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які мають зростаючу економічну віддачу та вищий потенціал у забезпеченні соціально-економічного зростання на національному та регіональному рівнях в умовах сучасних викликів, трендів і загроз пост-глобалізації.

На основі контент-аналізу економічної літератури, яка присвячена вивченню феномену зростаючої віддачі, авторами Кирдиною С.Г. та Шаталовою Т.Ю. були виділені сфери, де, як зазначає економічна теорія, перш за все фіксується ефект зростаючої віддачі, а саме:²

1. *Інфраструктура*. Відомо, що безперервно розвивається сектор транспортної, виробничої, соціальної, комунікаційної та ін. інфраструктури, який у підсумку і створює у собі механізм дії зростаючої віддачі. Розвиток інфраструктури сприяє, з одного боку, збільшенню простору і масштабу діяльності, а з іншого боку, концентрації виробництва і ринків збуту в ключових «вузлах» інфраструктури (наприклад, найбільш відвідувані сайти в Інтернеті, густонаселені міста, великі соціальні організації). Наприклад, в обраній літературі показано, що зниження граничних витрат має місце при розвитку таких сфер, як авіація, водні вантажоперевезення³, безпроводний Інтернет, мобільний зв'язок і дистанційна освіта⁴ та ін .

2. *Сфера послуг (третинний сектор)*. Експоненціальне зростання ефективності (зростаюча віддача) в сфері послуг також багато в чому забезпечується завдяки розвитку мереж. Наприклад, Інтернет виступає в якості інноваційного процесу, що знижує граничні

² Кирдина С.Г., Шаталова Т.Ю. Возрастающая отдача в современной экономической литературе: контент-анализ российских и зарубежных источников. URL: http://www.kirdina.ru/doc/news/04apr14/kirdina_shatalova.pdf

³ Arrow K. J. 1963. Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care // American Economic Review, vol. 53. p. 958.

⁴ Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries. 2006. The World Bank. Washington, D. C.

витрати за допомогою автоматизації і віртуалізації операцій⁵. Хоча це може вести до скорочення персоналу, що робить негативний вплив на рівень безробіття в цій сфері, але при цьому істотно знижуються витрати безпосередньо для підприємця.

3. *Зовнішня торгівля*. В останні роки ця сфера стає одним з найбільш досліджуваних сегментів, де фіксується зростаюча віддача. Дві країни, які уклали угоду про торгівлю, перетворюють два маленьких ринки в один великий⁶, що сприяє посиленню конкурентної боротьби і підвищенню ефективності переможця. На думку нобелівського лауреата Пола Кругмана, від глобалізації виграють практично всі учасники – за рахунок зниження середніх витрат виробництва і появи більшої асортименту товарів на ринку⁷. Однак учений відзначає, що його модель працює тільки для індустріально розвинених країн. Торгівля між бідними і багатими країнами обумовлюється теорією Хекшера-Оліна, ідеї якої розвивають Е. Райнерт, В. Антвейлер, Д. Трефлер, Е. Хелпман і ін. Порівняльна перевага слаборозвинених аграрних держав в сферах сільського господарства та добувної промисловості, як впливає з цієї теорії, в перспективі тільки підсилює економічну диференціацію і закріплює першість розвинених країн в сферах високих та інформаційних технологій.

4. *Високі технології*. Брайан Артур зазначає, що «насправді основна частина економіки, яка фактично підпорядкована закону зростаючої віддачі, - це сфера високих технологій»⁸. Основні причини пов'язані з наступними факторами: високі зовнішні витрати (розробка програмного забезпечення та дизайну) поєднуються з низькими витратами на виробництво одиниці продукту (витрати на один дисковий носій або на розміщення продукту в мережі Інтернет); мережеві ефекти (необхідна сумісність програмного забезпечення з мережею користувача); споживчі звички (високі витрати на перенавчання); залежність від обраного стандарту (наприклад, QWERTY-ефект).

5. *Інформаційна сфера (четвертинний сектор)*. Відповідно до статистики ООН до четвертинного сектору відносять науку і наукове обслуговування, інжиніринг, консалтинг, телекомунікаційну та аерокосмічну зв'язок, а також інформаційне середовище. Основною особливістю цієї сфери є товари, переважаючі затрати яких припадають на сферу знань, а використання матеріальних ресурсів зводиться до мінімуму. Інформація як продукт даної сфери негайно стає і фактором подальшого виробництва. У цьому сегменті ефекти зростаючої віддачі, які характерні для третинного сектору, виражені ще в більшій мірі.

В контексті критеріїв та чинників зростаючої економічної віддачі, відомий норвезький вчений-економіст Ерік Райнерт образно підкреслює, що у сфері послуг та обробної промисловості немає активів, які залежать безпосередньо від природи, - ні полів, ні шахт, ні рибальських угідь, обмежених за кількістю або якістю. У цих галузях збільшення виробництва викликає падіння витрат або зростання віддачі. Промисловим компаніям і виробникам реалізованих послуг важливо мати велику частку на ринку, тому що великі обсяги виробництва дозволяють їм знизити витрати виробництва за рахунок зростаючої віддачі. Зростаюча віддача створює владу над ринком: компанії в великій мірі можуть впливати на ціну того, що вони продають (недосконала конкуренція).

Як правило, зростаючій віддачі сприяє недосконала конкуренція: дійсно, спадні питомі витрати – це одна з причин ринкової влади в умовах недосконалої конкуренції. Спадна віддача (неможливість розширити виробництво за межі певного рівня і зберегти спадні витрати) і утруднена диференціація продукції (пшениця - це завжди пшениця, а марок автомобілів може бути скільки завгодно) є ключовими факторами встановлення досконалої конкуренції на ринку виробництва сировинних товарів. Експорт багатих країн розвиває їх економіку, тобто збільшує віддачу і створює недосконалу конкуренцію, а традиційний експорт бідних країн, навпаки, тягне

⁵ Артур Б. 2005. Возрастающая отдача и два мира бизнеса // Современная экономическая теория, том 3, № 4.

⁶ Захаренко Р. Л. 2009. Пол Кругман: нобелевский лауреат, теоретик международной торговли и экономической географии // Экономический журнал Высшей школы экономики, № 1. С.131.

⁷ Krugman P. 1979. Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade // Journal of International Economics. № 9.

⁸ Артур Б. 2005. Возрастающая отдача и два мира бизнеса // Современная экономическая теория, том 3, № 4. С.11.

шкідливі для економіки наслідки. Століттями термін «обробна промисловість» означав поєднання технологічного прогресу, зростаючої віддачі і недосконалої конкуренції. Розвиваючи обробну промисловість, країни заохочували вигідний тип економічної діяльності. Однак за останні десятиліття для багатьох галузей, які виробляють послуги, характерні стрімкий технологічний прогрес і зростаюча віддача, так що відмінності між обробною промисловістю і виробництвом послуг стали стиратися. У багатьох країнах ми, як правило, спостерігаємо недосконалу конкуренцію і економічну діяльність зі зростаючою віддачею⁹.

Важливість вивчення в економічній науці явища зростаючої віддачі (витрати на виробництво падають при збільшенні обсягів виробництва), технологічного прогресу, можливості якого сильно різняться в різних видах економічної діяльності, і синергії, пояснюється тим, що саме ці чинники, діючи спільно, утворюють ланцюгову реакцію, яка створює структурні зміни, іменовані економічним розвитком. Країна, де спостерігається активний технологічний прогрес, де є зростаюча віддача і національні синергічні ефекти, розвиваються більш динамічно та ефективно. А бідні країни, що експортують види товарів, які не характеризуються технічністю, зростаючою віддачею та синергетичними ефектами, несуть збитки¹⁰.

В умовах глобалізації виробництво товарів і послуг часто характеризується істотною зростаючою віддачею від масштабу виробництва (економії на масштабах виробництва): чим більший ринок, чим більше товарів і послуг ми споживаємо, тим дешевше обходиться виробництво одиниці цих товарів і послуг. У цьому явищі міститься величезний потенціал, здатний збільшити добробут всього людства. Щоб побудувати завод з виробництва життєво необхідних ліків, потрібні сотні мільйонів доларів. Чим більшим буде обсяг продажів, за яким в результаті розподіляться фіксовані витрати, тим дешевше обійдеться ці ліки кожній окремій людині. На більшому (глобальному) ринку в умовах вільної торгівлі витрати з виробництва інновацій і технологічного прогресу розподіляються між великою кількістю споживачів, тому інновації та технічні поліпшення здатні досягти кожного окремого громадянина світу швидше і дешевше. Чим більші можливості розширення ринків збуту, тим більші можливості розвитку і реалізації інновацій. Ще один аргумент – це синергія і кластерні ефекти. Нові знання зростають в середовищі, де кілька компаній, не обов'язково конкурують одна з одною, працюючи в єдиному комплексі, а потужна синергія народжується також між компаніями, що працюють в різних сферах.

При глобальній економіці кожна країна могла б розвинути власні кластери (їх також називають блоками розвитку і полюсами зростання), в яких компанії росли і процвітали так, як не могли б рости і процвітати окремо. Знову ж, чим більший ринок складається в результаті економічної інтеграції, тим він забезпечить більший поділ праці, спеціалізацію і великі знання.

Всі ці фактори здатні принести вигоду кожному з нас, причому в ролі як виробника, так і споживача. Об'єднавшись, ці фактори можуть забезпечити зростання зарплат, появу нових і / або дешевих товарів і послуг; саме їм зобов'язані своїм багатством деякі країни.

Ці чинники - масштаб, технічний прогрес і синергія - працюють разом, в тісному зв'язку один з одним, посилюючи один одного. Хоча в теорії це абсолютно різні явища; на практиці зростаючу віддачу і технологічний прогрес часто важко розділити. Будь-яка економія на масштабах (включаючи економію від диверсифікації виробництва і мережеві ефекти) залежить від синергії, яка створюється в таких мережевих системах. Університети – також важлива частина новаторських систем. Навчальні процеси, що відбуваються там, де інновації, зростаюча віддача і синергічний / кластерний ефект зустрічаються і працюють разом, складають суть економічного розвитку, яке зробило великі частини світу багатими і благополучними. Сьогодні ця ідея знайшла вираз в понятті потрібної спіралі, тобто зв'язку між промисловістю, державою і університетським сектором.

⁹ Ерік С. Райнерт. Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними. URL: https://id.hse.ru/data/2016/12/22/112066820/Reinert_5_ed._site.pdf. – С. 14-15.

¹⁰ Там само. – С. 33-35.

Ці фактори давно працюють разом і визнані важливими. Розвитку людства сприяє зростаюча продуктивність, а високий рівень життя вимагає постійного зростання ринків¹¹.

Між обробною промисловістю і сектором наукомістких послуг діє синергія майже така сама, яку ми спостерігаємо між обробною промисловістю і сільським господарством. Синергія між різними секторами має критичне значення. Розвиток міських видів діяльності залежить від сільських ринків так само, як підвищення зарплат на сільських ринках залежить від міської купівельної спроможності, ринку праці і технологій. Сьогоднішній сектор послуг залежить від сектора обробної промисловості. Історія людства знає тільки одну успішну формулу, що дозволяє розірвати порочне коло низької продуктивності та низької купівельної спроможності і підняти в країні середній достаток: ввести на ринок праці сектор певного мінімального розміру зі зростаючою віддачею¹².

Основними чинниками, які сприяють забезпеченню зростаючої віддачі на основі стандартів економічної теорії та огляду економічної літератури було названо¹³:

1. *Економія від масштабу*. Ефект масштабу передбачає падіння граничних витрат виробництва при збільшенні обсягів виробництва. Ця категорія пов'язана з поліпшеним управлінням в рамках великої організації або території, можливістю проведення великих науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, встановленням стандарту якоїсь технології, монополістичної конкуренцією і ін.

2. *Зростання освіти і якості людського капіталу*. У даній категорії розглядаються такі явища, як поглиблення спеціалізації працівників, що дозволяє в подальшому здійснювати також економію на масштабі (А. Сміт, А. Маршалл), крива навчання, або «петля навчання» (Д. Кольб), згідно з якою накопичені у виробництві знання збільшують продуктивність праці (роботи Е. Янга, К. Ерроу та П. Ромера): підтримка, поширення і розвиток інновацій, а також розширення інформаційних мереж для збільшення потоків обміну інформацією.

3. *Впровадження інноваційних технологій*. Увага, яку привертає до себе інноваційний процес, пояснюється перш за все тим, що він здатний на таку віддачу, ефективність якої набагато вища стандартних підходів і прийомів¹⁴. Крім того, стимульований технічний прогрес сприяє скороченню потреби в більш дорогих факторах виробництва¹⁵ і, відповідно, знижує граничні витрати. Як показано в ряді робіт, обсяг інноваційної діяльності фірми зростає більш ніж пропорційно зі збільшенням її розмірів, а також збільшується в міру концентрації ринку¹⁶.

4. *Створення підтримуючих інститутів і розвиток менеджменту*. У даній категорії в якості основного фактору розглядаються стандарти (найчастіше технологічні), інституційне середовище, що формують довгострокові тенденції економічного зростання, управління і структура організації та ін. На думку Морозової, «два фактора формують напрямок інституційних змін: зростаюча віддача і недосконалість ринків, що характеризується значними трансакційними витратами. У тому середовищі, де немає зростаючої віддачі інститутів, і ринки бувають тільки конкурентними, інститути не мають значення¹⁷. Але оскільки таких ринків немає, то інститути повсюдно «мають значення», в тому числі і як фактор зростаючої віддачі.

5. *Мережеві ефекти* (в тому числі так звана «інфрамаржинальна економіка»). Інфрамаржинальна економіка являє собою застосування інфрамаржинального аналізу для

¹¹ Ерік С. Райнерт. Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними. URL: https://id.hse.ru/data/2016/12/22/1112066820/Reinert_5_ed._site.pdf. – С. 73.

¹² Там само. – С. 182

¹³ Кирдина С.Г., Шаталова Т.Ю. Возрастающая отдача в современной экономической литературе: контент-анализ российских и зарубежных источников. URL: http://www.kirdina.ru/doc/news/04apr14/kirdina_shatalova.pdf

¹⁴ Белякова Г. Я., Петрова О. А. 2006. Инновационное замещение в промышленности России: факторы влияния. URL: <http47://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2006/006.pdf>

¹⁵ Habakkuk H. O. 1962. American and British Technology in the Nineteenth Century. Cambridge, Cambridge University Press.

¹⁶ Камъен М. И., Шварц Н. Л. 1981. Технология: больше результатов с меньшими затратами? // Современная экономическая мысль. Серия «Экономическая мысль Запада» / Ред.: Афанасьева В. С. и Энтова Р. М. М.: Прогресс.

¹⁷ Морозова И. А. 2010. Проблемы институционализации российской образовательной системы в условиях экономики. Современная экономика: проблемы и решения. 7(7).

дослідження мережевих ефектів поділу праці і пов'язаних з цим економічних проблем (роботи австралійського вченого Хіаокаі Yang). Механізм дії зростаючої віддачі в зв'язку з мережевими ефектами відображає, наприклад, один із законів Меткалфа: корисність мережі дорівнює половині квадрата чисельності користувачів цієї мережі.

6. *Залежність від попереднього шляху* (path dependence). Цей фактор пояснює залежність поточного вибору агентів від зроблених раніше, в т.ч. випадкових, незначних історичних подій і т.д.¹⁸. Оскільки в ході кожного вибору відбувається запам'ятовування інформації і створення певних зразків (патернів), то в подальшому витрати на прийняття рішень в рамках обраного шляху (path) скорочуються, що призводить до ефекту зростаючої віддачі.

7. *Неподільність факторів виробництва*. У науковій літературі вказується, що зростаюча віддача пояснюється присутністю неподільності хоча б в одному з необхідних факторів виробництва.

8. *Просторові особливості*. «Територія» в такому випадку розглядається як система локалізованих технологічних екстерналій. Простір виступає джерелом зростаючої віддачі від масштабу і позитивних екстерналій, які приймають форму економії від агломерації і локалізації.

Більш високі темпи зростання досягаються в локальній виробничій системі, в якій зростаюча віддача від масштабу позитивно впливає на виробничу ефективність, призводить до зниження виробничих і трансакційних витрат та до зростання інноваційної спроможності економічних агентів. Більш того, територія розглядається як система локального управління, яка об'єднує державу, приватних учасників ринку та інститутів. Нарешті, територія є системою економічних та соціальних відносин, що становлять соціальний капітал конкретного географічного простору¹⁹.

Водночас Ерік Райнерт застерігає, що стрибок в передову економіку послуг навряд чи зможе допомогти біднішим країнам. Бідні люди, які стають багатшими, перш за все потребують промислових товарів. Просунута економіка послуг супутня тільки розвиненому промислому сектору. Саме тому деіндустріалізація – знищення сектора зі зростаючою віддачею, яку проходять периферійні країни під керівництвом світових фінансових організацій, є злочином проти людства. Треба відмовитися від продуктів, що ведуть в технологічний глухий кут, і ввести в національні виробничі системи конкуренцію Шумпетерового типу.

Маршалл писав, що вводити податки на діяльність з спадаючою віддачею заради того, щоб субсидувати діяльність зі зростаючою віддачею, – це правильна стратегія. Він підкреслював, що важливо займатися виробництвом в секторах, де найшвидший технічний прогрес, і звертав увагу на роль синергії (ідея промислових районів)²⁰.

Як наголошує К.С. Джомо, помічник Генерального секретаря ООН з питань економічного розвитку, засновник і голова Міжнародної мережі фахівців з економіки розвитку: «для економічного розвитку необхідні глибинні, якісні зміни не тільки економічного, але і суспільного ладу. Через те, що в багатьох бідних країнах поняття економічного розвитку було зведено до накопичення капіталу і перерозподілу ресурсів, економічна відсталість стала постійною рисою»²¹.

Констатуючи, що стандартна економічна теорія, на якій заснована сьогоднішня стратегія розвитку, не знає якісних відмінностей між видами економічної діяльності,

¹⁸ Дэвид П. 2005. Доклад «Path Dependence and Historical Social Science: an Introductory Lecture», представленый на научном симпозиуме «20 лет исследования QWERTY-эффектов и зависимости от предшествующего развития», ГУ ВШЭ, Москва, 13 мая 2005 г.; Белокрылова О. С., Ледяева Е. В. 2007. Институционализация поведения агентов в контексте императивов информационной экономики. Ростов-на-Дону: Изд-во Южного федерального университета.

¹⁹ Camagni R. 2002. On the Concept of Territorial competitiveness: Sound or Misleading? // Urban Studies. № 39(13). URL: <http://www.sre.wu.wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa02/cd-rom/papers/518.pdf>

²⁰ Ерік С. Райнерт. Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними. URL: https://id.hse.ru/data/2016/12/22/1112066820/Reinert_5_ed._site.pdf. – С. 163

²¹ Там само. – С. 2

Ерік Райнерт рекомендує імплементувати власне якісні види діяльності, яким властиві такі методологічні характеристики:

- нові знання з високою ринковою цінністю;
- крута крива продуктивності;
- швидке зростання обсягу виробництва;
- стрімкий технологічний прогрес;
- активна науково-дослідна діяльність;
- заохочується навчання на практиці;
- інвестиції надходять в великому обсязі / неподільні;
- конкуренція недосконала, але динамічна;
- високий рівень заробітної плати;
- можливості для економії на масштабі і диверсифікації виробництва;
- висока концентрація галузей;
- високі ставки: високі бар'єри на вхід і вихід;
- зв'язок та синергія;
- інноваційні продукти тощо²².

Успішна стратегія включає диверсифікацію виробництва, перехід від секторів з спадаючою віддачею (традиційного виробництва сировинних матеріалів і сільського господарства) до секторів зі зростаючою віддачею (технологіям, інтенсивної обробної промисловості і послуг), в результаті відбувається поділ праці і виникає інший суспільний лад. Звільнивши з полону натуральне сільське господарство, така стратегія допоможе створити міський ринок для товарів, що сприяє спеціалізації та інноваціям, розвитку нових технологій, альтернативних секторів трудової зайнятості та економічної синергії, які об'єднують національну державу. Ключ до стабільного розвитку – це взаємодія між секторами з спадаючою і зростаючою віддачею в межах одного ринку праці²³.

На сьогодні в Україні потенціал сектору комерційних послуг недостатньо повно використовується у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України, адже значна їх частина знаходиться в тіні. Тому регіони недоотримують як соціальний ефект (внесок) у вигляді інклюзивної зайнятості, так і економічний – податкові надходження і оборот сектору у ВРП тощо.

З метою оцінки ефективності використання потенціалу сектору комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону запропоновано методичний підхід, який дасть змогу визначити специфіку, тенденції та оцінити рівень віддачі створених в процесі надання послуг ресурсів в контексті соціальних, економічних ефектів, впливу на рівень та якість життя, розвиток людського потенціалу.

Інтегральний показник ефективності використання потенціалу певної сфери комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіону буде розраховано на основі системи індикаторів:

- загальні індикатори, що характеризують внесок певного виду комерційних послуг у створення суспільного блага (частка певного виду комерційних послуг в загальній величині послуг в регіоні та у загальних обсягах ВДВ регіону, частка певного виду комерційних послуг у загальному обсязі випуску в регіоні) та його роль у формуванні ринку праці (рівень заробітної плати, частка зайнятих у певному секторі комерційних послуг у загальній кількості зайнятих в сфері послуг та економіці регіону загалом, рівень неформальної зайнятості);

- індикатори ефективності діяльності суб'єктів господарювання у певному секторі комерційних послуг (фінансовий результат до оподаткування, рентабельність операційної діяльності підприємств, частка прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств, продуктивність праці);

²² Ерік С. Райнерт. Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними. URL: https://id.hse.ru/data/2016/12/22/1112066820/Reinert_5_ed._site.pdf. – С. 196.

²³ Там само. – С. 160

- індикатори інвестиційної привабливості (концентрації чи локалізації) та ефективності використання інвестиційного потенціалу (частка певного виду комерційних послуг в загальних обсягах ПІІ у сферу послуг регіону та у обсягах ПІІ регіону загалом, частка певного виду комерційних послуг в загальних обсягах капітальних інвестицій у сферу послуг регіону та у обсягах капітальних інвестицій регіону загалом, відношення капітальних інвестицій до ВДВ комерційних послуг);

- індикатори бюджетної ефективності певного сектору комерційних послуг (рівень тінізації, частка сплачених податків підприємствами за ВЕД до відповідної загальної величини по сфері послуг та по регіону загалом, в розрізі: податок на прибуток, ПДВ, єдиний податок, податок на доходи фізичних осіб, туристичний збір і ін.);

- індикатори інноваційної активності та впровадження інноваційних технологій у певному секторі комерційних послуг (частка інноваційно активних підприємств, зайнятість на інноваційно активних підприємствах, частка підприємств з технологічними інноваціями, частка підприємств, що впроваджували організаційні та/або маркетингові інновації, частка інвестицій в технологічні та маркетингові інновації);

- індикатори зростання потенціалу / масштабності та розширення ринків збуту певного сектору комерційних послуг (вищі темпи зростання за всіма вище згаданими базовими індикаторами, частка ВЕД за експортом у секторі послуг та в регіоні загалом, наявність бар'єрів чи обмежень на вихід на зовнішні ринки, можливості диверсифікації послуг, участь у кластерах, мережах, включеність у міжнародні ланцюги створення доданої вартості тощо).

Апробація розроблених методичних підходів дасть змогу обґрунтовано підійти до формування пріоритетів сучасної політики детінізації та нарощення потенціалу сектору комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України, яка найперше повинна передбачати поступову відмову від патерналістських інструментів прямої підтримки окремих видів економічної діяльності чи господарюючих суб'єктів, на противагу використанню горизонтальних інструментів, дія яких спрямована на формування ефективного середовища взаємодії між бізнесом, владою та суспільством для формування конкурентного ринку послуг, адекватного внутрішнім і зовнішнім викликам. Для кожного регіону важливо підтримати ті види економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які базуються на їх самоідентифікації та ключових конкурентних перевагах розвитку, мають зростаючу економічну та соціальну віддачу, а також стратегічну конкурентоспроможність, тобто принесуть максимальний соціально-економічний ефект для розвитку регіонів в майбутньому, а також забезпечать високу якість наданих послуг населенню.

2. Оцінка видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг в контексті соціально-економічної віддачі: національний і регіональний зріз

В сучасних умовах суспільного розвитку сфера послуг набуває динамічного розвитку та стає одним із впливових чинників підвищення конкурентоспроможності, соціально-економічного зростання та покращення якості життя та добробуту населення. Розширення сектора послуг у світовому та національному масштабах пояснюється процесами лібералізації, інтеграції та глобалізації світової економіки, дематеріалізацією виробництва, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин, зміною потреб суб'єктів економіки та населення щодо споживання та просування товарів, робіт і послуг, зокрема, логістичних, ділових, посередницьких, освітніх, туристичних, медичних, соціальних та інших видів послуг.

Сфера послуг також успішно обслуговує потреби базових видів економічної діяльності, тобто реального сектору економіки. За останні роки в Україні динамічно розвиваються регіональні ринки інформаційно-комунікаційних технологій та послуг, фінансових, страхових та банківських послуг, транспортно-логістичних, ділових, туристичних послуг тощо. Архітектура, дизайн і проектування обслуговують будівельний бізнес і девелоперські проекти, забезпечують ринок реклами, інформаційно-комунікаційних та медіатехнологій. Сектор комерційних послуг на сьогодні тісно пов'язаний з розвитком креативних індустрій в містах та регіонах України, де створюються творчі кластери, реалізуються спеціальні артпроекти у сфері актуальних видів мистецтв та традиційної художньої культури, створюються нові інституції, такі як агентства креативних індустрій, творчі резиденції, які надають широкий спектр комерційних послуг. Найбільш успішними в економічному плані є сектори реклами, теле- і радіомовлення, дизайну і архітектурного проектування, інформаційних технологій. Послуги у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, програмного забезпечення, електронної торгівлі, які в останні роки динамічно розвиваються в Україні, можуть відіграти роль "локомотиву розвитку" для всієї національної економіки, забезпечити міцні конкурентні переваги на світових ринках.

На сьогодні потенціал сектору комерційних послуг недостатньо повно використовується у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України, адже значна їх частина знаходиться в тіні. Тому регіони недоотримують як соціальний ефект (внесок у створення суспільного блага) – у вигляді інклюзивної зайнятості, так і економічний – ефективність діяльності суб'єктів господарювання, продуктивність праці, бюджетна (рівень тінізації, частка сплачених податків) та інвестиційна ефективність, оборот сектору у ВРП, рівень інноваційної активності та впровадження інноваційних технологій, зростання потенціалу / масштабності та розширення ринків збуту у секторі комерційних послуг тощо. А крім того, важливо виявити види економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які мають зростаючу економічну та соціальну віддачу, а також стратегічну конкурентоспроможність, тобто принесуть максимальний соціально-економічний ефект для розвитку регіонів в майбутньому.

Збереження високого рівня та нарощування масштабів тінізації сектору комерційних послуг, поширення її у сфері суспільно-політичних і соціально-економічних відносин, вплив на базові характеристики економічного відтворення й узалежнення таким чином процесів, що протікають в офіційній економіці, від тіншового сектора призводять до системної тінізації національного господарства, що критично загрозливі вже не стільки для наповнення бюджетів і зростання ВВП, як для економічної та національної безпеки загалом. За дослідженням міжнародної асоціації ACCA (Association of Chartered Certified Accountants - міжнародна професійна бухгалтерська організація, що систематично здійснює вимірювання рівня тіншової

економіки серед 28 країн світу) рівень тінізації економіки України є досить високим та має зростаючу динаміку, що негативно позначається на її міжнародному іміджі (рис. 2.1).

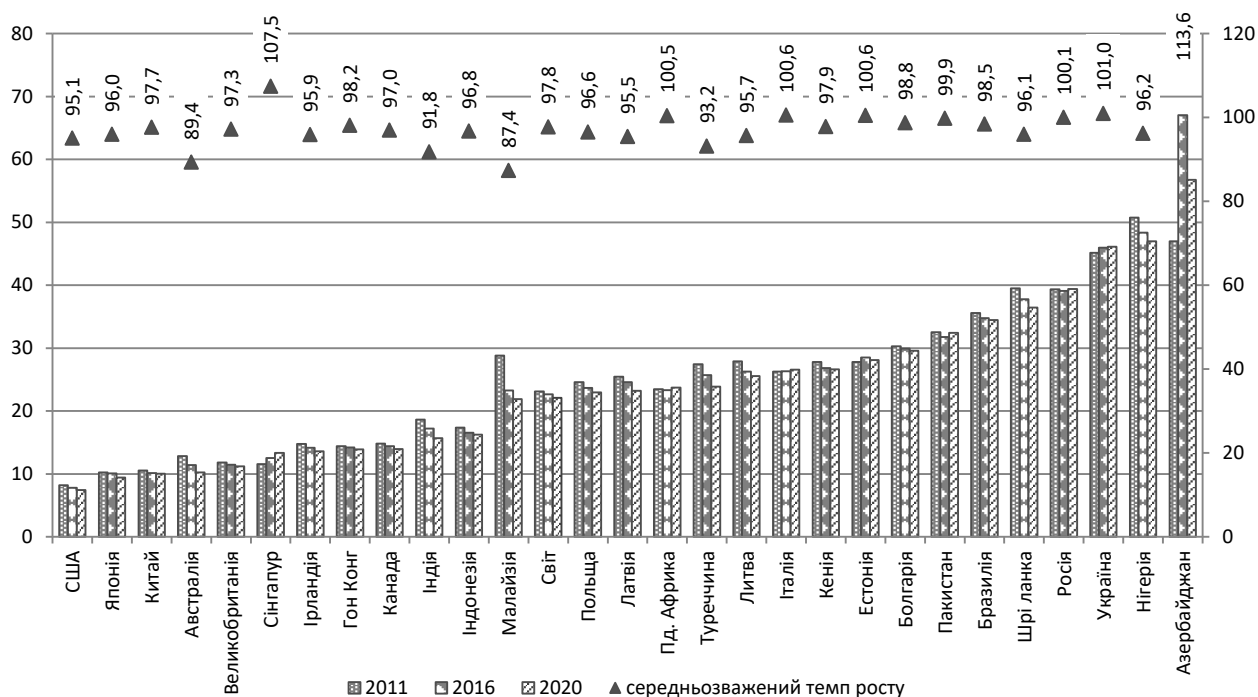


Рис. 2.1 Рівень тіньової економіки країн світу, %*

*Джерело: складено за даними: ²⁴

За розрахунками Мінекономіки рівень тіньової економіки у січні-березні 2020 року склав 31% від обсягу офіційного ВВП, що на 1 в.п. менше за показник січня-березня 2019 року. Усі без виключення ВЕД показали тенденцію до збільшення рівня тіньової економіки на тлі зростання обсягу збитків підприємств цих ВЕД за результатами січня-березня 2020 року порівняно з відповідним періодом 2019 року. Перелік найбільш тінізованих ВЕД у сфері послуг очолив “Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність” (збільшився на 18 в.п. до 54% від обсягу ВДВ порівняно з I кварталом 2019 року), що було пов’язано з об’єктивним збільшенням збитків підприємства галузі у 6,1 разів (до 40,6 млрд грн у I кварталі 2020 року), отриманих в умовах зупинених пасажирських та обмежених вантажних перевезень, рішення про які було прийнято у рамках карантинних заходів, спрямованих на стримання масштабів поширення COVID-19 у світі (рис. 2.2).

Своєю чергою досягнення ефективної системи детінізації сектору комерційних послуг можливо лише за допомогою узгодженої системи інструментів та засобів на різних рівнях управління задля досягнення єдиної головної мети і стратегічних цілей в тріаді орієнтирів: “прозоре ринкове конкурентне середовище та офіційна економіка з надійними “запобіжниками” тінізації – економічна безпека – конкурентоспроможна економіка”. Для цього слід сформувати інституційні та організаційно-економічні механізми детінізації відносин у секторі комерційних послуг на національному та регіональному рівнях.²⁵

²⁴ Emerging from the shadows. The shadow economy to 2025. <https://www.accaglobal.com/sg/en/professional-insights/global-economics/Emerging-from-the-shadows.html>

²⁵ Августин Р.Р. пріоритети та механізми системної детінізації економіки України. Автор. на зд. наук. ст. д.е.н. http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/Aspirantura/Rady/Spec_vchena_rada/Dysertacii/2018_11/Avgustin_Avtoref.pdf

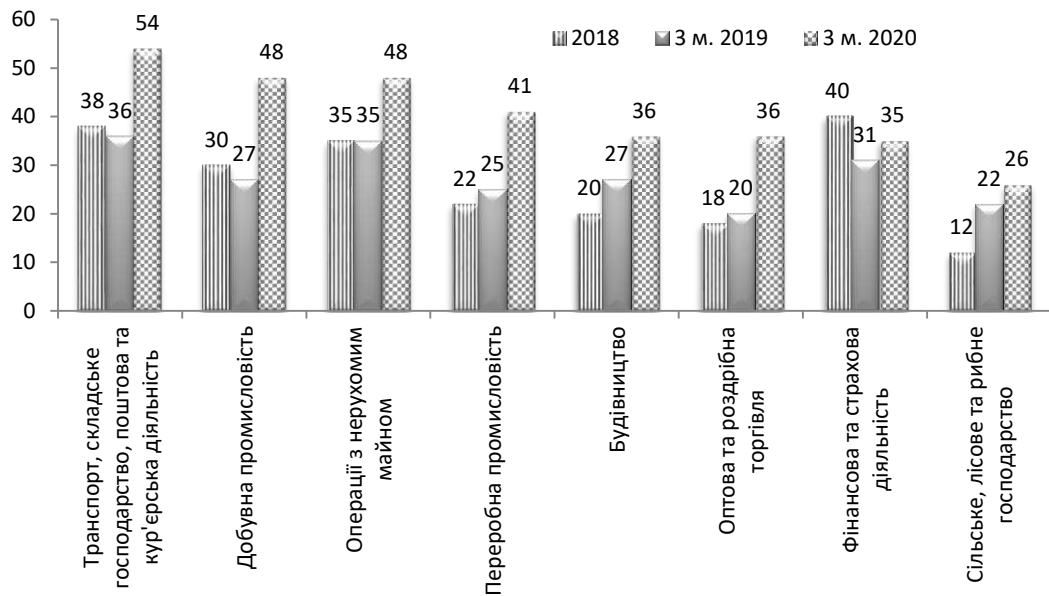


Рис. 2.2. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності в Україні, % від обсягу офіційного ВДВ відповідного ВЕД*

*Джерело: складено за даними.²⁶

Ефективне управління та зниження рівня тіньової економіки вимагає злагоджених дій на усіх рівнях влади: державному, регіональному, місцевому тощо. Основними заходами, які необхідно використати для зниження рівня тінізації Association of Chartered Certified Accountants пропонує:²⁷

- єдине регулювання – єдине транскордонне регулювання в регіональних блоках та покращення міжнародної координації;
- боротьба з нерівністю – політика, яка зменшує нерівність і створює справедливую економічну систему що заохочує людей більше дбати про суспільство у якому вони проживають;
- діалог з недержавними організаціями (громадським сектором), дозволяє використовувати їх досвід та знання для кращого розуміння причин та наслідків того, що відбувається серед широких верств населення;
- демократизація та доступність до процесу законотворчості;
- вирішення довгострокових інфраструктурних питань та факторів, особливо в «районах, де раніше не було жодної економічної діяльності»;
- розбудова спроможності – забезпечення кращої підготовки державних службовців, які контролюють тіньову економіку;
- економічні альтернативи – запровадження державних програм розвитку трудових відносин замість допомоги по безробіттю;
- прийняття та пристосування – для економік з найвищим рівнем неформальної діяльності ключовою стратегією є прийняття тіньової економіки як джерела інновацій та зростання.

²⁶ Тенденції тіньової економіки в Україні у січні - березні 2020 року URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>; Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2018 році https://issuu.com/mineconomdev/docs/shadow_2018_04.07.2019_1_

²⁷ The size of the shadow economy is expected to decline globally by 2025, but the fall isn't uniform and for a number of countries is it expected to rise. URL: <https://www.accaglobal.com/sg/en/professional-insights/global-economics/Emerging-from-the-shadows.html>

Формування пріоритетів сучасної політики детінізації сектору комерційних послуг повинно передбачати поступову відмову від патерналістських інструментів прямої підтримки окремих видів економічної діяльності чи господарюючих суб'єктів, на противагу використання горизонтальних інструментів, дія яких спрямована на формування ефективного середовища взаємодії між бізнесом, владою та суспільством для формування конкурентного ринку послуг, адекватного внутрішнім і зовнішнім викликам. Для кожного регіону важливо підтримати ті види економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які базуються на їх самоідентифікації та ключових конкурентних перевагах розвитку, мають зростаючу економічну та соціальну віддачу, а також стратегічну конкурентоспроможність, тобто принесуть максимальний соціально-економічний ефект для розвитку регіонів в майбутньому, а також забезпечать високу якість наданих послуг населенню.

З динамічним розвитком науки та інформаційних технологій, глобалізацією ринків та загостренням конкуренції на них, перенасичення ринку товарами, сфера послуг нарощує свій потенціал в структурі національної економіки. В цьому середовищі відбувається зростання доходів та рівня життя населення, потреби та запити якого постійно видозмінюються, а споживчий попит спрямовується на послуги, відтак частка цієї сфери у ВВП держав перевищує 50%, відповідно збільшується зайнятість у сфері послуг.

Ринок послуг має свої особливості, що зумовлює специфіку його формування та функціонування: послуги не накопичуються (за винятком окремих видів), не транспортуються, не існують окремо від виробника, споживаються в моменті та місці їх надання;²⁸ збільшення обсягу реалізації послуг відбувається через зростання попиту на них.

Завданням нашого дослідження є виявлення видів економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які мають зростаючу економічну та соціальну віддачу, а також стратегічну конкурентоспроможність, тобто принесуть максимальний соціально-економічний ефект для розвитку регіонів в майбутньому. Аналіз буде базуватись на основних видах послуг, які визначені згідно класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД-2010)²⁹, а саме в розрізі наступних секцій:

- Секція G - оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів,
- Секція H - транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність,
- Секція I - тимчасове розміщування й організація харчування,
- Секція J - інформація та телекомунікації,
- Секція K - фінансова та страхова діяльність,
- Секція L - операції з нерухомим майном,
- Секція M - професійна, наукова та технічна діяльність,
- Секція N - діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування,
- Секція O - державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування,
- Секція P - освіта,
- Секція Q - охорона здоров'я та надання соціальної допомоги,
- Секція R - мистецтво, спорт, розваги та відпочинок,
- Секція S - надання інших видів послуг.

Сьогодні ринок послуг в Україні розвивається динамічно однак нерівномірно. В середині ринку спостерігаються диспропорції за видами послуг та обсягами їх реалізації, за кількістю зайнятих, питомою часткою послуг у структурі ВВП тощо.

²⁸ Пойта І. О. Оцінка сучасного стану ринку послуг. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Сер. : Економічні науки. 2013. № 1. С. 306-308. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzhdtu_econ_2013_1_73.

²⁹ Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010) URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html

Загалом в Україні виявляється неоднозначна тенденція у розвитку сфери послуг. Так за абсолютними показниками обсяг реалізованих послуг за період 2013-2018 рр. зріс більш як у два рази (з 357,1 млрд грн у 2013 р. до 773,1 млрд грн у 2018 р.), а темп росту обсягу реалізованих послуг за відповідний період склав 199,1%, що загалом відповідає загальносвітовій тенденції. Однак, враховуючи індекс інфляції за відповідний період (252,1%³⁰) реальний темп спадання становив 85,9% (на фоні темпів спаду за цей період у промисловості – 91,3 %, а економіки загалом – 90,7%), тобто наявні тенденції не характерні для постіндустріального типу розвитку економіки.

За обсягом реалізованих послуг серед регіонів найвища частка припадала на м. Київ, і хоч частка столиці зменшилася на 0,56% (у 2018 р. порівняно з 2013 р.), він все ж залишається безумовним лідером. У першу п'ятірку серед областей входять Одеська, Дніпропетровська, Львівська, Харківська та Київська області, частка яких складає від 9 до 4% (рис. 2.3).

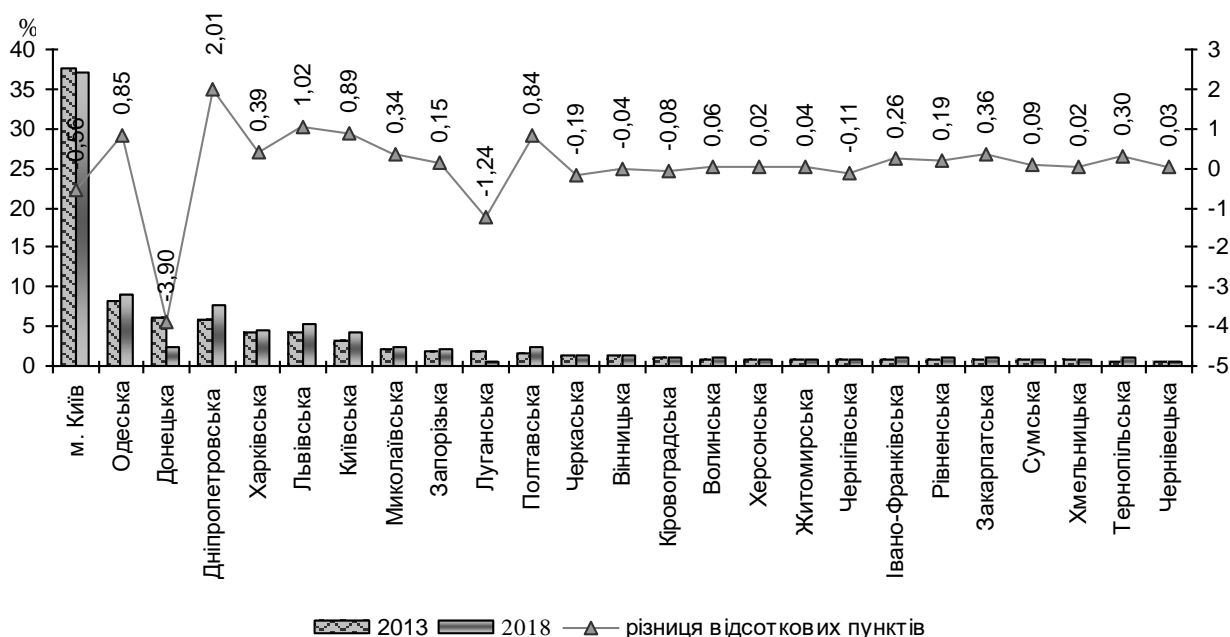


Рис. 2.3. Частка реалізованих послуг підприємствами сфери послуг за регіонами від загальної величини по Україні, %*

*Джерело: складено за даними:³¹

Найвища позитивна динаміка зростання частки обсягу реалізованих послуг за аналізований період спостерігалась у Дніпропетровській (2 в.п.) та Львівській (1 в.п.) областях, найвища швидкість спаду частки була характерна для Донецької (-3,9 в.п.) та Луганської (-1,2 в.п.) областей.

Проте, навіть з врахуванням інфляції за період 2013-2018 рр. (252,1%) високу інтенсивність розвитку продемонструвала сфера тимчасового розміщування й організації харчування (184,2%) та транспортних послуг (102,7%) на фоні зниження зайнятості, проте спадна динаміка була менш інтенсивною, ніж в промисловості (76,5%) та економіці загалом (80,2%) (рис. 2.4), аналогічна тенденція простежується і у регіональному розрізі. Лише в 9 областях України спостерігались позитивні темпи росту обсягу реалізованих послуг (табл. 2.1, Додаток 2).

На ринку послуг у 2018 рр. хоч і відбулись незначні структурні зміни за видами економічної діяльності, як і раніше, найбільшу питому вагу в загальному обсязі реалізованих

³⁰ Калькулятор інфляції URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_infl_uk/calc_p1d.asp?ter=00000000000&month=12&year=2018&year_b=2013&month_b=&tov=1&kat=4&Submit.x=48&Submit.y=17

³¹Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

послуг займали послуги сфері транспорту – 45,5%. Порівняно з 2013 р. їхня частка збільшилась на 7,3 в.п.

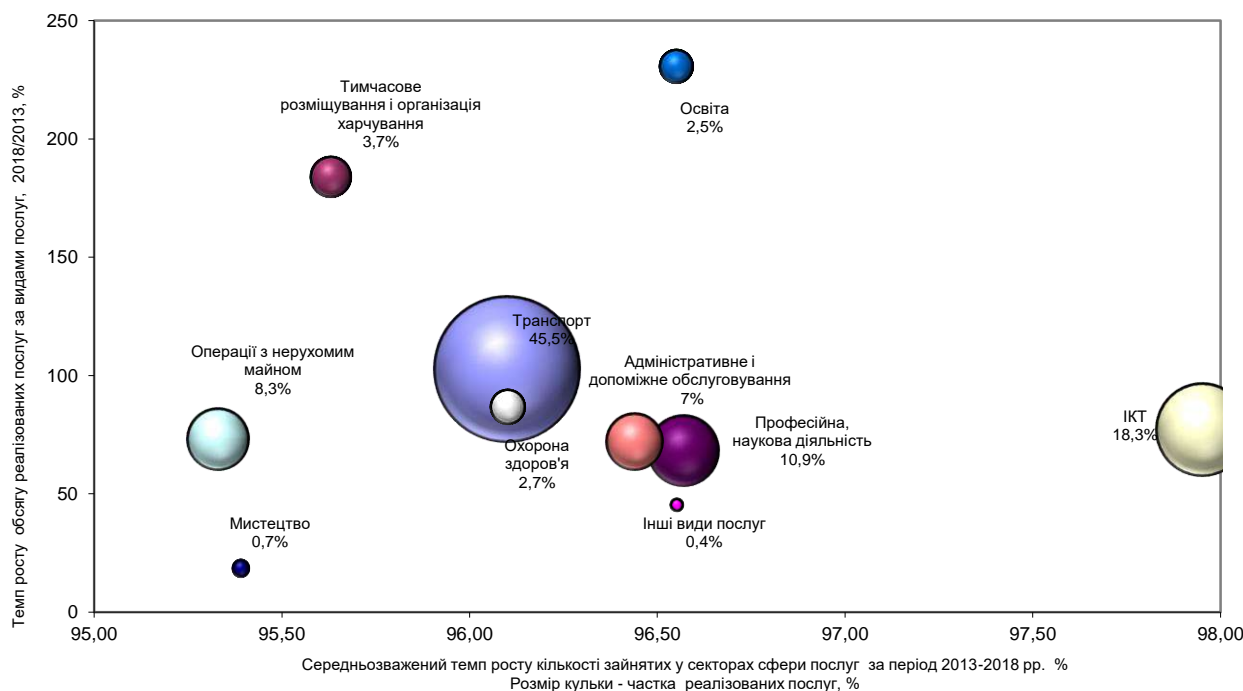


Рис. 2.4. Зміна ролі окремих видів послуг в економіці України за період 2013-2018 рр.*

*Джерело: складено за даними:³²

Другими за значимістю в загальному обсязі послуг протягом останніх років залишалися послуги інформації та телекомунікації – 18,3%, однак порівняно з 2013 р. їхня частка зменшилась на 2,1 в.п. Частка послуг із професійної, наукової та технічної діяльності в загальному обсязі реалізованих послуг у 2018 р. становила 10,9% і порівняно з 2013 р зменшилась на 2,9 в.п..

Найбільш динамічно розвивається сектор освіти, що мав найвищий темп росту обсягу реалізованих послуг та один з найвищих темп росту кількості зайнятих, водночас за масштабністю (обсягом) реалізованих послуг його частка залишається незначною. Такий динамічний розвиток обумовлений реформуванням освітнього сектору, що супроводжується зміною підходів до фінансування, оновленням матеріально-технічного забезпечення (зростання темпу росту частки капітальних інвестицій), сектор має високі перспективи виходу на міжнародний ринок освітніх послуг (темп росту прямих іноземних інвестицій в освіті є найвищим, а кількість іноземних студентів, що навчаються в українських вузах зростає в 1,6 рази від 38,2 тис. у 2010/2011 н.р. до 60 тис. у 2019/2020 н.р.³³, до світового рейтингу вищих навчальних закладів World University Rankings 2020 увійшло 6 українських вишів³⁴, а у World University Rankings 2021 р. вже 9³⁵, з яких два посіли місця у шостій сотні – Львівський політехнічний національний університет та Сумський національний університет). Що загалом вказує на формування ринку освітніх послуг в Україні, розвиток недержавних освітніх установ,

³²Value added by activity <https://data.oecd.org/natincome/value-added-by-activity.htm>; Gross domestic product: GDP by type of expenditure, VA by kind of economic activity, total and shares, annual. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

³³ Вища освіта України у 2019 р. Статистична інформація. Київ. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³⁴World University Rankings 2020. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking#!/page/55/length/25/locations/UA/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

³⁵ World University Rankings 2021. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/0/length/25/locations/UA/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

розширення різноманітних освітніх платформ на комерційній основі, надання державними вузами додаткових платних освітніх послуг, застосування; впровадження інформаційних та інноваційних освітніх технологій. В умовах дефіциту фінансових ресурсів вищі навчальні заклади України використовують можливості залучення грантових коштів ЄС як інструменту фінансової підтримки інновацій на ринку освітніх послуг і розвитку навчального закладу, підвищення його конкурентоспроможності на ринку (Модуль Жан Моне в рамках грантової програми ЄС «Еразмус+»).

Разом з тим, слід вказати на вражаюче слабкий взаємозв'язок між високими кількісними показниками масштабів освітньої діяльності в Україні та низькими значеннями її валового національного продукту (ВНП) на душу населення, який у 2018 р. в Україні був у рази меншим, ніж у розвинених країнах світу. Однією із основних причин слабого взаємозв'язку, на думку експертів, є низька якість освітніх послуг, які надають українські заклади освіти, про що, зокрема, свідчать дані Всесвітнього опитування, проведеного американським Інститутом Геллапа. Згідно з даними опитування в Україні лише 49% задоволені якістю освіти, водночас у Фінляндії цей показник дорівнює 81%, Канаді – 73%, США – 68%, Німеччині і Франції – 66% і, Сполученому Королівстві – 65%, Польщі – 59%.³⁶

Нарощує свій потенціал сфера ІКТ – п'ята частина (18,3%) в структурі реалізованих послуг з найнижчими втратами зайнятості, розвиток цієї сфери має високі перспективи зростаючої економічної і соціальної віддачі та стратегічної конкурентоспроможності. Протягом відносно короткого проміжку часу сфера інформаційних технологій із другорядної галузі перетворилась на один з основних рушіїв національної економіки, ставши каталізатором для глибоких структурних змін і трансформацій в інших індустріях. В сучасних умовах розвиток інформаційних технологій, охоплюючи все ширші сфери діяльності, прямо чи опосередковано впливає на функціонування більшості державних і громадських інституцій, процес формування середовища для ефективного розвитку виробництва, надання послуг, а також розвитку та ефективного реалізації соціально-економічного потенціалу регіонів і країни загалом. Саме на інтелектуальних ресурсах, наукомістких й інформаційних технологіях, якісно новому інноваційно технологічному рівні усіх секторів базується сучасна економіка.

Інформаційні технології і креативна індустрія, як показали численні дослідження, є одними з найбільш прогресивних в контексті зростаючої економічної і соціальної віддачі, масштабування ефективності, досягнення стратегічної конкурентоспроможності регіональних і національної економіки. Адже вони здатні заохочувати технологічні інновації, інвестувати в людський капітал, мобілізувати таланти та навички значної кількості креативних людей. Розвиток послуг у сфері інформаційних технологій та креативних індустрій виконують вагомую соціальну роль, а саме: продуктивної зайнятості, гідного рівня оплати праці, різноманітних соціальних проектів самоорганізації та розвитку громад. ІТ-сектор як найрозвиненіший та найбільший за обсягом сегмент інноваційної економіки в Україні, один з найбільш динамічних експортних напрямів економіки України, який є висококонкурентним на світовій арені, залишається одним з ключових факторів економічного зростання України в найближчій перспективі.³⁷

³⁶ Корчинська О. Ринок освітніх послуг в Україні: економічні аспекти. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Tezy_Conf_11_06.pdf

³⁷ Мельник М., Яремчук Р. Соціально-економічна роль ІТ кластерів у розвитку міст /Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. д.е.н., проф. І. З Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. 2019. 501 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). С.204.

Протягом останніх 12 років відбувалось практично безперервне зростання загального обсягу експорту послуг ІТ-сектору – щорічний приріст становив 28,9%. Послуги українських сервісних ІТ-компаній є одним з ключових напрямів національного експорту (друге місце в 2018 р.). Основними конкурентними перевагами України на міжнародному ринку є достатньо велика чисельність і високий рівень кваліфікації спеціалістів за одного з найнижчих рівнів оплати праці у світі. 17 українських ІТ-компаній потрапили в міжнародний рейтинг The Best of The Global Outsourcing 100, міжнародної асоціації IAOP, який базувався на результатах всієї історії компаній з 2009 р. Також Україна увійшла до складу десяти найбільш привабливих європейських країн для аутсорсингу (восьма позиція) та зайняла 24 позицію серед 55 країн світу в міжнародному рейтингу Global Services Location Index 2018 американської консалтингової компанії.³⁸

Розвиток ІТ-сфери має не лише позитивні економічні ефекти для країни (внесок ІКТ сягнув 4% ВВП України в 2018 р. порівняно з 0,8% в 2012 р.), але і виконує вагомую соціальну роль у контексті продуктивної зайнятості, гідного рівня оплати праці, різноманітних соціальних проектів розвитку громад тощо. Соціальна роль ІТ у контексті продуктивної зайнятості проявляється в забезпеченні високого рівня зростання чисельності зайнятих в українському ІТ-секторі, який протягом 2010-2018 рр. становив у середньому 21%. Так, зокрема, в Україні на початку 2019 р. налічувалося більше 4 тис. активних ІТ-компаній з чисельністю близько 160 тис. співробітників³⁹.

У цьому контексті варто відзначити, що в ІТ-секторі зайняті не тільки вузькоспеціалізовані технічні фахівці або програмісти. Згідно з проведеним галузевим опитуванням, понад чверть співробітників компаній – нетехнічні працівники. На ІТ-ринку знаходять роботу представники таких сфер, як дизайн, фінанси, управління персоналом тощо. Окрім цього, ІТ-компанії залучають додатковий персонал з обслуговування, здебільшого наймаючи зовнішніх постачальників послуг з прибирання, охорони тощо. У вимірі цілей інклюзивного розвитку соціальна роль ІТ-сектору зростає в контексті гідного рівня оплати праці та зростання рівня надходжень до державного бюджету. Так, у 2018 р. середньомісячна заробітна плата в ІТ-секторі становила 1650 дол. США (або 10 дол. на год.), що майже в 3,7 раза вище за середній рівень оплати праці в промисловості України та в 5,5 раза – за середній рівень оплати праці в Україні загалом⁴⁰. Розмір надходжень до державного бюджету на одного працюючого в ІТ-секторі в 2014-2018 рр. був значно вищий, ніж у середньому по країні, а загальна сума податкових платежів, сплачених ІТ-компаніями у цей період, у середньому зростала на 26,5% щороку. Розмір надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), сплаченого працівниками ІТ-сектора у 2017 р., в 3,7 раза перевищував середній рівень по країні. Зважаючи на те, що в секторі ІТ широко застосовується модель співпраці зі спеціалістами ФОП, розмір єдиного податку, сплачений одним активним підприємцем у 2017 р., у 3,4 раза перевищував середній розмір ПДФО на одного працюючого⁴¹.

³⁸ Kearney A. T. Global Service Location Index. The Widening Impact of Automation. AT Kearney. URL: <https://enterprise.press/ATK-2017-GLSI-The-Widening-Impact-of-Automation.pdf>

³⁹ DOU: Спільнота програмістів України. URL: <http://dou.ua>

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Мельник М., Яремчук Р. Соціально-економічна роль ІТ кластерів у розвитку міст /Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. д.е.н., проф. І. З Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. 2019. 501 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). С.204.; Розвиток української ІТ-індустрії. Аналітичний звіт. Асоціація «IT Ukraine». Офіс ефективного регулювання (BRDO). 2018. URL: <https://itukraine.org.ua/ukraïnska-it-industriyadrugе-miscze-v-eksporti-poslug-ta-10-mird.-griven-podatkiv.htm>

Таблиця 2.1

Обсяг і частка реалізованих послуг за видами послуг у регіонах України у 2013 р.***

Області	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність		Тимчасове розміщення й організація харчування		Інформація та телекомунікації		Операції з нерухомим майном		Професійна, наукова та технічна діяльність		Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування		Освіта		Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок		Інші види послуг	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
Україна	135791,4	38,2	6191,6	1,7	72679,6	20,4	34732,4	9,8	49085	13,8	29990,1	8,4	3294,5	0,9	9451,9	2,7	11776,7	3,3	2437,6	0,7
Вінницька	1860,6	37,2	13,7	0,3	1930,4	38,6	339,9	6,8	272,7	5,5	206,8	4,1	64,1	1,3	276,2	5,5	8,7	0,2	29,2	0,6
Волинська	1402,4	43,4	24,7	0,8	598,1	18,5	564,7	17,5	332	10,3	181,1	5,6	40,8	1,3	62	1,9	12,1	0,4	16,2	0,5
Дніпропетровська	8087,1	39,4	172,3	0,8	2912,8	14,2	2627,1	12,8	3093,8	15,1	2556,2	12,5	171,2	0,8	422,4	2,1	177,2	0,9	280,4	1,4
Донецька	6602,1	30,1	488,2	2,2	3239,1	14,8	3830,2	17,4	2637,5	12	3745,1	17,1	203,6	0,9	547,2	2,5	512,6	2,3	151,8	0,7
Житомирська	753,3	24	8,8	0,3	1516,1	48,3	289	9,2	171,2	5,5	188,3	6	45,9	1,5	96,9	3,1	36,4	1,2	31,4	1
Закарпатська	1186,5	42,1	73,8	2,6	657,7	23,3	238,2	8,4	97	3,4	106,9	3,8	56,9	2	317,8	11,3	73,9	2,6	12,3	0,4
Запорізька	2139,1	31,9	218	3,2	1250,7	18,6	678,1	10,1	1178,8	17,6	671,5	10	119,8	1,8	364,6	5,4	35,0	0,5	59,8	0,9
Івано-Франківська	1064,3	34,9	110,8	3,6	685	22,5	182,5	6	165,1	5,4	674,7	22,1	64,3	2,1	77,7	2,5	5,4	0,2	19,7	0,6
Київська	5447,4	47,5	48,6	0,4	2548,7	22,2	1374,7	12	993,1	8,7	682	5,9	56,9	0,5	234,8	2	47,2	0,4	32,4	0,3
Кіровоградська	3101,9	75,1	22,9	0,6	417,3	10,1	146,9	3,6	167,6	4,1	198,7	4,8	36,3	0,9	20,6	0,5	3,9	0,1	15,9	0,4
Луганська	2659,4	43,2	45,2	0,7	1089,6	17,7	549,5	8,9	944,5	15,3	547,7	8,9	52,9	0,9	110,3	1,8	114,7	1,9	47,2	0,8
Львівська	6964,7	46,6	556,7	3,7	2538,4	17	1404,7	9,4	894,8	6	1134,7	7,6	202,7	1,4	1089,1	7,3	92,7	0,6	66,7	0,4
Миколаївська	4771,4	66,8	88,3	1,2	873,7	12,2	297,9	4,2	554,3	7,8	331,3	4,6	79,5	1,1	90,7	1,3	40,0	0,6	20,9	0,3
Одеська	17445,9	59,8	361,2	1,2	3842,5	13,2	3216,9	11	2075	7,1	1278,4	4,4	223,3	0,8	491,2	1,7	78,3	0,3	158,2	0,5
Полтавська	2557,8	48,7	52	1	786,3	15	418,5	8	486,3	9,3	483,5	9,2	149,4	2,8	274,8	5,2	16,5	0,3	27,6	0,5
Рівненська	1655,4	55,4	29,3	1	581,6	19,4	229	7,7	123,6	4,1	155,9	5,2	85,4	2,9	60,6	2	50,6	1,7	19,2	0,6
Сумська	1284,1	48	23,7	0,9	526,4	19,7	200,9	7,5	246,6	9,2	279,9	10,5	22,1	0,8	59,5	2,2	3,6	0,1	28,0	1
Тернопільська	811,6	34,5	16,5	0,7	599,3	25,4	234,3	9,9	120,6	5,1	453	19,2	38,4	1,6	63,9	2,7	4,3	0,2	13,4	0,6
Харківська	3105,5	20,7	142,5	0,9	3360,5	22,4	3054,2	20,3	2730,5	18,2	1610,4	10,7	162	1,1	351,3	2,3	398,7	2,7	94,3	0,6
Херсонська	1505,7	47,8	124,5	4	578,1	18,4	370,7	11,8	138	4,4	200,8	6,4	42,3	1,3	135,8	4,3	13,7	0,4	37,3	1,2
Хмельницька	942	37,8	24	1	684,3	27,5	231,3	9,3	168,3	6,8	195,8	7,9	67,5	2,7	94,7	3,8	63,3	2,5	18,5	0,7
Черкаська	2372,1	46,3	16,5	0,3	1511,8	29,5	335,3	6,5	391,9	7,6	320,2	6,2	56,2	1,1	70,3	1,4	3,8	0,1	46,3	0,9
Чернівецька	515,6	31,9	23,8	1,5	506,7	31,3	240,2	14,9	88,5	5,5	91,3	5,6	63	3,9	47,4	2,9	9,1	0,6	31,0	1,9
Чернігівська	1028,9	33,5	24,4	0,8	1348,3	43,9	197,6	6,4	143,2	4,7	188,6	6,1	66,1	2,1	27,2	0,9	12,9	0,4	37,5	1,2
м. Київ	27854,7	20,8	1967,3	1,5	36804,5	27,5	12417	9,3	29087,1	21,7	11708,3	8,8	964,6	0,7	2155,4	1,6	9760,2	7,3	1016,8	0,8

*Джерело: складено за даними⁴²

**Загальний обсяг реалізованих послуг в регіоні – 100%.

⁴² Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2.2

Обсяг і частка реалізованих послуг за видами послуг у регіонах України у 2018 р.***

Області	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність		Тимчасове розміщування й організація харчування		Інформація та телекомунікації		Операції з нерухомим майном		Професійна, наукова та технічна діяльність		Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування		Освіта		Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок		Інші види послуг	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
Україна	351639,4	45,5	28748,4	3,7	141287,8	18,3	64184,5	8,3	84580,6	10,9	54503,7	7	19175,8	2,5	20699,8	2,7	5518,0	0,7	2803,8	0,4
Вінницька	3998,0	37,9	345,3	3,3	2909,9	27,6	396,5	3,8	998,5	9,5	447,9	4,2	772,9	7,3	617,6	5,8	26,9	0,3	46,1	0,4
Волинська	3502,3	46,4	158,9	2,1	1191,2	15,8	1522,9	20,2	343,9	4,6	322,2	4,3	249,3	3,3	200,1	2,7	21,8	0,3	28,3	0,4
Дніпропетровська	27089,7	45,1	2212,6	3,7	5890,8	9,8	8669,5	14,4	6910,0	11,5	6005,8	10	1076,0	1,8	1638,1	2,7	238,2	0,4	386,3	0,6
Донецька	4876,4	27,4	347,2	2	6152,8	34,6	2034,8	11,5	1811,9	10,2	1821,3	10,2	255,4	1,4	334,1	1,9	77,5	0,4	59,7	0,3
Житомирська	3328,9	46,8	291,8	4,1	1819,7	25,6	397,2	5,6	302,3	4,2	350,2	4,9	262,5	3,7	296,1	4,2	23,5	0,3	44,6	0,6
Закарпатська	5009,2	56,4	277,2	3,1	1349,6	15,2	513,6	5,8	215,6	2,4	289,1	3,3	408,2	4,6	742,1	8,4	42,0	0,5	32,5	0,4
Запорізька	4894,3	31	968,6	6,1	2630,1	16,7	1605,2	10,2	2508,5	15,9	1234,4	7,8	841,0	5,3	896,0	5,7	87,9	0,6	116,2	0,7
Івано-Франківська	3838,0	44,4	436,1	5	1480,5	17,1	547,6	6,3	516,1	6	875,5	10,1	607,3	7	277,2	3,2	31,8	0,4	27,2	0,3
Київська	18810,1	58,5	2240,2	7	2580,8	8	3700,5	11,5	1341,1	4,2	2380,7	7,4	225,0	0,7	771,8	2,4	42,4	0,1	74,9	0,2
Кіровоградська	5974,3	71,8	47,7	0,6	1132,4	13,6	256,5	3,1	251,6	3	316,0	3,8	132,2	1,6	159,7	1,9	25,9	0,3	20,9	0,3
Луганська	686,0	17,8	54,5	1,4	2137,8	55,3	115,9	3	461,7	12	166,7	4,3	98,9	2,6	98,3	2,5	33,4	0,9	9,5	0,2
Львівська	14351,3	35,5	2932,6	7,3	8968,6	22,2	4743,2	11,7	2991,8	7,4	2916,4	7,2	1103,6	2,7	1972,1	4,9	330,6	0,8	128,1	0,3
Миколаївська	13262,0	72,9	434,6	2,4	1717,6	9,4	599,1	3,3	839,8	4,6	771,6	4,2	285,6	1,6	148,4	0,8	83,9	0,5	39,5	0,2
Одеська	45137,0	64,6	2169,9	3,1	5579,0	8	5918,5	8,5	2943,0	4,2	3578,0	5,1	2038,6	2,9	1910,2	2,7	300,6	0,4	275,8	0,4
Полтавська	10553,4	58,7	475,3	2,6	2043,9	11,4	974,9	5,4	1247,8	6,9	1450,0	8,1	257,6	1,4	887,4	4,9	38,8	0,2	59,2	0,3
Рівненська	3427,6	43,1	147,5	1,9	1065,1	13,4	906,4	11,4	1579,3	19,9	334,8	4,2	275,9	3,5	149,9	1,9	23,0	0,3	34,8	0,4
Сумська	2657,7	41	216,7	3,3	1307,6	20,2	627,9	9,7	490,6	7,6	419,1	6,5	408,2	6,3	287,1	4,4	11,3	0,2	53,3	0,8
Тернопільська	4365,3	58,7	92,9	1,2	1185,7	15,9	426,2	5,7	241,2	3,2	252,8	3,4	662,1	8,9	163,3	2,2	20,3	0,3	30,6	0,4
Харківська	7686,8	21,6	1868,8	5,2	10724,5	30,1	4433,3	12,4	3880,7	10,9	2862,6	8	2700,4	7,6	1020,1	2,9	286,2	0,8	178,7	0,5
Херсонська	3249,8	46,4	427,7	6,1	1359,5	19,4	648,3	9,2	320,2	4,6	278,5	4	367,7	5,2	284,3	4,1	39,5	0,6	36,0	0,5
Хмельницька	2200,3	39,7	145,9	2,6	1144,4	20,6	633,1	11,4	353,1	6,4	507,9	9,2	318,7	5,7	199,8	3,6	22,4	0,4	20,6	0,4
Черкаська	5252,5	54,6	212,8	2,2	1780,3	18,5	759,8	7,9	487,7	5,1	467,6	4,9	379,7	3,9	202,5	2,1	42,6	0,4	39,1	0,4
Чернівецька	1001,9	27	150,7	4,1	1117,4	30,1	400,8	10,8	174,1	4,7	135,9	3,7	518,7	14	164,5	4,4	27,8	0,7	18,4	0,5
Чернігівська	2775,3	47,7	338,4	5,8	1371,3	23,6	264,4	4,5	237,9	4,1	494,4	8,5	159,4	2,7	82,9	1,4	39,2	0,7	53,8	0,9
м. Київ	83229,8	29,1	11754,6	4,1	72647,4	25,4	23088,2	8,1	53132,4	18,6	25824,4	9	4770,8	1,7	7196,2	2,5	3600,3	1,3	989,8	0,3

*Джерело: складено за даними⁴³

**Загальний обсяг реалізованих послуг в регіоні – 100%.

⁴³ Державна служба статистики. URL <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Важливим при аналізі функціонування сфери послуг є показник валової доданої вартості, який демонструє здатність сфери послуг створювати нову вартість, і саме в такому обсязі, який може бути придбаний споживачами послуг. У сфері послуг рівень проміжного споживання є невисоким, тому ВДВ показує результативність її діяльності.⁴⁴ Частка сфери послуг у структурі ВДВ України протягом 2013-2008 рр. знизилась з 64,5% до 60,5%. Така тенденція частково зумовлена тим, що більш прибуткові сектори промислового виробництва включені у міжнародні ланцюги доданої вартості, а кризові тенденції в економіці країни, супроводжувалися значною тінізацією економіки, зниженням купівельної спроможності, збитковістю малих та середніх підприємств, більшість з яких традиційно займаються наданням послуг. Водночас, Україні потрібно нарощувати потенціал послуг у ВДВ для досягнення середньосвітового значення на 7 в.п., середньоєвропейського на 11,8 в.п., країн з розвинутою економікою – 15,5 в.п. (рис. 2.5).

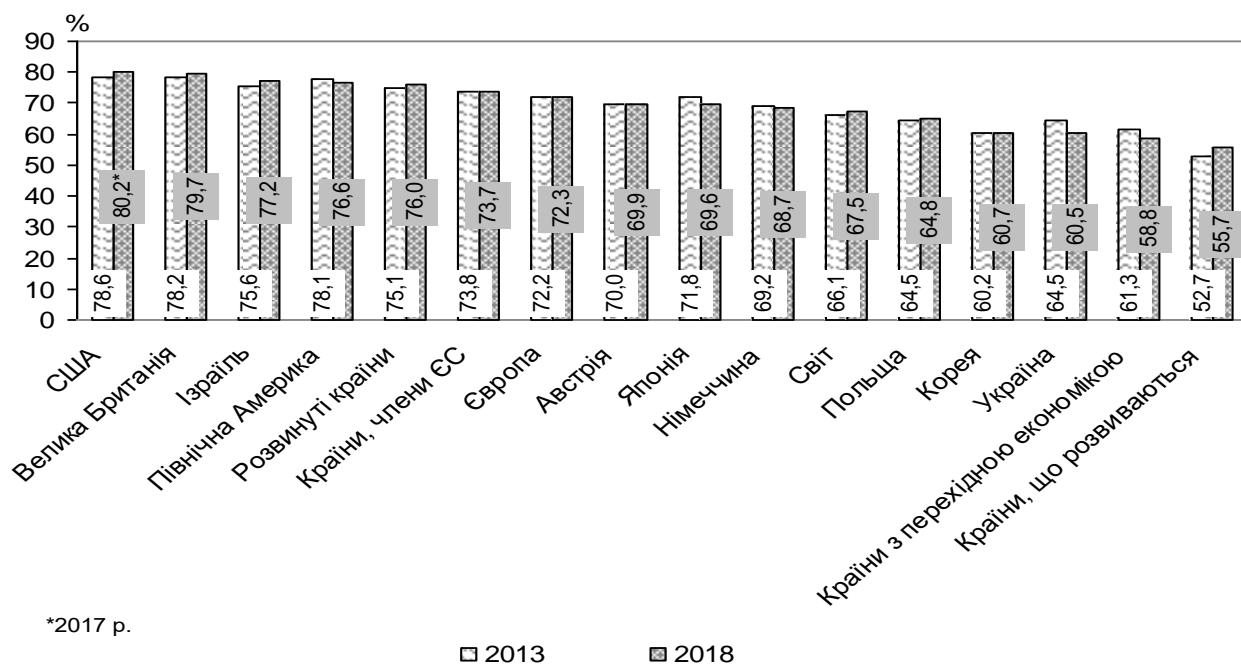


Рис. 2.5 Частка послуг у загальному обсязі валової доданої вартості країн, %*

*Джерело: складено за даними:⁴⁵

Серед регіонів, найвища частка послуг у структурі ВДВ (у 2018 р.) була у м. Києві – 86,7%, Одеській (71,8%), Закарпатській (68,1%), Волинській (66,2%), Львівській (65,7%), Чернівецькій (65,6%), областях. Тобто нарощення потенціалу сфери послуг в структурі ВДВ відбувається у прикордонних областях, що зумовлено приростом обсягу транспортно-логістичних та торговельних послуг. Порівняно з 2013 р. частка послуг у структурі ВДВ знизилась в усіх регіонах окрім Луганської, Закарпатської та Миколаївської областей. Загалом, на рівні держави скорочення склало -4,4 в.п., а у розрізі регіонів найбільше скорочення відбулося у Донецькій (-16,2 в.п.), Харківській (-11,6 в.п.), Полтавській (-7,3 в.п.) областях, що пов'язано із розвитком промислово-аграрного сектору та військовим конфліктом у державі. Водночас, Луганській області така нестабільність дозволила збільшити частку послуг у структурі ВДВ на 5,1 в.п., що зокрема пояснюється збільшенням фінансування на оборону (рис. 2.6).

⁴⁴ Піжук О. І. Основні тенденції розвитку сфери послуг країн з трансформаційною економікою. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2015. № 1. С. 44-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2015_1_7.

⁴⁵Value added by activity <https://data.oecd.org/natincome/value-added-by-activity.htm>; Gross domestic product: GDP by type of expenditure, VA by kind of economic activity, total and shares, annual. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.

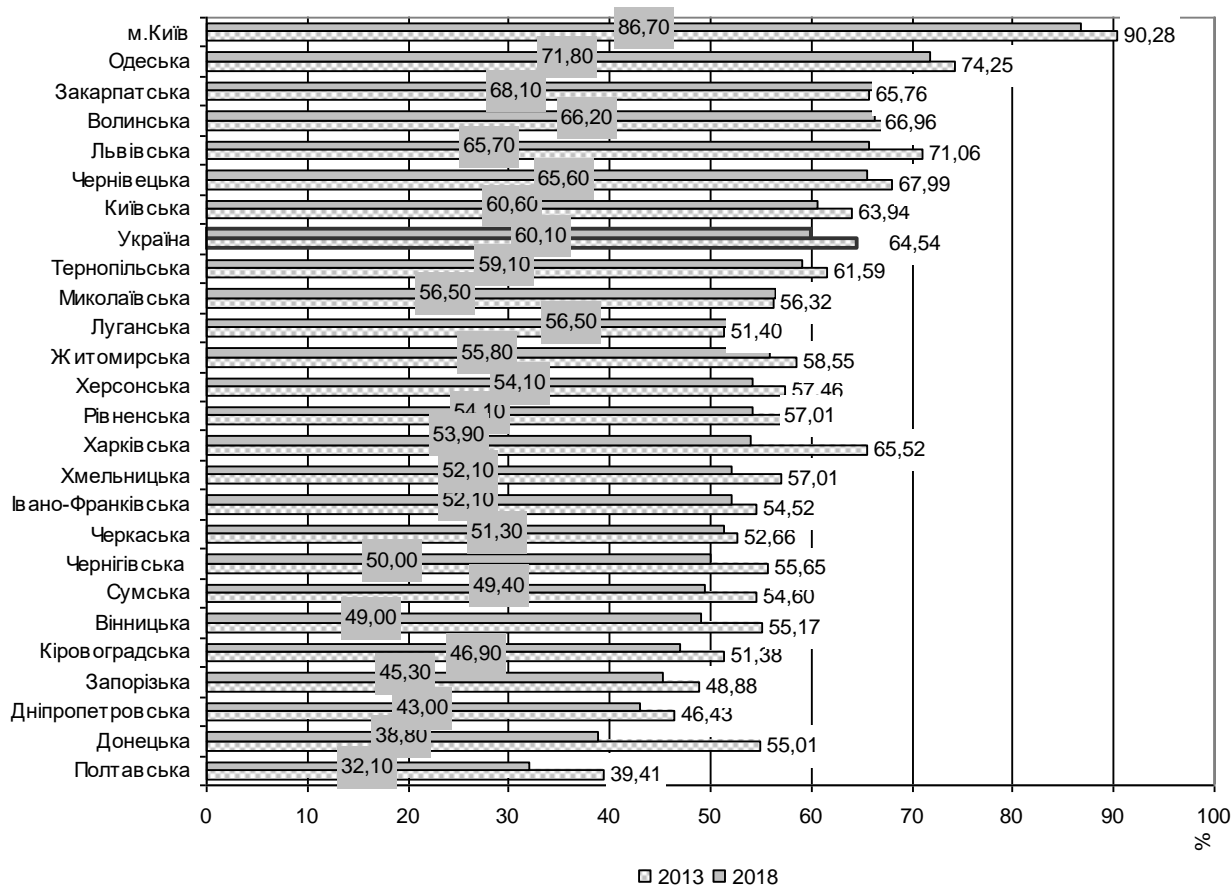


Рис. 2.6. Частка валової доданої вартості послуг у загальному обсязі ВДВ регіону, %*
 *Джерело: складено за даними.⁴⁶

Структура сектору послуг у ВДВ Україні має свої особливості, зокрема найвищу частку серед видів економічної діяльності традиційно займає оптова та роздрібна торгівля (15,6%), транспорт (7,5%), операції з нерухомим майном (6,8%), тобто сектори, які не вимагають значних інвестицій або орієнтовані на швидку віддачу. Технологічні види послуг, зокрема, сектор ІКТ складав у 2018 р. 4,6% (приріст - 0,9 в.п.), а сектор професійної, наукової та технічної діяльності – 3,8% (приріст – 0,2 в.п.). Зростає частка послуг у сфері державного управління та оборони (на 1,6 в.п.) та інших видів послуг (на 4,1 в.п.) у ВДВ, що частково обумовлено переорієнтацією економіки та вимогами часу. Водночас, найбільше скорочення частки відбулося у секторах освіти (на 0,9 в.п.) та охорони здоров'я (на 1,3 в.п.), які мають найвищу частку державного фінансування і супроводжується реформуванням цих галузей.

У регіональному розрізі структура ВДВ сфери послуг характеризується певними особливостями (табл. 2.3):

✓ домінуючим видом у структурі сектору послуг у 19 регіонах України (станом на 2018 р.) залишається оптова та роздрібна торгівля, частка якої у ВДВ складала 15,6%, серед регіонів найвища частка – у Волинській області (23,3%) та м. Києві (28,6%). Усі регіони, окрім Донецької та Луганської областей, показали зростаючі середньозважені темпи росту за період 2013-2018 рр., а найвищі темпи у Волинській (138,8%), Черкаській (126,5%) та Хмельницькій (125,4 %) областях;

✓ сектор «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» був домінуючим у Одеській (18,4%) області, водночас найвищі темпи росту характерні для

⁴⁶ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Вінницької, Житомирської, Закарпатської, Чернігівської, Тернопільської областей та м. Києва;

✓ сектор державного управління та оборони займає третє місце (7,1% ВДВ України) із найвищим значенням у Луганській (16,9%), Житомирській (13,3%), Київській (11,9%), Чернігівській (11%), Миколаївській (11,2%) областях, і з найнижчою часткою у м. Києві – 3,5%, такий розподіл є цілком закономірним зважаючи на військові дії у державі та розміщення основних військових частин;

✓ сектор освіти склав 5,3% ВДВ, із максимумом у Закарпатській – 10,% та Чернівецькій – 10,7% областях, мінімумом у м. Києві – 3,07%. Середньозважений темп росту склав 115,6%.

✓ сектор ІКТ становив 4,6% ВДВ з найвищою часткою у м. Києві – 11%, Львівській (6,7%) та Харківській (6,1%) областях;

✓ сектор «Професійна, наукова та технічна діяльність» становить 3,8% у ВДВ, серед регіонів найвищі значення були у м. Києві – 10,6%, а також у Харківській (2,7%), Львівській (2,4%) та Київській (2,2%) областях. Для розвитку інноваційної економіки підтримка та стимулювання розвитку даного сектору має стратегічне значення.

Прогресивні тенденції розвитку сфери послуг у високотехнологічних країнах демонструють стрімке нарощення частки інформаційних та телекомунікаційних послуг, освітніх та послуг з охорони здоров'я, ліцензійних та послуг у сфері мистецтва, спорту, розваг і відпочинку.⁴⁷

Темп росту обсягу ВДВ послуг (за період 2013-2018 рр.) був позитивним в усіх регіонах, окрім Донецької та Луганської областей, та склав на рівні держави 116,4% (рис. 2.7).

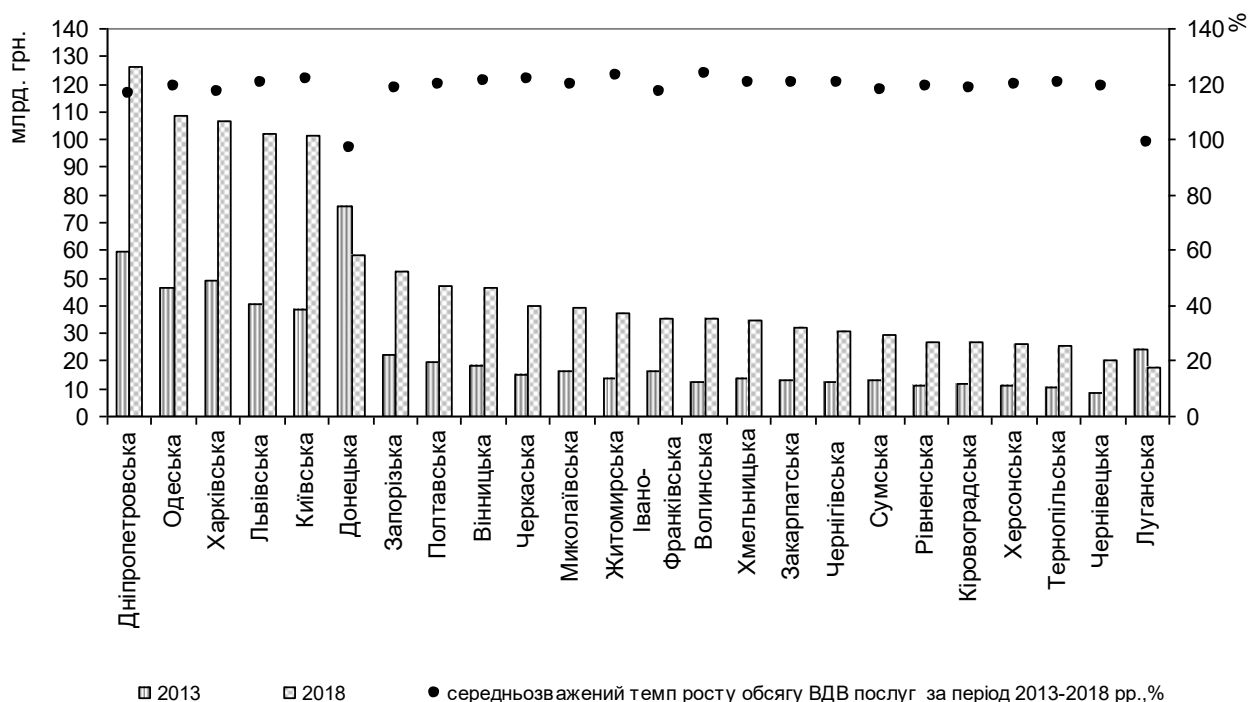


Рис. 2.7. Обсяг і темп зміни створеної валової доданої вартості у секторі послуг у регіонах України за період 2013 - 2018 рр., (млрд грн і %)*

*Джерело: складено за даними:⁴⁸

⁴⁷ Ходжаян А.Р. Структурні характеристики розвитку економіки України в галузевому вимірі [journals.pu.if.ua > index.php > mre > article > download](http://journals.pu.if.ua/index.php/mre/article/download)

⁴⁸ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2.3

Динаміка частки ВДВ секторів послуг у загальній структурі (обсязі) ВДВ за регіонами у 2013-2018 рр., %*

Регіони	Оптова та роздрібна торгівля;		Транспорт, поштова та кур'єрська діяльність		Тимчасове розміщення й організація харчування		Інформація та телекомунікації		Фінансова та страхова діяльність		Операції з нерухомим майном		Професійна, наукова та технічна діяльність		Діяльність у сфері адміністративного обслуговування		Державне управління й оборона;		Освіта		Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок		Інші види послуг		
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013
Україна	16,7	15,6	8,2	7,5	0,9	0,8	3,7	4,6	5,1	3,2	7,4	6,8	3,6	3,8	1,4	1,2	5,5	7,1	6,1	5,3	3,9	2,6	1,0	0,7	1,1	1,0	
Вінницька	10,3	9,9	5,6	6,4	0,9	0,5	1,8	3,2	2,1	1,1	8,8	7,4	1,1	1,1	0,6	0,7	8,7	8,4	8,3	6,2	5,2	2,9	0,7	0,5	1,0	0,6	
Волинська	16,1	23,3	8,6	7,5	0,8	0,7	1,0	1,3	3,8	2,2	9,9	8,4	2,7	1,6	0,7	0,8	7,5	8,8	9,5	7,6	4,4	2,6	0,8	0,6	1,2	0,9	
Дніпропетровська	12,9	10,4	6,9	5,7	0,5	0,6	2,0	2,4	3,8	2,6	5,5	5,8	1,9	1,7	1,4	1,5	3,2	4,9	4,3	4,3	3,0	2,1	0,4	0,4	0,7	0,7	
Донецька	16,8	7,2	10,4	5,3	0,6	0,3	1,0	1,5	3,4	1,2	7,0	6,3	1,6	1,3	1,3	1,0	3,4	7,6	4,4	3,8	3,4	2,0	0,8	0,7	0,9	0,7	
Житомирська	10,7	10,0	5,5	6,9	0,5	0,5	1,5	2,1	2,7	3,0	9,0	7,4	0,9	1,1	0,8	0,7	11,2	13,3	8,8	6,7	4,9	2,7	0,9	0,5	1,0	0,8	
Закарпатська	15,9	13,9	8,4	11,0	1,2	1,7	1,0	1,5	2,4	2,6	9,2	9,2	1,1	1,5	0,6	0,7	8,3	9,5	9,7	10	5,9	4,3	0,9	0,9	1,2	1,3	
Запорізька	12,0	10,5	4,7	3,3	0,8	0,8	1,4	2,1	3,0	3,6	6,5	5,9	2,2	1,7	0,9	0,8	5,2	6,5	5,9	5,7	4,4	3,0	0,6	0,5	1,1	0,9	
Івано-Франківська	14,9	11,2	5,2	5,6	1,0	1,1	1,1	1,7	2,4	2,9	7,0	8,3	2,9	1,1	1,0	1,1	6,3	7,0	6,9	7,4	4,0	3,0	0,9	0,8	0,8	0,9	
Київська	20,9	16,6	11,2	8,6	1,2	0,9	1,5	2,5	1,4	1,2	8,1	7,8	2,7	2,2	1,4	1,6	6,6	11,9	4,5	4,2	3,1	1,9	0,6	0,5	0,8	0,7	
Кіровоградська	11,9	10,2	9,4	7,1	0,3	0,3	0,8	1,3	1,7	1,3	6,5	6,1	0,7	0,9	0,8	0,6	7,1	9,3	6,6	6,2	4,0	2,6	0,7	0,5	0,8	0,6	
Луганська	10,6	8,0	7,7	3,0	0,7	0,3	1,0	1,5	2,5	2,4	7,4	8,6	1,5	1,5	0,9	1,0	5,9	16,9	6,8	7,1	4,4	3,7	0,7	1,2	1,1	1,4	
Львівська	16,7	15,6	9,4	7,5	1,2	1,5	5,3	6,7	3,7	2,3	8,9	7,8	2,0	2,4	1,3	1,6	6,9	8,4	8,5	6,9	5,2	3,4	0,9	0,6	1,0	1,0	
Миколаївська	12,9	12,8	10,6	9,2	0,7	0,6	1,2	2,2	2,0	1,9	6,4	5,9	2,6	1,3	1,0	1,4	6,9	11,2	6,6	6,1	3,5	2,3	0,7	0,6	1,1	1,0	
Одеська	15,4	14,0	18,7	18,4	1,1	1,6	3,4	3,1	3,4	2,0	8,4	8,6	2,8	2,1	1,4	1,8	6,7	8,7	6,8	6,4	4,0	3,3	0,9	0,6	1,3	1,2	
Полтавська	8,1	7,5	7,7	5,6	0,4	0,4	0,8	0,9	2,1	1,1	5,0	4,3	1,5	0,9	0,9	0,7	4,4	4,6	4,2	3,6	2,9	1,7	0,6	0,4	0,7	0,4	
Рівненська	11,4	10,7	7,6	5,9	1,0	0,6	1,0	1,6	2,7	2,1	8,3	8,3	0,8	1,0	0,6	0,6	7,5	9,4	8,9	9,0	5,2	3,1	0,9	0,7	1,1	1,2	
Сумська	14,6	9,6	6,3	5,5	0,5	0,4	0,8	1,6	2,7	2,0	7,2	7,0	1,2	1,2	0,8	0,7	7,3	10,4	7,5	6,8	4,0	2,7	0,8	0,7	1,0	0,8	
Тернопільська	12,7	10,8	7,3	9,4	1,0	0,7	1,4	1,9	2,9	2,8	9,6	9,2	0,9	1,1	1,0	0,7	7,4	8,1	9,7	9,3	5,3	3,3	1,1	0,8	1,2	1,0	
Харківська	14,0	10,6	8,3	6,7	0,7	0,8	3,6	6,1	4,4	2,0	8,3	7,1	4,5	2,7	1,7	1,5	4,9	6,2	9,3	6,4	3,6	2,3	0,9	0,6	1,3	1,1	
Херсонська	11,6	10,9	6,1	6,0	1,0	0,9	1,1	1,6	2,5	2,1	8,5	8,1	1,2	1,3	0,8	0,7	7,8	9,7	9,5	8,1	5,0	3,0	1,1	0,8	1,2	0,9	
Хмельницька	10,2	11,2	5,4	5,9	0,6	0,5	0,8	1,5	2,5	1,7	9,3	8,3	0,8	1,0	0,6	0,8	8,9	9,7	11	7,4	4,9	3,0	0,8	0,5	1,0	0,7	
Черкаська	12,1	14,2	7,1	6,8	0,5	0,5	1,0	2,2	2,4	2,0	8,2	7,6	1,4	1,4	0,9	0,7	6,0	6,3	7,4	5,7	3,9	2,6	0,9	0,5	0,9	0,7	
Чернівецька	12,2	13,5	6,3	5,8	0,9	1,1	1,4	2,3	2,9	2,7	10,9	10,8	1,2	1,3	1,8	0,9	10,8	10,0	11	10,7	5,8	4,1	1,1	0,8	1,7	1,6	
Чернігівська	11,1	8,6	5,9	6,6	0,6	0,6	1,2	2,0	2,6	2,1	8,5	7,4	1,2	1,1	0,8	0,7	9,7	11,0	7,6	5,8	4,3	2,5	0,9	0,6	1,3	0,9	
м.Київ	26,3	28,6	6,4	8,4	0,9	1,1	10,9	11	13,0	7,0	7,1	5,9	10,0	10,6	2,3	3,1	3,2	3,5	3,9	3,0	3,0	2,4	1,8	1,0	1,3	1,3	

*Загальний обсяг ВДВ послуг у регіоні 100%

Аналіз середньозважених темпів росту ВДВ сектору послуг (за період 2013-2018) вказує на високий потенціал зростаючої віддачі (в контексті приросту ВДВ) саме сфери ІКТ – 123,4%, що є закономірним явищем, зважаючи на постійне та глибоке проникнення ІКТ в усі сфери соціально-економічних відносин (рис. 2.8, Додаток 2, табл. 2.2).

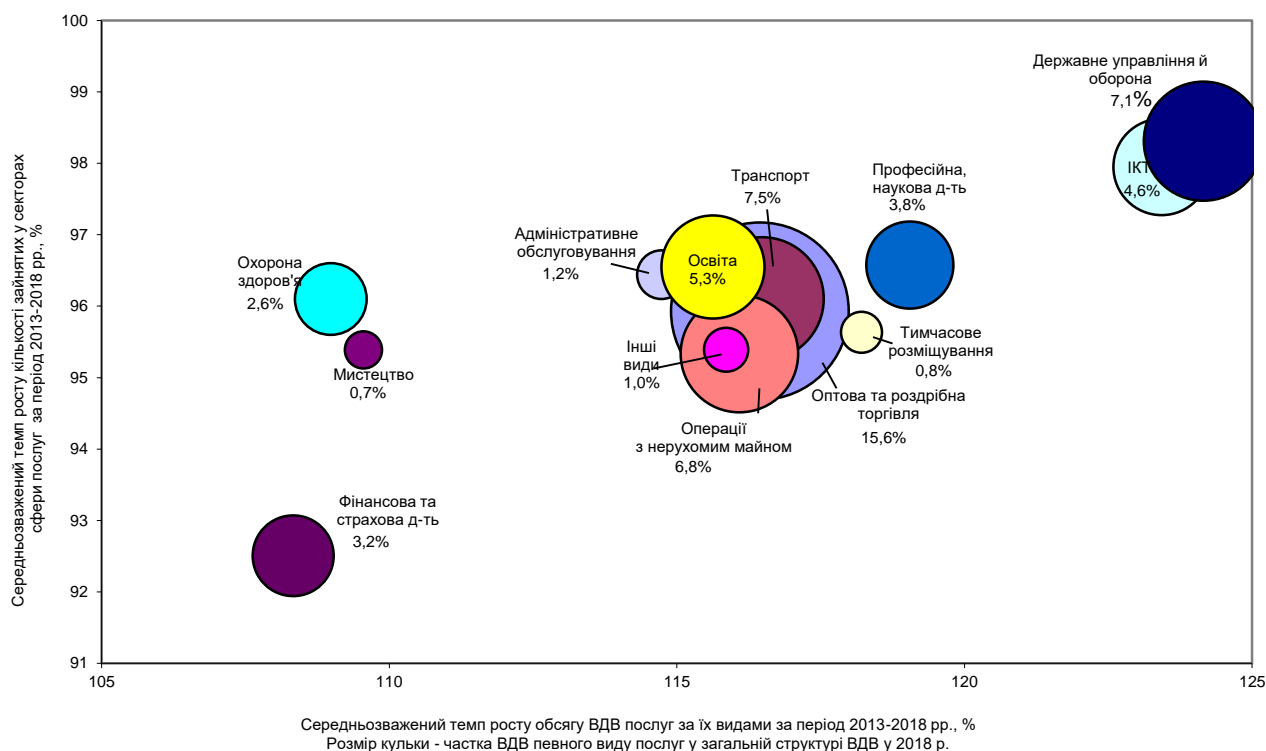


Рис. 2.8. Потенціал секторів сфери послуг у в економіці України у 2013 - 2018 рр.*

*Джерело: складено за даними:⁴⁹

Важливо також оцінити потенціал сектору комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України в контексті продуктивної зайнятості. Рівень зайнятості у секторі послуг свідчить про її потенційну спроможність створювати нові робочі місця у порівнянні з іншими секторами економіки. Більшість галузей сфери послуг не потребують на свій розвиток великих фінансових ресурсів та мають порівняно швидкий термін окупності, відтак, і нові робочі місця у цій сфері також створювати відносно легко.⁵⁰ Структурні зрушення на ринку праці обумовлені трансформацією суспільних і економічних відносин в сучасному глобалізованому світі. Глобальний тренд на деіндустріалізацію чітко демонструє зміщення кількості зайнятих зі сфери промисловості та сільського господарства у сферу послуг. Як бачимо з рис. 2.9, частка зайнятих у сфері послуг в Україні перевищує 60% (2013 р. – 62,06 %, 2018 р. – 63,15%), що загалом відповідає світовим тенденціям, однак є значно меншою ніж у країн із розвинутою сервісною економікою.

Перехід до постіндустріального суспільства супроводжується розширенням і диференціацією послуг, що знаходить відображення в «софтизації» – процесі, який характеризує зростання ролі послуг у суспільному виробництві. Цей процес давно розпочався в країнах з розвинутою ринковою економікою, де частка зайнятих у сфері послуг сягає 70–75 % (Великобританія, США), тобто на 15–20 % більша, ніж 20 років тому. Причому така значна частка послуг у структурі зайнятості відповідає високому рівневі ВВП на одну особу, тобто високому рівню економічного розвитку країни.⁵¹ У всіх країнах економічне зростання супроводжувалось

⁴⁹ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁵⁰ Піжук О. І. Основні тенденції розвитку сфери послуг країн з трансформаційною економікою. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2015. № 1. С. 44-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2015_1_7.

⁵¹ Економіка послуг: суть та управління / М. Мальська // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. 2014. Вип. 34. С. 243-250. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_28

переміщення працівників зі сфери сільського господарства до сфери послуг.⁵² Україна має всі передумови економічного, інституційного та соціально-демографічного характеру для нарощення потенціалу сектору послуг у суспільно-економічному розвитку.

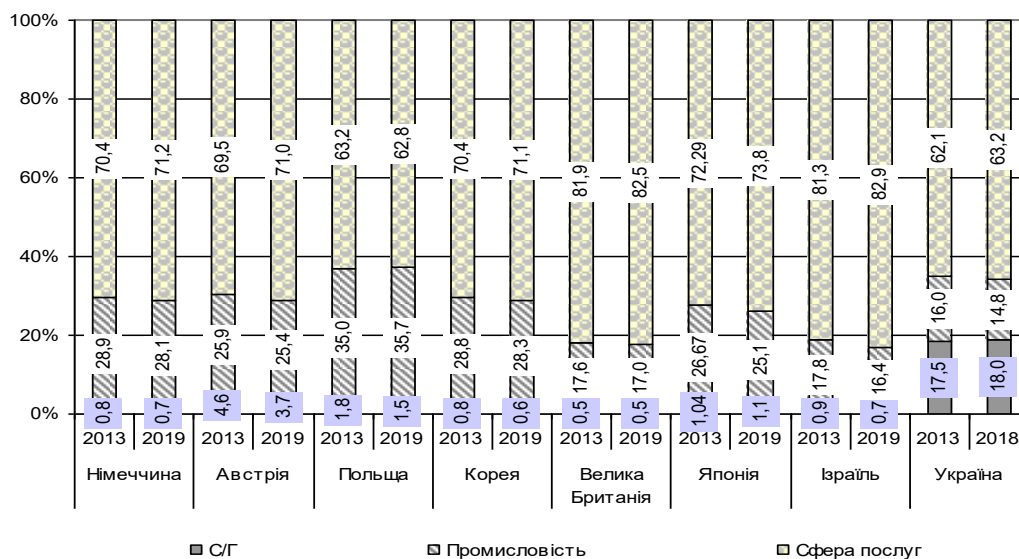


Рис. 2.9. Структура зайнятості за видами діяльності, %

*Джерело: складено за даними:⁵³

Окрім загальної частки зайнятих у сфері послуг важливе значення має розподіл кількості зайнятих за секторами сфери послуг, особливо у тих секторах що здатні створювати додану вартість та потребують кваліфікованих працівників. У 2018 р. в Україні традиційно найвищою залишалася зайнятість у сфері оптової та роздрібно торгівлі – 22,34%, освіти – 8,66%, охорони здоров'я та транспорту по 6,08%, державного управління та оборони – 5,74%, професійної, наукової та технічної діяльності – 2,68%, у решта видах послуг – менше 2% (рис. 2.10).

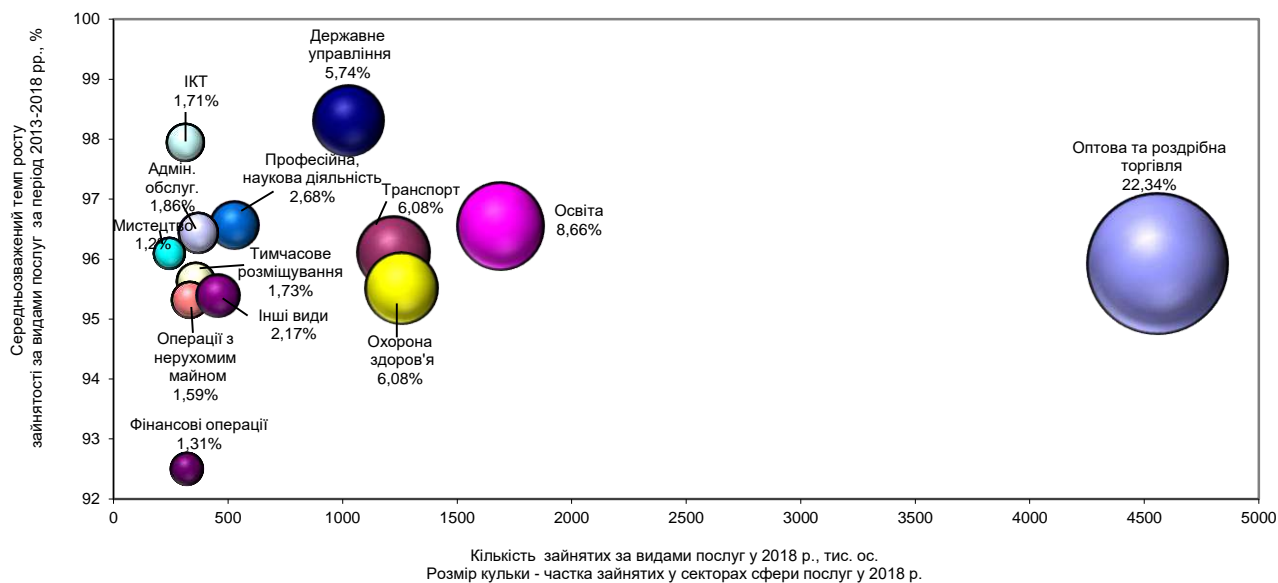


Рис. 2.10. Розподіл зайнятості у секторах сфери послуг України*

*Джерело: складено за даними:⁵⁴

⁵² Світові тренди деіндустріалізації: причини та наслідки для нерозвинених країн. URL: <https://forumkyiv.org/uk/analytics/svitovi-trendi-deindustrializaciyi-prichini-ta-naslidki-dlya-nerozvinenih-krayin>

⁵³ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Employment by activities and status https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ALFS_EMP

⁵⁴ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Порівняно з 2013 р. відбулося незначне зростання частки зайнятих у сфері державного управління та оборони на 0,7%, що є цілком закономірним для держави, яка знаходиться в стані війни, у сфері освіти на 0,4% та інформації та телекомунікації на 0,2%, а у таких секторах як фінансова та страхова діяльність, охорона здоров'я спостерігалось скорочення частки зайнятих на -0,3% та -0,1% відповідно (рис. 2.11). Скорочення частки зайнятих у секторі охорони здоров'я пов'язано із його реформуванням та міграцією медичних працівників на роботу за кордон. Така тенденція є негативною та несе у собі глибокі соціальні ризики для держави. В той же час, світовим трендом серед економічно розвинутих держав є збільшення кількості зайнятих у секторі охорони здоров'я, важливість якого зростатиме зважаючи на несприятливі глобальні катаклізми, епідемії, загрози яких у майбутньому лише посилюватимуться. Наприклад частка зайнятих у секторі охорони здоров'я від загальної кількості зайнятих у сфері послуг Німеччини у 2018 р. складала 19%, Японії – 18,4%, Англії – 17,4%, Ізраїлю – 13,2%, України - 6,1% тощо.⁵⁵

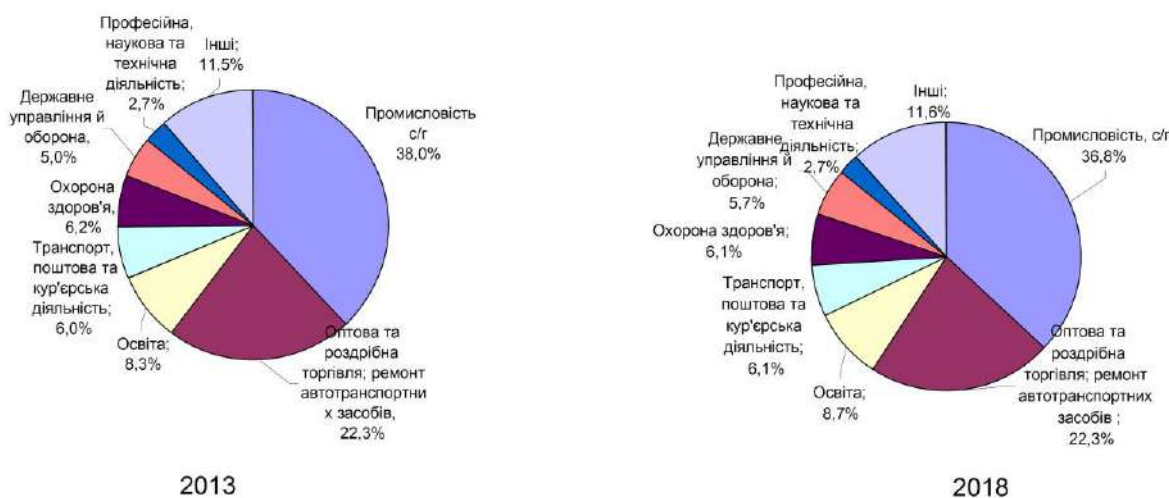


Рис. 2.11. Структура зайнятості у сфері послуг в Україні у 2013-2018 рр., %*

*Джерело: складено за даними:⁵⁶

Скорочення частки зайнятих у фінансовому секторі зумовлено суттєвим скороченням кількості банків в Україні, якщо у 2013 р. їх кількість становила 180, то у 2018 р. залишилось лише 77.⁵⁷ Причинами визнання банків неплатоспроможними стали: втрата фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності; порушення законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів одержаних злочинним шляхом; недостатній рівень капіталізації та неспроможність акціонерів забезпечити належний рівень фінансової підтримки.⁵⁸ У розвинутих країнах світу частка зайнятих у фінансовому секторі становить не менше 4% (Німеччина – 4,1%, Японія та Польща – 4,2%, Ізраїль – 4,3%, Австрія – 4,5%), Англія – 5,4%, Україна – 1,3% (у 2018 р.).⁵⁹

Структура зайнятості за секторами сфери послуг України характерна для країн з перехідною економікою. У країнах з розвинутою сферою послуг зростає частка зайнятих у секторах з високою доданою вартістю – ІКТ, фінансових послуг, охорони здоров'я, адміністративного та допоміжного обслуговування, наукової та професійної діяльності тощо. Для прикладу частка зайнятих у секторі ІКТ становила у 2018 р. в Ізраїлі 6,6% від усіх зайнятих у сфері послуг, Японії – 4,8%, Англії та Німеччині – 4,4%, Україні лише 1,7%. Значною є різниця у

⁵⁵ Employment by activities and status. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ALFS_EMP

⁵⁶ <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁵⁷ Кількість комерційних банків в Україні з 2008 по 2020 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>

⁵⁸ Матюха В.В., Яришко О.В., Кирилова Л.І., Ткаченко Є.Ю. Аналіз фінансових результатів банківського сектору України. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/73.pdf

⁵⁹ Employment by activities and status. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ALFS_EMP

кількості зайнятих у секторі тимчасового розміщування та організації харчування, так частка зайнятих у даному секторі в Україні складала у 2018 р. 1,7%, натомість у Австрії – 8,4%, Японії – 8,3%, Англії – 7%, Ізраїлі – 5,3%, Німеччині – 5%, Польщі – 4,1%.⁶⁰ Значною є різниця у кількості зайнятих у секторі професійна, наукова та технічна діяльність, якщо в Україні частка зайнятих складала лише 2,7%, то у Німеччині – 6,9%, Ізраїлі – 7,2%, Англії – 8%, Австрії – 8,5%.⁶¹ Як бачимо, структура зайнятості в секторах сфери послуг в Україні та розвинутих державах суттєво відрізняється, відтак Україна має можливості для нарощування потенціалу у секторах, які здатні продукувати високу додану вартість.

Серед регіонів у 2018 р. частка зайнятих у сфері послуг перевищувала 50% та мала значну територіальну диференціацію зважаючи на регіональну спеціалізацію економіки. Так традиційно найвищою частка зайнятих у сфері послуг була м. Києві – 88,9%, Київській – 72,2% та Одеській – 70,9% областях, оскільки ці регіони є адміністративними та транспортно-логістичними центрами держави. Найнижчою (53%) частка зайнятих була у Вінницькій, Черкаській областях, як залишаються промислово-аграрними регіони (рис. 2.12). У Івано-Франківській області роль сфери послуг лише зростатиме, зважаючи на її природно-рекреаційні ресурси, відтак вона має значний потенціал для створення нових робочих місць у сфері послуг, натомість на сьогодні спостерігається тенденція до зниження кількості зайнятих у сфері послуг через високу частку неформального сектора. За період 2013-2018 рр. найвищими темпами зростала частка зайнятих у Волинській – на 5,98 в.п. (зумовлено розвитком логістичного потенціалу регіону) та Луганській (зумовлено трансформацією структури зайнятості у зв'язку із втратою промислового потенціалу) – 3,3 в.п. областях.

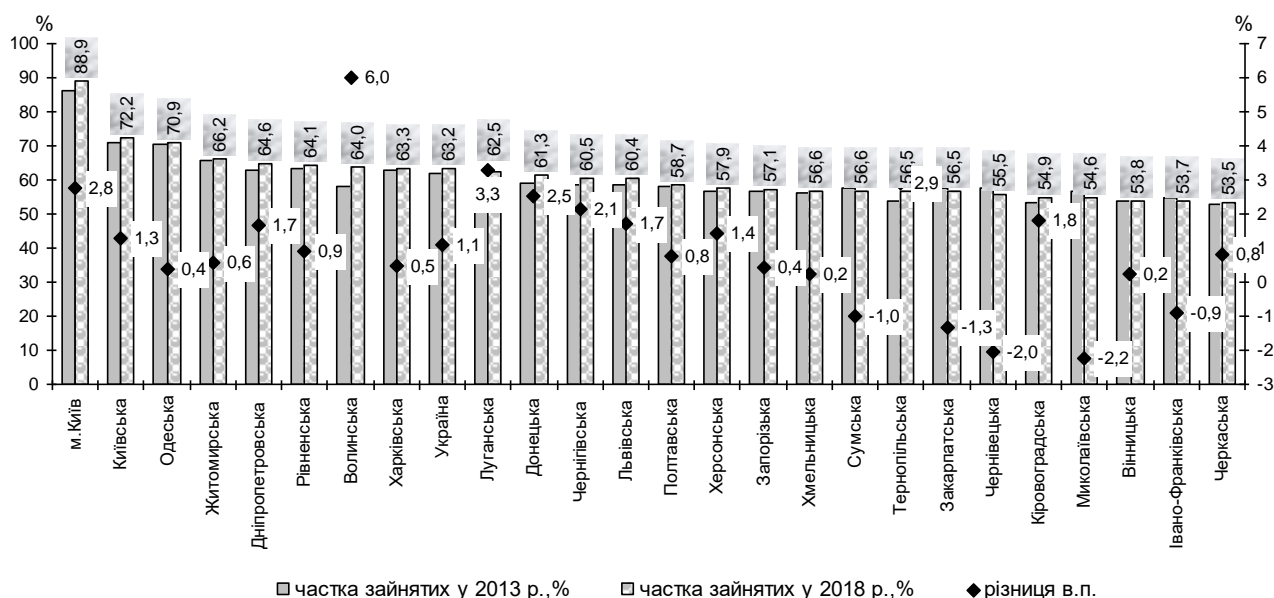


Рис. 2.12. Частка зайнятого населення у сфері послуг регіонів, %*

*Джерело: складено за даними.⁶²

Структура зайнятості у 2018 р. за видами послуг у розрізі регіонів має певні особливості. Зокрема, оптова та роздрібна торгівля є основним сектором зайнятості серед усіх регіонів України з найвищою часткою зайнятих у м. Києві (27,34%), Рівненській та Луганській областях по 26%, найнижчою у Кіровоградській (16,1%) та Закарпатській (17,2%) (додаток 2, табл. 2.3).

У сфері освіти найвищою частка зайнятих була у Волинській (12%), Тернопільській та Рівненській областях (10,8% та 10,1% відповідно), найнижчою у Донецькій (6,87%) та Луганській

⁶⁰ Employment by activities and status https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ALFS_EMP

⁶¹ Там само.

⁶² Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

(6,0%) областях. Максимальна частка зайнятих у секторі охорони здоров'я була у Київській (7,56%), Чернігівській (7,47%) та Волинській (7,11%) областях, мінімальна у м. Києві (4,65%). У секторі транспорту найвищою частка зайнятих була у Одеській (10,71%) та Київській (9%) областях, що цілком логічно, зважаючи на те, що ці регіони є великими логістичними центрами.

У секторі інформації та телекомунікації найвищою частка зайнятих була у м. Києві (6,85%) та Харківській області (2%), у секторі професійної та наукової діяльності лідерами за часткою зайнятих були м. Київ (9,28%), Київська (4,16%) Харківська (3,18%) області.

Загалом тенденція зростання кількості зайнятих у сфері послуг сповільнилася, а середньозважений темп росту кількості зайнятих за період 2013-2018 рр. знизився (81,59%) на фоні загальної спадної динаміки зайнятості загалом в Україні (80,18%). Така ситуація частково зумовлено негативними тенденціями в економіці спричиненими суспільно-політичною нестабільністю та військовими діями, що посилюється міграцією робочої сили, особливо молоді, за кордон та значною часткою тінізації на ринку праці у секторах сфери послуг. Як бачимо серед регіонів лише Київській області вдалося зберегти середньозважений темп росту кількості зайнятих у сфері послуг (101,47%), в той же час у решти регіонів спостерігалися негативні тенденції зниження темпів росту, особливо у Луганській та Донецькій областях (табл. 2.4; 2.5). Якщо розглянути темпи росту сфери послуг у розрізі секторів, то спостерігаємо схожі тенденції. Найвищі темпи спаду за усіма секторами сфери послуг спостерігались у Донецькій та Луганській областях, що зумовлено військовими діями на їх території, які спричинили значний відтік людських, фінансових та матеріальних ресурсів.

Зростання кількості зайнятих у сфері послуг без зростання продуктивності праці не несе бажаного економічного ефекту, водночас велика частка зайнятих у сфері послуг регіону при одночасній низькій ефективності праці, поруч з іншими чинниками (наприклад регіональними особливості ринку) може вказувати на тінізацію сфери. У 2018 р. найвищою продуктивність у сфері послуг була у м. Києві (235,3 тис. грн./працюючого), в Одеській, Дніпропетровській, Миколаївській, Львівській областях більше 60 тис. грн./ працюючого на рік (рис. 2.13).

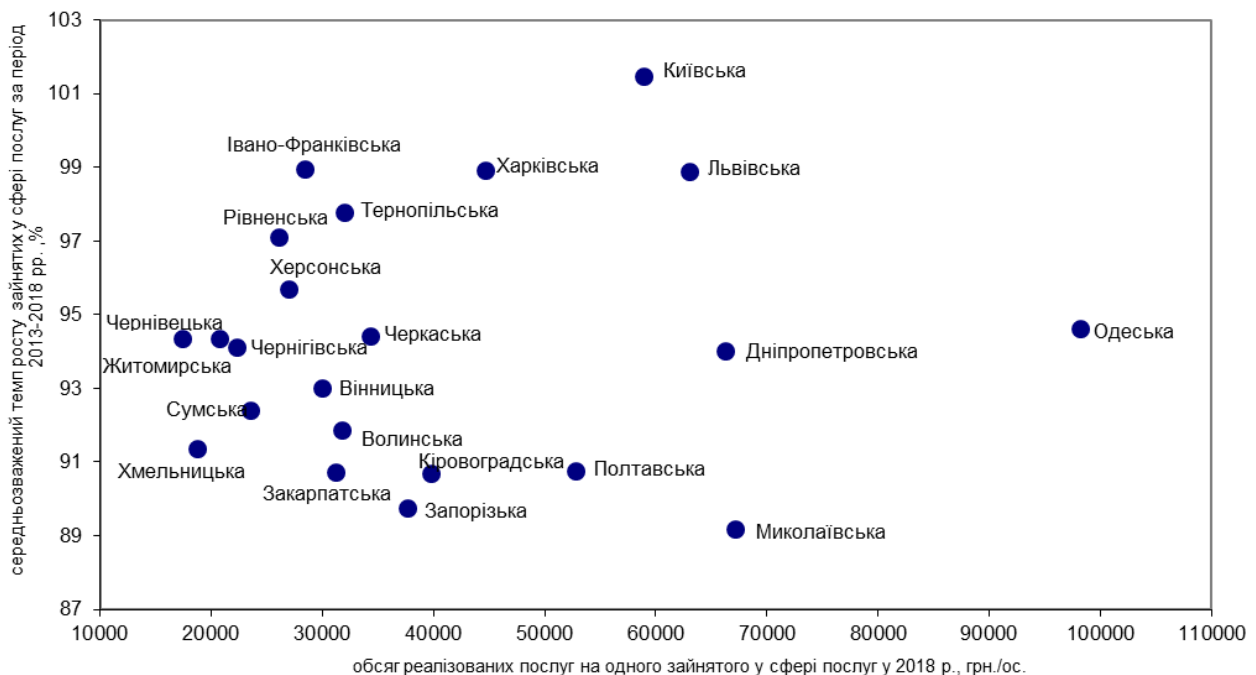


Рис. 2.13. Продуктивність функціонування сфери послуг за регіонами*

*Джерело: складено за даними:⁶³

⁶³ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2.4

Кількість зайнятих у сфері послуг, тис. осіб*

Регіони	Оптова та роздрібна торгівля;		Транспорт, поштова та кур'єрська діяльність		Тимчасове розміщення й організація харчування		Інформація та телекомунікації		Фінансова та страхова діяльність		Операції з нерухомим майном		Професійна, наукова та технічна діяльність		Діяльність у сфері адміністративного обслуговування		Державне управління й оборона;		Освіта		Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок		Інші види послуг		
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013
Україна	4556,2	3654,7	1221,2	995,1	357,8	283	312,2	280,3	318,1	214	332,3	259,4	527,4	437,9	367,6	304,3	1025,3	939,3	1690,9	1416,5	1256,7	995,4	240,7	196,9	456,6	355,2	
Вінницька	130	122,6	40,0	41,3	6	4	6,5	6,3	7,2	5,4	6,2	5,7	11	9,8	10,5	5,7	38,3	37,2	63,1	59,1	47,7	41,7	4,2	5,7	6,8	6,6	
Волинська	95,4	86,5	21,8	20,4	5,8	5,8	3,5	2,8	5,7	3,6	4,9	4,6	6,2	5,5	5,1	4	24,3	24,6	47,4	44,6	28,7	26,4	4,7	4	5,1	4,7	
Дніпропетровська	391,2	360	93,5	87,3	23,4	22,2	27,5	26,1	29,7	22,9	23,1	19,9	38,7	41,3	31,6	31,1	62,3	65,4	116,6	111,8	84,1	80,9	12,2	10,6	30	26,7	
Донецька	466	171,7	134,1	57,8	28,3	9,5	18,5	9	22,2	4,5	29,7	8,2	35,5	13,8	43	15,2	74	45,6	124,6	50,9	110,6	42,9	24,3	9,1	46,8	16,4	
Житомирська	134,4	128,2	40,3	39,2	7,5	7	8	7,7	5,1	4,4	5	4,9	9,2	8	7,5	5,8	37,4	39,6	50,5	45,1	35,6	32,2	7	5,8	14,9	14,0	
Закарпатська	96,7	86,3	28	23,8	16	14,2	3,8	3	4,2	3,1	5,8	4,7	5,7	4,4	4,1	3,4	25,4	22,6	49,3	47,7	28,8	28,1	6,2	3,9	38,8	38,5	
Запорізька	184,4	158,8	39,6	35,8	15,5	13,8	10	8,6	9,3	7,4	12,5	11,3	20,9	16,7	11,8	12,7	32,9	36,7	59,9	53,2	49,1	45,5	8,9	8,6	11,2	9,1	
Івано-Франківська	104,5	108,3	24,4	23,4	8,7	9,3	3,7	3,5	5,2	4,1	4,3	4,2	8,1	8	7,7	7,8	22,7	21,6	54,9	53	38,5	36,2	7,7	7,4	16,6	16,9	
Київська	159,3	168,3	70	68,2	16,2	15,2	12,2	14,7	17,7	12	18,9	14,3	29,4	31,4	19,3	23,4	50,8	55	61,5	62,3	58,6	57,1	12,2	12,8	11,9	11,2	
Кіровоградська	76,4	61,1	27,4	24,3	5,1	5,2	4,6	4	2,9	2,1	7	5,6	4,8	5	3,2	3,8	22	25,1	37,6	35,7	27,3	26,2	6,2	5,7	6	5,2	
Луганська	271,6	79	62,1	17,1	16,5	5,5	8,8	2,1	8,5	1,3	8,3	2,7	15,7	8,5	12,7	3,6	43,3	25,5	68,6	18	57,1	15	8,8	2,6	17	5,5	
Львівська	202,9	203,4	65,9	62,4	24,7	24,3	18,8	17,9	13,1	11,2	12,1	15,9	21,8	23,6	16,8	19	55,3	56,3	103,3	98,3	79,2	71,8	11	12,5	23,2	24,3	
Миколаївська	115,4	93,4	32,9	29,5	8,7	7,6	3,7	3,3	4,8	3,2	6,5	5,1	7	6,9	6,3	5,7	29,9	36,2	44,1	40,3	28,1	25,8	5,4	4,8	10,8	8,9	
Одеська	251,9	239,3	110,5	107,3	25	24,6	18	15,1	16,1	11,2	27	23,6	24,4	20,4	25,9	24,6	54,1	59,2	92,7	88,8	63,2	57,6	12,6	12,2	29,9	26,9	
Полтавська	138,4	124,7	39,5	35,8	10,5	9,1	6,2	5,1	7	4,6	7,5	7,3	10,8	10,3	10,1	7,9	32,9	33,1	53	47	42,2	39,6	6,7	6,3	10,5	9,8	
Рівненська	126,2	124,6	26,6	25,9	10,9	10	5,6	5,1	4,5	4,1	4,5	3,9	6,7	6,5	4,9	4,1	22,3	21,3	48,5	48	32,7	31,2	6,8	6,8	12,4	12	
Сумська	106,7	98,5	28,7	26,7	4,8	4,8	4,6	4,4	5,2	3,3	4,7	4,3	9	7,3	7,5	7,5	27,9	26	44,3	41,1	32,7	30,1	5,6	4,7	15,3	15,7	
Тернопільська	73,1	78,1	18,9	19,8	8,4	6,7	3,6	3,2	3,7	2,9	3,5	3,1	6,1	6,4	4,4	4,5	21,1	18,5	47	44,4	29,2	27,4	6,8	6	11,6	11,1	
Харківська	303,2	307,7	73,7	71,2	18,6	20,2	27,9	25,5	16,1	10,3	39	36,4	44,3	40	19,2	20,3	55,3	57,6	106,6	105,7	71,8	68,8	11,5	14,8	18,8	18,6	
Херсонська	102,7	99	22,4	22,7	7,1	5,7	3,9	3,4	4,4	3,5	6,3	6	8,4	7,5	4,5	3,5	24,7	28,3	41,8	38,5	27	24,6	8,2	7,7	9,6	8,9	
Хмельницька	128,8	116,5	29,1	25,3	6,2	4,9	4,3	3,6	5,1	3,7	5,7	4,5	7,2	6,9	6	6,3	30,7	31,9	52,7	48,4	34,6	32,2	6,2	5,1	7	6,3	
Черкаська	100,9	95,8	30,1	28,4	5,7	5,5	5,1	4,6	6,8	5,4	5,2	4,3	9,8	10,4	7,5	8,2	25,7	23,3	47,8	44,7	37	35,5	5,8	5	8,9	8,6	
Чернівецька	75,2	70,9	17,6	16	8,8	8,8	3,8	3,3	3,4	2,8	4,4	4	4,6	4,7	3,3	2,9	16,9	17,3	36	35,3	24,5	22,8	4,3	3,8	22,7	20,1	
Чернігівська	103,3	97,8	20,2	19,3	4,5	4,9	4,9	4,3	6,6	5,2	5	4,5	8,2	7,6	6,7	5,8	30,9	32,5	39,3	34,7	34,5	32,1	6,7	6,7	5,5	4,6	
м.Київ	330,9	374,2	66,3	66,2	36	34,2	82,4	93,7	91,7	71,8	57,2	50,4	140,1	127	63,7	67,5	101,2	98,9	120,1	119,9	69	63,7	26,5	24,3	31,7	24,6	

*Складено та розраховано за даними:⁶⁴⁶⁴ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2.5

Середньозважені темпи росту зайнятості за видами послуг (за період 2013-2018 рр.), %*

	Темп росту кількості зайнятих в економіці	Темп росту кількості зайнятих у сфері послуг	Середньозважені темпи росту зайнятості за видами послуг												
			Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	Транс-порт, поштова та кур'єрська діяльність	Тимчасове розміщення й організація харчування	ІКТ	Фінансова та страхова діяльність	Операції з нерухомим майном	Професійна, наукова та технічна діяльність	Адміністративне та допоміжне. обслуговування	Державне управління й оборона	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	Інші види економічної діяльності
Україна	80,2	81,6	95,93	96,10	95,63	97,95	92,51	95,33	96,57	96,44	98,31	96,55	95,52	96,10	95,39
Вінницька	92,6	93,0	99,03	100,71	92,90	99,45	94,44	98,77	97,85	89,21	99,60	98,72	97,36	106,63	99,53
Волинська	83,3	91,8	98,11	98,76	100,10	95,66	91,38	98,89	97,73	95,46	100,27	98,80	98,35	96,87	98,68
Дніпропетровська	91,6	94,0	98,46	98,66	99,05	99,19	94,99	97,37	101,51	99,84	101,10	99,18	99,24	97,42	97,82
Донецька	37,7	39,3	88,76	89,65	86,90	87,76	76,99	79,65	86,19	90,49	92,77	86,38	86,76	84,43	88,14
Житомирська	93,6	94,3	99,22	99,51	98,72	99,26	97,11	99,74	97,30	95,02	101,37	97,79	98,03	96,35	98,97
Закарпатська	92,8	90,7	97,76	96,81	97,82	95,49	94,15	96,16	95,09	96,47	98,01	99,35	99,53	91,33	100,01
Запорізька	89,1	89,7	97,19	98,01	97,79	97,12	95,67	98,02	95,82	101,63	102,56	97,69	98,50	99,67	96,14
Івано-Франківська	100,6	98,9	100,76	99,18	101,54	98,92	95,49	99,86	99,81	100,31	99,10	99,30	98,78	99,30	100,40
Київська	99,6	101,5	101,19	99,55	98,96	104,09	92,85	94,77	101,40	104,23	101,77	100,29	99,50	101,00	99,42
Кіровоградська	87,7	90,7	95,71	97,64	100,64	97,26	93,88	95,78	100,86	103,56	103,26	98,99	99,20	98,40	97,22
Луганська	29,5	31,1	89,29	82,53	87,22	79,47	78,63	92,26	97,28	89,21	93,04	81,14	83,65	87,92	88,36
Львівська	96,1	98,9	100,14	98,92	99,68	99,03	96,94	105,88	101,72	102,76	100,74	99,02	98,06	102,81	101,25
Миколаївська	92,8	89,2	96,00	97,87	97,46	97,81	92,43	95,45	100,10	98,11	104,15	98,22	98,31	97,85	96,48
Одеська	94,1	94,6	99,07	99,44	99,73	96,64	93,31	97,38	96,59	99,63	101,98	99,28	98,17	99,40	97,99
Полтавська	89,6	90,8	98,19	98,19	97,25	96,35	92,03	100,00	99,68	95,43	100,20	97,66	98,74	99,09	98,75
Рівненська	95,7	97,1	99,88	99,48	98,42	98,30	98,17	97,37	99,42	97,09	99,16	99,80	99,07	100,03	99,41
Сумська	94,0	92,4	98,75	98,57	100,61	99,20	91,59	98,74	96,15	100,02	98,80	98,52	98,37	96,62	100,76
Тернопільська	92,8	97,8	101,45	100,94	95,81	97,70	95,29	97,65	100,99	100,60	97,70	98,87	98,77	97,55	99,16
Харківська	98,1	98,9	100,42	99,36	101,87	98,53	91,97	98,66	98,10	101,18	101,02	100,07	99,16	105,68	100,10
Херсонська	93,3	95,7	99,35	100,35	95,73	97,37	95,56	99,07	97,95	95,56	102,82	98,55	98,17	98,78	98,77
Хмельницька	91,0	91,3	98,15	97,45	95,81	96,52	93,96	95,50	99,21	101,08	100,85	98,32	98,58	96,54	98,24
Черкаська	93,0	94,4	99,02	98,87	99,35	97,97	95,59	96,50	101,35	101,88	98,31	98,67	99,18	97,41	99,36
Чернівецька	97,8	94,3	98,88	98,16	100,14	97,27	96,23	98,20	100,45	97,54	100,49	99,62	98,58	97,75	97,76
Чернігівська	90,8	94,1	99,03	99,15	101,76	97,46	95,51	98,06	98,59	97,24	101,06	97,55	98,57	100,05	96,53
м.Київ	96,9	100,0	102,53	99,98	99,14	102,62	95,32	97,61	98,17	101,43	99,66	99,97	98,43	98,29	95,32

*Складено та розраховано за даними:⁶⁵⁶⁵ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Водночас, на регіони, що характеризуються невисокою продуктивністю сфери послуг припадає значна частка неформально зайнятого населення (рис. 2.14) (тіньова або неформальна зайнятість – трудова діяльність, яка дозволена чинним законодавством, проте процедура її реєстрації не передбачена або обмежена, а результати (доходи) не враховуються офіційною статистикою (не декларуються) і не підлягають оподаткуванню)⁶⁶. Якщо розглянути у розрізі секторів сфери послуг, то у 2018 р. рівень неформальної зайнятості був найвищим у секторі торгівлі 18,2%, у секторі транспорту – 4,2%, у секторі тимчасового розміщування й організації харчування – 2,5%.⁶⁷ Виділяють позитивні та негативні наслідки неформальної зайнятості. Серед позитивних виокремлюють: задоволення потреб у робочій силі серед видів економічної діяльності, що розвиваються; стримування соціально напруженості під час безробіття тощо. До негативних наслідків слід віднести: соціальну та трудову незахищеність працівників; економічні втрати для бюджету через відсутність податкових надходжень тощо.⁶⁸

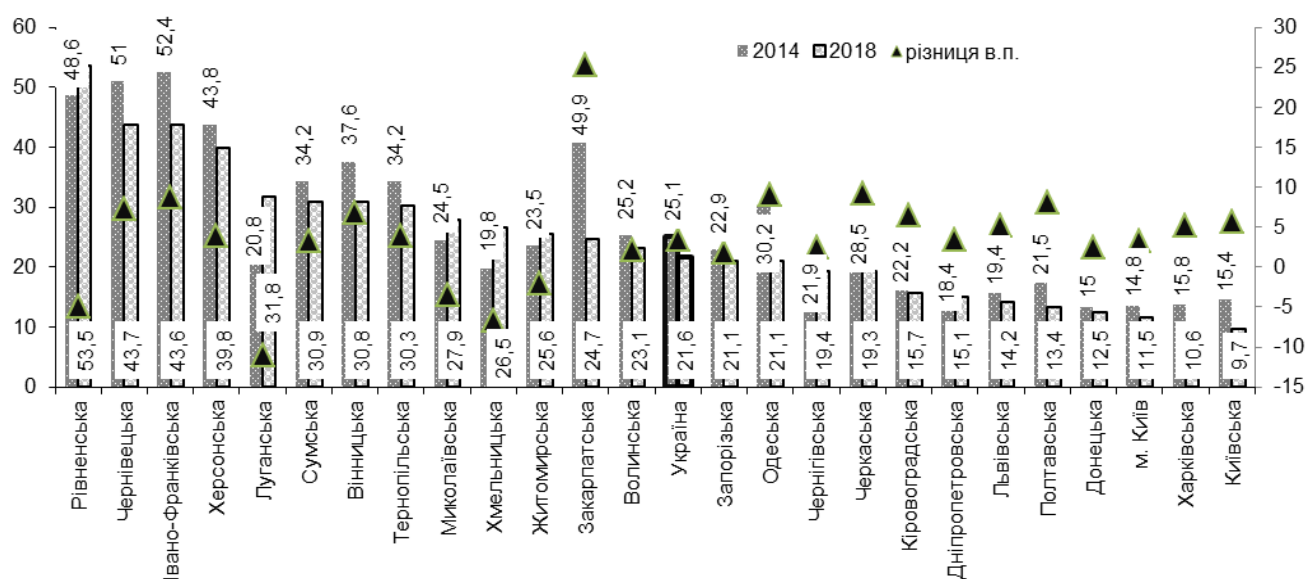


Рис. 2.14. Частка неформально зайнятого населення за регіонами України (% від кількості зайнятого населення)*

*Складно за даними:⁶⁹

Визначальними у формуванні тіньової зайнятості є відмінності економічного розвитку, структура економіки, демографічні та поселенські особливості регіонів. Регіони України за рівнем неформальної зайнятості можна поділити на п'ять умовних груп.

Перша група – області з мінімальним рівнем неформальної зайнятості від 9,7 до 13,4% (у 2018 р. м. Київ, Київська, Харківська, Донецька та Полтавська).

Друга група – області з помірним рівнем неформальної зайнятості (нижче середньоукраїнського показника – 21,6%). Це Львівська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Черкаська, Чернігівська, Одеська та Запорізька області. Зазначені області характеризуються або чітко вираженою промислово-інфраструктурною спеціалізацією, або змішаною промислово-сільськогосподарською із потужним і досить розвинутим сектором комерційних послуг. Перша та друга група регіонів на фоні України мають кращі умови для ведення бізнесу, вищий рівень доходів населення, нижчий рівень безробіття, а також мають кращий промисловий потенціал. Ці області також є лідерами відрахувань до державного бюджету та входять до ТОП-5 кращих для

⁶⁶ Тіньова зайнятість та її наслідки. URL: <http://chop-rada.gov.ua/archives/4467>.

⁶⁷ Неформально зайняте населення за видами економічної діяльності у 2018 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_nzn_ved_u.htm

⁶⁸ Тіньова зайнятість та її наслідки. URL: <http://chop-rada.gov.ua/archives/4467>.

⁶⁹ Економічна активність населення України. 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ11_u.htm

ведення бізнесу регіонів: Київ, Дніпропетровська, Київська, Одеська та Харківська області⁷⁰.

Третя група – області з високим рівнем неформальної зайнятості (вище за середнє українське значення – 24-27%). Це Волинська, Закарпатська, Житомирська, Хмельницька, Миколаївська області. Регіони цієї групи показують нестабільну динамку щодо частки неформально зайнятого населення. У Закарпатській області рівень “тіньової” зайнятості за період 2014-2018 рр. скоротився на 25,2% і за цим показником регіон є рекордсменом в Україні. Водночас, у Житомирській відбулося зростання неформальної зайнятості на 2,1%, Хмельницькій – 6,7%, Миколаївській – 3,4%.

Четверта група – області з рівнем неформальності більше 30% – Сумська, Луганська, Вінницька та Тернопільська області. У цій групі рівень неформальної зайнятості зріс у Луганській області на 11%, у решти регіонах динаміка була позитивною.

П'ята група – області з максимальним рівнем неформальної зайнятості (від 40 до 53,5%). У 2018 р. до цієї групи увійшли Рівненська, Чернівецька, Івано-Франківська та Херсонська області. Ця тенденція зберігається упродовж попередніх досліджуваних років. Рекордсменом є Рівненська область, де рівень неформальної зайнятості збільшився порівняно з 2014р. на 4,9%.

Отже, рівень неформальної зайнятості прямо залежить від галузевої структури виробництва, яка притаманна регіонам: мінімальна неформальна зайнятість спостерігається у експортно-сировинних регіонах, а максимальна – у переважно непромислових регіонах⁷¹, тобто в тих, які спеціалізуються на комерційних послугах.

Важливим критерієм зростаючої соціальної віддачі сектору послуг є рівень оплати праці. Рівень оплати праці у сфері послуг, як і в економіці України загалом, знизився в усіх секторах за період 2013-2018 рр., що зумовлено нестабільністю соціально-економічного та суспільно-політичного становища у державі та високим рівнем інфляції за даний період (252,1%). Найвищими рівні оплати праці залишаються у секторах фінансова та страхова діяльність, ІКТ, державне управління та оборона, професійна та наукова діяльність тощо (рис. 2.15).

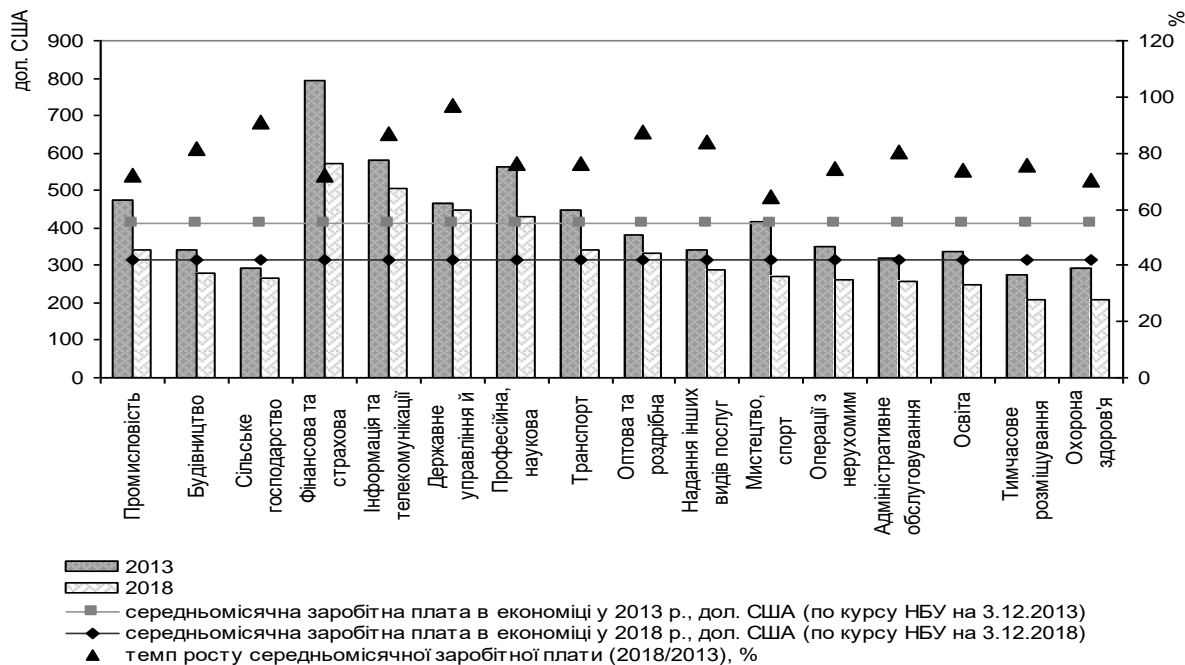


Рис. 2.15. Середньомісячна заробітна плата за видами діяльності, дол. США*

*Джерело: складено за даними.⁷²

⁷⁰ Соціально-економічний розвиток регіонів. – МЕРТ, <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>.

⁷¹ Інституційне середовище неформальних трудових відносин в Україні: масштаби, динаміка, наслідки. Аналітична доповідь. К. 2019. С. 90-91 https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Zaynat.pdf?fbclid=IwAR1MHHqzBUYmVYN-x5liuc10JNDZISxmw8oKLR2Z1RKgzVceomJ8Yx-oQ

⁷² Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Позитивною тенденцією у розвитку сфери послуг є зростання частки прибуткових підприємств, якщо у 2013 р. таких було 62%, то у 2018 р. – 69%. Найвищою частка прибуткових підприємств була у секторах торгівлі (76,9%), транспорту (73,6%), тимчасового розміщування та організації харчування (71,1%), інших видах послуг (71,1%) тощо. В усіх секторах відбувається поступове збільшення темпів росту частки прибуткових підприємств, що може вказувати як на налагодження бізнес-процесів, поступовий вихід підприємств з тіні та зменшення зовнішніх деструктивних впливів.

Обсяг та рівень сплачених податків є одним із індикаторів ефективності функціонування сфери послуг в розрізі її секторів, оскільки це свідчить про її бюджетну, а саме податкову віддачу в контексті перерозподілу суспільного ресурсу, зокрема, фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій. Підприємства сфери послуг сплатили у 2019 р. податків на загальну суму понад 455 млрд грн, що склало 51% від суми сплачених податків усіма підприємствами в економіці України. Найвищі обсяги сплачених податків припадали на сектори торгівлі – 13,72%, транспорту – 7,56% та професійної та наукової діяльності – 7,12% (рис. 4.16). Загалом торгівля є лідером за часткою сплаченого податку на прибуток (19,3%), єдиного податку (19,7%), бюджетного відшкодування ПДВ (28,2%), ПДВ з вироблених в Україні товарів (18,9%).

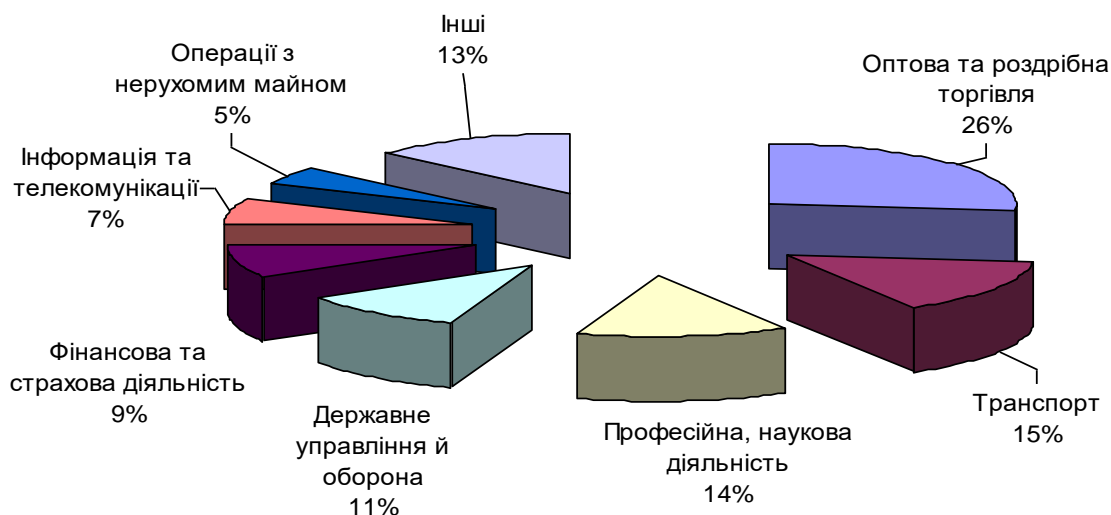


Рис. 2.16. Структура податкових надходжень за секторами сфери послуг в Україні у 2019 р., %*

*Джерело: складено за даними:⁷³

Індикатори інноваційної активності та впровадження інноваційних технологій у певному секторі комерційних послуг (частка інноваційно активних підприємств, зайнятість на інноваційно активних підприємствах, частка підприємств з технологічними інноваціями, частка підприємств, що впроваджували організаційні та/або маркетингові інновації, частка інвестицій в технологічні та маркетингові інновації) засвідчують можливості сектору щодо зростаючої економічної і соціальної віддачі в майбутньому. Адже інноваційний процес здатний на таку віддачу, ефективність якої набагато вища стандартних підходів і прийомів; сприяє скороченню потреби в більш дорогих факторах виробництва і, відповідно, знижує граничні витрати. Рівень масштабування та концентрації економічної діяльності підприємства прямо пропорційний до збільшенням розмірів його інноваційної практики.

Використання нововведень у діяльності підприємств, в т.ч. процесних, управлінських, маркетингових, є одним із показників їх інноваційності, що створює потенціал для продукування більш конкурентоспроможного продукту або послуги для виходу на регіональні та міжнародні ринки. У сфері послуг частка інноваційно активних підприємств у 2016-2018 рр. склала 26,8%, демонструючи зростання на 10% порівняно з 2014-2016 рр. (рис. 2.17)

⁷³ Структура податкових надходжень за галузями економіки за 2019 р. URL: <https://rating.zone/wp-content/uploads/2020/02/struktura-podatkovykh-nadkhodzen-za-haluziamy-ekonomiky-za-2019-r..pdf>

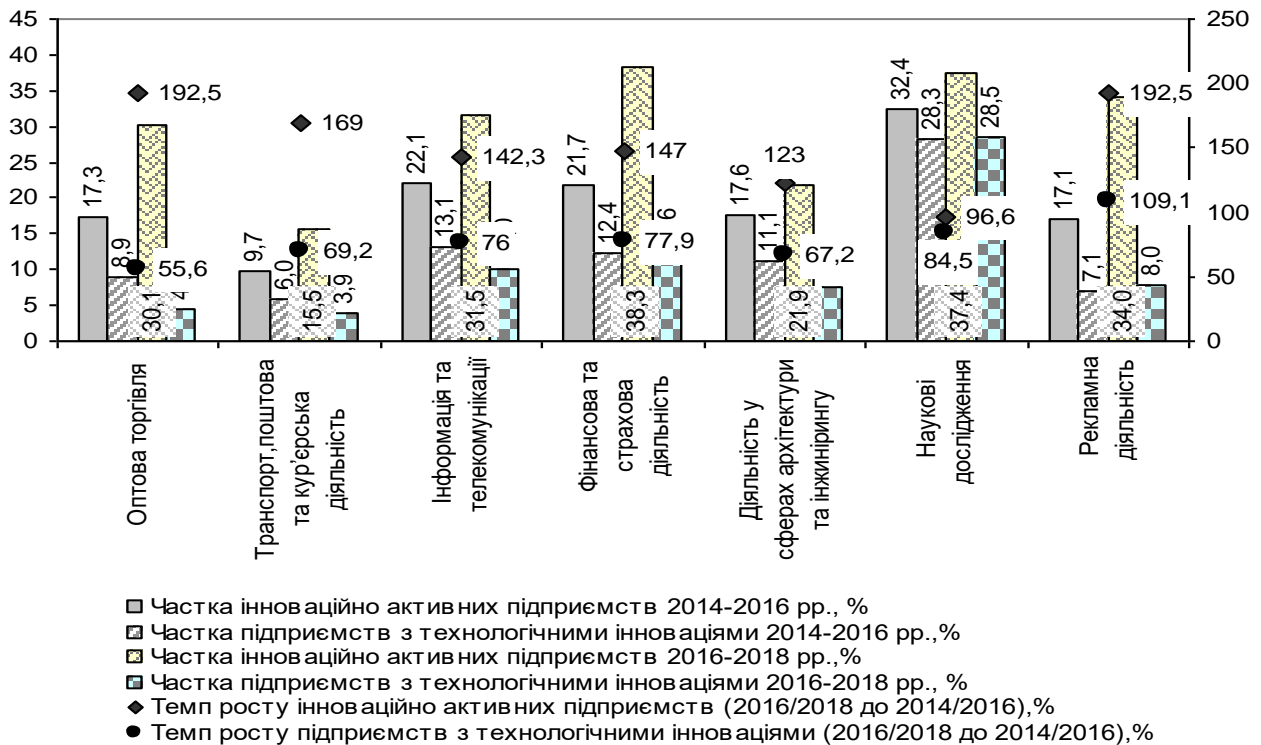


Рис. 2.17. Інноваційна активність підприємств сфери послуг в Україні*

*Джерело: складено за даними:⁷⁴

У розрізі секторів сфери послуг найвища частка інноваційно активних підприємств у 2016-2018 рр. була у фінансовій та страховій діяльності (38,3%), секторі наукових досліджень (37,4%), рекламній діяльності (34%), ІКТ (31,5%), нижчою – у сфері транспорту (15,5%), архітектури та інжинірингу (21,9%). Невисока частка інноваційно активних підприємств зумовлена тим, що фінансування інноваційного розвитку підприємства здійснюють здебільшого за власний кошт (самофінансування), кредитів банків (меншою мірою через високі процентні ставки); за кошти вітчизняних й іноземних інвесторів (їхня частка в загальному обсязі фінансування вкрай низька).⁷⁵ У 2016 р. витрати на інновації в основному здійснювались за рахунок власних коштів (89,5% загального обсягу фінансування), коштів іноземних інвесторів (3,1%) та інших джерел (2,9%)⁷⁶.

У 2016-2018 рр. порівняно з 2014-2016 рр. в усіх секторах, окрім наукових досліджень, спостерігалася позитивна динаміка зростання кількості інноваційно-активних підприємств. Натомість позитивні темпи росту кількості підприємств, що використовували технологічні інновації були лише у секторі рекламної діяльності, в усіх інших секторах виявлялося скорочення. Зниження темпів росту інноваційно-активних підприємств у секторі наукових досліджень зумовлено зменшенням державного фінансування науки загалом, водночас така тенденція є деструктивною для подальшого розвитку не лише наукових досліджень, але і економіки держави загалом та несе загрозу національній безпеці.

Інноваційна активність підприємств забезпечує формування їх експортного потенціалу, крім того обсяг експорту послуг відображає здатність національних секторів сфери послуг конкурувати на міжнародних ринках. Сальдо торговельного балансу послуг дозволяє виявити масштаб валютної виручки, залученої в країну.

⁷⁴ Наукова та інноваційна діяльність України 2018 р. Статистичний збірник. Київ. 2018. 108 с. С.83-84 http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/zb_nauka_2018.pdf

⁷⁵ Майор О. В., Свелеба Н. А. Деякі особливості формування фінансово-кредитних інструментів інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. URL: https://www.researchgate.net/publication/326537880_Deaki_osoblivosti_formuvanna_finansovo-kreditnih_instrumentiv_innovacijnogo_rozvitku_pidprijemstv_sferi_poslug

⁷⁶ Обстеження інноваційної діяльності в економіці за період 2014-2016 років URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm

У структурі експорту послуг найвищу частку у 2013 р. займали транспортні послуги – 50,3% та послуги з переробки матеріальних ресурсів – 12%, натомість у 2018 р. на друге місце вийшов експорт послуг ІКТ – 18,2% (рис. 2.18.), які також характеризувалися найвищим темпом росту експорту 175%, натомість частка транспортних послуг у структурі експорту скоротилася на 7 в.п. (темп росту склав 89,7%) (рис. 2.19.). Зміна структури експорту за період 2013-2018 рр. вказує на структурну трансформацію економіки, орієнтовану на збільшення частки послуг із високою доданою вартістю та зростання їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Нажаль, послуги ІКТ залишаються єдиним експортоспроможним сектором серед послуг з високою доданою вартістю на ринку України, в той час як обсяги експорту послуг фінансових, страхових, роялті та інших послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності, культурних та рекреаційних залишаються мізерними (менше 1% у загальній структурі експорту послуг у 2018 р.) та мають негативну динаміку до подальшого скорочення (рис. 2.19).



Рис. 2.18. Структура експорту послуг, %*

*Джерело: складено за даними:⁷⁷

У регіональному розрізі найбільше нарощування експорту послуг за період 2013-2018 рр. відбулося у Чернівецькій (більш як у 2 рази), Житомирській області (в 1,8 рази), Вінницькій (1,7 рази), у Волинській та Львівській (в 1,4) областях. За обсягами експорту послуг спостерігаються територіальні диспропорції, оскільки основним експортером послуг в Україні за більшістю видів стало м. Київ (Додаток 2, табл. 2.5), що свідчить про надмірну концентрацію в столиці інтелектуальних та фінансових ресурсів. У регіональному розрізі експорт послуг є більш диференційованим та залежить від ресурсного потенціалу регіону. У 6 областях переважаючими у структурі експорту послуг були послуги з переробки матеріальних ресурсів (більше 60%), транспортні послуги (більше 30% у 8 областях) та послуги ІКТ (більше 30% у 6 областях) (Додаток 2, табл. 2.6).

Нарощення потенціалу сфери комерційних послуг потребує залучення додаткових фінансових ресурсів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Перебіг сучасних політичних процесів переважно негативно впливає на інвестиційний клімат та міжнародну інвестиційну привабливість України. Це супроводжується низкою проблем: негативний міжнародний імідж країни; значні диспропорції регіонального та галузевого розвитку; застарілість інфраструктури; податкове навантаження; низький рівень захисту інвесторів та ефективності законодавства з питань корпоративного управління.⁷⁸

Аналізуючи капітальні інвестиції (КІ) за секторами послуг, бачимо позитивну динаміку зростання їх частки від 36,1% у 2013 р. до 44,4% у 2018 р. у загальній величині капіталовкладень в Україні, а відтак сфера послуг продовжує підвищувати потенціал своєї привабливості для інвестування.

⁷⁷ Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами (уточнені дані). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/dseip/dseip2007_u.htm

⁷⁸ Мордань Є.Ю., Білець А.С., Сердюк К.В. Інвестиції в туристичну сферу України: сучасний стан, проблеми та перспективи. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/81.pdf>

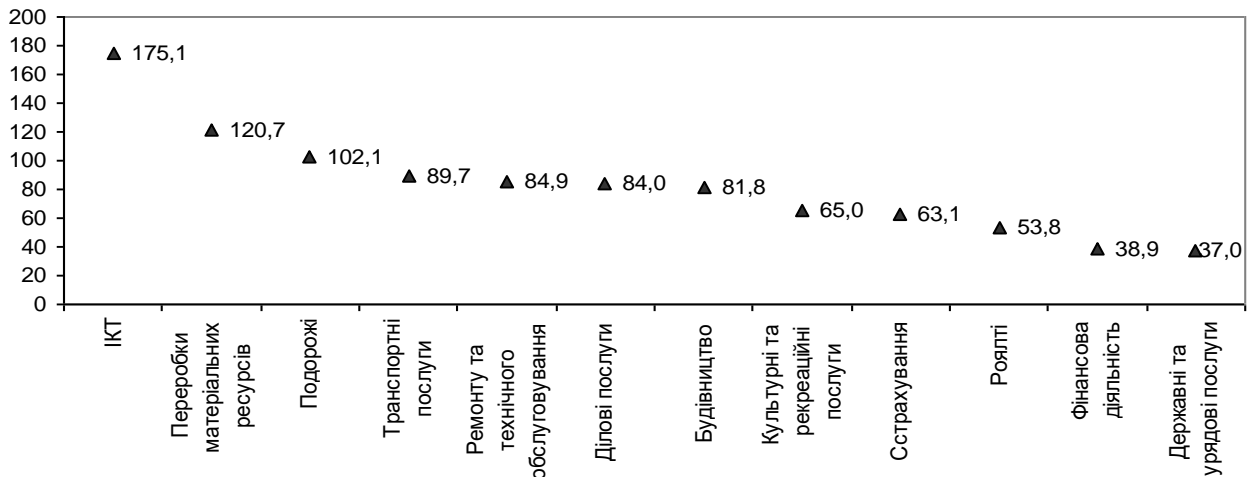


Рис. 2.19. Середній темп росту експорту окремих видів послуг за період 2013-2018 рр., %*
*Джерело: складено за даними:⁷⁹

Найбільша частка КІ акумулюється у секторах оптової та роздрібної торгівлі, транспорту (8,9% та 8,3% відповідно), що цілком закономірно зважаючи на їх найвищий потенціал за показниками обсягу реалізованої продукції, зайнятості тощо. Зростання КІ у секторі державного управління та оборони до 7,7% пояснюється тим, що країна знаходиться у стані війни, що супроводжується значними фінансовими витратами. Водночас, зростання частки КІ у секторі ІКТ до 5,2% є позитивним та відповідає глобальним трендам економічного розвитку, де сфера ІКТ розглядається як така, що має високий потенціал соціально-економічної віддачі та стратегічної конкурентоспроможності. Як бачимо з рис. 2.20 високими є темпи росту частки КІ у секторах освіти, охорони здоров'я та наукової діяльності, однак обсяги КІ залишаються незначними для забезпечення зростаючих потреб розвитку та функціонування цих стратегічно важливих для економіки секторів, які здатні продукувати в перспективі високу додану вартість.

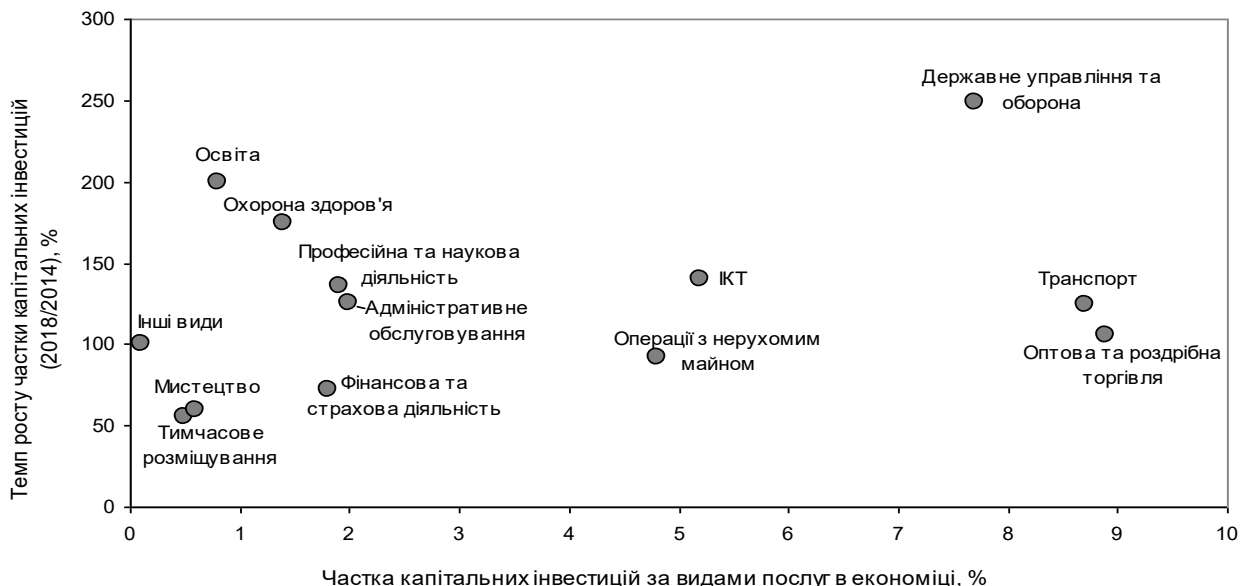


Рис. 2.20. Структурні трансформації капітальних інвестицій за видами послуг в економіці України за період 2014-2018 рр.*

*Джерело: складено за даними:⁸⁰

⁷⁹ Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами (уточнені дані). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/dseip/dseip2007_u.htm

⁸⁰ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Натомість для іноземних інвесторів більш привабливими є розвинені сектори сфери послуг та сектори з потенційно високою доданою вартістю, які мають перспективи для подальшого інноваційно-технологічного розвитку (рис. 2.21).

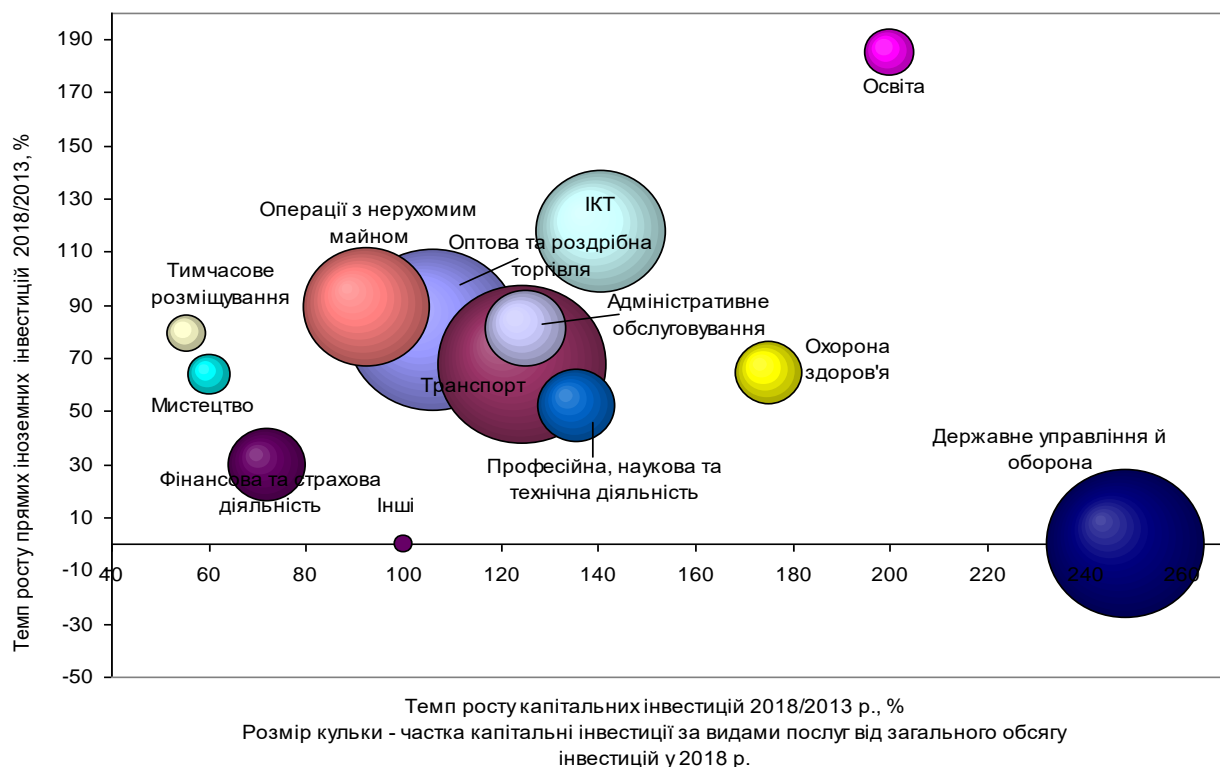


Рис. 2.21. Динаміка і привабливість внутрішніх та зовнішніх інвестицій за видами послуг в Україні*

*Джерело: складено за даними:⁸¹

У 2018 р. найбільшу зацікавленість іноземні інвестори виявили до секторів торгівлі (16,6% від загального обсягу ПІІ в економіку України), операції з нерухомим майном (12,9%), фінансова та страхова діяльність (11,0%), а частка професійної, наукової та технічної діяльності та ІКТ майже вирівнялась (6,3% та 6,8% відповідно). Водночас, аналізуючи темпи росту іноземних інвестицій, бачимо що в усіх секторах окрім ІКТ (185%) та освіти (117%) відбулося значне скорочення обсягів інвестування. Тенденція до зниження обсягів інвестування зумовлена недовірою інвесторів через низку невирішених проблем: високий рівень корупції в країні, недовіра до судової системи, нестабільність національної валюти, монополізація ринків та військовий конфлікт тощо.

Розвиток сфери послуг в Україні відбувається динамічно, однак найбільші темпи розвитку характерні для секторів, які не потребували значних капіталовкладень та мали швидку віддачу. Позитивним трендом став зростаючий темп розвитку секторів, що мають потенційно високу додану вартість та конкурентоспроможність (ІКТ, освіта), які також стали найбільш привабливими і для іноземних інвесторів.

⁸¹ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Аналіз ефективності використання потенціалу окремих сфер комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів

3.1. Послуги у сфері торгівлі

Підвищення ефективності використання потенціалу торговельної сфери в більшості регіонів нашої держави зумовлюється, насамперед, можливістю застосування адекватних інструментів детінізації торговельних операцій. Адже вплив оптової та роздрібною торгівлі на соціально-економічний розвиток регіонів визначається передусім прозорістю торговельних операцій та їх легальністю. Відтак, чим вищою є частка тіньової економіки у торгівлі певного регіону, тим менше легальних фінансових ресурсів обертається в його межах і тим менш відкритими є регіональні товарні ринки, як наслідок, знижується інноваційний потенціал торговельної сфери регіону та рівень податкових надходжень до бюджетів різних рівнів. Крім того, тіньові операції в оптовій та роздрібній торгівлі зазвичай супроводжуються порушенням правил здорової конкуренції та вимиванням інвестиційних ресурсів з економіки, а відтак зниженням її фінансового потенціалу. До того ж, через тіньовий сегмент на регіональних ринках може поширюватись контрафактна продукція, включаючи відвертий фальсифікат, небезпечний для життя та здоров'я людей.

До основних негативних наслідків поширення тіньових операцій в торговельній сфері з погляду ефективності використання соціально-економічного потенціалу регіону можна віднести: 1) втрату податкових надходжень; 2) викривлення інформації про реальний стан економічних процесів, що зумовлює недовіру управлінських рішень; 3) скорочення внутрішніх інвестиційних ресурсів через ускладнення відкритого витрачання тіньовими структурами прихованих від оподаткування доходів та їх відтік за кордон; 4) зменшення інтересу потенційних стратегічних інвесторів і гальмування процесів фінансового оздоровлення бізнесу.⁸²

Крім того, тіньова економіка спричиняє зменшення податкової бази, деформує перерозподіл фіскального навантаження на суб'єктів оптової та роздрібною торгівлі, веде до зменшення конкурентоспроможності торговельних підприємств, задіяних у легальній економічній діяльності. Надмірне збільшення тіньового сектору в оптовій та роздрібній торгівлі також негативно впливає на ефективність регіональної економічної політики, що призводить до збільшення кількості помилок при регулюванні товарних ринків у межах окремих регіонів і в державі загалом, зокрема у зв'язку з відсутністю достовірних даних про масштаби, структуру та динаміку тіньової економіки під час здійснення торговельних операцій. У результаті зменшується управлінський потенціал регіонального економічного розвитку, що тягне за собою низку супутніх негативних явищ.⁸³

До негативних наслідків поширення тіньової економіки у торговельній сфері всіх без виключення регіонів України слід також віднести: 1) спотворення цінової кон'юнктури, що має вплив на якість рішень, які приймаються інвесторами; 2) непрозорий перерозподіл ресурсів; 3) деформацію ринкового механізму оптимізації товарних потоків; 4) підвищення рівня фінансових та комерційних ризиків, які визначають схильність суб'єктів оптової та роздрібною торгівлі до інвестицій; 5) зниження моральних та етичних стандартів ведення торговельної

⁸² Варналій З. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / З. Варналій. – К.: НІСД, 2006. – 576 с. – С. 371.

⁸³ Мельник Т. Протидія тінізації у зовнішньоекономічному секторі України / Т. Мельник, Т. Вишинська // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 5 (143). – С. 95-107. – С. 102-103.

діяльності, що супроводжується посилення опортуністичної поведінки споживачів та деформацією стереотипів їх поведінки.⁸⁴

Варто також відзначити, що негативні наслідки тінізації торговельної сфери по-різному виявляють себе в розрізі окремих регіонів та їх типів. Так, у прикордонних областях України, особливо в тих, які межують з країнами-членами ЄС, одним з основних чинників тінізації торгівлі є контрабанда. Її значні масштаби породжують деформацію конкурентних відносин і ділової етики, проектує у специфічний характер функціонування більшості товарних ринків. У багатьох прикордонних районах навіть формуються цілі династії «човникових торговців», основним «фахом» яких є перевезення товарів через кордон у напівлегальному режимі. Прибутковість такого «бізнесу» часто витісняє всі інші види економічної діяльності, породжуючи тим самим доволі характерну «культуру підприємництва», а також своєрідну модель соціально-економічного розвитку регіону. Натомість довкола великих міст, а відтак і в межах регіонів, центрами яких вони є, найбільш поширеними формами тінізації торговельної сфери є реалізація контрафактної продукції та ухиляння від сплати податків через різні схеми «оптимізації» торгівлі, у тому числі диверсифікації збуту за допомогою фізичних осіб-підприємців. У цьому разі на перший план виходять такі негативні наслідки тінізації торговельних операцій, як викривлення ринкової інформації та непрозорість обігу товарів, а також зменшення податкових надходжень до бюджетів різних рівнів.

Загалом, як показує досвід України, більш загрозливим з погляду ефективності використання потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів є другий тип тінізації торговельних операцій. Адже, по-перше, він напряду відображається на фінансових надходженнях до місцевих бюджетів, а відтак і на можливостях реалізації місцевих інфраструктурних та інших розвиткових проектів. По-друге, такий тип тінізації поширений насамперед у великих містах, де торгівля розвинута особливо добре.

Наприклад, аналізуючи показники тінізації регіональних ринків оптової та роздрібною торгівлі в Україні, можна прийти до висновку, що саме у прикордонних регіонах і в регіонах, центрами яких є найбільші міста, спостерігається найвища частка тінювих операцій у торговельній сфері (рис. 3.1.1).

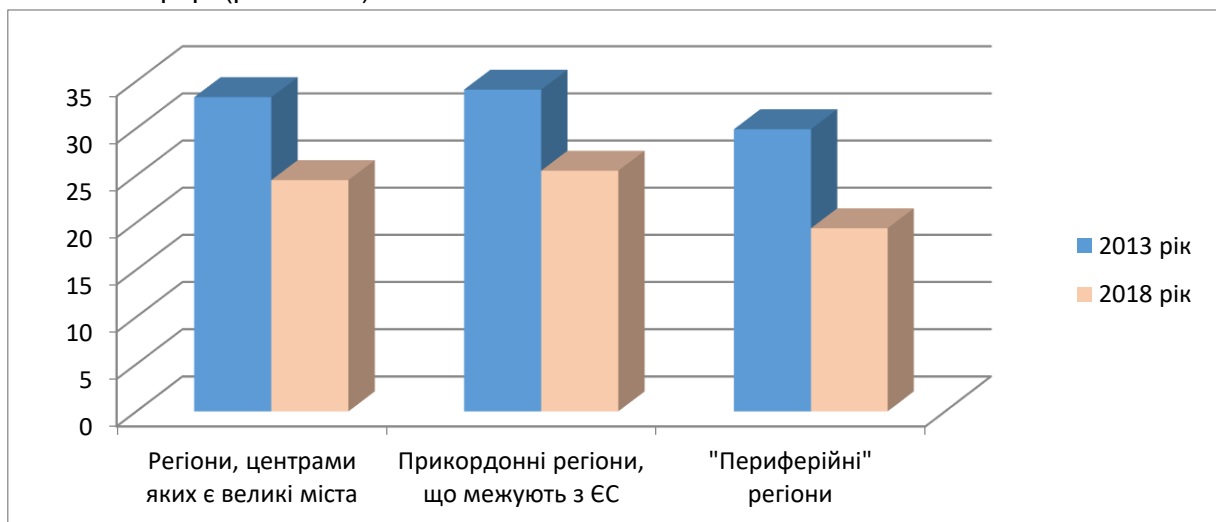


Рис. 3.1.1. Середня частка тінювої економіки в торговельній сфері різних груп регіонів України*

* Джерело: власні розрахунки автора за методом збитковості підприємств на основі даних статистичних відомств відповідних регіонів

⁸⁴ Гончарук Я. Вплив тінювого сектора та корупції на економічні системи / Я. Гончарук, М. Флейчук // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 2. – С. 7-22. – С. 18.

Так, у першій групі регіонів (локалізованих навколо великих міст), до яких нами було віднесено Дніпропетровську, Київську, Львівську, Одеську та Харківську області, а також місто Київ, спостерігається на 1,4-1,5% вищий рівень тінізації торгівлі за середній показник по Україні (33,3% у 2013 і 24,5% у 2018 р. на тлі середньоукраїнських 31,9% у 2013 р. і 23,0% у 2018 р.).

Друга група регіонів (прикордонні, що межують з ЄС), а саме: Волинська, Закарпатська, Львівська, Одеська та Чернівецька області, відзначається найвищий рівень тінювих операцій у торгівлі. Зокрема, у 2013 р. у цих регіонах частка тінювої економіки в торгівлі в середньому становила 34,1%, а у 2018 р. 25,5%, що відповідно на 2,2% та 2,5% вище за середній показник по Україні.

Натомість третя група регіонів, які характеризуються віддаленістю від великих міських агломерацій і кордону (до них було віднесено Івано-Франківську, Кіровоградську, Тернопільську, Хмельницьку і Черкаську області) мали найнижчі показники тінізації торгівлі (29,9% у 2013 р. і 19,4% у 2018 р. або на 2% і 3,6% менше, ніж в середньому для всіх регіонів України).

Таким чином, можна констатувати, що просторова локалізація регіону, зокрема його наближеність до кордону, та наявність великих міст, є вагомими чинниками поширення тінювої економіки в торговельній сфері. До інших чинників тінізації торгівлі на регіональному рівні можна також віднести: велику частку фізичних осіб-підприємців і невеликих торговельних підприємств, які збувають товари переважно за готівку; корупцію в органах місцевого самоврядування та в контролюючих інстанціях, що спричиняє зниження ефективності виконання ними своїх обов'язків; інституційну неспроможність та організаційну пасивність органів місцевого самоврядування щодо запобігання тінізації оптової та роздрібною торгівлі на локальному й регіональному рівнях; неперекірливість споживачів та їх готовність купувати контрафактну продукцію та контрабандні товари за дешевшими цінами; високий рівень фіскального навантаження на господарюючих суб'єктів; значні трансакційні витрати в оптовій та роздрібній торгівлі.

До вагомих причин поширення тінювої економіки в торговельній сфері більшості регіонів України слід також віднести загальну бідність населення та низькі темпи економічного розвитку. Адже добробут споживачів напряму пов'язаний з їх схильністю купувати якісну продукцію в легальних дистриб'юторів, здатних забезпечити належний сервіс і безготівкові розрахунки. Водночас фінансова стабільність підприємств оптової та роздрібною торгівлі значною мірою знижує їх прагнення працювати у «сірому» сегменті економіки та вдаватися до різних сумнівних схем оптимізації податків.

Так, на думку Б. Данилишина, основними чинниками формування тінювої економіки, є слабе або відсутнє економічне зростання і наявність податкових бар'єрів. Зокрема, він зазначає, що в разі забезпечення стабільних темпів економічного зростання, рівень тінювої економіки в Україні буде поступово знижуватися. Але для цього потрібно забезпечити збільшення виробництва продукції з високою доданою вартістю, високотехнологічних та інноваційних товарів.⁸⁵

Вагому роль у тінізації вітчизняної економіки відіграють монополії та олігополії, які за допомогою політичного лобізму створюють для себе особливі умови ведення бізнесу і спотворюють природні правила ринкової гри. Завдяки цьому перемагає не той, хто конкурентоспроможний, а той, хто зміг вибити бюджетні дотації або «вікна» на митниці. Відтак, виграти конкурентну боротьбу в такого токсичного монопольного сектора економіки майже неможливо. Тому підприємці змушені переходити в тінь і тим самим зберігати мінімальну конкурентоспроможність. Як наслідок, монопольний тиск на тих, хто залишився в легальному конкурентному сегменті, знову зростає, і нові підприємства перемелюються на «тінювий» фарш.

⁸⁵ Данилишин Б. Сектор «тіні» / Б. Данилишин // День. – 2019 (20.06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/sektor-tini/>

У такий спосіб тіньова економіка відіграє роль буфера, за допомогою якого скидається надмірний фіскальний і регулятивний тиск в економічній системі. Одночасно вона є запобіжником від соціальних вибухів під час криз, позаяк дозволяє працевлаштувати мільйони людей, «забутих» державою і викинутих з легального ринку праці.⁸⁶

В торговельній сфері описаний антиконкурентний механізм тінізації підсилюється зрощуванням монополій, які працюють в легальному сегменті, з дрібними підприємцями, вимушеними ховатися «в тіні». Насамперед мова йде про добре налагоджений механізм оптимізації податків великим торговельними мережами за допомогою інституту фізичних осіб-підприємців.

Наприклад, зловживання великого бізнесу «спрощенкою», дає змогу уникати податку на прибуток і ПДВ, а також звітності щодо того скільки й кому продали, а головне – де взяли. Така схема, коли торговельний бізнес дробиться на окремі незалежні «пікселі» (ФОПи), що насправді працюють на єдину мережу, дуже приваблива для ухиляння від сплати податків. Адже не потрібно офіційно наймати працівників, платити всі податки, а можна просто зареєструвати своїх співробітників підприємцями і від їх імені торгувати товарами за готівку без жодного податкового обліку.⁸⁷

Як уже зазначалося, описані та інші моделі тінізації оптової та роздрібної торгівлі суттєво знижують ефективність використання наявного потенціалу торговельної сфери в соціально-економічному розвитку України та її регіонів.

Так, якщо проаналізувати потенціал оптової та роздрібної торгівлі в економіці нашої держави та її регіонів, то стає очевидним, що тінізація торговельної сфери здатна серйозно понизити як його загальний рівень, так і ефективність використання.

Наприклад, у 2018 році в різних регіонах нашої держави у торгівлі було зайнято від 16% до 27,3% населення. Одночасно торговельна сфера забезпечувала пересічно 15,6% валової доданої вартості регіонів (у Києві маже удвічі більше – 28,6%) та 12,8% загального регіонального випуску продукції (у Києві – 26,2%). У цій сфері концентрувалося в середньому 8,9% капітальних інвестицій, а також відзначався вищий пересічний рівень середньомісячної зарплати штатних працівників та частки прибуткових підприємств, ніж в економіці загалом. Водночас, фінансовий результат до оподаткування торговельних підприємств, як у 2013 р., так і у 2018 р. складав лише одну п'яту від загальноукраїнського показника, що свідчить про «підвладність» оптової та роздрібної торгівлі поширенню тіньових операцій. (табл. 3.1.1).

Зважаючи на зазначене можна констатувати, що тінізація торговельної сфери в окремих регіонах нашої держави спричиняє суттєве заниження показників валової доданої вартості та загального випуску продукції, а також зайнятості населення та капітальних інвестицій. Наприклад, у місті Києві, Дніпропетровській, Харківській, Тернопільській і Сумській областях, де середній коефіцієнт тіньової економіки в торгівлі є найвищим, коливаючись у межах 19-24% (а з урахуванням практики оптимізації торговельними підприємствами податкового навантаження за допомогою інституту фізичних осіб-підприємців, є ще вищим), детінізація торговельної сфери може забезпечити від 5% до 15% приросту валової доданої вартості та валового випуску продукції, а також чисельності офіційно зайнятого населення. Можна також припустити, що детінізація оптової та роздрібної торгівлі в більшості регіонів нашої держави здатна позитивно вплинути і на зростання середньомісячної зарплати. А це, у свою чергу, означає, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів від ПДФО, ПДВ, податку на прибуток, єдиного податку тощо.

⁸⁶ Куш О. Тіньова економіка в Україні: як нас вводять в оману / О. Куш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/mnenie/tinova-ekonomika-v-ukraini-yak-nas-vvodiat-v-omanu-496706.html/>

⁸⁷ Следзь С. Дроблення бізнесу на пікселі / С. Следзь // Дзеркало тижня. – 2020. – № 1283 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/business/droblennya-biznesu-na-pikseli-339815_.html/

Таблиця 3.1.1

Торговельна сфера у формуванні потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів України у 2013 і 2018 роках*

Регіон (область)	Коефіцієнт тіншової економіки в торгівлі (середнє значення),%		Частка торгівлі у валовій доданій вартості регіону		Частка торгівлі у випуску продукції регіону		Частка торгівлі у капітальних інвестиціях регіону		Частка торгівлі у зайнятості населення регіону		Співвідношення показників у торговельній сфері та в економіці регіону загалом					
											Середньомісячна зарплата штатних працівників		Частка прибуткових підприємств		Фінансовий результат до оподаткування	
	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.
Вінницька	24,0	14,5	10,3	9,9	7,8	6,9	2,4	2,3	18,4	18,8	0,81	1,03	1,01	1,00	0,33	0,08
Волинська	30,4	16,4	16,1	23,3	12,7	19,1	7,2	7,4	21,3	23,5	0,74	0,80	0,96	1,02	1,25	0,33
Дніпропетровська	51,1	24,3	12,9	10,4	9,5	7,6	6,4	6,2	25,5	25,7	0,68	0,83	0,99	1,03	0,48	0,19
Донецька	23,8	17,6	16,8	7,2	10,8	4,6	6,0	2,2	23,7	23,2	0,89	1,29	1,04	1,06	3,12	0,26
Житомирська	20,7	14,7	10,7	10,1	8,9	8,1	7,0	4,9	24,3	24,8	0,77	0,94	1,07	1,08	4,38	0,07
Закарпатська	20,5	13,5	15,9	13,9	12,7	11,8	5,9	3,9	17,9	17,1	0,85	0,83	0,97	1,02	0,13	0,21
Запорізька	22,8	13,1	12,0	10,5	7,8	6,6	3,2	3,1	22,4	21,7	0,61	0,75	1,01	1,04	0,01	0,06
Івано-Франківська	19,7	11,7	14,9	11,2	11,0	8,2	2,9	2,6	18,7	19,1	0,74	0,83	1,03	1,04	2,57	0,01
Київська	24,9	16,8	20,9	16,6	16,4	13,3	16,9	18,0	21,0	22,2	1,03	1,38	1,05	1,05	0,25	0,61
Кіровоградська	23,6	16,7	11,9	10,2	9,0	8,1	3,1	4,1	17,5	16,0	0,76	0,88	0,91	1,00	0,11	0,04
Луганська	22,4	12,4	10,6	7,9	8,9	6,4	9,2	1,7	26,9	26,5	0,58	0,69	1,02	1,01	139,56	0,13
Львівська	22,7	14,8	16,7	15,6	13,4	12,4	6,4	8,4	18,4	19,1	0,88	0,87	1,03	1,07	0,07	0,41
Миколаївська	19,5	14,5	12,9	12,8	10,3	10,4	6,9	27,2	21,5	18,8	0,71	0,98	0,96	0,99	0,18	0,20
Одеська	23,8	14,3	15,4	14,0	12,6	10,7	3,5	4,7	23,7	23,9	0,86	0,80	0,98	1,03	2,56	0,18
Полтавська	24,1	16,3	8,1	7,5	5,6	5,8	2,0	2,5	21,3	21,5	0,75	0,77	1,02	1,00	0,01	0,01
Рівненська	27,9	17,3	11,4	10,7	8,8	8,2	2,8	4,7	25,5	26,4	0,75	0,73	1,01	1,01	9,66	0,17
Сумська	24,6	18,7	14,6	9,6	11,0	8,0	2,8	4,5	20,7	20,4	0,67	0,87	1,01	0,99	0,24	0,17
Тернопільська	48,0	19,3	12,8	10,8	10,2	8,6	3,9	2,8	16,5	19,0	0,90	0,96	0,96	1,05	2,16	0,53
Харківська	27,0	19,1	14,0	10,6	10,9	8,1	5,7	7,8	23,6	24,5	0,70	0,79	1,02	1,06	0,17	0,17
Херсонська	23,0	13,3	11,6	10,9	10,1	9,9	4,1	2,6	21,5	22,1	0,78	0,85	1,04	1,03	0,30	0,09
Хмельницька	27,9	11,9	10,2	11,2	8,1	9,1	3,1	3,6	22,5	22,4	0,78	0,91	1,03	1,04	0,38	0,10
Черкаська	19,9	14,4	12,1	14,2	8,2	9,9	6,5	4,3	18,0	18,4	0,77	0,83	1,02	1,03	0,12	0,01
Чернівецька	28,7	17,1	12,2	13,5	11,6	12,8	2,2	3,4	19,1	18,5	0,81	0,97	0,97	1,01	0,90	1,02
Чернігівська	22,4	14,8	11,1	8,6	9,4	7,0	4,7	3,2	21,8	22,8	0,79	0,81	1,06	1,05	0,38	0,05
місто Київ	37,6	22,5	26,3	28,6	22,9	26,2	14,8	13,1	23,4	27,3	0,98	1,06	1,05	1,07	0,04	0,23
Україна	26,4	16,0	16,7	15,6	12,8	12,8	8,4	8,9	22,3	22,3	0,93	1,06	1,02	1,04	0,17	0,20

* Джерело: розраховано за даними: ⁸⁸

⁸⁸ Регіони України 2014. Статистичний збірник / Ч. II. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 732 с.; Регіони України 2019. Статистичний збірник / Ч. II. – К.: Державна служба статистики України, 2019. – 656 с.; Валовий регіональний продукт у 2018 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2020. – 150 с.

Так, беручи за основу статистичні дані та розрахунки обсягу тіньової економіки за методом збитості підприємств у 2013 і 2018 роках можна констатувати, що обсяг податкових надходжень до бюджетів різних рівнів від детінізації оптової та роздрібної торгівлі в Україні міг би зрости мінімум на 30 млрд грн. у 2013 р. і на 40 млрд грн. у 2018 р., що дало би змогу фактично подвоїти видатки на житлово-комунальне господарство, або на 50% збільшити витрати на оборону у 2018 р.

Для порівняння: податкові надходження до зведеного бюджету України у 2018 р. становили близько 970 млрд грн. Тобто, детінізація однієї лише торговельної сфери могла би збільшити обсяг податкових платежів більш ніж на 4%. При цьому сплата ПДВ з вироблених в Україні товарів, робіт і послуг могла би зрости від детінізації оптової та роздрібної торгівлі на 20%, сплата податку на прибуток – майже на 15%, а сплата податку на доходи фізичних осіб – більш ніж на 5%. Місцеві бюджети базового рівня, зокрема бюджети ОТГ, могли би отримати від ПДФО додатково близько 7 млрд грн., що для багатьох громад означало би суттєве поліпшення їх фінансової спроможності.

Найбільш відчутно від детінізації торговельної сфери могли би зрости податкові надходження у місті Києві, а також Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Одеській, Харківській і Львівській областях. Зокрема, найбільше «неотримання» ПДВ, як у 2013 р., так і у 2018 р. спостерігалось в Києві та Дніпропетровській областях (у 2013 р. «трійку лідерів» за цим показником замикала Донецька область, а у 2018 р. – Київська). За потенціалом додаткового надходження податку на прибуток від детінізації оптової та роздрібної торгівлі поряд з містом Києвом і Дніпропетровською областю, які є беззаперечними лідерами і за цим показником, значний обсяг додаткових податкових платежів могли би отримати у Київській, Харківській і Донецькій областях (табл. 3.1.2; додаток 3.1.2).

Порівняно з ПДВ і податком на прибуток, які спрямовуються переважно до державного бюджету, цікавим є аналіз потенційного надходження податку на доходи від фізичних осіб від детінізації торговельної сфери, який зараховується в основному до місцевих бюджетів, і для окремих регіонів може забезпечити суттєве нарощування фінансово-бюджетного потенціалу на місцевому рівні. Так, дані табл. 3.1.2 засвідчують, що найбільші додаткові асигнування могли би отримати місцеві бюджети міста Києва, а також Дніпропетровської, Донецької, Харківської та Львівської. Однак у відсотковому відношенні потенційних надходжень додаткового ПДФО до наявних бюджетних асигнувань органів місцевого самоврядування, вказані суми можуть виявитися найбільш вагомими для місцевих бюджетів Вінницької, Полтавської, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей.

Всі наведені узагальнення та висновки, ґрунтуються на розрахунку коефіцієнта тіньової економіки в торгівлі (середнє значення). Так, обсяг потенційного ПДВ визначається як добуток ставки ПДВ (20%) і ВДВ відповідного регіону, помноженого на відсотковий коефіцієнт тіньової торгівлі (середнє значення) і поділений на сто. Величина потенційного податку на прибуток від детінізації торговельної сфери розраховується як податкова ставка (19% у 2013 р. і 18% у 2018 р.) від тіньового прибутку торговельних підприємств (додаток 3.1.2). А для визначення потенційного ПДФО, спочатку розраховується частка потенційного зростання зайнятості у торгівлі від її детінізації (множитьься кількість працівників торговельних підприємств на відсотковий коефіцієнт тіньової торгівлі (середнє значення) і ділиться на сто). Потім отримане значення множитьься на показник середньомісячної зарплати працівників торгівлі у відповідному регіоні і на ставку ПДФО (15% у 2013 р. і 18% у 2018 р.). Таким чином ми отримуємо значення недоотриманого ПДФО за один місяць. Перемноживши його на 12 визначаємо середньорічний показник недоотриманого ПДФО через тінізацію оптової та роздрібної торгівлі у відповідному регіоні України (додаток 3.1.3).

Таблиця 3.1.2

Окремі показники нереалізованого потенціалу оптової та роздрібної торгівлі в регіонах України у 2013 і 2018 роках*

Регіон (область)	Потенціал нарощування ВДВ регіону, млн. грн		Потенціал нарощування податкових платежів, млн. грн					
	2013 р.	2018 р.	Податок на додану вартість		Податок на прибуток		ПДФО	
			2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.
Вінницька	812,2	1351,3	162,4	270,3	125,8	111,9	120,6	306,7
Волинська	922,6	2024,1	184,5	404,8	136,9	223,0	99,7	179,9
Дніпропетровська	8513,8	7433,9	1702,8	1486,8	2108,7	1416,4	815,9	1396,4
Донецька	5485,2	1885,8	1094,0	377,2	764,5	350,2	666,2	815,4
Житомирська	516,9	994,2	103,4	198,8	47,0	113,0	97,9	281,7
Закарпатська	646,4	890,6	129,3	178,1	66,9	74,3	78,1	168,7
Запорізька	1252,2	1580,6	250,4	316,1	133,0	139,7	144,9	292,5
Івано-Франківська	879,6	893,5	175,9	178,7	119,0	110,8	73,8	170,2
Київська	3138,4	4667,4	627,7	933,5	523,1	773,7	245,0	764,4
Кіровоградська	628,2	961,4	125,6	192,3	76,4	157,3	63,6	139,1
Луганська	1109,5	305,0	221,9	61,0	121,7	16,2	212,4	106,9
Львівська	2162,6	3570,4	432,5	714,1	219,7	379,4	204,3	451,7
Миколаївська	717,2	1277,9	143,4	255,6	61,0	108,1	88,9	232,0
Одеська	2289,6	3020,3	457,9	604,1	273,1	283,2	273,6	472,0
Полтавська	982,1	1793,3	196,4	358,7	141,7	178,3	133,9	285,6
Рівненська	634,2	924,7	126,8	184,9	86,4	65,5	134,5	254,4
Сумська	862,0	1069,6	172,4	213,9	95,5	106,4	85,7	255,1
Тернопільська	1019,0	908,3	203,8	181,7	250,4	164,2	133,0	218,2
Харківська	2850,9	4003,7	570,2	800,7	391,0	542,1	305,5	765,9
Херсонська	506,5	703,6	101,3	140,7	71,6	50,5	81,5	171,7
Хмельницька	680,5	878,2	136,1	175,6	121,8	60,7	133,2	201,3
Черкаська	700,7	1587,3	140,1	317,5	72,4	191,2	74,7	184,5
Чернівецька	452,9	724,7	90,6	144,9	57,4	35,9	78,3	177,3
Чернігівська	547,7	781,6	109,5	156,3	68,6	65,3	82,8	178,0
місто Київ	27295,0	46082,0	5459,0	9216,4	5462,9	6933,5	1097,3	2604,1
Україна	65605,9	90313,4	13117,9	18062,7	11596,5	12650,8	5525,3	11073,7

* Джерело: розраховано за даними: ⁸⁹

⁸⁹ Регіони України 2014. Статистичний збірник / Ч. II. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 732 с.; Регіони України 2019. Статистичний збірник / Ч. II. – К.: Державна служба статистики України, 2019. – 656 с.; Валовий регіональний продукт у 2018 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2020. – 150 с.

Дослідники також вказують, що крім недоотриманих податкових надходжень, тінізація торговельної сфери чинить негативний вплив і на зниження потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів через унеможливлення адекватної капіталізації бізнесу. Насамперед, це відбувається у зв'язку з блокуванням мультиплікатора вартості активів (у легальній економіці такий мультиплікатор подекуди сягає 10 разів). Тобто, через тінізацію торговельної сфери в Україні суттєво обмежується потенціал мультиплікування капіталу підприємств оптової та роздрібною торгівлі. Адже багато з них – це лише набір сумнівних договорів оренди і фізичних осіб-підприємців. Під такий бізнес не можна залучати серйозних інвестицій, а тому його не вдасться продати з мультиплікатором хоча б 1:5.⁹⁰

Ситуація ще більше ускладнюється у зв'язку з кризовими тенденціями у вітчизняній економіці, спричиненими пандемією коронавірусу COVID-19 та наслідками зумовлених цим карантинних обмежень, які суттєво вдарили по торговельних підприємствах, змушуючи їх шукати шляхів оптимізації власного бізнесу в тішовій сфері. Так, за даними Державної служби статистики України, ще за перші три місяці 2020 року торгівля «додала» 10%, але вже з урахуванням квітня зростання становило лише 3%. Якщо ж порівнювати квітень цього року із березнем, то обсяги роздрібною торгівлі скоротилися на 23%. А за даними порталу «Рейтинг», якщо середній чек за харчі зріс із 119 грн у березні до 140 грн у квітні, то продажі непродовольчих товарів – від взяття та одягу до електропобутових товарів – значно впали. Стрімко скоротився й продаж імпортованих товарів, який із укріпленням курсу гривні стрімко ріс увесь попередній рік. На кінець березня 2020 року падіння становило 3,4%.⁹¹

Все це означає, що в більшості регіонів нашої держави на підприємства оптової та роздрібною торгівлі чекає зниження обсягу прибутків та скорочення працівників. Це супроводжуватиметься зменшенням рівня зайнятості в торгівлі через активізацію онлайн-продажів і збільшення частки торговельних підприємств, змушених оптимізувати податки за допомогою ФОПів. У кінцевому підсумку все це призведе до зростання недонадходжень до бюджетів різних рівнів як від ПДФО, так і від ПДВ та податку на прибуток.

Зважаючи на зазначене, одним з пріоритетів детінізації торгівлі та підвищення на цій основі ефективності використання потенціалу торговельної сфери в економічному розвитку регіонів України є впровадження сучасних інструментів запобігання ухилянню торговельних мереж від сплати податків і митних платежів за допомогою «дроблення бізнесу».

Для цього слід здійснити низку законодавчих змін, спрямованих на наближення інституту ФОПів до тієї економічної сутності, яка покладається на нього в усьому цивілізованому світі. Адже за своєю природою ФОПи є не стільки податковими агентами, скільки самозайнятими особами, які сприяють зниженню рівня безробіття та соціального навантаження на бюджети різних рівнів, а також дають імпульс для розвитку підприємництва. Це означає, що ФОПам має бути заборонено працювати на великих торговельних майданчиках під егідою потужних торговельних мереж або супермаркетів. Крім того, для них слід суттєво обмежити можливість участі в експортно-імпортованих операціях. І, звичайно ж, все це має підкріплюватися адекватною системою державного контролю та моніторингу їх діяльності.

Ще одним напрямом детінізації торговельної сфери на регіональному та місцевому рівнях має стати ліквідація «стихийної» торгівлі на основі створення організаційних передумов для об'єднання великої кількості нині існуючих пунктів дрібно-роздрібною торговельною мережі (несанкціоновані ринки, підземні переходи тощо) в єдиний торговельно-сервісний центр комплексного обслуговування клієнтів. Передусім це стосується технічного переоснащення і

⁹⁰ Куш О. Тіньова економіка в Україні: як нас вводять в оману / О. Куш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/mnenie/tinova-ekonomika-v-ukraini-yak-nas-vvodiat-v-omanu-496706.html/>

⁹¹ Зануда А. Скільки українцям коштував карантин. Десять головних втрат / А. Зануда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52773647/>

технологічної модернізації діючих ринків. Разом із цим доцільно здійснити упорядкування і ліквідацію стихійних ринків з перетворенням їх в організовані міні-ринки (торговельні зони, торговельні майданчики, ринки з укороченими термінами роботи – «ранкові», «вечірні» ринки тощо).⁹²

Важливим засобом детінізації торговельної сфери на регіональному рівні може стати надання права органам місцевого самоврядування адмініструвати місцеві податки та збори, які є джерелом наповнення їх бюджетів. Передусім, це стосується єдиного податку з ФОПів, задіяних у сфері роздрібною торгівлі в невеликих містах і в сільській місцевості. У цьому разі в місцевої влади виникне дієвий стимул посилювати контроль за діяльністю невеличких магазинів, а також роздрібних ринків, що суттєво обмежить можливості продажу ними не облікованої чи контрафактної продукції, не кажучи вже про ухиляння від сплати податків.

Дієвість такого засобу може бути посилена зміною механізму справляння податку на доходи фізичних осіб. Замість існуючої практики зарахування цього податку до місцевого бюджету за місцем реєстрації торговельного підприємства, його доцільно спрямовувати до місцевого бюджету за місцем реєстрації працівника. Це може суттєво зменшити тіньову складову в оптовій та роздрібній торгівлі великих міст, які сьогодні є лідерами за рівнем тінізації торговельної сфери. Одночасно відбудеться покращення контролю за якістю справляння цього податку, особливо на рівні невеликих територіальних громад, де, як правило, зареєстрована переважна кількість найманих працівників великих торговельних мереж і гуртових та роздрібних ринків.

⁹² Лазебна І. Основні напрями вдосконалення державного регулювання оптової та роздрібною торгівлі / І. Лазебна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://translate.google.com/translate?hl=en&sl=uk&u=https://www.sworld.com.ua/konfer31/799.pdf&prev=search/>

3.2. Сфера фінансових та страхових послуг

У світовій економіці сектор фінансових послуг є одним з механізмів забезпечення її конкурентоспроможності, який виконує функції грошово-розрахункового забезпечення, а також мобілізує і трансформує вільні заощадження в інвестиційні ресурси для розширеного відтворення економіки.

Проте, в Україні нестабільні соціально-економічні та геополітичні чинники, фрагментарність здійснення реформ⁹³, недосконалість інституційного забезпечення сектору фінансових послуг, підсилені макроекономічними дисбалансами світової економіки, зумовили послаблення розвитку досліджуваного сектору. Так, у 2019 р., згідно зі щорічним звітом Всесвітнього економічного форуму, у рейтингу «Глобальний індекс конкурентоспроможності»⁹⁴ основний регрес нашої країни зафіксовано за підіндексом «Фінансова система» – 136 місце з-поміж 141 країни світу (-19 позицій, порівняно із 2018 р.).

Сучасні емпіричні дослідження взаємозв'язків між розвитком сектору фінансових послуг та соціально-економічним зростанням здійснюються здебільшого на макроекономічному рівні, проте, враховуючи нерівномірність розвитку регіонів України, актуальними є відповідні дослідження і на мезорівні.

Для оцінки ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів розраховуємо відповідний індекс, попередньо простандартизувавши вихідні статистичні дані (Додаток 3.2.1), оскільки вони є неоднорідними показниками та містять значні внутрірегіональні коливання.

Таблиця 3.2.1

Показники для розрахунку індексу ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіону*

Показник	Одиниці виміру	Характер впливу показника
Рівень тінізації сектору фінансової та страхової діяльності (без врахування діяльності банків)	пунктів	дестимулятор
Частка сектору фінансової та страхової діяльності у ВДВ регіону	%	стимулятор
Частка сектору фінансової та страхової діяльності у ВДВ сектору послуг регіону загалом	%	стимулятор
Частка суб'єктів ЄДРПОУ, які діяли у секторі фінансових послуг	% до загальної кількості суб'єктів ЄДРПОУ регіону	стимулятор
Частка підприємств, які діяли у секторі фінансів та страхування	% до загальної кількості підприємств сектору фінансів та страхування	стимулятор
Частка реалізованих послуг у сфері фінансової та страхової діяльності	% до обсягу реалізованих послуг у сфері послуг регіону	стимулятор
Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування	млн. грн.	стимулятор
Рентабельність операційної діяльності підприємств сектору фінансової та страхової діяльності	%	стимулятор
Частка зайнятих у секторі фінансової та страхової діяльності	% до загальної чисельності зайнятого населення у регіоні	стимулятор
Частка зайнятих у секторі фінансової та страхової діяльності	% до чисельності зайнятих у секторі послуг регіону	стимулятор
Продуктивність праці працівників, зайнятих у секторі фінансової та страхової діяльності	%	стимулятор
Частка капітальних інвестицій у сектор фінансової та страхової діяльності	% до загального обсягу капітальних інвестицій у регіоні	стимулятор
Частка імпорту послуг, пов'язаних із фінансовою та страховою діяльністю	% до загального імпорту послуг у регіоні	стимулятор
Частка кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ)	% до заг. обсягу наданих кредитів депозитними корпораціями України	стимулятор

⁹³ У рейтингу «Глобальний індекс конкурентоспроможності» Україна, посідаючи 85 місце з-поміж 141 країни світу (-2 позиції, порівняно із 2018 р.), значно відстає від країн-сусідів: Польща - 37 місце (порівняно із 2018 р. позиція не змінилася), Росія - 43 місце (порівняно із 2018 р. позиція не змінилася), Румунія - 51 місце (+1 позиція, порівняно із 2018 р.), Угорщина - 47 місце (+1 позиція, порівняно із 2018 р.), Молдова – 86 місце (+2 позиції, порівняно із 2018 р.), Словаччина - 42 місце (- 1 позиція, порівняно із 2018 р.). При цьому, вкрай низькими залишаються й результати оцінки України за іншими підіндексами: «Державні та суспільні установи» – 72 місце (+38 позицій, порівняно із 2018 р.); «Динамічність бізнесу» – 85 місце (+1 позиція, порівняно із 2018 р.); «Макроекономічне середовище» – 133 місце (-2 позиції, порівняно із 2018 р.).

⁹⁴ The Global Competitiveness Report 2019. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf; The Global Competitiveness Report 2018. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>.

Враховуючи, що наведені вище показники є показниками-стимуляторами або показниками-дестимуляторами соціально-економічного розвитку, попередньо здійснено їх стандартизацію за формулами:

$$N_i = \frac{Z_i - Z_{min}}{Z_{max} - Z_{min}} - \text{для показників-стимуляторів} \quad (3.2.1)$$

$$N_i = \frac{Z_{max} - Z_i}{Z_{max} - Z_{min}} - \text{для показників-дестимуляторів, де:} \quad (3.2.2)$$

де N_i – нормоване значення i -го показника в регіоні; Z_i – значення i -го показника в регіоні; Z_{max} – максимальне значення i -того показника в регіоні; Z_{min} – мінімальне значення i -того показника в регіоні.

Індекс ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіону розрахуємо як середнє арифметичне значення вихідних нормованих показників. При цьому, числовий діапазон отриманих значень показника коливатиметься в межах [0:1]: чим вищим є його значення, тим вищою є ефективність використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіону, і навпаки.

Результати розрахунків представлено у табл. 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

Індекс ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України, 2013 р. та 2018 р.

Регіони	Результат, пунктів			Позиція в рейтингу		
	2013	2018	зміна	2013	2018	динаміка
Вінницька	0,128	0,124	↓ 0,00	16	23	↓ -7
Волинська	0,135	0,100	↓ -0,03	14	25	↓ -11
Дніпропетровська	0,337	0,274	↓ -0,06	2	3	↓ -1
Донецька	0,169	0,134	↓ -0,03	8	22	↓ -14
Житомирська	0,096	0,191	↑ 0,10	24	8	↑ 16
Закарпатська	0,119	0,177	↑ 0,06	20	12	↑ 8
Запорізька	0,166	0,305	↑ 0,14	10	2	↑ 8
Івано-Франківська	0,131	0,226	↑ 0,09	15	4	↑ 11
Київська	0,166	0,182	↑ 0,02	9	11	↓ -2
Кіровоградська	0,111	0,121	↑ 0,01	21	24	↓ -3
Луганська	0,194	0,136	↓ -0,06	6	21	↓ -15
Львівська	0,165	0,196	↑ 0,03	11	7	↑ 4
Миколаївська	0,092	0,164	↑ 0,07	25	14	↑ 11
Одеська	0,196	0,174	↓ -0,02	5	13	↓ -8
Полтавська	0,261	0,157	↓ -0,10	3	15	↓ -12
Рівненська	0,123	0,140	↑ 0,02	17	20	↓ -3
Сумська	0,101	0,142	↑ 0,04	23	18	↑ 5
Тернопільська	0,122	0,191	↑ 0,07	18	9	↑ 9
Харківська	0,249	0,199	↓ -0,05	4	6	↓ -2
Херсонська	0,107	0,216	↑ 0,11	22	5	↑ 17
Хмельницька	0,145	0,146	↑ 0,00	13	17	↓ -4
Черкаська	0,175	0,188	↑ 0,01	7	10	↓ -3
Чернівецька	0,122	0,140	↑ 0,02	19	19	— 0
Чернігівська	0,147	0,146	↓ 0,00	12	16	↓ -4
м. Київ	0,814	0,876	↑ 0,06	1	1	— 0

*Джерело: розраховано та складено автором за даними⁹⁵

⁹⁵ Регіони України: статистичний збірник, 2013 рік. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm
Регіони України: статистичний збірник, 2018 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm; Валовий регіональний продукт: статистичний збірник, 2013 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/03/Arch_vrp.htm; Валовий регіональний продукт: статистичний збірник, 2018 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm; Національний банк України. Дані статистики фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

Нерівномірний просторовий розподіл підприємств сектору фінансових послуг (найвища їх концентрація спостерігається у м. Києві, Дніпропетровській та Харківській обл.) зумовив значну варіацію індексу ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України. Так, упродовж досліджуваного періоду безумовним лідером з-поміж регіонів країни за вказаним показником було м. Київ, для якого значення Індексу у 2018 р. становило 0,876 пункти; у 2018 р. столиця отримала найвищі значення за 11-ма з 14-ти вихідних показників. При цьому, найближчий конкурент – Запорізька обл. – отримав 0,305 балів (-0,571 пункт, порівняно з м. Києвом; табл. 3.2.2).

У м. Києві – потужному центрі концентрації капіталу та ділової активності, де в 2018 р. діяло 57,8% підприємств сектору фінансових послуг країни, зафіксовано й найвищий рівень тінізації зазначеного виду діяльності – 43,1% від обсягу ВДВ сектору фінансових послуг регіону.

Загалом, тінізація економіки істотно впливає не лише на економічну діяльність, а й на соціальні процеси, що відбуваються в трансформаційному суспільстві, залишаючись глобальною проблемою сучасності. В Україні ключову роль в тінізації економіки відіграли повільні темпи і непослідовність економічних перетворень, численні політичні кризи. Відтак, сьогодні вона виступає не тільки і не стільки причиною, скільки наслідком деформації інституційного середовища функціонування легальної економіки.

Висока тінізація сектору фінансових послуг є чи не найбільшою загрозою ефективному використанню його потенціалу у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України. Так, авторське дослідження засвідчило, що кореляція між вказаними показниками становить -44,2% (рис. 3.2.1). Разом з тим, можна висловити припущення, що зазначена залежність є значно вищою, адже використаний методичний підхід до розрахунку рівня тінізації економіки⁹⁶ враховує лише показники діяльності підприємств. При цьому, частка ФОПів у загальній кількості суб'єктів господарювання, які діяли у секторі фінансових послуг у 2013 р. становила 54%, а у 2018 р. – зросла до 57,5%.

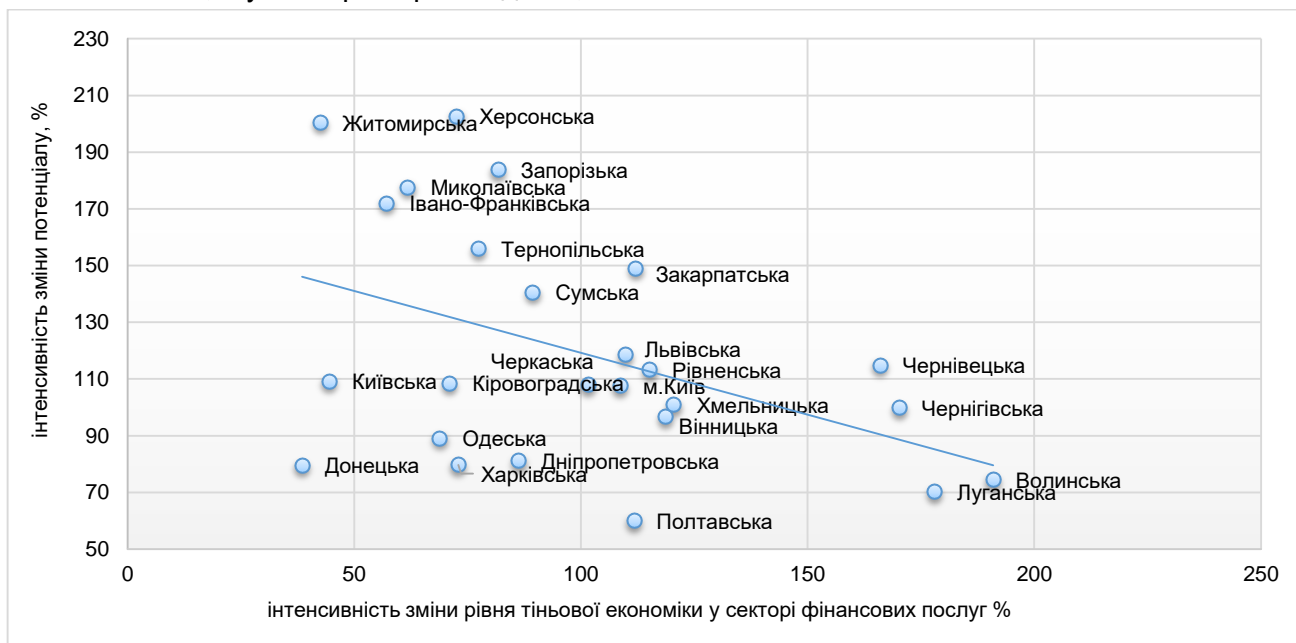


Рис. 3.2.1. Залежність між інтенсивністю зміни рівня тіньової економіки у секторі фінансових послуг та інтенсивністю зміни його потенціалу у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України, 2018 р. щодо 2013 р.*

*Джерело: складено автором

⁹⁶ Джерело: авторські розрахунки

З рис. 3.2.1 бачимо, що висока інтенсивність зміни рівня тіньової економіки в секторі фінансових послуг у Волинській та Луганській обл. у 2018 р. щодо 2013 р. зумовила вкрай низьку інтенсивність зміни потенціалу зазначеного сектору у забезпеченні соціально-економічного зростання названих регіонів – відповідно 74,5% та 70,2%. При цьому, обсяг тіньового прибутку підприємств сектору фінансових послуг (у розрахунку на одне підприємство) в зазначених областях у звітному році щодо базового зріс відповідно у 3,5 рази та у понад п'ять разів.

У 2014-2016 рр. Україна зіштовхнулася з «потрійною» кризою – кризові явища в реальному секторі економіки посилювалися банківською та валютною кризами. Макроекономічні дисбаланси, накопичені в попередні роки, політична криза початку 2014 р., окупація Криму та окремих районів Донецької і Луганської обл., тінізація економіки загалом, зумовили:

по-перше, зниження у 2018 р. щодо 2013 р. кількості підприємств сектору фінансових послуг (без урахування діяльності банків) на 18,8%;

по-друге, значне зниження кількості діючих в країні банків – з 176 од. у 2013 р. до 75 од. у 2019 р. Разом з тим, якщо на поч. 2012 р. банківська система України налічувала 20,3 тис. діючих структурних підрозділів банків, то на поч. 2020 р. їх чисельність скоротилася у понад 2,5 рази – до 8 тис.⁹⁷. При цьому, нерівномірним є просторовий розподіл по країні структурних підрозділів банків. Так, у п'яти регіонах України – м. Києві, Дніпропетровській, Одеській, Харківській та Львівській обл. – розміщено 44,3% структурних підрозділів банків, які діють в Україні;

по-третє, зниження зайнятості у секторі фінансових послуг. В цілому по країні зазначений показник у 2018 р. становив -104,1 тис. осіб, порівняно із показником 2013 р. Загалом, у досліджуваному секторі у 2018 р. було зайнято 1,3% від загальної чисельності зайнятих в економіці України, що на 0,3 в.п. менше, ніж у 2013 р.;

по-четверте, зниження частки імпорту та експорту послуг, пов'язаних із фінансовою та страховою діяльністю.

Наприкінці 2019 р. – поч. 2020 р. світ охопила пандемія коронавірусу, яка спричинила нові коливання і у фінансовому секторі України. Підсилена не вирішеними раніше внутрішніми проблемами в країні, вона спровокувала нарощення негативних очікувань підприємств сектору фінансових послуг щодо динаміки їх діяльності у найближчій перспективі. Так, опитування підприємств досліджуваного сектору, проведене Державною службою статистики України у I кв. 2020 р., показало, що⁹⁸:

- 44% респондентів вказують на погіршення бізнес-ситуації у секторі фінансових послуг наприкінці 2019 р. – поч. 2020 р., чому послугувало, насамперед, зниження попиту на фінансові та страхові послуги. При цьому, майже третина опитаних очікує й подальшого зниження попиту на послуги упродовж II-III кв. 2020 р., а також деяке підвищення цін на них;
- третина респондентів очікує зниження операційного доходу та деяке підвищення операційних витрат підприємств сектору фінансових послуг упродовж II-III кв. 2020 р. На ймовірне зниження рентабельності вказують 40% опитаних. А у банківському секторі очікують зниження рентабельності 44% респондентів.

Таким чином, деяке послаблення розвитку сектору фінансових послуг зумовило незначний вплив його потенціалу у забезпеченні соціально-економічного зростання на темпи зміни обсягу ВРП регіонів України, темпи зміни обсягу ВДВ сектору послуг регіонів та низку інших соціально-економічних показників (табл. 3.2.3).

⁹⁷ Кількість банків в Україні (2008-2020). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>

⁹⁸ Економічна статистика / Макроекономічна статистика / Тенденції ділової активності. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 3.2.3

Вплив інтенсивності зміни потенціалу (ролі) сектору фінансових послуг на основні показники соціально-економічного розвитку регіонів України, 2018 р. щодо 2013 р.

	Показники соціально-економічного розвитку регіонів України	Рівняння залежності	Коефіцієнт кореляції
Інтенсивність зміни потенціалу сектору фінансових послуг	Темп змін обсягу ВРП	$y=0,286x+221,41$	0,358
	Темп зміни обсягу ВДВ сектору послуг	$y=0,286x+152,96$	0,308
	Темп зміни обсягу капітальних інвестицій	$y=0,709x+161,64$	0,379
	Темп змін кредитної активності	$y=0,415x+82,19$	0,489
	Темп зміни зайнятості	$y=0,144x+71,26$	0,354

*розраховано та складено автором

У 2018 р. щодо 2013 р. темп зміни частки ВДВ сектору фінансових послуг у ВДВ сектору послуг загалом в країні становив 80% (табл. 3.2.1 Додатку 3.2.1).

З-поміж регіонів України співвідношення між інтенсивністю зміни потенціалу сектору фінансових послуг та темпами змін обсягу ВРП регіонів, а також темпами зміни обсягу ВДВ сектору послуг регіонів найнижчим було в Донецькій та Луганській обл. Така ситуація, серед іншого, стала наслідком глибокої соціально-економічної кризи, зумовленої окупацією окремих районів зазначених регіонів.

Важливою характеристикою діяльності у будь-якій сфері є обсяг реалізованих товарів (наданих послуг, виконаних робіт). Так, у 2018 р. на підприємства сектору фінансових послуг припадало 24,5% від загального обсягу реалізованих послуг підприємствами сектору послуг України, що у грошовому еквіваленті становило 189,4 млрд грн (+104 млрд грн, порівняно із 2013 р. (табл. 3.2.2 Додатку 3.2.1). У регіональному розрізі зазначений показник характеризувався значною варіацією – від 1,5% у Рівненській обл. до 55,3% – у м. Києві (рис. 3.2.2).

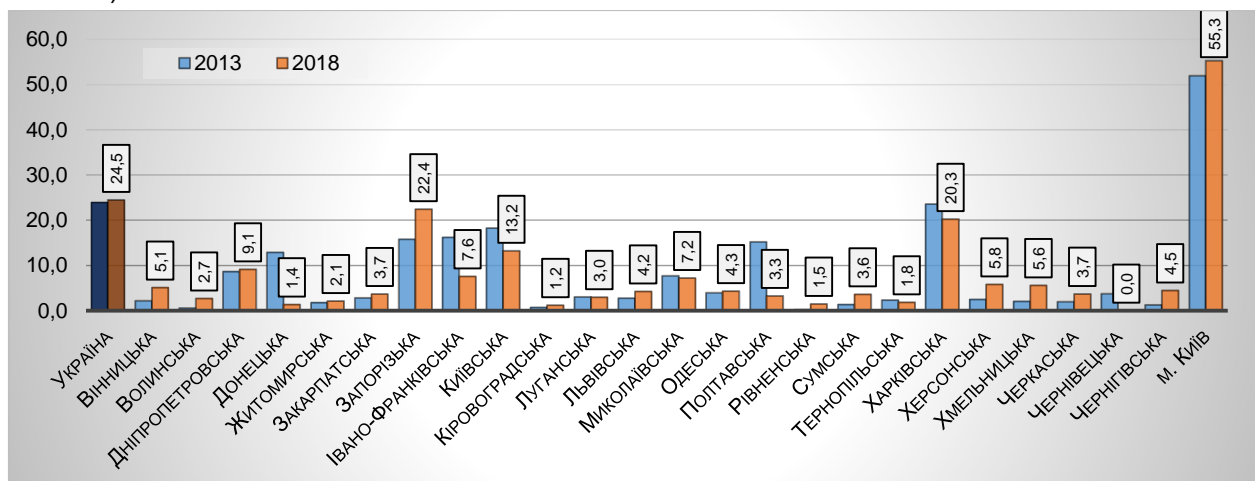


Рис. 3.2.2. Частка реалізованих послуг підприємствами сектору фінансових послуг у загальному обсязі реалізованих послуг у 2013 р. та 2018 р., %*

*Джерело: складено автором

На темп зміни обсягу реалізованих послуг підприємствами сектору фінансових послуг значною мірою впливали темп зміни загальної кількості суб'єктів господарювання в регіоні ($R^2=0,76$), а також зміни обсягу наявного доходу населення у розрахунку на одну особу ($R^2=0,75$).

Отже, в регіонах з вищим платоспроможним попитом населення та бізнесу (які фактично і є отримувачами фінансових послуг) спостерігається й вищий обсяг реалізованих послуг підприємствами сектору фінансових послуг.

У 2019 р. підприємствами сектору фінансових послуг сплачено до бюджету 39,1 млрд грн, що становило 4,4% від загального обсягу податкових надходжень. У 2018 р. відповідний показник становив 20,4 млрд грн (табл. 3.2.4).

Таблиця 3.2.4

Податкові платежі підприємств сектору фінансових послуг у 2018 р.-I кв. 2020 р.*

Показники	2018 рік			2019 рік			I квартал 2020 року		
	всього підприємства України, млн грн	підприємства сектору фінансових послуг, млн грн	частка підприємств сектору фінансових послуг, % до обсягу відповідного платежу по підприємствах України загалом	всього підприємства України, млн грн	підприємства сектору фінансових послуг, млн грн	частка підприємств сектору фінансових послуг, % до обсягу відповідного платежу по підприємствах України загалом	всього підприємства України, млн грн	підприємства сектору фінансових послуг, млн грн	частка підприємств сектору фінансових послуг, % до обсягу відповідного платежу по підприємствах України загалом
Всього податкових платежів, у т.ч.:	754957,6	20454,2	2,7	884806,4	39084,7	4,4	**	**	---
податок на прибуток	106182,3	4067,5	3,8	117316,8	8839,3	7,5	36357,0	1960,2	5,4
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	210790,3	2156,9	1,0	240828,6	2144,6	0,9	65324,4	583,2	0,9
податки на майно	31272,1	569,6	1,8	37993,9	642,8	1,7	8406,4	165,1	2,0
ПДФО та військовий збір	229900,6	12872,3	5,6	275458,5	14886,9	5,4	68795,5	4837,5	7,0

*Джерело: складено за даними⁹⁹

**інформація відсутня

Низка підприємств сектору фінансових послуг увійшли у ТОП-100 найбільших компаній України за сумою сплачених податкових платежів за 2018 рік. Це, зокрема: АТ КБ «Приватбанк» (22 позиція), ПАТ «Державний ощадний банк України» (41 позиція), ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк» (50 позиція), АТ «Альфа-Банк» (62 позиція), АТ «Укрсоцбанк» (67 позиція) та ін.¹⁰⁰

В структурі податкових платежів підприємств сектору фінансових послуг переважали ПДФО та військовий збір, частка яких у 2019 р. становила 38,1% від загального обсягу сплачених податків та зборів. Порівняно із 2018 р. зазначений показник знизився на 24,8 в.п. Разом з тим, за 9 місяців 2018 р. 75 банківських установ України сплатили ПДФО з процентів, нарахованих на депозити, на загальну суму 3,4 млрд грн. З них лідерами за вказаними виплатами були АТ КБ «Приватбанк», ПАТ «Державний ощадний банк України», АТ «Альфа-Банк».

Частка податку на прибуток у структурі податкових платежів підприємств сектору фінансових послуг у звітному році щодо базового зростає на 2,7 в.п. та становила 22,6%.

Разом з тим, беручи до уваги розрахований нами рівень тінізації сектору фінансових послуг, можна констатувати, що обсяг додатково акумульованих податкових надходжень від детінізації досліджуваного сектору міг би скласти у 2013 р. 8,7 млрд грн, а у 2018 р. – 12,9 млрд

⁹⁹ Структура податкових надходжень за галузями економіки за 2018 р. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/struktura-podatkovykh-nadkhodzen-za-haluziamy-ekonomiky-za-2018-r/>;

Структура податкових надходжень за галузями економіки за 2019 рік. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах URL: <https://rating.zone/struktura-podatkovykh-nadkhodzen-za-haluziamy-ekonomiky-za-2019-r/>.

¹⁰⁰ ТОП – 100 найбільших платників податків України 2018. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/poster-100-najbilshykh-platnykiv-podatkov-ukrainy-2018/>

грн¹⁰¹ (з них ПДВ – 6,3 млрд грн, податок на прибуток – 4,9 млрд грн, ПДФО – 1,7 млрд грн; табл. 3.2.8 Додатку 3.2.1). Таким чином, виведення підприємств сектору фінансових послуг у легальне поле діяльності дозволило б компенсувати, наприклад, 42,5% витрат Зведеного бюджету України на житлово-комунальну сферу.

Якщо ПДВ та податок на прибуток спрямовуються в основному до державного бюджету, то ПДФО є одним із бюджетоутворюючих податків, які формують місцеві бюджети. Додаткові надходження зазначеного податку, акумульовані внаслідок детінізації сектору фінансових послуг, в регіонах України могли б покрити чималу частину витрат місцевих бюджетів, зокрема, на соціальну сферу (наприклад, у 2018 р.: в Харківській обл. – 9% витрат на розвиток фізкультури та спорту; в Одеській обл. – 7% витрат на культуру та мистецтво; у Дніпропетровській обл. – 2% витрат на охорону здоров'я, а у м. Києві – майже 38% витрат на житлово-комунальне господарство чи майже 16% витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення).

Важливим чинником конкурентоспроможності країни є інвестиції, які не лише служать «грошовим паливом» для розвитку будь-якої сфери діяльності, а й відображають стан бізнес-середовища в державі, розвиток внутрішнього ринку тощо. Однак, у 2019 р. на тлі зниження обсягів залучення прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ) в економіку України майже у півтори рази (-17,9 млрд дол. США), порівняно із 2013 р., відповідний показник у секторі фінансових та страхових послуг знизився майже у три рази (-7,7 млрд дол. США). Таким чином, частка ПІІ, залучених у досліджуваний сектор в загальному обсязі ПІІ, залучених в економіку України, у 2019 р. становила 12,7%, тоді як у 2013 р. – 22,8%.

У розрізі країн світу лідерами за обсягом вкладених коштів у сектор фінансових та страхових послуг за станом на поч. 2020 р. були Кіпр, Російська Федерація та Австрія, на які припадало відповідно 23,8% (1,1 млрд дол. США), 10,8% (0,49 млрд дол. США) та 10,0% (0,46 млрд дол. США) ПІІ, вкладених у досліджуваний сектор (рис. 3.2.3).

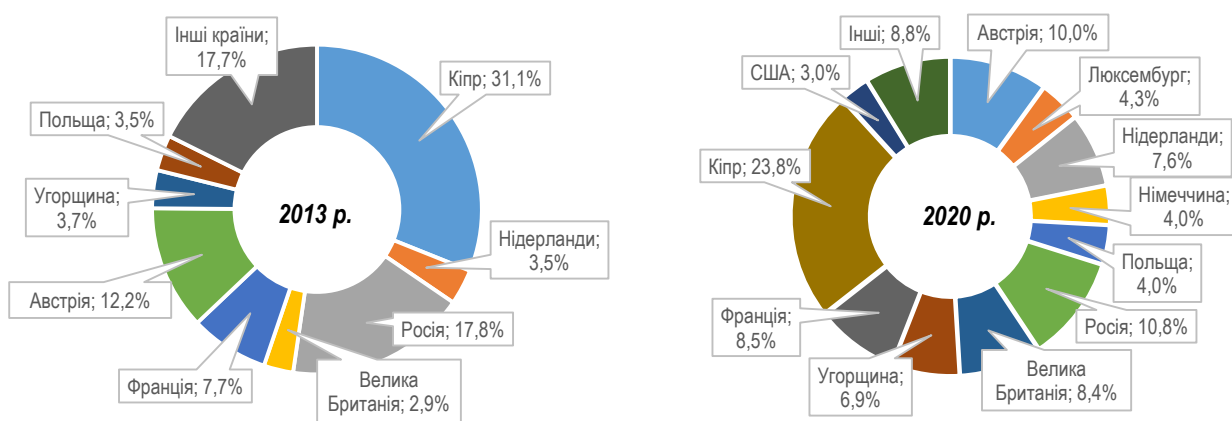


Рис. 3.2.3. Структура прямих іноземних інвестицій у сектор фінансових та страхових послуг України за країнами світу, на поч. року, %

*Джерело: складено автором за даними¹⁰²

Натомість, частка ПІІ з України у сектор фінансових та страхових послуг країн світу впродовж досліджуваного періоду був вкрай мізерним та становив у 2019 р. лише 1,1% (-2,2 в.п., порівняно із 2013 р.).

¹⁰¹ Це становить 1,3% видатків Зведеного бюджету України.

¹⁰² Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2010-2016 роках: статистичний збірник. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm

Іншим важливим показником, який дозволяє наростити потенціал даного сектору є обсяг коштів вітчизняного походження, які надійшли в Україну як прямі іноземні інвестиції. Мова йде про так звані round tripping-інвестиції – явище, яке означає виведення резидентами за кордон коштів, які потім повертаються в країну у вигляді ПІІ (схему-приклад здійснення такої операції відображено на рис. 3.2.1 Додатку 3.2.1). Зазначена діяльність сьогодні є характерною для більшості країн з економікою, що розвивається, а в розвинених державах зустрічається рідше. Основними причинами використання подібних операцій є, по-перше, бажання інвестора отримати податкові та фінансові вигоди шляхом оптимізації податкового навантаження на бізнес, а по-друге – намагання уникнути слабких місць в інституціональній та фінансовій системі жорсткого валютного контролю.

Обсяги ПІІ, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент, упродовж 2010-2019 рр. НБУ¹⁰³ оцінює у 9,4 млрд дол. США, що становить 22,8% від загального обсягу притоку ПІІ в Україну за відповідний період (41,3 млрд дол. США). 83,8% round tripping-інвестицій, які надійшли за вказаний період, було спрямовано до підприємств реального сектору, решту – у банківську систему України.

Зазначимо, «піковими» роками надходження round tripping-інвестицій в економіку України були 2011-2012 рр. та 2019 р. Зокрема, у 2019 р. зазначені інвестиції забезпечили 18,3% ПІІ у банківському секторі (усі ці кошти – це інструменти участі в капіталі) та 38,2% ПІІ в інших секторах економіки (з них 60% – це інструменти участі в капіталі, решту – боргові інструменти).

Основними країнами, через які здійснювалось round tripping-інвестування у 2010-2019 рр., були Кіпр (близько половини від загального обсягу зазначених інвестицій), Нідерланди, Швейцарія та Австрія.

Загалом, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку, індекс регуляторного обмеження ПІІ (вимірює встановлені законодавством обмеження на прямі іноземні інвестиції) свідчить про дещо звужені можливості щодо інвестування в Україну, порівняно з іншими країнами¹⁰⁴. Зокрема, у ТОП-3 найбільш значущих перешкод для інвестування у вітчизняну економіку упродовж 2016-2019 рр. входять: широко розповсюджена корупція; недовіра до судової влади; монополізація ринків та захоплення влади олігархами. Крім зазначеного, вагомими чинниками обмеження припливу капіталу до нашої держави залишаються: збройний конфлікт на Сході України, тиск на незалежні інституції та порушення демократичних принципів державотворення, нестабільність валютного та фінансового ринків.

Відтак, сьогодні негайними першочерговими кроками влади, які б позитивно вплинули на бізнес-рішення щодо інвестування в Україну, повинні стати: боротьба з корупцією та перезапуск судової системи, розмежування політичних та бізнес-інтересів у вітчизняній владі, а також подальша співпраця з висококваліфікованими міжнародними та вітчизняними експертами у напрямі ефективного реформування фінансово-економічної сфери України.

Попри зростання у 2013-2018 рр. обсягу капітальних інвестицій в економіці регіонів України (за винятком Донецької та Луганської обл.), частка відповідних коштів, яка припадала на сектор фінансових послуг була вкрай мізерною (у 2018 р. менше 1% у всіх регіонах країни, крім Львівської обл. та м. Києва). Разом з тим, дослідження ділової впевненості та бізнес-очікувань у секторі фінансових послуг¹⁰⁵ засвідчують ймовірність подальшого зниження обсягу капітальних витрат підприємств сектору фінансових послуг у II-III кв. 2020 р.

¹⁰³ Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010-2019 рр. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippling_ICL-DFS.pdf?v=4.

¹⁰⁴ Іноземні інвестиції в Україні: де знайти дані, як читати платіжний баланс, про що говорять останні цифри. URL: <https://expla.bank.gov.ua/expla/src/files/Publication126.pdf>.

¹⁰⁵ Економічна статистика / Макроекономічна статистика / Тенденції ділової активності. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Чи не найважливішим рушієм структурних зрушень в економіці, здатним впровадити нові технології виробництва та бізнесу задля істотного підвищення рівня задоволення потреб суспільства, є інноваційна діяльність. У секторі фінансових послуг України інноваційно активними у 2014-2016 рр. були 21,7% підприємств, а у 2016-2018 рр. – 38,3% підприємств. При цьому, у загальній чисельності інноваційних підприємств досліджуваного сектору переважали ті, які впроваджували маркетингові та/або організаційні інновації. Натомість, невелика частка інноваційних підприємств із продуктовими та/або процесовими інноваціями (у 2016-2018 рр. – 30,2% від загального обсягу інноваційних підприємств досліджуваного сектору) результувалася мізерною часткою реалізованих інноваційних послуг, яка становила у 2018 р. лише 4,2% від загального обсягу реалізованих послуг підприємствами фінансового сектору. При цьому, уся зазначена вище інноваційна продукція (товари, послуги) була новою лише для відповідних підприємств, а не для ринку загалом.

У структурі витрат на інновації підприємств сектору фінансових послуг, як і підприємств інших видів діяльності, переважали витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, частка яких у 2018 р. становила 43,6 %, а у 2016 р. – 81,9%.

Важливою передумовою ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні прискорення темпів економічного зростання регіонів України та свідченням стабільності розвитку фінансово-кредитної системи загалом є активізація кредитно-депозитної активності населення та бізнесу.

Авторське дослідження засвідчило існування прямої залежності між інтенсивністю зміни потенціалу сектору фінансових послуг регіонів країни та активізацією кредитування економіки цих регіонів ($R=0,489$).

Після фінансово-економічної кризи 2014-2016 р., у 2018-2019 рр. кредитна активність банків та небанківських фінансових установ у контексті кредитування населення та бізнесу поступово почала відновлюватися. Так, обсяг кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) населенню на бізнесу у 2018 р., порівняно із відповідним показником 2013 р., характеризувався тенденцією до зростання у всіх регіонах країни, окрім Донецької, Луганської та Одеської обл. Проте, припускаємо, що чергова політична криза, висока облікова ставка НБУ, невирішені проблеми на Сході країни, а також проблеми пов'язані із пандемією коронавірусу зумовлять у 2020 р. подальше зниження темпів кредитування населення та бізнесу.

У структурі кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ), упродовж досліджуваного періоду переважали кредити, надані бізнесу. Їх частка у загальному обсязі наданих кредитів становила на кін. 2018 р. 82,1% (з них в іноземній валюті – 50,1%), в на кін. 2019 р. – 79,5% (з них в національній валюті – 46,4%)¹⁰⁶. Левову частку коштів було надано депозитними корпораціями м. Києва та Дніпропетровської обл., що є закономірним з огляду як на концентрацію тут значної кількості підприємств сектору фінансових послуг, так і на активний розвиток бізнесу в цих регіонах.

Незважаючи на деяке скорочення обсягів кредитів, наданих депозитними корпораціями домашнім господарствам у 2016 р. щодо 2013 р. (-30,2 млрд грн), у 2019 р. відповідний показник зріс, порівняно із 2016 р. на 49,2 млрд грн (табл. 3.2.5).

Як і в попередні роки, у звітному періоді в структурі кредитування домогосподарств левову частку становили споживчі кредити. При цьому, якщо у 2016 р. 53% усіх наданих домогосподарствам кредитів були кошти в іноземній валюті, то у 2019 р. відповідний показник склав лише 17,7%

¹⁰⁶ Національний банк України. Дані статистики фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

Кредити, надані депозитними корпораціями* домашнім господарствам
(за цільовим спрямуванням)**

залишок коштів на кін. року

Показники	2013 рік		2016 рік		2019 рік		Зміна, 2019 р. до 2013 р.	
	сума, млн грн	частка, %	сума, млн грн	частка, %	сума, млн грн	частка, %	сума, млн грн	частка, в.п.
Усього кредитів, у тому числі:	193529		163333		212515		18 986	
споживчі кредити	137346	71,0	101528	62,2	173702	81,7	36 356	10,8
на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	51447	26,6	58549	35,8	32611	15,3	-18 836	-11,2
інші кредити	4736	2,4	3255	2,0	6203	2,9	1 467	0,5
Із загальної суми іпотечні кредити	56270	29,1	60265	36,9	26616	12,5	-29 654	-16,6
Із загальної суми фінансовий лізинг	490	0,3	256	0,2	1313	0,6	823	0,4

*крім Національного банку України;

**Джерело: складено автором за даними¹⁰⁷

Цікавою є статистика іпотечного кредитування населення упродовж досліджуваного періоду. Так, якщо його частка в загальному обсязі наданих домогосподарствам кредитів у 2016 р. становила 36,9%, то у 2019 р. – суттєво скоротилася – до 12,5%. При цьому, в іноземній валюті домогосподарствам було надано у базовому році 78% іпотечних кредитів, а у звітному – 60,3%. Зазначене вище свідчить про деяке зниження платоспроможності населення, його невизначеність у довгостроковій перспективі.

Отже, роль іпотечного кредитування населення сьогодні залишається незначною, що, насамперед, пов'язано із:

- високою вартістю іпотечного кредиту (відсоткова ставка коливається в межах 17-25% річних). Крім того, депозитні корпорації стягують ще низку комісій та платежів. При цьому, позичальник повинний підтвердити свою платоспроможність, тобто наявність високого офіційного заробітку. А, враховуючи розвиток тіньової економіки в країні, підтвердити свої доходи на предмет «легальності» можуть небагато домогосподарств;
- комерційні банки часто відмовляють в кредитуванні купівлі житла на стадії будівництва. Виключення робиться лише для забудовників з якими банк має спільні програми щодо кредитування житла.

Поряд із вагомим внеском сектору фінансових послуг в економічний розвиток, він істотно впливає і на соціальні процеси. Зокрема, інтенсивність зміни потенціалу досліджуваного сектору прямо корелює із темпами зміни зайнятості в регіонах ($R=0,35$).

На підприємства сектору фінансових послуг України зайнято 2,1% працівників сектору послуг. У ТОП-200 найбільших роботодавців країни у 2018 р. увійшли, зокрема: ПАТ «Державний ощадний банк України» (7 позиція), АТ КБ «Приватбанк» (10 позиція), ТОВ «Пост Фінанс» (18 позиція), АТ «Райффайзен банк Аваль» (31 позиція), ПАТ «Перший український міжнародний банк» (39 позиція)¹⁰⁸.

Упродовж досліджуваного періоду розмір середньомісячної заробітної плати штатних працівників сектору фінансових послуг (у розрахунку на одного штатного працівника) зріс у понад

¹⁰⁷ Національний банк України. Дані статистики фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

¹⁰⁸ ТОП-200 найбільших роботодавців України. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/top-100-najbilshykh-robotodavtsiv-ukrainy/>.

три рази та значно перевищував відповідний середній показник по економіці країни в цілому (у 2019 р. відповідно 19132 грн проти 8865 грн)¹⁰⁹. При цьому, варто наголосити, упродовж всього досліджуваного періоду сектор фінансових послуг був лідером в країні за розміром середньомісячної заробітної плати штатних працівників (у розрахунку на одного штатного працівника), поступаючись лише сектору авіаційного транспорту.

В регіональному розрізі розмір середньомісячної заробітної плати штатних працівників сектору фінансових послуг (у розрахунку на одного штатного працівника) характеризувався значною варіативністю та коливався у 2018 р. в межах від 8874 грн у Сумській обл. до 20665 грн – у м. Києві (табл. 3.2.7 Додатку 3.2.1). При цьому, в регіонах з вищим значенням індексу ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг спостерігається й вищий обсяг середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників (у розрахунку на 1 працівника). Коефіцієнт кореляції між зазначеними показниками становив у 2013 р. 0,84 пункти, а у 2018 р. – 0,77 пункти.

Важливою характеристикою діяльності бізнесу у секторі фінансових послуг була продуктивна зайнятість (тобто така, за якої зростання продуктивності праці дає можливість працівникові отримувати дохід більший, ніж мінімально необхідний для відтворення робочої сили, а роботодавцеві – прибуток), яка супроводжувалася відповідними відрахуваннями ПДФО та військового збору. Так, підприємства досліджуваного сектору загалом у 2019 р. сплатили до бюджету 14,9 млрд грн вище зазначених платежів, що на 2,1 млрд більше, ніж у 2018 р. При цьому, частка ПДФО та військового збору, сплачених підприємствами сектору фінансових послуг у загальній величині сплачених бізнесом відповідних платежів становила 5,6% у 2018 р. та 5,4% у 2019 р. (див. табл. 3.2.4).

Упродовж досліджуваного періоду в секторі фінансових послуг України спостерігалася тенденція до зниження кількості зареєстрованих безробітних¹¹⁰. Так, якщо на кін. 2014 р. зазначений показник становив 19,3 тис. осіб, то на кін. 2018 р. – 7,4 тис. осіб¹¹¹. Разом з тим, кількість вакансій у досліджуваному секторі була однією із найнижчих в країні – у 2018 р. 0,6 тис. од., що становило лише 1,03% від загального обсягу вакансій в економіці¹¹². При цьому, рівень навантаження на одну вакансію становив 13 осіб¹¹³, що є найбільшим показником з-поміж видів економічної діяльності, окрім сільського, лісового та рибного господарства.

Одним з найнижчих є й рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних у секторі фінансових послуг – лише 0,9% від загального обсягу працевлаштованих в Україні у 2017 р., а у 2013 р. – 0,7%¹¹⁴. Зазначене свідчить про наявність високих кваліфікаційних вимог до працівників сектору фінансових послуг.

Разом з тим, сектор фінансових послуг володіє чималим потенціалом нарощення зайнятості в умовах його детінізації. Так, за нашими підрахунками виведення підприємств фінансового сектора у легальну економіку дозволило б створити у 2018 р. 68,7 тис нових робочих

¹⁰⁹ Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010-2019 роках. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpED_u.html

¹¹⁰ Відповідно до методології Державної служби статистики України розподіл зареєстрованих безробітних за видами економічної діяльності здійснено стосовно осіб, які раніше мали роботу/працювали на підприємствах, установах, організаціях відповідного ВЕД.

¹¹¹ Праця України у 2018 році: статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_pu2018_pdf.pdf

¹¹² Кількість вакансій за видами економічної діяльності у 2018 році (за даними державної служби зайнятості) . URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/rp/sz_br/sz_br_u/pp_g_u2018.htm

¹¹³ Праця України у 2018 році: статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_pu2018_pdf.pdf

¹¹⁴ Працевлаштування зареєстрованих безробітних за видами економічної діяльності у 2013 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/sz_br/sz_br_u/pnz_g_u2013.htm;

Працевлаштування зареєстрованих безробітних за видами економічної діяльності у 2017 році (за даними державної служби зайнятості). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/sz_br/sz_br_u/pnz_g_u2017.htm

місць (з них 45% - у м. Києві), що у підсумку дозволило б акумулювати до бюджету майже 1,7 млрд грн ПДФО (табл. 3.2.9, Додаток 3.2.1).

Отже, нерівномірний просторовий розподіл підприємств сектору фінансових послуг, регіональні диспропорції розвитку суміжних секторів економічної діяльності та потенціалу кредитування суб'єктів бізнесу і населення зумовили високу варіативність індексу ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів із вищим його значенням у м. Києві, Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській обл., нижчим – у Волинській та Кіровоградській обл. Разом з тим, сьогодні спостерігається нарощення негативних очікувань підприємств сектору фінансових послуг щодо динаміки їх діяльності у найближчій перспективі на тлі пандемії коронавірусу, яка вже спричинила нові коливання як на глобальному, так і на національному фінансовому та валютному ринках. В умовах пандемії COVID в Україні має місце зниження ділової активності на ринку фінансових послуг, що у підсумку загострює проблеми економічного і соціального характеру, які пов'язані зі зниженням купівельної спроможності населення, обмеженнями підприємницької діяльності загалом, прерозподілом фінансових ресурсів на боротьбу та подолання наслідків пандемії. Тому першочерговим завданням державної та регіональної влади сьогодні має бути формування послідовної та систематизованої «дорожньої карти» для активізації механізмів відновлення (підвищення) економічної активності на фінансовому та суміжних ринках, зокрема, шляхом відтермінування сплати окремих податків та зборів, забезпечення доступності кредитного ресурсу, сприяння зниженню рівня безробіття та забезпечення соціальних стандартів тощо.

3.2.1. Страхові послуги

Серед різних видів комерційних послуг, які розвиваються сьогодні в Україні, важливе місце займають страхові послуги, потенціал яких у забезпеченні соціально-економічного розвитку до сьогоднішнього дня не використовується в повній мірі. Зазначена проблема особливо гостро актуалізується в сучасних умовах соціально-економічної нестабільності та зростаючих ризиків функціонування економіки і країни загалом. З огляду на це дослідження стану та тенденцій розвитку сектору страхових послуг, оцінка його ендogenous потенціалу і конкурентоспроможності на світовому фінансовому ринку набуває сьогодні особливої актуальності.

Порівнюючи частку страхових послуг у комерційних та фінансових послугах (рис. 3.2.4) бачимо, що частка страхових послуг в загальному обсязі наданих фінансових послуг в Україні у 2018 р. складала майже третину від усіх наданих фінансових послуг, а частка страхових послуг у комерційних послугах – всього 3,72%, причому порівняно із 2013 р. відбулося зниження цієї частки майже на 2 в. п. Аналогічно загальноукраїнській тенденції спостерігається зниження частки страхових послуг в комерційних послугах у всіх аналізованих регіонах, крім Запорізької обл., що, на нашу думку, пов'язано із різким скороченням в цих регіонах (у 2018 р. в порівнянні із 2013 р.) кількості підприємств, що надавали страхові послуги та перенесенням у Запорізьку обл. суб'єктів підприємницької діяльності з окупованих областей.

Тенденції у наданні страхових послуг за період 2013-2018 рр. в Україні та її регіонах демонструють результати табл. 3.2.6. Як бачимо, починаючи із 2015 р. в Україні в цілому спостерігаємо поступове, але стабільне зростання обсягів надання страхових послуг, а сумарний приріст обсягів наданих послуг у 2018 р. порівняно із 2013 р. склав більше 40%. У розрізі регіонів України відбувається зниження обсягів наданих послуг у 2018 р. порівняно із 2013 р. в Дніпропетровській, Львівській та Одеській областях та зростання в Запорізькій, Харківській областях та м. Києві, причому за інтенсивністю змін та суттєвим нарощенням надання страхових послуг беззаперечним лідером є Запорізька обл. із приростом майже 700%.

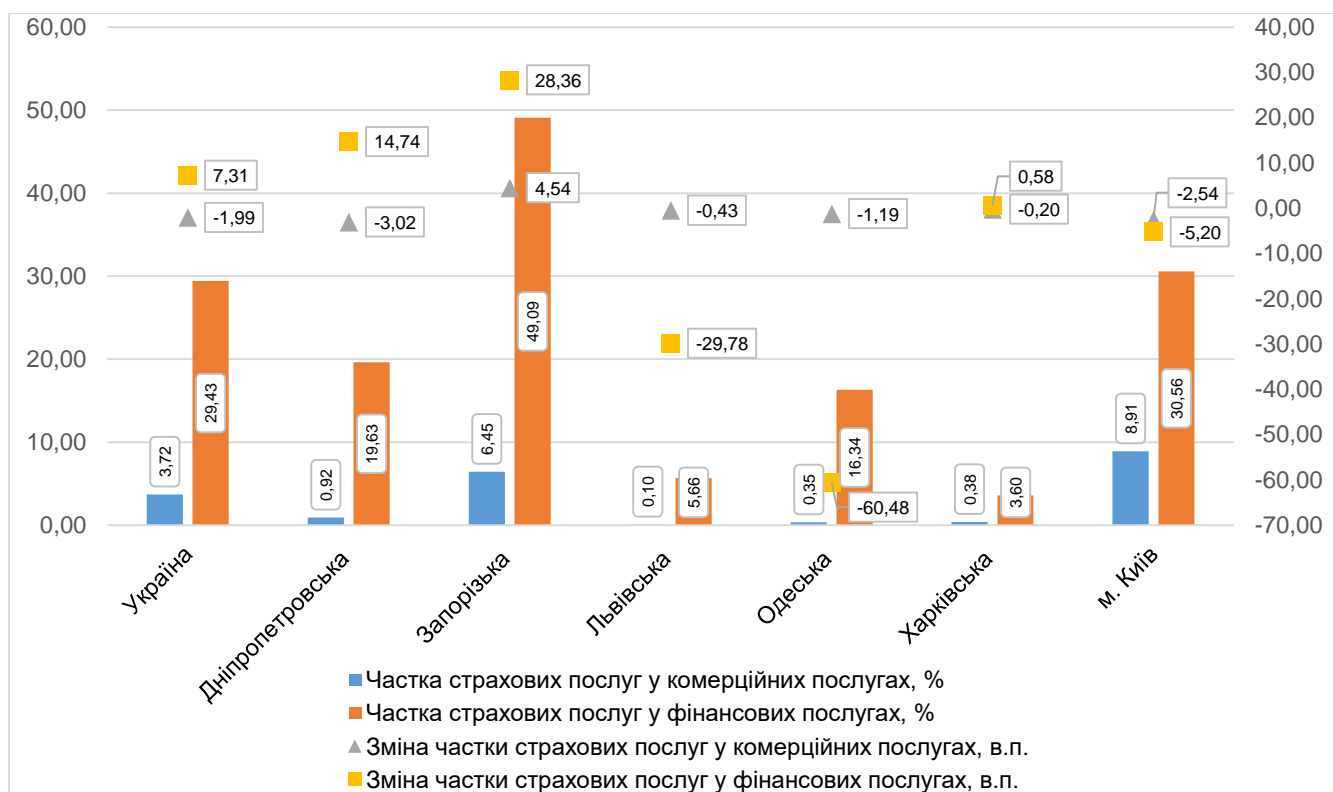


Рис. 3.2.4. Частка страхових послуг у загальному обсязі наданих комерційних і фінансових послуг у 2018 р. (ліва шкала) та її зміна за період 2013-2018 рр. (права шкала)*

*Джерело: розраховано та побудовано за¹¹⁵

Таблиця 3.2.6

Тенденції у наданні страхових послуг за період 2013-2018 рр. в Україні та регіонах*

Регіон	Обсяг реалізованих послуг, млн грн.						Приріст (зниження) за період 2013-2018 рр.
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Україна	20401,7	15545,7	17041,3	20724,2	24368,2	28772,2	41,03
Дніпропетровська	811,8	711,8	712,5	1443,6	956,0	551,8	-32,03
Донецька	2340,1	583,0	254,8	291,4	1137,9	к	р/н
Запорізька	129,4	137,4	379,5	494,2	к	1017,7	686,55
Львівська	80,2	66,5	33,6	39,8	к	41,0	-48,92
Одеська	451,1	174,7	147,7	179,0	211,7	243,3	-46,07
Полтавська	341,5	431,5	213,1	78,4	82,3	к	р/н
Харківська	87,2	378,7	63,4	77,8	к	134,6	54,24
м. Київ	15369,8	12815,9	14953,4	17762,3	20702,7	25498,2	65,9

Примітки: к – інформація конфіденційна; р/н – розрахунок неможливий у зв'язку з відсутністю інформації.

*Джерело: розраховано та складено за¹¹⁶

Аналіз часток регіонів України у наданні страхових послуг (табл. 3.2.7) свідчить, що більше 80% даних послуг реалізується в м. Києві, причому за 2013-2018 рр. спостерігаємо також зростання частки міста на 13,28 в.п. Крім того, питома вага більшості регіонів України у наданні страхових послуг складає менше 1-2% загального обсягу реалізованих послуг, а у деяких областях, наприклад, у Львівській середня частка за аналізований період була меншою 0,3%. Найбільшою серед областей України в обсягах реалізованих страхових послуг є частка Дніпропетровської та Донецької областей (в середньому більше 4%).

¹¹⁵ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹¹⁶ Там само.

Таблиця 3.2.7

Частка регіонів України в загальному обсязі наданих страхових послуг, %*

Регіон	Роки						Зміна частки за період 2013-2018 рр., в.п.
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Дніпропетровська	3,98	4,58	4,18	6,97	3,92	1,92	-2,06
Донецька	11,47	3,75	1,50	1,41	4,67	р/н	р/н
Запорізька	0,63	0,88	2,23	2,38	р/н	3,54	2,91
Львівська	0,39	0,43	0,20	0,19	р/н	0,14	-0,25
Одеська	2,21	1,12	0,87	0,86	0,87	0,85	-1,36
Полтавська	1,67	2,78	1,25	0,38	0,34	р/н	р/н
Харківська	0,43	2,44	0,37	0,38	р/н	0,47	0,04
м. Київ	75,34	82,44	87,75	85,71	84,96	88,62	13,28
Інші регіони	3,88	1,58	1,66	1,73	р/н	р/н	р/н
Всього	100	100	100	100	100	100	х

Примітки: р/н – розрахунок неможливий у зв'язку з відсутністю інформації.

*Джерело: розраховано та складено за¹¹⁷

Таким чином, можемо стверджувати про значну нерівномірність надання страхових послуг в розрізі регіонів України та їх виняткову концентрацією в м. Києві. Це зумовлено передусім тим, що більшість компаній, які надають страхові послуги, зареєстровано саме в м. Києві¹¹⁸.

Про зниження ролі сектору страхових послуг в економіці та рівня його впливу на соціально-економічний розвиток держави свідчить величина та динаміка частки страхових послуг у ВВП України, яка є незначною і має тенденцію до зменшення (з 1,3% ВВП у 2013 р. до 0,8% ВВП у 2018 р.). За винятком м. Києва (3,1% ВВП у 2018 р.), в деяких регіонах України ця частка є меншою 0,1% (середнє максимальне значення за регіонами України складає 0,6%).

Сучасні процеси глобалізації та інтернаціоналізації страхового бізнесу сприяють активізації міжнародної торгівлі страховими послугами, що забезпечує не тільки залучення вітчизняних страхових компаній та страхових посередників до міжнародних операцій купівлі-продажу та їх включення у міжнародні фінансові потоки, але й наповнення державного бюджету валютними надходженнями від експорту страхових послуг.

Проведений аналіз показав, що зовнішня торгівля страховими послугами в Україні протягом 2013-2018 рр. характеризувалась від'ємним сальдо зовнішньоторговельного балансу (рис. 3.2.5) та нестійким характером тенденцій розвитку (рис. 3.2.6).

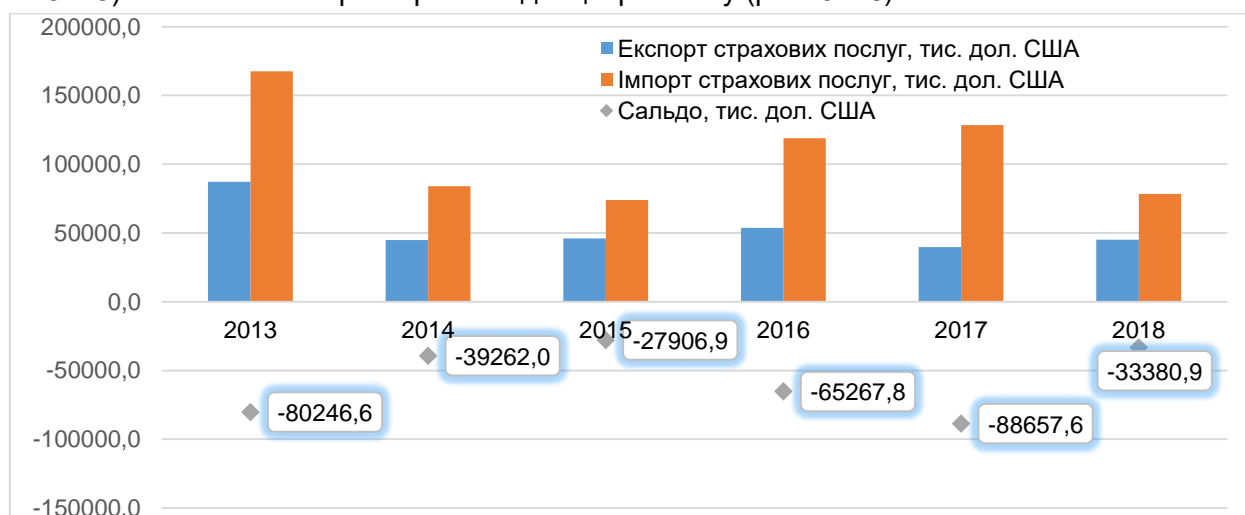


Рис. 3.2.5. Основні показники зовнішньої торгівлі страховими послугами в Україні*

*Джерело: розраховано та побудовано за¹¹⁹

¹¹⁷ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹¹⁸ Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: веб-сайт. URL: <http://www.nfp.gov.ua>

¹¹⁹ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

За нашими розрахунками середня частка експорту послуг зі страхування у загальній величині експорту послуг з України протягом 2013-2018 рр. складала менше 0,5%, середня частка імпорту страхових послуг – 1,78%.

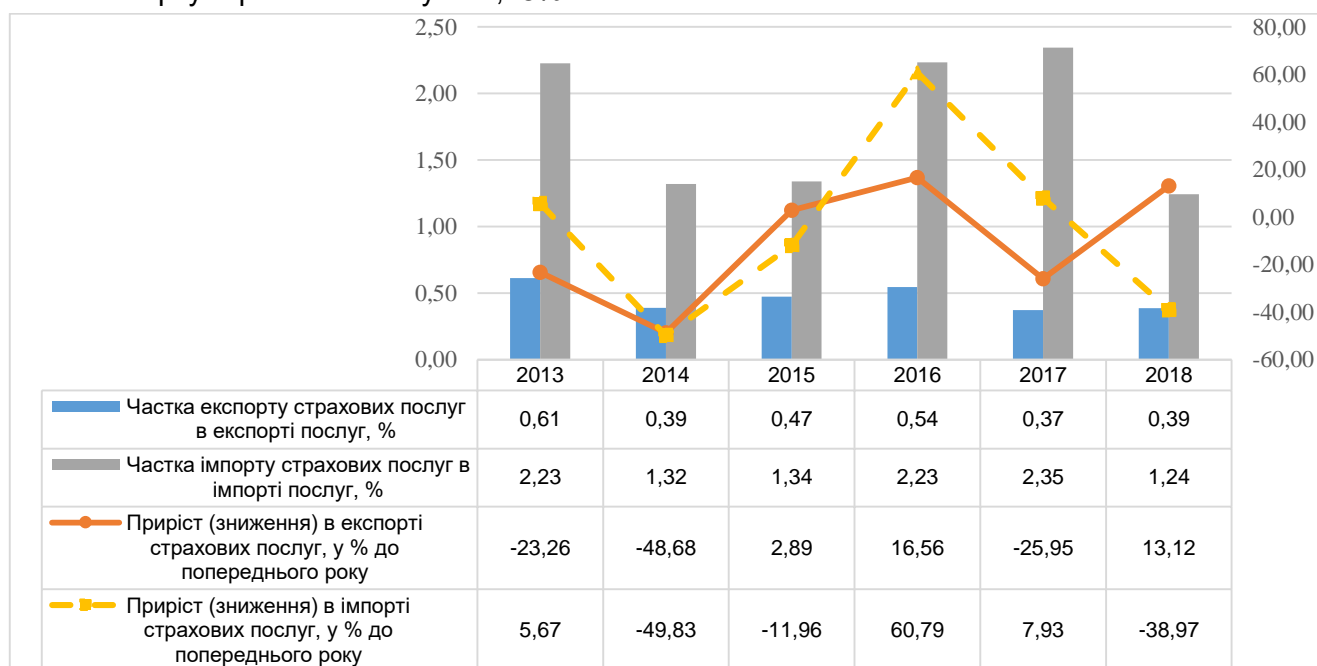


Рис. 3.2.6. Тенденції у зовнішній торгівлі страховими послугами в Україні протягом 2013-2018 рр.*

*Джерело: розраховано та складено за¹²⁰

Серед позитивних змін в тенденціях експортної діяльності у 2018 р. відзначимо приріст в експорті послуг на відміну від суттєвого зниження обсягів імпорту послуг (майже на 40%), а найбільше зниження в обсягах експортно-імпортних операцій у міжнародній торгівлі страховими послугами в Україні було у 2014 р. (приблизно на одному рівні як в експорті, так і в імпорті – майже 50%), зокрема, внаслідок політико-економічної нестабільності в державі у цей період. Водночас при порівнянні обсягів експортно-імпортної діяльності у 2018 р. із 2013 р. маємо суттєвий спад як в експорті страхових послуг (на 48,5%), так і в імпорті послуг зі страхування (на 53,2%).

Зазначимо, що у більшості держав світу міжнародна торгівля страховими послугами характеризується¹²¹:

1) значним переважанням імпорту страхових послуг над експортом (окрім Ірландії, Бахреїну, Великобританії та Швеції);

2) незначною часткою експортно-імпортних операцій, як правило, менше 10% загальної торгівлі послугами та часткою у ВВП – менше 1% (в середньому 0,23% ВВП);

3) часткою імпорту страхових послуг у загальному імпорті послуг на рівні 1-5%, а експорту 0-5%.

З огляду на вищевикладене, можемо стверджувати про відповідність тенденцій та особливостей міжнародної торгівлі страховими послугами в Україні світовій специфіці. Однак за часткою експортно-імпортної діяльності у ВВП Україна дещо відстає від середньосвітового показника із середньою часткою зовнішньої торгівлі страховими послугами у ВВП протягом 2013-2018 рр. на рівні 0,13%¹²².

¹²⁰ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹²¹ Бунін С.В. Розвиток світового ринку страхових послуг в умовах глобальної конкуренції: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини (Економічні науки) / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019. 218 с. (С.25-27).

¹²² Жабинець О.Й. Регіональні тенденції розвитку сектору страхових послуг. Економіка: реалії часу. 2020. №2 (48). С.30-36. (С.33). Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No2/30.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.02.2020.4. DOI: 10.5281/zenodo.3976856

Аналіз експортної діяльності у сфері страхування в розрізі регіонів України свідчить, що вона концентрується виключно в м. Києві (42,4 млн дол США у 2013 р. та 39,1 млн дол США у 2018 р.¹²³). І якщо у 2013 р. до експортної діяльності у сфері страхових послуг було залучено 10 регіонів України, то у 2018 р. лише Одеська обл. та м. Київ. Імпортували страхові послуги у 2013 р. практично всі регіони України, за винятком Закарпатської, Кіровоградської, Тернопільської та Чернівецької областей. У 2018 р. активними в операціях імпорту страхових послуг залишилися лише Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Полтавська, Хмельницька області та м. Київ. Беззаперечним лідером за обсягами імпорту страхових послуг (як і експорту) є м. Київ.

Останні наукові дослідження підтверджують¹²⁴, що за показниками імпорту чи експорту страхових послуг національний ринок виявляє закритість і автономність, страхові послуги здебільшого імпортуються в Україну, що призводить до відпливу коштів за межі країни. Незначні обсяги експортної діяльності порівняно із імпортом страхових послуг пов'язані насамперед із низькою капіталізацією вітчизняних страховиків, що ускладнює прийняття на страхування об'єктів із високою ризиковістю, а відтак – високою вартістю. Так, зокрема, капіталізація страхового ринку України в посткризовий період не перевищувала 4,5%, тоді як капіталізація страхових ринків таких європейських країн, як Великобританія, Франція та Німеччина, знаходиться на рівні 96,5%, 63% і 45,3%¹²⁵. Водночас страховий ринок України є привабливим для іноземного капіталу. Засновники великої частки впливових страховиків із іноземним капіталом на страховому ринку України мають європейське походження, серед яких ключові – з Австрії, Великої Британії, Нідерландів, але більшість страховиків мають іноземний капітал з Кіпру, а власниками істотної участі та контролерами таких страхових компаній переважно є громадяни України, відомі публічні особи. Однак ці страхові компанії не монополізують ринок і їх вплив на формування ВВП України є досить незначним – на рівні 0,56%¹²⁶.

Підвищення ефективності та стійкості функціонування національної економіки, зростання рівня її соціально-економічного розвитку є неможливим без нарощення потенціалу сектору страхових послуг.

Нами було розраховано інтегральний показник ефективності використання потенціалу сектору страхових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України (табл. 3.2.8). Інтегральне оцінювання здійснювалось за 2013 р. та 2018 р. за допомогою стандартизації значень обраних індикаторів відносно еталонного значення. Проведені розрахунки свідчать про підвищення ефективності використання потенціалу сектору страхових послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України за період 2013-2018 рр. в Дніпропетровській, Запорізькій областях та м. Києві, причому найбільше зростання продемонструвала Запорізька обл., в якій інтегральний показник зріс майже в два рази. Зниження ефективності використання потенціалу спостерігаємо у Харківській та Одеській областях.

В цілому можемо стверджувати, що в усіх аналізованих областях України (за винятком м. Києва) значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сектору страхових послуг як у 2013 р., так і 2018 рр. не перевищувало рівня 0,3, на основі чого можемо зробити висновок, що потенціал сектору страхування в регіонах України використовується менш ніж на третину його можливостей.

¹²³ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹²⁴ Шірінян Л.В., Шірінян А.С. Проникнення страховиків з іноземним капіталом на страховий ринок України. Економіка і прогнозування. 2018. №2. С.76-90. (С.86).

¹²⁵ Бунін С.В. Розвиток світового ринку страхових послуг в умовах глобальної конкуренції: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини (Економічні науки) / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019. 218 с. (С.150).

¹²⁶ Шірінян Л.В., Шірінян А.С. Проникнення страховиків з іноземним капіталом на страховий ринок України. Економіка і прогнозування. 2018. №2. С.76-90. (С.80-81).

Таблиця 3.2.8

Вихідні дані та результати розрахунку інтегрального показника ефективності використання потенціалу сектору страхових послуг у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України у 2013 р. та 2018 р.*

Регіон	Рівень тінізації, %	Частка за обсягом наданих послуг у секторі послуг, %	Частка за обсягом наданих послуг в регіоні, %	Частка за зайнятістю у секторі послуг, %	Частка за зайнятістю в регіоні, %	Частка за капітальними інвестиціями в секторі послуг, %	Частка за капітальними інвестиціями в регіоні, %	Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	Частка прибуткових підприємств, %	Обсяг сплачених податків, млн грн.	Частка за обсягом сплачених податків в регіоні, %	Продуктивність праці, грн. на особу	Інтегральний показник ефективності використання потенціалу сектору страхових послуг у забезпеченні соц.-екон.
2013													
Дніпропетровська	7,64	3,94	3,98	0,04	1,49	0,01	0,16	503520,0	86,7	50,38	4,02	1951	0,239
Донецька	30,97	10,57	11,47	0,18	7,27	0,07	2,09	226742,5	64	64,27	5,12	1152	0,239
Запорізька	15,61	1,91	0,63	0,14	2,36	0,06	0,36	5737,1	69,2	13,24	1,06	196	0,128
Львівська	25,38	0,53	0,39	0,05	1,12	0,04	0,53	-1766,0	50	12,1	0,96	257,1	0,084
Одеська	4,56	1,54	2,21	0,03	0,86	0,01	0,2	365739,0	92,3	34,6	2,76	1888	0,248
Полтавська	16,65	6,44	1,67	0,03	0,36	0,02	0,11	101568,7	71,4	22,51	1,79	3415	0,233
Харківська	4,87	0,58	0,43	0,03	0,86	0,06	0,87	40633,0	90,5	7,73	0,62	363,5	0,188
м. Київ	16,95	11,45	75,34	1,91	83,4	0,61	94,65	4391201,3	72,3	517,62	41,27	659,7	0,854
2018													
Дніпропетровська	12,83	0,92	1,92	0,02	1,09	0,1	5	319052	77,8	30,98	1,82	2628	0,265
Запорізька	19,82	6,45	3,54	0,2	4,31	0,09	0,86	226782,9	63,6	20,95	1,23	1229	0,247
Одеська	4,62	0,35	0,85	0,03	0,98	0,02	0,59	46207	90,9	26,05	1,53	1294	0,230
Харківська	19,05	0,38	0,47	0,02	0,89	0,01	0,31	-2608	62,5	10,2	0,6	786,9	0,114
м. Київ	17,30	8,91	88,62	1,41	89	0,29	90,61	964298	68,4	739,73	43,48	1490	0,882

*Джерело: розраховано та складено за¹²⁷

Здійснюючи оцінку зміни показників, що характеризують потенціал сектору страхових послуг (табл. 3.2.9), можемо констатувати, що на зниження ефективності його використання у Харківській області найбільше вплинуло зменшення частки прибуткових підприємств в секторі страхових послуг, яке за аналізований період було рекордно великим і склало майже 30 в.п.; водночас в секторі страхових послуг даної області спостерігаємо приріст за обсягом сплачених до бюджету податкових платежів та продуктивності праці.

Таблиця 3.2.9

Зміна показників, що характеризують потенціал сектору страхових послуг, в Україні та регіонах за період 2013-2018 рр.*

Регіон	Зміна частки за період, в. п.									Приріст (зниження) за період, %		
	Рівень тінізації	Частка за обсягом наданих послуг у секторі послуг	Частка за обсягом наданих послуг в регіоні	Частка за зайнятістю у секторі послуг	Частка за зайнятістю в регіоні	Частка за капітальними інвестиціями в секторі послуг	Частка за капітальними інвестиціями в регіоні	Частка прибуткових підприємств	Частка за обсягом сплачених податків в регіоні	Фінансовий результат до оподаткування	Обсяг сплачених податків	Продуктивність праці
Україна	0,72	-1,99	x	-0,03	x	-0,12	x	-4,88	x	-74,58	35,65	105,06
Дніпропетровська	5,18	-3,02	-2,06	-0,02	-0,40	0,09	4,84	-8,89	-2,20	-36,64	-38,51	34,65
Запорізька	4,21	4,54	2,91	0,06	1,95	0,03	0,50	-5,59	0,17	3852,92	58,23	526,94
Одеська	0,06	-1,19	-1,36	0,00	0,12	0,01	0,39	-1,40	-1,23	-87,37	-24,71	-31,44
Харківська	14,18	-0,20	0,04	-0,01	0,03	-0,05	-0,56	-27,98	-0,02	-106,42	31,95	116,47
м. Київ	0,36	-2,54	13,28	-0,50	5,69	-0,32	-4,04	-3,93	2,21	-78,04	42,91	125,79

*Джерело: розраховано та складено за¹²⁸

¹²⁷ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹²⁸ Там само.

Суттєве нарощення обсягів реалізованих послуг у Запорізькій обл. (див. табл. 3.2.7) забезпечило їй позитивну динаміку за 10 із 12 показників, що характеризують потенціал сектору страхових послуг у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Внаслідок цього фінансовий результат зріс майже в 40 разів, продуктивність праці – більш ніж в 6 разів, а це в свою чергу сприяло суттєвому зростанню податкових платежів до бюджету - в 1,6 р. (у грошовому еквіваленті це майже 8 млн. грн.) та зростанню зайнятості більш ніж на 25%. Такий вагомий результат було досягнуто завдяки тому, що страхову діяльність у Запорізькій області здійснює як низка місцевих страхових компаній та їх філій, представництв, відділів, так і структурні підрозділи страховиків з інших областей України. Партнерські взаємовідносини провідних страхових компаній із найбільшими страховими та перестраховими компаніями України та світу дозволяють приймати на страхування великі майнові й фінансові ризики підприємств регіону та інвесторів¹²⁹, що й забезпечило таке суттєве зростання в регіоні обсягів реалізації страхових послуг.

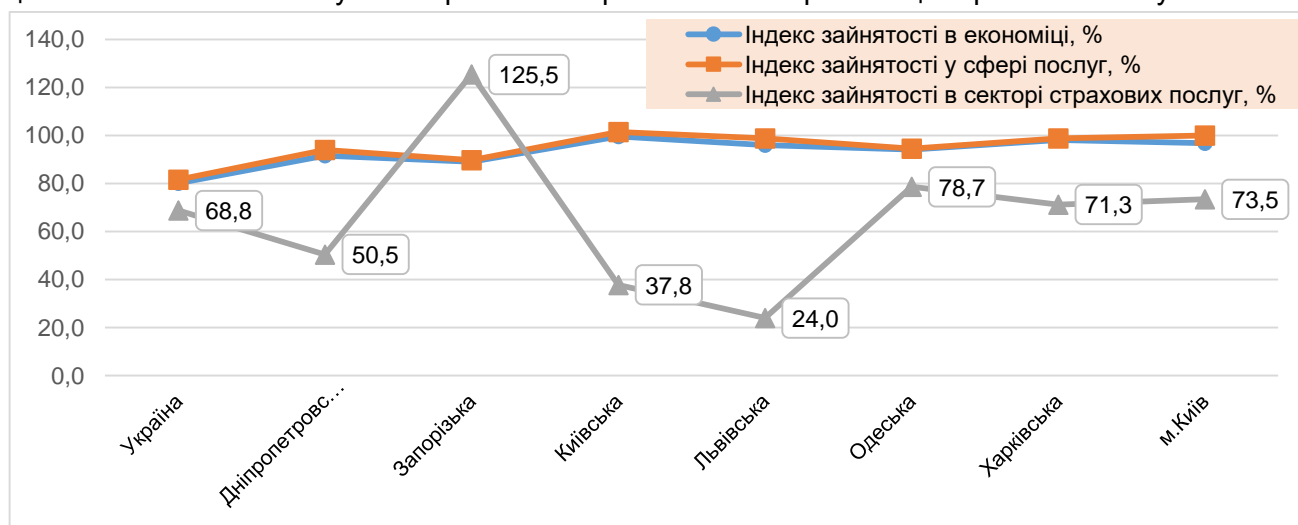


Рис. 3.2.7. Індеси зайнятості в економіці, сфері послуг та секторі страхових послуг за період 2013-2018 рр.

*Джерело: розраховано та побудовано за¹³⁰

Про соціально-економічну ефективність сектору страхових послуг в контексті забезпечення надходжень податків до бюджету за період 2013-2018 рр. свідчить аналіз податкових надходжень, які забезпечив даний сектор до Зведеного бюджету України, у т. ч. в розрахунку на одне підприємство (табл. 3.2.10).

Як бачимо, незважаючи на зменшення кількості підприємств в секторі страхових послуг в цілому по Україні і в переважній більшості її регіонів спостерігаємо приріст обсягу сплачених податків на одне підприємство: у 2018 р. лідерами за даним показником були Закарпатська, Вінницька, Запорізька, Київська та Чернігівська області. Разом з тим, загальний обсяг податкових надходжень від підприємств сектору протягом 2013-2018 рр. скоротився більш ніж 30% в Дніпропетровській, Донецькій, Львівській областях та більш ніж на 60% - в Луганській та Полтавській обл., що здебільшого обумовлено зменшенням в цих регіонах кількості підприємств - надавачів страхових послуг.

Загалом по Україні, за нашими розрахунками, за аналізований період сфера страхових послуг забезпечила зростання податкових платежів більш ніж на 35%, що у грошовому вираженні склало більш ніж 450 млн грн.

¹²⁹ Профіль м. Запоріжжя. Додаток 1 до Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2028 року. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/dodatok_1_e.pdf

¹³⁰ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Аналіз податкових надходжень від підприємств сектору страхових послуг до Зведеного бюджету України за період 2013-2018 рр. в Україні та її регіонах*

Регіон	Загальний обсяг сплачених податків, млн грн.		Приріст (зниження) за період, %	Загальна кількість підприємств, од.		Зміна (+/-) кількості підприємств за період, од.	Обсяг сплачених податків на одне підприємство, млн грн.		Приріст (зниження) за період, %
	2013	2018		2013	2018		2013	2018	
Україна	1254,27	1701,36	35,6	469	340	-129	2,67	5,00	87,1
Вінницька	3,42	6,24	82,5	1	1	0	3,42	6,24	82,5
Дніпропетровська	50,38	30,98	-38,5	17	11	-6	2,96	2,82	-5,0
Донецька	64,27	44,5	-30,8	27	10	-17	2,38	4,45	86,9
Житомирська	1,92	2,53	31,8	1	1	0	1,92	2,53	31,8
Закарпатська	2,25	6,1	171,1	2	1	-1	1,13	6,10	442,2
Запорізька	13,24	20,95	58,2	13	11	-2	1,02	1,90	87,0
Івано-Франківська	6,15	16,1	161,8	3	5	2	2,05	3,22	57,1
Київська	13,66	13,59	-0,5	11	5	-6	1,24	2,72	118,9
Луганська	6,86	0,93	-86,4	4	2	-2	1,72	0,47	-72,9
Львівська	12,1	7,8	-35,5	8	5	-3	1,51	1,56	3,1
Миколаївська	2,45	2,65	8,2	3	2	-1	0,82	1,33	62,2
Одеська	34,6	26,05	-24,7	15	11	-4	2,31	2,37	2,7
Полтавська	22,51	8,57	-61,9	7	3	-4	3,22	2,86	-11,2
Харківська	7,73	10,2	32,0	21	16	-5	0,37	0,64	73,2
Херсонська	1,62	2,38	46,9	1	3	2	1,62	0,79	-51,0
Чернігівська	2,04	4,05	98,5	2	2	0	1,02	2,03	98,5
м. Київ	517,62	739,73	42,9	321	251	-70	1,61	2,95	82,8

*Джерело: розраховано та складено за¹³¹

Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що **ключовим фактором зростання соціально-економічної ефективності сектору страхових послуг є нарощення обсягів реалізованих послуг**, яке своєю чергою є неможливим без макроекономічної стабільності в державі та зростання рівня життя населення. Основними перешкодами для ефективного розвитку сектору страхових послуг в Україні залишаються:

- недовіра до страхових компаній та фінансової системи в цілому;
- низька платоспроможність населення, в т. ч. внаслідок високого рівня інфляції;
- відсутність надійних та прибуткових інструментів для інвестиційних вкладень страхових компаній та нерозвиненість фондового ринку;
- низька прибутковість вітчизняних підприємств;
- відсутність виваженої державної страхової політики.

Сектор страхових послуг, як і інші сектори сфери послуг, зміниться під впливом глобальної пандемії коронавірусу: за песимістичним сценарієм, до якого готуються лідери європейського ринку, внаслідок Covid-19 збитковість страхової діяльності може сягнути 200%. Серед зовнішніх чинників, які у перспективі вплинуть на зниження потенціалу сектору страхових послуг, експерти виділяють наступні¹³²:

- 1) підвищення ціни на перестраховування;
- 2) зниження рейтингів фінансової стійкості/надійності перестраховиків;
- 3) введення додаткових винятків і обмежень у перестраховуванні;
- 4) зменшення активності чи припинення роботи з дрібними ринками чи ринками, що розвиваються, якщо для входу на ринок потрібні фінансові інвестиції.

¹³¹ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Державна податкова служба України: веб-сайт. URL: <https://tax.gov.ua/>

¹³² Карантин 2020: Що ми побачимо на страховому ринку в 2020–2021 роках: прогноз від Broker's Insurance Group. <http://uaprom.info/digest/24235-karantin2020-shho-mi-pobachimo-strahovomu-rinku-2020-2021-rokah-prognoz-vid-brokers-insurance-group.html>

На нашу думку, вплив зазначених вище факторів на розвиток вітчизняного ринку страхування буде несуттєвим з огляду на незначні обсяги перестраховування ризиків у нерезидентів, а тому підвищення цін на світовому перестраховому ринку практично не вплине на вартість більшості страхових послуг в Україні, а відтак – купівлю їх споживачами.

Вважаємо, що найбільш негативний вплив глобальної пандемії коронавірусу буде зумовлений у переважній більшості внутрішніми чинниками та їх наслідками. Падіння ВВП та зменшення ділової активності суттєво вплине на платоспроможність бізнесу та населення, а відтак – на обсяги продажу страхових послуг. Внаслідок карантину дохідна частина, яка формується із обсягу зібраних страхових премій, в багатьох страхових компаніях різко зменшиться, обсяги страхових резервів скоротяться, що може позначитись на платоспроможності страхових компаній та невиконанні ними зобов'язань за укладеними договорами страхування. Масові несплачені страхові премії підсилять і так значну недовіру до страховиків, а в умовах передачі повноважень регулювання страхового ринку до НБУ, який вже у 2020 році перевірятиме дотримання страховими компаніями фінансових нормативів, призведе до ліквідації багатьох із них. За оцінками експертів, у короткостроковій перспективі сьогодняшня ситуація (2020-2021 рр.) буде нагадувати ситуацію в банківському секторі 2014-2015 рр., а в довгостроковій (2022-2023 рр.), після реформатування страхового ринку, споживач отримає набагато якісніші послуги, однак із можливим зростанням їхньої вартості у зв'язку із «оздоровленням» ринку¹³³.

В умовах глобальних економічних змін світового фінансового ринку та ринку страхування в Україні з метою активізації продажів страхових послуг та підвищення ефективності використання потенціалу сектору страхових послуг в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, необхідними є реалізація низки заходів у таких основних напрямках:

- загальне оздоровлення економіки, забезпечення макроекономічної стабільності та низького рівня інфляції;
- посилення страхового нагляду та регулювання, зокрема щодо стандартів ліцензування, формування страхових резервів, структури капіталу, «виходу» страховиків із ринку;
- забезпечення прозорості в діяльності учасників ринку та його привабливості для інвесторів;
- підвищення фінансової, в т. ч. страхової, грамотності населення та захисту їх прав як споживачів страхових послуг.

Підсумовуючи зазначимо, що навіть у несприятливих економіко-політичних умовах розвитку національної економіки сектор страхових послуг в Україні за аналізований період показав зростаючу економіко-соціальну віддачу¹³⁴, а при реалізації запропонованих заходів та більш суттєвому зростанні обсягів реалізованих послуг можна очікувати на значне збільшення соціально-економічних ефектів від розвитку даного сектору¹³⁵, в т. ч. зростання конкурентоспроможності страхових компаній на світовому фінансовому ринку та належне виконання ними не тільки функції захисту населення і підприємницьких структур від непередбачуваних подій (ризиків), але також функції постачальника довгострокових інвестиційних ресурсів для фінансування пріоритетних галузей національної економіки.

¹³³ Карантин 2020: Що ми побачимо на страховому ринку в 2020–2021 роках: прогноз від Broker's Insurance Group. <http://uaprom.info/digest/24235-karantin2020-shho-mi-pobachimo-strahovomu-rinku-2020-2021-rokah-prognoz-vid-brokers-insurance-group.html>.

¹³⁴ За нашими розрахунками в Україні 1% приросту обсягу реалізованих страхових послуг забезпечує збільшення надходжень податкових платежів до бюджету у розмірі майже 11 млн грн.

¹³⁵ На регіональному рівні прикладом є Запорізька обл. (див. вище), де приріст обсягу реалізованих страхових послуг у майже 700% забезпечив зростання продуктивності праці більш ніж в 6 разів, податкових платежів до бюджету – в 1,6 р., зайнятості – більш ніж на 25%.

3.3. Сфера транспортних послуг

Потенціал транспортних послуг регіону, як сукупність наявних матеріальних, людських і фінансових ресурсів та можливостей подальшого розвитку транспортної системи, характеризується відповідними показниками, які визначають стан розвитку підприємницької діяльності, забезпеченість кваліфікованими кадрами, попит і обсяг наданих послуг, інвестиційну привабливість. Ефективність використання потенціалу транспортних послуг доцільно здійснювати за допомогою відносних показників, що дозволяють оцінити рівень віддачі від задіяних чи використаних в процесі надання послуг ресурсів.

Поряд із загальними показниками, що характеризують внесок транспортних послуг у створення суспільного блага (частка послуг у загальних обсягах ВДВ регіону, частка послуг у загальному обсязі випуску в регіоні) та їх роль у формуванні ринку праці (частка зайнятих у сфері транспортних послуг у загальній кількості зайнятих в регіоні), необхідно взяти до уваги показники ефективності діяльності суб'єктів господарювання: рентабельність операційної діяльності підприємств, частка прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств (додаток 3.3, табл. 3.3.1). Частка транспортних послуг у загальних обсягах ВДВ регіонів у 2018 р. не перевищувала 10%, за винятком Закарпатської (11%) та Одеської (18,4%) областей, які завдяки географічному розташуванню є потужними транспортно-логістичними осередками відповідно для автомобільних та морських перевезень. Найвища позитивна динаміка зміни цього показника у 2018 р. порівняно з 2013 р. спостерігалася в Закарпатській (2,6 в. п.) і Тернопільській областях (2,1 в. п.) та в м. Києві (2 в. п.). Істотне, майже в двічі, зниження частки транспортних послуг у загальних обсягах ВДВ за досліджуваний період спостерігалось в Донецькій та Луганській областях, що обумовлене скороченням пасажирських і вантажних перевезень внаслідок військових дій та окупації частини території цих регіонів, а також зниженням підприємницької активності та промислового виробництва. У більшості регіонів показник частки транспортних послуг в загальних обсягах ВДВ перевищує показник частки цих послуг у загальних обсягах випуску в регіоні, що свідчить про ефективність використання потенціалу цих послуг з огляду на співвідношення проміжного споживання та первинних доходів, створених в процесі надання послуг.

Частка зайнятих у сфері транспортних послуг є найбільшою в Одеській області і в 2018 р. склала 10,7% від загальної чисельності зайнятих в регіоні, що на 0,3 в. п. більше, ніж у 2013 р. Найменший показник частки зайнятих у сфері транспортних послуг спостерігався в Івано-Франківській області, його значення зменшилося з 4,3% у 2013 р. до 4,1% у 2018 р. Для більшості регіонів характерним є незначне збільшення цього показника за досліджуваний період, що, на тлі загальноукраїнського скорочення чисельності зайнятих в економіці (з 20,4 до 16,36 млн осіб), підтверджує вагому роль транспортних, складських та поштових послуг у вирішенні проблем ринку праці за рахунок використання потенціалу цих послуг, наприклад, через зростання зайнятості населення в малих і середніх підприємствах в цій сфері.

Слід відзначити позитивну тенденцію збільшення частки прибуткових підприємств в загальній кількості підприємств ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у всіх регіонах за досліджуваний період. В середньому по Україні відбулося зростання цього показника на 10,4 в. п. Найбільша частка прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств у 2018 р. спостерігалася у Черкаській області (80%) при зростанні на 14,7 в. п. порівняно з 2013 р. Найменше значення цього показника – у Сумській області (66,7%), що на 3,8 в. п. більше, ніж у 2013 р. Попри збільшення кількості прибуткових підприємств, ефективність їх діяльності у досліджуваному періоді залишалася невисокою або навіть знизилася. Так, у 2018 р. відбулося істотне зниження рентабельності порівняно з 2013 р. у Житомирській області (з -1,9%

до -2,6%) та у м. Києві (з 2,7% до -7,3%), а в окремих регіонах, не зважаючи на додатне значення, цей показник залишається на низькому рівні (у Івано-Франківській області – 0,3%, у Харківській – 0,5%, у Сумській – 1,1%). Тобто, ефективність роботи прибуткових підприємств є невисокою, що разом із збитковістю інших підприємств обумовлює загалом низький рівень рентабельності цього виду послуг в регіонах. Разом з цим, у досліджуваному періоді відзначимо зростання рівня рентабельності підприємств, що надають транспортні, складські та поштові послуги, у Київській (з 5,6% до 14,8%), Луганській (з -15,8% до 12%), Миколаївській (з 14,5% до 23,1%) та Одеській (з 9% до 13,2%) областях.

З метою оцінки ефективності використання інвестиційного потенціалу проаналізуємо частку транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ регіону (як характеристику інвестиційної привабливості) та відношення капітальних інвестицій до ВДВ транспортних послуг (як показник вкладених інвестицій на одиницю створеної доданої вартості). Як видно з таблиці 3.3.2 (додаток 3.3), існує значна диференціація регіонів за часткою транспортних, складських та поштових послуг у загальних обсягах ПІІ. Високий рівень цього показника спостерігався у 2018 р. у Миколаївській (39,4%), Одеській (25,65%), Рівненській (20,3%) і Тернопільській (20,37%) областях, а найнижчий – у Полтавській (0,05%), Чернігівській (0,12%) та Чернівецькій (0,19%) областях. Найбільший приріст частки транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ у 2018 р. порівняно з 2013 р. відбувся у Рівненській (6,42 в. п.) та Тернопільській (5,52 в. п.) областях, а найістотніше зниження – в Донецькій (-4,42 в. п.) та Кіровоградській (-4,01 в. п.) областях.

Попри погіршення в Донецькій області інвестиційної привабливості транспортних послуг для іноземного інвестора, в цьому регіоні у 2018 р. спостерігалось одне з найбільших значень показника відношення капітальних інвестицій, вкладених у цю сферу послуг, до створеної ВДВ – 22,9% (друге місце після м. Києва (49,3%)). Слід зазначити, що за обсягами капітальних інвестицій та ВДВ сфера транспортних послуг Донецької області у 2018 р. незначно перевищила рівень 2013 р. (при знеціненні національної грошової одиниці по відношенню до долара США утричі), що є наслідком окупації частини території регіону та кризового стану економіки. Разом з цим, темпи приросту капітальних інвестицій та ВДВ в регіоні у 2018 р. відносно 2013 р. є практично рівними – 109% і 108% відповідно.

Порівнюючи темпи приросту обсягів капітальних інвестицій та ВДВ у 2018 р. відносно 2013 р., а також розрахувавши показник відношення ВДВ до капітальних інвестицій за ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», визначимо регіони з найвищою віддачею від вкладених інвестицій (як обсяг ВДВ, отриманий на одиницю капітальних інвестицій). Згідно наших розрахунків (додаток 3.3, табл. 3.3.3), найбільша віддача сфери транспортних послуг за досліджуваний період спостерігалася у Луганській, Житомирській та Чернівецькій областях. При цьому, в Луганській області в умовах найнижчих по Україні темпів приросту капітальних інвестицій у 2018 р. відносно 2013 р. (31,8%) та ВДВ (66%), відношення ВДВ до капітальних інвестицій в транспортні послуги збільшилося з 305,3 грн до 634 грн за аналогічний період. У Житомирській та Чернівецькій областях темпи приросту капітальних інвестицій удвічі перевищували темпи приросту ВДВ, відповідно і віддача знизилася в два рази, але залишається на високому рівні.

З точки зору ефективності використання інвестиційного потенціалу сфери транспортних послуг, варто виділити Харківську область, де обсяги капітальних інвестицій у 2018 р. зменшилися на 30% порівняно з 2013 р., але темпи зростання ВДВ склали 263,3%, а віддача від вкладених інвестицій за досліджуваний період збільшилася з 87 грн до 323,2 грн. Протилежна ситуація в Запорізькій області, що характеризується найвищими серед регіонів України темпами приросту капітальних інвестицій в сферу транспортних, складських та поштових послуг у 2018 р. порівняно з 2013 р. (1246,2%) при середніх темпах приросту ВДВ (250,6%) і, при цьому, істотним

зниженням віддачі – з 799,7 грн до 160,8 грн валової доданої вартості на одиницю вкладених інвестицій, що може бути пов'язане, зокрема, з інвестуванням в модернізацію та оновлення рухомого складу транспортних підприємств та очікуваним зростанням доданої вартості в довгостроковій перспективі.

У м. Києві при найбільшому серед усіх регіонів України співвідношенні обсягів капітальних інвестицій та ВДВ транспортних послуг, відносно високих темпах приросту цих показників у 2018 р. порівняно з 2013 р., спостерігалася найнижча віддача від вкладених інвестицій – 43,3 грн та 24,1 грн створеної доданої вартості відповідно у 2013 р. та 2018 р. При цьому, в м. Києві рівень тінізації ринку транспортних послуг є одним з найвищих в Україні.

Важливим показником використання експортного потенціалу сфери транспортних послуг є коефіцієнт покриття експортом імпорту, що розраховується як відношення обсягів експорту послуг до імпорту і характеризує міжнародну конкурентоспроможність вітчизняних перевізників (додаток 3.3, табл. 3.3.2). Найвище значення коефіцієнта у 2018 р. спостерігалася у Миколаївській області – 42%, що утричі більше порівняно з 2013 р. Така динаміка співвідношення обсягів експорту та імпорту свідчить не лише про експортоорієнтованість, але й про збільшення експортної залежності сфери транспортних послуг внаслідок забезпечення перевезень за межі України, переважно морським транспортом, зернових культур, частка яких в загальних обсягах експорту у 2018 р. складала 48,4%, та продуктів неорганічної хімії, які у структурі експорту становили 26%¹³⁶. Обсяги імпорту регіону є майже утричі менші, ніж експорту, а у їх структурі у 2018 р. переважали мінеральні продукти (30,8%), машини, обладнання та механізми (22,2%) і готові харчові продукти (10,9%), доставка яких забезпечується меншим числом перевізників, зокрема дешевшим автомобільним транспортом.

У більшості регіонів України зовнішньоекономічна діяльність сфери транспортних послуг є збалансованою, оскільки коефіцієнт покриття експортом імпорту є більшим за 1, але не перевищує 10. Лише кілька регіонів мали у 2018 р. негативне сальдо зовнішньої торгівлі транспортними, складськими та поштовими послугами. Так, у Вінницькій області коефіцієнт покриття експортом імпорту за досліджуваний період зменшився з 1,03 до 0,99, у Донецькій – з 3,95 до 0,75, у Житомирській – з 4,74 до 0,47, а у Сумській області відбулося незначне зростання цього показника – з 0,23 до 0,43.

Податкові надходження до Зведеного бюджету України від підприємств ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» характеризуються зростаючою динамікою, їх сума у 2018 р. становила 22 млрд грн¹³⁷, що у 2,5 раза більше порівняно з 2013 р. (додаток 3.3, табл. 3.3.4, 3.3.5). Найбільше податків у 2018 р. надійшло від підприємств Одеської (3,1 млрд грн), Київської (1,7 млрд грн), Донецької і Харківської (по 1,1 млрд грн) областей та м. Києва (3,9 млрд грн). Найменша сума податків була перерахована з Луганської (208 млн грн), Рівненської (281,6 млн грн) та Чернівецької (162,2 млн грн) областей. В структурі податкових надходжень до Зведеного бюджету України переважає податок на доходи фізичних осіб (залежно від регіону його частка у 2018 р. становила від 37,9% у Тернопільській області до 78,3% у Кіровоградській області (додаток 3.3, табл. 3.3.6)), що в умовах децентралізації має істотне значення для наповнення місцевих бюджетів (60% суми цього податку залишається в бюджетах ОТГ, районів та міст обласного значення) та власне і визначає зв'язок між ефективністю реалізації потенціалу транспортних послуг та можливостями соціально-економічного розвитку регіону.

¹³⁶ Товарна структура зовнішньої торгівлі області у 2018 році. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>

¹³⁷ Відповідь Державної податкової служби України на запит щодо статистичної інформації за обсягами сплачених податків ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у 2013-2018 р. №892/ЗП/199-00-06-02-02-10 від 21.05.2020 р.

З точки зору можливостей та перспектив розвитку самої сфери транспортних послуг та посилення її ролі у формуванні державного та місцевих бюджетів в нашому дослідженні доцільно використати такі показники структури податкових надходжень до зведеного бюджету від ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»: частка податку на прибуток в загальному обсязі податків, сплачених підприємствами ВЕД регіону; частка податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) в загальному обсязі податків, сплачених підприємствами ВЕД регіону. До показників бюджетної ефективності діяльності підприємств (додаток 3.3, табл. 3.3.6) також включимо рівень тінізації транспортних послуг (коефіцієнт тіншової економіки ВЕД), який характеризує наявність додаткових ресурсів зростання в регіонах – частину прихованого потенціалу транспортних послуг, що активно використовується в межах ілєгальної економіки.

З метою здійснення порівняння регіонів за ефективністю використання потенціалу транспортних послуг розрахуємо інтегральний показник як суму добутків нормалізованих значень показників, що характеризують ступінь реалізації потенціалу досліджуваного виду послуг (додаток 3.3, табл. 3.3.1, 3.3.2, 3.3.6), на відповідні вагові коефіцієнти. Вагові коефіцієнти визначаємо для показників кожного регіону окремо із застосуванням методу головних компонент, який передбачає: розрахунок кореляційної матриці; виокремлення головних компонент і розрахунок факторних навантажень; ідентифікацію головних компонент. Нормалізовані значення показників, зростання яких свідчить про ефективне використання потенціалу транспортних послуг, отримуємо як відношення фактичного значення показника до його максимального значення, яке спостерігалось серед усіх регіонів за досліджуваний період. Для нормування показників, зростання яких свідчить про зниження ефективності використання потенціалу, використаємо відношення мінімального значення (серед усіх регіонів за досліджуваний період) до фактичного значення показника. В нашому дослідженні лише один показник обернено пов'язаний з ефективністю використання потенціалу транспортних послуг – коефіцієнт тіншової економіки, збільшення якого вказує на зменшення ефективності внаслідок приховування доходів, розкрадань та корупційних дій.

За результатами наших розрахунків (додаток 3.3, табл. 3.3.7) у більшості регіонів України відбулося збільшення інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг у 2018 р. порівняно з 2013 р. Винятком були Донецька, Кіровоградська та Сумська області, де спостерігалось зменшення інтегрального показника, та Дніпропетровська область, де, після незначного зростання у 2017 р., інтегральний показник знизився до рівня 2013 р. Як видно з рис. 3.3.1, найвища ефективність використання потенціалу транспортних послуг – в Миколаївській області, де інтегральний показник збільшився з 0,522 у 2013 р. до 0,603 у 2018 р. Істотне зростання інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг в Миколаївській області обумовлене, насамперед, збільшенням за досліджуваний період таких показників, як коефіцієнт покриття експортом імпорту (з 14,5% до 42,1%) та частка транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ регіону (з 39,2% до 39,4%), значення яких у 2018 р. були найвищими серед регіонів України. Крім цього, варто відзначити збільшення рентабельності операційної діяльності підприємств (з 14,5% до 23,1%), частки прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств ВЕД (з 60,3% до 68,6%) та частки ПДФО в загальному обсязі податків, сплачених ВЕД (з 48,3% до 62,3%).

На другому місці – Одеська область з дещо нижчим значенням інтегрального показника та незначним його зростанням (з 0,571 у 2013 р. до 0,578 у 2018 р.). При цьому, сфера транспортних, складських та поштових послуг характеризується найвищим в Україні показником зайнятості – частка зайнятих на підприємствах і установах цього виду економічної діяльності у 2018 р. склала 10,7% від загальної чисельності зайнятих в регіоні. Також, відносно високими були значення частки прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств ВЕД (72,5%), частки послуг в

загальних обсягах ВДВ (18,4%) та обсягах випуску (17%) регіону, частки транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ регіону (25,6%).

Найнижче значення інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг у 2018 р. спостерігалося в Житомирській області, хоча й при позитивній його динаміці. Збільшення інтегрального показника з 0,265 (2013 р.) до 0,298 (2018 р.) відбулося за рахунок зростання частки прибуткових підприємств в загальній кількості підприємств ВЕД (з 59,4% до 71,1%), частки послуг у загальних обсягах ВДВ регіону (з 5,5% до 6,9%) та частки ПДФО в загальному обсязі податків, сплачених ВЕД (з 64,6% до 70,3%). Проте, дуже низькими залишаються значення таких показників: рентабельність операційної діяльності підприємств (- 2,6%), коефіцієнт покриття експортом імпорту (0,48%), частка транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ регіону (0,46%).

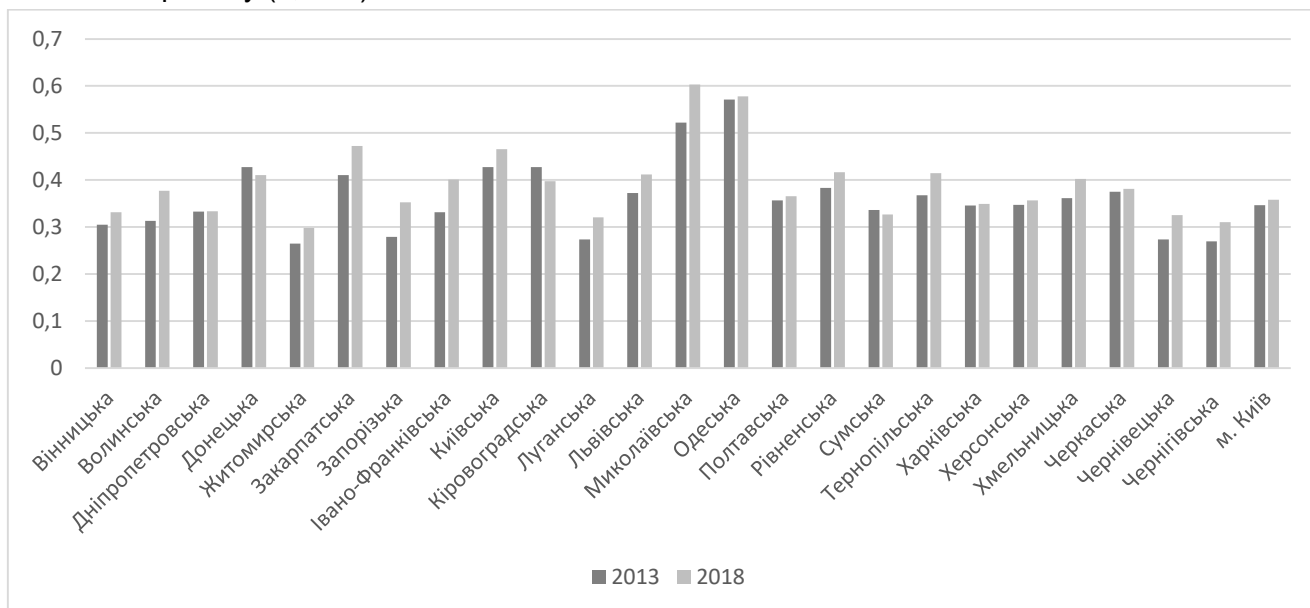


Рис. 3.3.1. Динаміка інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг регіонів України у 2013 р. та 2018 р.

Порівняння складеного нами рейтингу регіонів за інтегральним показником ефективності використання потенціалу транспортних послуг з іншими рейтингами (додаток 3.3, табл. 3.3.8) дозволяє зробити висновок, що у більшості регіонів, які увійшли до першої десятки за цим показником, також хороші позиції в рейтингу регіонів України за показниками ринку праці, фінансової сфери та якості життя¹³⁸. Зокрема, Одеська область, яка посідає в нашому рейтингу друге місце, посідає також друге місце в рейтингу регіонів (праця, фінанси, якість життя), Миколаївська (1 місце), Закарпатська (3 місце), Київська (4 місце), Львівська (7 місце) та Івано-Франківська (10 місце) області знаходяться в цьому рейтингу на 10-му, 11-му, 3-му, 5-му та 6-му місцях відповідно, що підтверджує вагому роль транспортних послуг у забезпеченні соціально-економічного розвитку цих регіонів. Разом з тим, Рівненська (5 місце), Тернопільська (6 місце), Донецька (8 місце) та Хмельницька (9 місце) області посідають в рейтингу регіонів (праця, фінанси, якість життя) децю гірші позиції – 14-те, 19-те, 23-те та 13-те місця відповідно, що свідчить про недостатність транспортного чинника у формуванні сприятливих умов життя населення в цих регіонах. Варто звернути увагу, що м. Київ і такі промислові регіони, як Дніпропетровська, Запорізька та Харківська області, мають невисокі рейтингові оцінки за показником ефективності використання транспортного потенціалу, але у рейтингу регіонів

¹³⁸ Рейтинг регіонів України. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100008442-reyting-regioniv-ukrayini>

(праця, фінанси, якість життя) займають відносно високі позиції (1-ше, 4-те, 9-те та 8-ме місце відповідно). Це обумовлене традиційним використанням транспортних підприємств для доставки працівників на підприємства та організації і перевезень матеріалів, сировини та готової продукції, проте, не зважаючи на важливу роль транспорту в економіці цих регіонів, приділяється недостатньо уваги розвитку та модернізації транспортної інфраструктури.

Практично відсутня кореляція позицій регіонів в рейтингу за інтегральним показником ефективності використання потенціалу транспортних послуг з їх позиціями в рейтингу екологічного стану регіонів, що зумовлене, насамперед, методичним підходом до складання цього рейтингу, згідно якого враховані лише показники викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення¹³⁹ (в основному, промислових підприємств), а від пересувних об'єктів – до уваги не бралися. Разом з тим, серед лідерів екологічного рейтингу опинилися регіони з низьким показником ефективності використання потенціалу транспортної галузі та невисокими оцінками в рейтингу регіонів за показниками праці, фінансів та якості життя – це Чернівецька (1 місце), Луганська (4 місце), Чернігівська (5 місце), Волинська (6 місце), Вінницька (7 місце) та Житомирська (8 місце) області. При цьому виділимо регіони, для яких, поряд з високою ефективністю використання потенціалу транспортних послуг, притаманна хороша якість довкілля. Зокрема, Закарпатська область посідає третє місце в цих двох рейтингах, Рівненська область, яка на 5-му місці за нашим рейтингом, знаходиться на 2 позиції в екологічному рейтингу, Київська область посідає відповідно 4-те і 9-те місця.

Розвиненість транспортної інфраструктури є одним з індикаторів економічної складової сталого розвитку регіонів, тому простежується певна відповідність між високими позиціями регіонів в рейтингу за ефективністю використання потенціалу транспортних послуг та в рейтингу за індексом сталого розвитку. Так, більшість регіонів, що увійшли до першої десятки в складеному нами рейтингу, мають високі значення індексу сталого розвитку. Зокрема, виділимо Закарпатську область, яка, посідаючи 3 місце в рейтингу ефективності використання потенціалу транспортних послуг, має високий індекс сталого розвитку (1,020, 2 місце¹⁴⁰), Львівська область – 7 місце в нашому рейтингу та 3 місце – за сталим розвитком (1,011) та Тернопільська область – відповідно 6 і 8 (0,982) місця. При цьому, низка регіонів з відносно низьким інтегральним показником ефективності використання потенціалу транспортних послуг мають високий рейтинг за рівнем сталого розвитку (м. Київ, Вінницька, Житомирська, Харківська, Чернівецька області) і навпаки – з високою ефективністю використання потенціалу мають низький індекс сталого розвитку (Донецька, Кіровоградська, Одеська області), що підтверджує вагомість інших факторів у формуванні сталого розвитку цих територій.

Здійснений вище аналіз динаміки та основних тенденцій зміни складових інтегрального показника ефективності використання потенціалу ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» не дозволяє оцінити ступінь їх впливу на інтегральний показник. Для визначення чинників, які найбільше впливають на рівень ефективності використання потенціалу транспортних послуг, визначимо чутливість інтегрального показника до зміни кожного показника, що характеризує сферу транспортних, складських та поштових послуг. З цією метою використаємо функціональну залежність інтегрального показника від множини показників діяльності сфери транспортних послуг, отриману в процесі обробки даних за допомогою моделі головних компонент в програмі «Статистика». Коефіцієнт чутливості (еластичності) розрахуємо за формулою:

¹³⁹ Журнал "Фокус" опублікував рейтинг областей України, в яких найчистіше повітря. URL:

<https://nash.live/news/society/zhurnal-fokus-opublikuvav-rejtin-h-oblastej-ukrajini-v-jakikh-najchistishe-povitlja.html>.

¹⁴⁰ Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти / Міжнар. рада з науки (ISC) та ін.; наук. кер. проекту М. З. Згуровський. - К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку (2019). – 112 с., С. 17-18.

$$K_{\text{ч}} = \frac{\Delta I_{\text{Еф.ном}}}{\Delta x_i} \cdot \frac{x_i}{I_{\text{Еф.ном}}}, \quad (3.3.1)$$

де $\Delta I_{\text{Еф.ном}}$ – різниця між фактичним значенням інтегрального показника ефективності використання потенціалу і значенням цього показника після зміни на 1% фактичного значення показника, що характеризує сферу транспортних послуг; Δx_i – величина зміни фактичного значення показника, що характеризує сферу транспортних послуг; x_i – фактичне значення показника, що характеризує сферу транспортних послуг, розраховане за статистичними даними; $I_{\text{Еф.ном}}$ – початкове значення інтегрального показника ефективності використання потенціалу.

За результатами наших розрахунків у більшості регіонів України виявлено істотну чутливість інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг до зміни рівня тінізації цієї сфери діяльності. Тому, доцільно провести групування регіонів саме за цією залежністю та проаналізувати основні характеристики кожної групи (додаток 3.3, табл. 3.3.9).

Як видно з таблиці 3.3.9, групу регіонів з високим коефіцієнтом чутливості інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг до зміни рівня тінізації склали вісім областей. Найвище значення коефіцієнта чутливості спостерігалось в Івано-Франківській області: зменшення коефіцієнта тіньової економіки на 1% сприяє збільшенню інтегрального показника на 0,269% за інших рівних умов. Тінізація ринку транспортних послуг також є найістотнішим чинником ефективності використання потенціалу цієї сфери діяльності в Черкаській, Закарпатській, Чернігівській та Вінницькій областях. Для регіонів, що увійшли до першої групи, характерна висока чутливість інтегрального показника до зміни частки прибуткових підприємств в загальній кількості підприємств ВЕД. Цей чинник є найбільш вагомим для ефективності використання потенціалу транспортних послуг у Чернівецькій, Хмельницькій та Волинській областях, де збільшення частки прибуткових підприємств на 1% забезпечує зростання інтегрального показника відповідно на 0,266%, 0,259% та 0,244% відповідно.

З точки зору значення ефективності використання потенціалу транспортних послуг для державного та місцевих бюджетів, звернемо увагу на відносно високу чутливість інтегрального показника до зміни частки ПДФО в загальній кількості сплачених податків підприємствами ВЕД в Івано-Франківській, Хмельницькій, Черкаській, Волинській, Чернівецькій та Вінницькій областях. У Черкаській, Чернігівській та Вінницькій областях істотним чинником ефективності використання потенціалу транспортних послуг є частка зайнятих у цій сфері в регіоні. Отже, для регіонів першої групи підвищення ефективності використання потенціалу ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» насамперед залежить від виводу з «тіні» підприємств, що працюють нелегально, приховують доходи та мають неформальну зайнятість. І хоча рівень тінізації ринку транспортних послуг в цих регіонах є одним з найнижчих в Україні, детінізація сфери транспортних послуг є основою підвищення ефективності використання потенціалу цього виду економічної діяльності. Так, результатом легалізації діяльності перевізників та збільшення задекларованих ними доходів, має стати зростання кількості прибуткових підприємств і, відповідно, їх частки в загальній кількості підприємств ВЕД, а також збільшення суми сплаченого податку на доходи фізичних осіб за рахунок легалізації зайнятості та підвищення заробітної плати.

В регіонах другої групи, де спостерігається середня чутливість інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг до зміни рівня їх тінізації, найбільш впливовим чинником підвищення ефективності є частка прибуткових підприємств в загальній кількості підприємств ВЕД. У Полтавській, Львівській, Київській, Сумській, Запорізькій, Рівненській областях зміна цього показника має найбільший вплив на інтегральний показник.

Виняток становлять Кіровоградська та Харківська області, де виявлена найвища чутливість інтегрального показника до зміни частки ПДФО в загальній сумі сплачених податків підприємствами ВЕД, при цьому сфера транспортних послуг в цих регіонах характеризується низьким коефіцієнтом тінізації порівняно з іншими регіонами, що увійшли до цієї групи. Тому, навіть незначне підвищення заробітної плати працівникам та зменшення неформальної зайнятості на підприємствах забезпечить істотний позитивний ефект. Зокрема, збільшення частки ПДФО в загальній сумі сплачених податків на 1% сприятиме збільшенню інтегрального показника ефективності використання потенціалу на 0,295% у Харківській та на 0,269% у Кіровоградській областях.

У Житомирській області, поряд із середнім рівнем чутливості інтегрального показника до рівня тінізації транспортних послуг, вагомим чинником підвищення ефективності використання потенціалу є частка зайнятих в цьому секторі від загальної кількості зайнятих в регіоні. У Херсонській області найвагомим чинником ефективності використання потенціалу транспортних послуг є частка ПДФО в загальній сумі сплачених податків підприємствами ВЕД. Такі результати дослідження свідчать про важливість вирішення проблем неформальної зайнятості та підвищення рівня оплати праці в сфері транспортних, складських і поштових послуг в цих двох регіонах для забезпечення вищої ефективності використання потенціалу з точки зору збільшення надходжень до місцевих бюджетів.

Найвища чутливість інтегрального показника ефективності використання потенціалу транспортних послуг до зміни частки прибуткових підприємств в загальній кількості підприємств ВЕД виявлена у Запорізькій області, що, зважаючи на відносно низький коефіцієнт тіншової економіки ринку транспортних послуг в цьому регіоні, вказує на існування резервів зростання ефективності цих послуг за рахунок підвищення прибутковості підприємств на основі зниження собівартості послуг та модернізації рухомого складу.

Звернемо увагу, що в розглянутих вище двох групах регіонів виявлена дуже низька чутливість інтегрального показника ефективності використання потенціалу ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» до зміни показників, які характеризують стан залучення інвестицій в цю сферу. Так, найнижча чутливість інтегрального показника до зміни відношення капітальних інвестицій до ВДВ спостерігалася в Хмельницькій області ($K_{ч}=0,011$), а найвища – в Запорізькій області ($K_{ч}=0,092$). Також низький коефіцієнт чутливості інтегрального показника до зміни частки транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ регіону: найнижче його значення ($K_{ч}=0,0003$) – у Волинській та Полтавській областях, а найвище – у Рівненській області ($K_{ч}=0,057$). Така неістотна роль інвестицій у формуванні ефективності використання потенціалу транспортних послуг регіонів першої та другої груп обумовлена недостатніми обсягами інвестицій та їх нераціональним використанням.

В третій групі регіонів, для яких характерний низький вплив рівня тінізації на ефективність використання потенціалу транспортних послуг, складно узагальнити характеристики за іншими чинниками впливу на інтегральний показник, але для більшості регіонів, за винятком Миколаївської області, вагомим чинником є частка прибуткових підприємств в загальній кількості підприємств ВЕД. Варто виділити регіони з високою чутливістю інтегрального показника до зміни частки транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ. В Миколаївській області цей показник є найбільш вагомим чинником ефективності використання потенціалу транспортних послуг ($K_{ч}=0,194$). Дещо менша чутливість інтегрального показника до зміни частки транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ спостерігалася в Тернопільській області ($K_{ч}=0,148$) при найвагомішому впливі частки прибуткових підприємств в загальній кількості підприємств ВЕД ($K_{ч}=0,202$). Особливістю м. Києва є найвища чутливість інтегрального показника до зміни відношення капітальних інвестицій до ВДВ ($K_{ч}=0,252$), що обумовлене значними обсягами інвестування у

сферу транспортних, складських та поштових послуг. Отже, регіони, що належать до третьої групи, мають різні чинники підвищення ефективності використання потенціалу транспортних послуг, при цьому детінізація цієї сфери діяльності не є визначальним резервом зростання.

Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження, зробимо висновок, що у більшості регіонів України основними чинниками підвищення ефективності використання потенціалу ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» є: детінізація діяльності підприємств; збільшення частки зайнятих та частки прибуткових підприємств у ВЕД; збільшення частки податку на доходи фізичних осіб в загальних обсягах сплачених податків підприємствами ВЕД в регіоні. Саме тому, заходи щодо підвищення ефективності використання потенціалу транспортних послуг повинні бути спрямовані, передусім, на скорочення обсягів «тіньової» діяльності, збільшення прибутковості підприємств та зниження неформальної зайнятості в цій сфері. Проте, розробка таких заходів в умовах загострення економічної кризи, спричиненого пандемією COVID-19 і впровадженням жорсткого карантину з метою запобігання її поширенню та зменшення захворюваності, повинна враховувати зміни, які відбулися в середовищі підприємницької діяльності, та реальні умови ведення бізнесу в Україні.

Внаслідок запроваджених карантинних обмежень функціонування господарюючих суб'єктів, особливо в сфері послуг, відбулося погіршення фінансового стану великих і середніх підприємств та припинення діяльності малих підприємств, що призвело до зменшення заробітної плати, надання вимушених відпусток або скорочення кількості працівників. За даними Європейської Бізнес Асоціації, третина підприємців втратили 50%-75% доходів за час карантину, 29% компаній скоротили розмір оплати праці, а 33% змушені були звільнити частину працівників¹⁴¹. Діяльність малих і середніх підприємств, які формують основу регіонального розвитку, обмежується нечіткими інституціональними нормами і правилами, що призведуть до руйнівних наслідків для підприємницького сектору в довгостроковій перспективі через зниження платоспроможності та накопичення кредитної заборгованості.

За прогнозом Кабінету Міністрів України у другому кварталі 2020 р. очікується зменшення частки вантажних та пасажирських перевезень у ВВП на 24%, скорочення частки зайнятих в цьому секторі на 19% та зменшення частки сектору в загальних обсягах сплачених податків на 24%¹⁴². Вплив кризи, обумовленої пандемією COVID-19, є найбільш відчутним для авіа компаній, оскільки частка пасажирських перевезень, які повністю припинені, складають 83% загального обсягу доходів. Так, кількість польотів у повітряному просторі України за квітень 2020 р. склала близько 10% від середньомісячного показника 2019 р., тобто лише 2 рейси на місяць¹⁴³.

Підприємства, що надають послуги з перевезень залізничним, водним та автомобільним транспортом, також зазнають істотних збитків. Обмеження пасажирських перевезень на час карантину стосувалися усього приміського транспорту, а у найбільших містах закрили метро, і зобов'язали водіїв наземного транспорту перевозити в салоні не більше 10 пасажирів водночас. Внаслідок заборони, впровадженої в рамках карантинних заходів щодо міжміських та міжобласних перевезень, пасажиропотік у першому кварталі 2020 р. зменшився на 16%¹⁴⁴.

В умовах дії карантинних заходів збільшиться збитковість пасажирського сегменту залізничних перевезень, які завжди були збитковими (за оцінками експертів – до 15 млрд грн

¹⁴¹ Наслідки карантину: третина малих підприємців в Україні втратили понад 50% доходів (опитування) <https://www.unian.ua/economics/finance/karantin-v-ukrajini-tretina-malih-pidpriyemciv-vtratili-ponad-50-dohodiv-novini-ukrajina-11013140.html>.

¹⁴² Додаток до Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) на 2020-2022 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/Prezentacii/Programa%20Ekonomichne%20stymylyvannia/progr-covid19-analytics.pdf>

¹⁴³ Там само.

¹⁴⁴ Там само.

збитків на рік¹⁴⁵), оскільки витрати на заробітну плату персоналу залишилися практично без змін при повному припиненні надходження доходів від продажу квитків пасажирам. Хоча вантажний транспорт і працює без особливих обмежень, попит на вантажні перевезення значно зменшився внаслідок припинення або скорочення обсягів діяльності промислових підприємств і зменшення замовлень від експортерів. За оцінками експертів, очікується падіння вантажоперевезень на 5% лише у першому півріччі 2020 р. через сповільнення економіки.

Основною причиною «тінізації» транспортних послуг і, разом з цим, низького рівня прибутковості підприємств та недоотриманих коштів державним бюджетом, зокрема, податку на прибуток, є недосконале інституціональне середовище, яке спотворює конкурентні відносини на ринку та спонукає підприємства шукати нелегальні засоби вирішення проблем. Відповідно, запропонуємо наступні інституціональні інструменти нарощення та ефективного використання потенціалу транспортних послуг в регіонах України, актуальність яких особливо зростає в умовах карантину і запроваджених обмежень щодо здійснення перевезень.

По-перше, забезпечення проведення прозорих тендерних процедур із дотриманням конкурсних вимог усіма учасниками сприятиме не лише розвитку конкуренції на ринку, скороченню витрат на перевезення та підвищенню якості послуг, але й зменшить корупційну складову в цьому виді діяльності, що, своєю чергою, збільшить прибутковість підприємств, оскільки частина доходу не буде передаватися в якості «винагороди» посадовим особам за їх лояльне ставлення до перевізників. При цьому, поряд із легалізацією процесу видачі дозволів на автотранспортні перевезення, необхідно посилити контроль за діяльністю перевізників та виявляти транспортні засоби, які надають послуги без відповідних документів чи з порушенням умов договору. Відповідальність за таке порушення повинен нести не лише керівник транспортного підприємства чи власник транспортних засобів, що обслуговують пасажирський маршрут, але й водій автобуса, який порушує умови надання послуг за відповідним маршрутом, не видає квитки пасажирам, працює без відповідних дозвільних документів. Жорстке покарання водіїв (позбавлення посвідчення водія, що дає право на управління транспортним засобом, на термін від одного до трьох років залежно від виду порушення) знизить привабливість сфери пасажирських автотранспортних перевезень для осіб, які прагнуть одержувати тіньові доходи.

Важливого значення з точки зору зменшення корупційної складової в транспортних послугах набуває ліквідація тіньового ринку дозволів на міжнародні вантажні перевезення, саме тому викриття незаконних дій працівників «Укртрансбезпеки» та посилення їх відповідальності за створення штучного дефіциту таких дозволів та неправомірне отримання вигоди від їх продажу за завищеною ціною є одним із завдань правоохоронних органів.

По-друге, з огляду на переважання автомобільних перевезень у загальних обсягах транспортних послуг та враховуючи значний сегмент тіньового ринку таксі, який формується в основному за рахунок необлікованих грошових потоків фізичних осіб-підприємців, вважаємо основним інструментом детінізації діяльності в сфері транспортних послуг удосконалення податкової політики в частині зниження ставки оподаткування доходів фізичних осіб (з метою зменшення тіньової зайнятості та збільшення легальної заробітної плати), зменшення податку на прибуток для юридичних осіб як стимул легалізації діяльності підприємств, запровадження пільгових ставок оподаткування для новостворених підприємств.

Проте, жодні податкові стимули не будуть ефективними без удосконалення податкової системи, що повинно передбачати посилення податкової дисципліни та контролю за її дотриманням і забезпечуватися одночасним впровадженням інституціональних, технічних та організаційних інновацій. Разом зі зменшенням податкового тиску на підприємства жорсткішими

¹⁴⁵ Український транспорт і коронавірус: як впливає карантин на ключову галузь економіки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30498066.html>.

повинні бути санкції за ухилення від сплати податків, порушення порядку здійснення підприємницької діяльності (надання послуг без дозволів чи ліцензій) та документування готівкових надходжень.

При цьому, необхідно забезпечити невідворотність покарання для всіх без винятку порушників, незалежно від їх місця в ієрархічній структурі підприємства чи державного органу, а також посилити відповідальність (збільшити розмір штрафів за діяльність без ліцензій чи дозволів, несплату податків у повному обсязі, приховування доходів тощо). Очевидно, що удосконалення фіскальних інструментів можливе лише за умови впровадження технічних інновацій (електронний документообіг, електронний сервіс та здійснення електронних перевірок), які забезпечать дієвий контроль за процесом сплати податків та сприятимуть виявленню порушень у цій сфері.

По-третє, посилення контролю за процесом надання послуг та документування готівкових операцій. Особливо це важливо для автобусних міських і приміських та залізничних перевезень пасажирів. Зменшенню нелегального готівкового обігу на ринку транспортних послуг в сегменті пасажирських автобусних міських і міжміських перевезень сприятиме обов'язкова видача кожному пасажирові квитка, що підтверджує факт оплати проїзду та дозволяє здійснити контроль як з метою виявлення пасажирів, які не оплатили проїзд, так і встановлення фактів отримання неправомірної вигоди водієм.

Ефективними інструментами для вирішення проблеми безквиткового проїзду і, відповідно, необлікованих обсягів наданих послуг вважаємо запровадження електронного квитка, єдиного квитка на проїзд кількома видами транспорту упродовж певного періоду часу, а також продаж друкованих квитків для проїзду в міському транспорті. При цьому обов'язковим повинно стати погашення як електронного, так і паперового квитка із вказанням дати і часу компостирування, для чого доцільно встановити в громадському транспорті відповідні прилади. Це дозволить проводити контроль за оплатою проїзду, обліком і документуванням готівки, виявляти безквиткових пасажирів та стягувати з них штрафи, а також практично унеможливить привласнення водієм частини необлікованої виручки. Проте, впровадження таких заходів можливе за умови повної ліквідації «маршруток» та надання дозволів на обслуговування пасажирських автобусних перевезень компаніям, які забезпечать пасажирів комфортабельними неолайнерами. Така модернізація узгоджується із заходами щодо діяльності перевізників в умовах вільного ринку згідно Національної транспортної стратегії України до 2030 року «Drive Ukraine»¹⁴⁶.

По-четверте, перевезення пасажирів залізничним транспортом характеризуються меншими обсягами незадокументованого отримання оплати за проїзд, оскільки перевезення здійснюються на більшу відстань і проводиться контроль квитків на вході до вагонів. Але спільною проблемою приміських залізничних та міських автобусних перевезень залишаються пільги, що надані державою певним категоріям пасажирів, які не компенсуються належним чином з бюджету.

В рамках децентралізації, виплата компенсацій перевізникам за надання послуг пільговим категоріям пасажирів передбачена з місцевих бюджетів, при чому з Бюджетного кодексу України виключено положення про перерахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на зазначені цілі. Одним з недоліків такого компенсаційного механізму є те, що виплати відбуваються на підставі прогнозних розрахунків на наступний календарний рік та компенсують суму, яка визначається не по факту наданих послуг, а розрахунково (за допомогою коефіцієнту

¹⁴⁶ Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-transportnoyi-strategiyi-ukrayini-na-period-do-2030-roku>.

співвідношення кількості безоплатно перевезених пасажирів до кількості платних перевезень, затвердженого рішенням органу місцевої влади). Відповідно, кількість пасажирів, які скористалися пільгами, точно не відома, оскільки відсутні підтверджуючі документи.

Отже, поширеною є практика недоотримання компенсації перевізниками, внаслідок чого збільшуються їхні витрати, що призводить до підвищення ціни за проїзд. Також, у випадку затримки таких виплат через нестачу коштів в місцевому бюджеті, перевізникам доводиться «домовлятися» із посадовими особами щодо виплати компенсацій, за що частину цієї суми передають чиновнику в якості подяки.

Вирішення цієї проблеми вбачаємо у запровадженні пільгового платного проїзду (наприклад, 50% від повної вартості квитка) для усіх громадян, які користуються пільгами з надання транспортних послуг. З цією метою щомісячну суму пенсії чи іншого виду соціальної допомоги потрібно збільшити на розрахункову суму витрат на проїзд за місяць (наприклад, визначену як дві поїздки на кожен робочий чи календарний день, або як 50% вартості місячного проїзного квитка в даному регіоні чи місті). Такі зміни дозволять привести у відповідність кількість наданих послуг та кількість спожитих (оплачених) послуг з перевезення пасажирів, зменшить збитки транспортних підприємств, ліквідує «тіньову» складову в частині виплати компенсацій з місцевих бюджетів транспортним підприємствам та послабить соціальну напругу, яка виникає при існуючих правилах перевезення через відмову водіїв у наданні безоплатної послуги пенсіонерам та ветеранам.

По-п'яте, запровадження механізму пільгового кредитування транспортних підприємств з метою оновлення та модернізації рухомого складу вантажного та пасажирського автотранспорту відповідно до вимог міжнародних технічних стандартів. Не зважаючи на те, що ступінь зносу основних засобів підприємств ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у 2018 р. становив 62,9%, що менше порівняно з 2013 р. (96,7%), цей показник все ще не відповідає критеріям економічної безпеки (не більше 35%). Тому, актуальною є державна фінансова підтримка перевізників в частині надання кредитів з низькою відсотковою ставкою за умови закупівлі транспортних засобів вітчизняного виробництва (автобусів, тролейбусів, трамваїв, локомотивів і пасажирських та вантажних вагонів), що не лише сприятиме підвищенню якості та безпеки перевезень, а й запустить масштабне виробництво та активізує інноваційну діяльність машинобудівних підприємств в Україні. З цієї точки зору важливим є забезпечення прозорого та раціонального процесу державних закупівель, зокрема, в проектах, що стосуються заміни низько ефективних автобусів малого та особливо малого класу автобусами середнього і великого класу на міських маршрутах пасажирських перевезень.

Державна фінансова підтримка оновлення рухомого складу автотранспортних підприємств, які здійснюють вантажні перевезення на середні та далекі відстані (у тому числі й міжнародні), в умовах відсутності вітчизняного виробництва вантажних автомобілів, які відповідають стандарту Євро-4 і вище, повинна передбачати, насамперед, удосконалення і застосування таких фіскальних інструментів: (1) податкові канікули для підприємств, що працюють за спрощеною системою оподаткування, у випадку придбання транспортного засобу класу Євро-6; (2) пільги зі сплати податку на прибуток (зменшення ставки оподаткування) на час, за який амортизується 50% вартості нового транспортного засобу.

Оптимізація структури парку транспортних засобів для міських та міжміських перевезень, а також технічне оновлення рухомого складу транспортних підприємств сприятиме зменшенню кількості одиниць пасажирського транспорту у містах, скороченню витрат на паливо, ремонт і обслуговування транспортних засобів, що збільшить прибутковість підприємств. Також важливими є такі екологічні ефекти від заміни застарілих автотранспортних засобів на засоби

класу Євро-5 і вище, як зниження шкідливих викидів в атмосферне повітря та зменшення споживання енергоресурсів.

По-шосте, заходи щодо забезпечення ефективності використання потенціалу транспортних послуг в умовах пандемії COVID-19 повинні стосуватися, насамперед, міських пасажирських перевезень, оскільки жорсткі обмеження щодо кількості пасажирів, дозволеної для одночасного перебування в транспортному засобі, призводять до реальної збитковості цих послуг, особливо, якщо при цьому перевізник збільшує кількість автобусів на маршруті. Тому, необхідно переглянути норми щодо кількості пасажирів для транспортних підприємств та оптимізувати їх з урахуванням беззбитковості пасажирських перевезень. Також, з метою розвантаження транспортних маршрутів в пікові години необхідно передбачити цільове надання послуг транспортними підприємствами згідно угод з підприємствами і організаціями про перевезення їхніх працівників відповідно до режиму роботи цих установ.

З метою зменшення загроз здоров'ю та життю пасажирів в умовах пандемії необхідно посилити контроль за виконанням санітарних норм при наданні послуг з пасажирських перевезень та забезпечити невідворотність покарання осіб, що ці вимоги порушують. При цьому доцільно зменшити суму штрафу за такі порушення до 2 - 5 тис. грн для громадян і 10-15 тис. грн для посадових осіб, оскільки існуючі на даний момент розміри стягнення (відповідно 17 – 34 тис. грн та 34 – 170 тис. грн) є занадто великими і не відповідають рівню платоспроможності громадян, що спонукає їх оскаржувати рішення про адміністративну відповідальність в суді або вдаватися до підкупу посадової особи, яка проводить контроль.

По-сьоме, запровадження відповідних заходів для подолання негативних наслідків карантинних обмежень в сфері залізничних перевезень є актуальним для пасажирського сегменту цих послуг та обумовлене неможливістю забезпечення належного рівня виконання санітарних вимог, насамперед, в нічних поїздах. Тому ключові завдання, які дозволять якісно вирішити проблеми, що існували в цій сфері та загострилися в умовах пандемії, орієнтовані на середньо- та довгострокову перспективу, оскільки в короткому відрізку часу йдеться лише про дотримання санітарних норм та про відповідальність за їх невиконання.

Пріоритетами реформування сфери залізничних пасажирських перевезень вважаємо демонополізацію «Укрзалізниці», що на даний час є єдиним підприємством з надання послуг перевезення пасажирів залізницею, та створення конкурентного середовища на цьому ринку. Лише діяльність декількох приватних перевізників в цій сфері зможе забезпечити оновлення рухомого складу, впровадження нових швидкісних маршрутів та оптимізацію руху поїздів з метою скорочення тривалості подорожей між найвіддаленішими населеними пунктами України.

3.4. Сфера туристичних послуг

Для визначення ефективності використання потенціалу сектору туристичних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України нами був застосований підхід, за яким обраховувався інтегральний показник ефективності використання сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування». Складовими інтегрального показника стали попередньо простандартизовані показники рівня тіньової економіки сектору, частки сектору за обсягом наданих послуг, за валовою доданою вартістю, за зайнятістю, за капітальними інвестиціями, за експортом, за середньомісячною номінальною заробітною платою у секторі послуг, частки прибуткових підприємств, обсяг туристичного збору та продуктивності праці у секторі у 2013 і 2018 роках відповідно. Результати обрахунків наведені у таблиці 3.4.1 (вихідні дані у додатку 3.4.1), а також проілюстровані на рис. 3.4.1.

Таблиця 3.4.1

Інтегральні показники ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України*

	2013	2018	зміна (2018/2013)
Вінницька	0,387	0,265	0,685
Волинська	0,261	0,250	0,958
Дніпропетровська	0,215	0,342	1,591
Донецька	0,327	0,226	0,691
Житомирська	0,161	0,201	1,248
Закарпатська	0,514	0,536	1,043
Запорізька	0,379	0,457	1,206
Івано-Франківська	0,536	0,567	1,058
Київська	0,441	0,421	0,955
Кіровоградська	0,174	0,185	1,063
Луганська	0,322	0,176	0,547
Львівська	0,680	0,611	0,899
Миколаївська	0,264	0,268	1,015
Одеська	0,479	0,565	1,180
Полтавська	0,263	0,268	1,019
Рівненська	0,395	0,245	0,620
Сумська	0,114	0,206	1,807
Тернопільська	0,382	0,315	0,825
Харківська	0,358	0,421	1,176
Херсонська	0,444	0,392	0,883
Хмельницька	0,194	0,195	1,005
Черкаська	0,170	0,249	1,465
Чернівецька	0,431	0,409	0,949
Чернігівська	0,177	0,253	1,429
м.Київ	0,523	0,548	1,048

*Джерело: розраховано за даними:¹⁴⁷

¹⁴⁷ Регіони України за 2014 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2014.Ч. 1. 299 с. (С. 70); Регіони України за 2014 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2014.,Ч. 2. 733 с. (С. 302, 355-358); Регіони України за 2018 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019. Ч. 1. 309 с. (С. 62); Регіони України за 2019 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019.,Ч. 2. 657 с. (С. 118-120, 377); Валовий регіональний продукт у 2017 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2018. 157 с. (С. 62); Валовий регіональний продукт у 2018 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2020. 150 с. (С. 70).

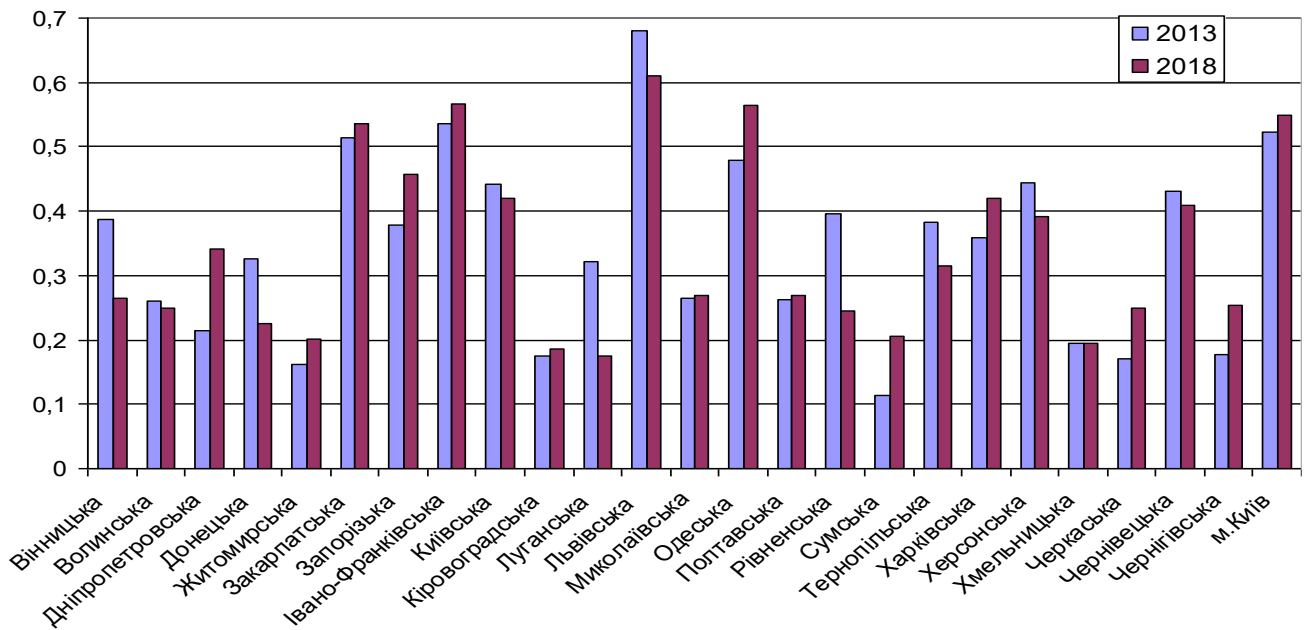


Рис. 3.4.1. Інтегральні показники ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України, 2013 та 2018 рр.

Результати дослідження засвідчили, що інтегральні показники ефективності використання потенціалу сектору туристичних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів вищі за 0,5 у 2018 р. мали лише п'ять регіонів: Львівська область (0,611), Івано-Франківська (0,567), Одеська (0,565), м. Київ (0,548) та Закарпатська обл. (0,536). Ці регіони мають тривалу «історію розвитку» власне як туристично-рекреаційних і, звісно, досягли певних успіхів у розбудові туристичної інфраструктури, розвитку туристичного бізнесу, формуванні і позиціонуванні регіонального туристичного продукту із відповідним вагомим внеском у регіональній структурі як сфери послуг, так і економіки загалом. Однак, навіть у регіонів-лідерів з ефективності використання потенціалу туристичної сфери у їх загальному соціально-економічному зростанні є ще значні резерви, позаяк, їх інтегральні показники коливаються в межах 0,5-0,6.

Переважна більшість регіонів (Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська обл.) мають дуже низьку ефективність використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» у забезпеченні соціально-економічного зростання регіону, для яких значення інтегрального індексу не перевищує 0,3. У цьому переліку перебувають регіони з різними потенційними можливостями і стратегічними пріоритетами щодо розвитку туристичної сфери: від регіонів із невисоким туристично-рекреаційним потенціалом і для яких розвиток туризму не є пріоритетом (Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Сумська, Хмельницька обл.), до регіонів, які активно намагаються розвивати туристичну сферу і мають для цього відповідні стартові позиції і потенційні можливості (Волинська, Донецька, Полтавська, Миколаївська, Черкаська, Чернігівська обл.).

Повсюдне і значне недовикористання потенціалу туристичної сфери для забезпечення соціально-економічного зростання регіонів може розглядатися як резерв, задіяння якого матиме позитивний вплив на ріст економіки, соціальний розвиток, покращення якості життя в регіоні.

Однак, динаміка інтегральних показників ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» у забезпеченні соціально-економічного

зростання регіонів вказує на те, що за період 2013-2018 рр. регіони не зуміли забезпечити необхідний розвиток відповідного сектору економіки та підвищити ефективність використання його потенціалу (табл.3.4.2, рис. 3.4.2).

Таблиця 3.4.2

Розподіл регіонів України за рівнем динаміки інтегральних показників ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» у забезпеченні соціально-економічного зростання регіону*.

Шкала динаміки інтегральних показників (2018/ 2013)	Регіон (область)
0,5 – 0,80	Вінницька, Донецька, Луганська, Рівненська
0,81 – 1,00	Волинська, Київська, Львівська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька
1,01–1,20	Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, м. Київ
1,21–1,50	Житомирська, Запорізька, Черкаська, Чернігівська
1,51–2,00	Дніпропетровська, Сумська

* Джерело: складено на основі показників таблиці 3.4.1.

Лише для двох регіонів – Дніпропетровська і Сумська області – індекс ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів зріс більш ніж у півтора раза, для решти регіонів зростання було не таким значним, а у дев'яти регіонах відбулося відносне зниження ефективності використання туристичного потенціалу. Особливо відчутне падіння (на третину і більше) відбулося у Луганській, Рівненській, Вінницькій і Донецькій областях.

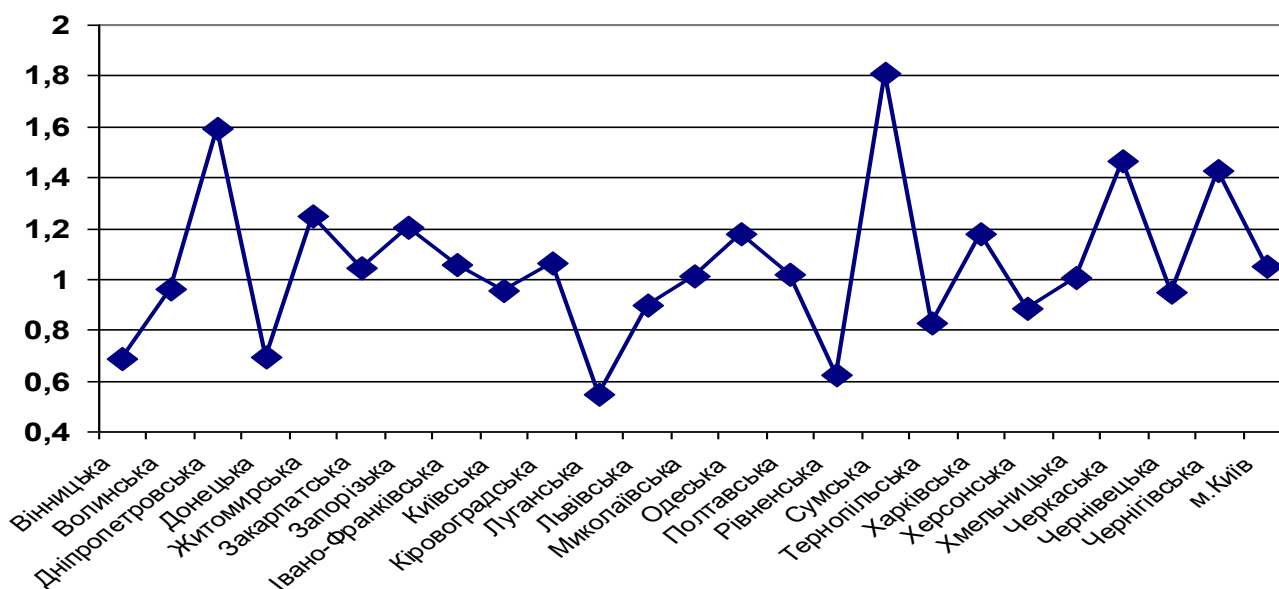


Рис. 3.4.2. Динаміка інтегральних показників ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України за період 2013-2018 роки.

Станом на 2018 рік у переважній більшості регіонів цей сектор економіки лише починає виходити на докризовий рівень (демонструє незначний розвиток), спричинений наслідками військової агресії Російської Федерації щодо України у 2014 р. і до сьогодні. Особливо значні негативні наслідки це мало для регіонів, які безпосередньо постраждали – частково окуповані

Донецька і Луганська області. Для решти регіонів цей зовнішній фактор як і загальна економічна нестабільність держави також чинила негативний вплив на розвиток туристичного сектору.

Варто зазначити, що туристична сфера через специфіку свого розвитку (підвищену вразливість до зовнішніх факторів, її продукт не відноситься до послуг першої необхідності і не може бути «транспортований» до споживача, високий вплив суб'єктивних чинників і психологічних факторів та ін.) у проблемні і мінливі періоди соціально-економічної динаміки одна з перших «приймає удар» і, у разі відсутності запасу міцності, зазнає втрат і дуже часто – руйнівних. Що, до слова, можемо спостерігати сьогодні, в час загострення економічної кризи, спричиненої COVID-19.

Всесвітньою радою з подорожей та туризму (The World Travel & Tourism Council) (ВРПТ) щорічно здійснюється оцінка/прогноз соціального та економічного впливу туристичної сфери країн-членів на процес їх соціально-економічного розвитку. Одним із найважливіших індикаторів, в межах оцінки значимості туристичної сфери для розвитку національних економічних систем у країнах-членах ВРПТ, є її частка у ВВП. Внесок туристичної сфери у ВВП розділяється фахівцями ВРПТ на такі три компоненти¹⁴⁸:

- прямий внесок (direct contribution), що включає витрати внутрішніх та іноземних туристів на організацію і здійснення подорожей;
- непрямий внесок (indirect contribution), що включає державні витрати та інвестиції у туристично-рекреаційну сферу, внутрішнє придбання туристичних продуктів і послуг суб'єктами господарювання;
- індукований внесок (induced contribution), що включає витрати тих суб'єктів господарювання, які одержують прибуток у туристично-рекреаційній сфері прямим чи опосередкованим способом.

Аналіз статистичної інформації, отриманої з щорічних звітів ВРПТ за 2013-2018 рр., свідчить про суттєве зниження внеску туристичної сфери України у ВВП (-40,33 % або на 89,7 млрд грн. менше у 2015 р. порівняно з 2013р.), що стало наслідком нестабільної суспільно-політичної та фінансово-економічної ситуації у нашій країні в 2014-2015 рр. Серед компонентів внеску туристичної сфери України у ВВП найбільші втрати в означеному періоді спостерігалися у компоненті прямого впливу (-41,14% або на 24,6 млрд грн. менше у 2015 р. порівняно з 2013р.), який можна вважати базовим по відношенню до двох інших. Проте, починаючи з 2016 р., в результаті стабілізації суспільно-політичної та макроекономічної ситуації в Україні, саме цей компонент продемонстрував найшвидші темпи відновлення – в середньому +6,77% в рік (рис. 3.4.3).

Для непрямого та індукованого впливу, загалом, були притаманні подібні до прямого впливу тенденції розвитку: досить різкий спад на 40,04% або на 65,1 млрд грн. у 2014-2015 рр., а також дещо повільніші темпи відновлення (в середньому +5,4%) у 2016-2018 рр.

Для порівняння вагомості туристичної сфери у ВВП України з аналогічними показниками інших країн, нами було розглянуто динаміку загальної частки туристичної сфери у ВВП 12 країн світу (з Україною включно), які знаходяться на 4-х континентах (Європа, Азія, Північна Америка та Африка) і представляють держави з різними рівнями соціально-економічного розвитку. Так, середній рівень внеску туристичної сфери України у ВВП (5,7%) у 2014-2018 рр. був одним із найнижчих серед усіх розглянутих країн, за виключенням Польщі (4,4%). Водночас, в абсолютному вимірі (грошовому еквіваленті) рівень внеску туристичної сфери України у ВВП (6,77 млрд дол. США) у 2018 р. поступався аналогічному показнику Польщі (26,38 млрд дол. США) майже у чотири рази, переважаючи тільки показник Грузії на 16%¹⁴⁹.

¹⁴⁸ World travel & tourism council (2018), Travel & Tourism economic impact Ukraine 2018. Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/ukraine2018.pdf> [Accessed 13.02.2020]. [in English].

¹⁴⁹ Там само.

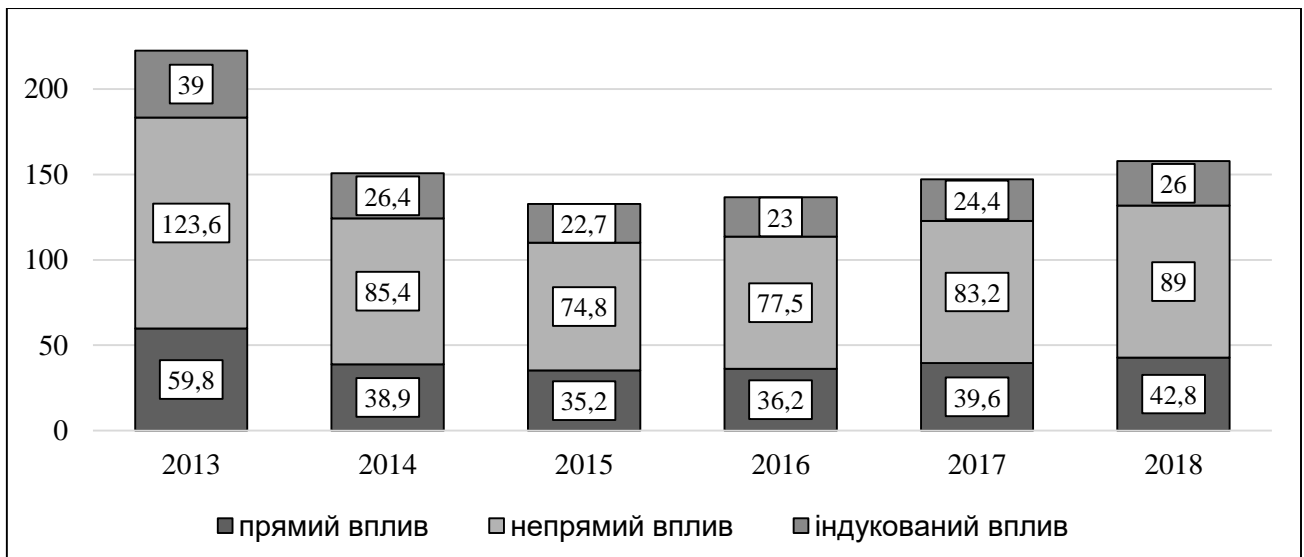


Рис. 3.4.3. Внесок туристичної сфери у ВВП України у 2013-2018 рр., млрд.грн.*
*Джерело: складено за даними ¹⁵⁰

Порівняння із країнами світовими лідерами за рівнем розвитку туризму засвідчило, що розміри їх внесків в ВВП у грошовому еквіваленті в 2018 р. порівняно з українським показником були ще більш значними: США – у 235,6 разів більше за аналогічний показник нашої країни; Китай - у 223 рази більше; Великобританія - у 45,9 рази більше; Італія - у 40,6 рази більше; Франція - у 39,3 рази більше; Іспанія - у 31,2 рази більше; Туреччина – у 14,2 рази більше; Єгипет – у 4,4 рази більше¹⁵¹ (рис. 3.4.4).

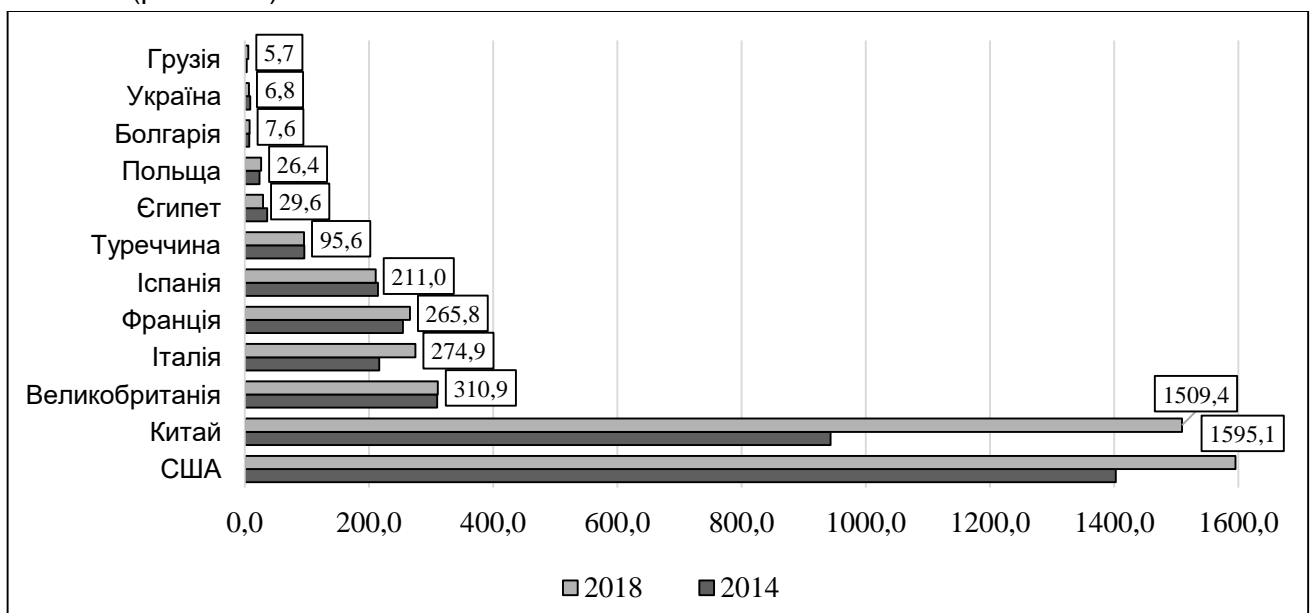


Рис. 3.4.4. Загальна частка туристично-рекреаційної сфери у ВВП окремих країн-членів ВРПТ у 2014 та 2018 рр., млрд дол. США*
*Джерело: складено на основі¹⁵²

¹⁵⁰ World travel & tourism council: Travel & Tourism Economic Impact. [online]. Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/archived/regions-2018/world2018.pdf> [Accessed 13.02.2020]. [in English].

¹⁵¹ Смовженко Т.С., Графська О.І. оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів України. Регіональна економіка. 2020. №2(96). С. 44-57.

¹⁵²World travel & tourism council: Travel & Tourism Economic Impact. [online]. Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/archived/regions-2018/world2018.pdf> [Accessed 13.02.2020]. [in English].

Головними причинами значного відставання України за рівнем внеску туристичної сфери у ВВП як від країн-лідерів на туристичному ринку, так і від країн, близьких з нашою країною за рівнем розвитку, є негативний вплив суспільно-політичної та фінансово-економічної нестабільності та досить низький рівень пріоритетності туристичної сфери у процесі комплексного розвитку національної та регіональних економічних систем.

Аналіз частки зайнятих у туристичній сфері у загальній кількості зайнятих в окремих країнах-членах ВРПТ (країнах-лідерах за рівнем розвитку туризму та країнах, які прагнуть досягти високого рівня у найближчій перспективі), дозволив визначити ефективність впливу функціонування їх туристичних комплексів на процес зниження рівня безробіття і створення нових робочих місць у 2014-2018 рр. (рис. 3.4.5).

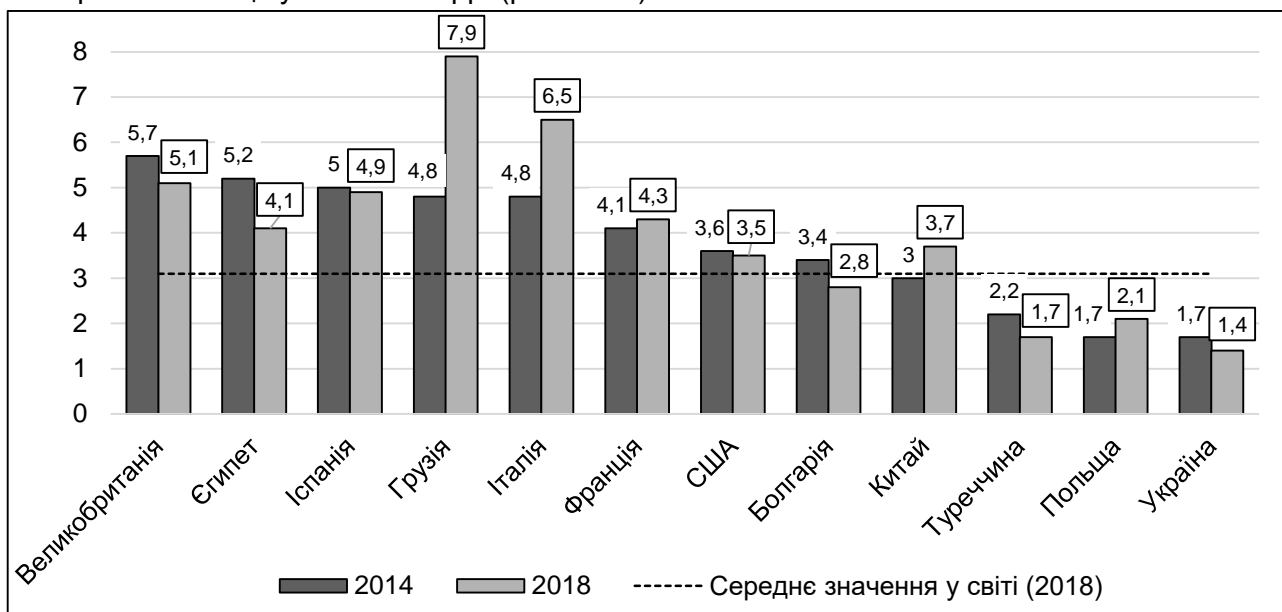


Рис. 3.4.5. Частка зайнятих у туристично-рекреаційній сфері у загальній кількості зайнятих окремих країн-членів ВРПТ у 2014 та 2018 рр., % *

*Джерело: складено на основі¹⁵³

В Україні та у більшості з обраних для аналізу країн (7-и з 12-и) у 2018 р. порівняно з 2014 р. спостерігалось зниження частки зайнятих у туристичній сфері у загальній кількості зайнятих (див. рис. 3.4.5). Так, в Україні у 2018 р. частка зайнятих у туристично-рекреаційній сфері знизилася на 0,3 в.п. або на 87,6 тис. осіб порівняно з 2014 р. Маючи у 2014 р. таку ж як Польща частку зайнятих у туристичній сфері (по 1,4%), Україна, внаслідок неефективного управління та негативного впливу зовнішніх і внутрішніх суспільно-політичних та фінансово-економічних чинників, протягом 2014-2018 рр. досить стрімко втрачала робочі місця у своїй туристичній сфері. Натомість Польща, завдяки ефективній внутрішній економічній політиці в туристичній сфері разом із широкою підтримкою із структурних фондів ЄС, досягла суттєвого поступу в цьому напрямку – частка зайнятих у туристичній сфері в 2018 р. зросла на 0,4 в.п. (або +64,9 тис. осіб) у порівнянні з аналогічним показником 2014 р.¹⁵⁴

Сьогодні туристично-рекреаційна сфера є однією із найбільш динамічних і важливих форм міжнародної торгівлі послугами, надходження від якої перетворилися на важливе джерело поступлення іноземної валюти та наповнення національних бюджетів. Зокрема, якщо в Україні протягом 2014-2018 рр. середня частка надходжень від іноземного туризму в загальному обсязі

¹⁵³ World travel & tourism council: Travel & Tourism Economic Impact. [online]. Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/archived/regions-2019/world2019.pdf> [Accessed 12.02.2020]. [in English].

¹⁵⁴ Смовженко Т.С., Графська О.І. оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів України. Регіональна економіка. 2020. №2(96). С. 44-57.

експорту товарів і послуг становила 3,16% (+0,5 в.п. у 2018 р. у порівнянні з 2014 р.), то в таких країнах як Грузія, Єгипет, Іспанія, Туреччина та Болгарія вона складала 45,5%, 27,3%, 16,6%, 16,4% та 12,3% відповідно. В абсолютному вимірі, у 2018 р. туристична сфера України забезпечила 1,98 млрд дол. США надходжень від іноземного туризму (-0,72 млрд дол. США або -26,67% у порівнянні з 2014 р.), що майже у 15,9 раза менше за середній рівень надходжень серед досліджених нами 10-ти країн (за виключенням США та Китаю), а також у 4,49 раза за середній рівень у світі (рис. 3.4.6).

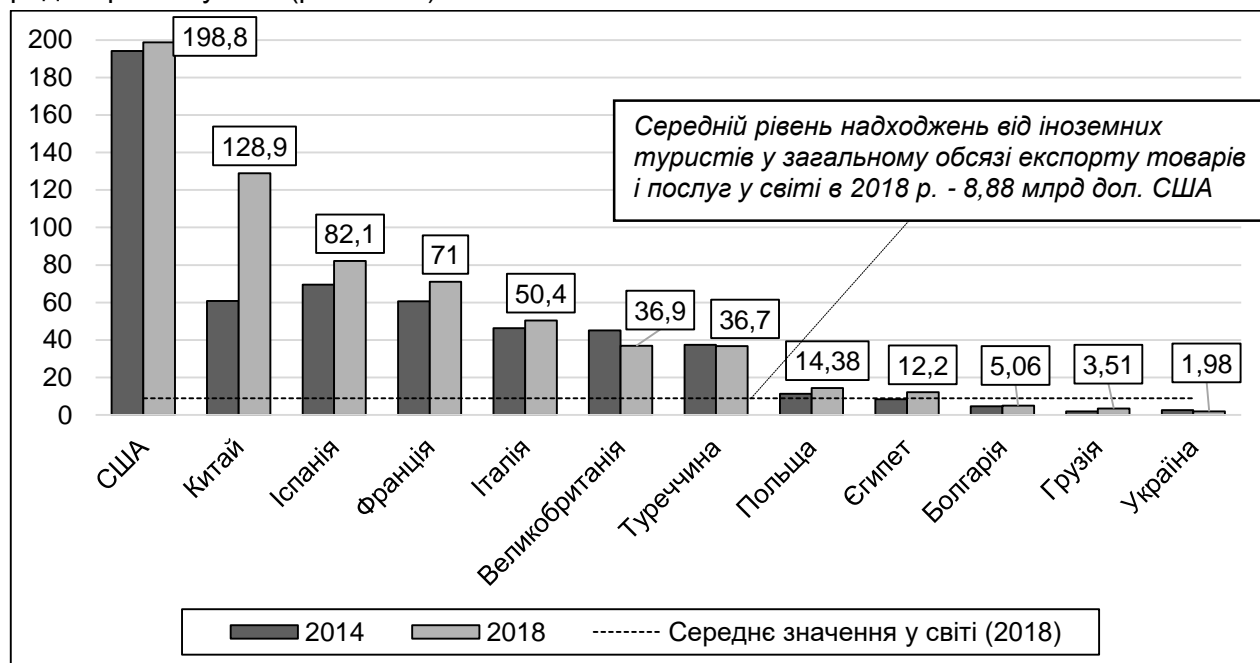


Рис. 3.4.6. Динаміка надходжень від експорту туристичних послуг у загальному обсязі експорту товарів і послуг окремих країн-членів ВРПТ у 2014 та 2018 рр., % *

*Джерело: складено на основі¹⁵⁵

У 2018 році туристична сфера України за рівнем надходжень від експорту туристичних послуг у загальному обсязі експорту товарів і послуг поступалася не тільки лідерам туристичного ринку, але й країнам, які активно розвивають туристичну сферу та прагнуть досягнути вищих позицій у глобальному масштабі (Польща, Болгарія, Грузія). Зокрема, у Грузії та Польщі в 2018 р. спостерігалися одні із найбільших темпів приросту надходжень від експорту туристичних послуг у загальному обсязі експорту товарів і послуг – +75,5% та +27,26% відповідно.

На наш погляд, основними чинниками, які зумовили зниження обсягу надходжень від експорту туристичних послуг у загальному обсязі експорту товарів і послуг у 2014-2018рр. були: високий рівень суспільно-політичної нестабільності (військовий конфлікт на сході України) та спричинені ним значна девальвація національної валюти і загрозливо низький рівень безпекової компоненти, що негативно вплинули на привабливість туристичної сфери України для іноземних туристів та рівень її доходу в доларовому еквіваленті. Сьогодні в Україні спостерігається повільне відновлення обсягу надходжень від експорту туристичних послуг (+32% або +480 млн дол. США у 2018 р. у порівнянні з 2016 р.) та зростання частки надходжень від експорту туристичних послуг у загальному обсязі експорту товарів і послуг (з 2,9% у 2016 до 3,5% у 2018 р.).¹⁵⁶

¹⁵⁵ World travel & tourism council (2018), Travel & Tourism economic impact Ukraine 2018. Available at: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/ukraine2018.pdf> [Accessed 12.02.2020]. [in English].

¹⁵⁶ Смовженко Т.С., Графська О.І. оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів України. Регіональна економіка. 2020. №2(96). С. 44-57.

Для виявлення впливів розвитку сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» на загальний соціально-економічний розвиток регіону, а також особливостей їх прояву, нами розраховані коефіцієнти еластичності між темпами росту потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» та темпами росту основних показників соціально-економічного розвитку та інноваційності: зайнятість, валовий регіональний продукт і експорт послуг регіону. Дані розрахунків представлені у табл. 3.4.3.

Таблиця 3.4.3.

Коефіцієнти еластичності основних показників соціально-економічного розвитку до росту потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» регіонів України за період 2013-2018 роки*

	Співвідношення темпів росту зайнятості у регіоні до	Співвідношення темпів росту валового регіонального продукту до	Співвідношення темпові росту експорту послуг регіону до
	Темпів росту ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування»		
Вінницька	1,36	1,98	2,57
Волинська	0,87	0,90	1,52
Дніпропетровська	0,58	0,36	0,16
Донецька	0,55	0,80	0,35
Житомирська	0,75	0,60	1,47
Закарпатська	0,89	0,85	1,02
Запорізька	0,74	0,61	0,66
Івано-Франківська	0,95	0,89	0,84
Київська	1,05	1,10	0,70
Кіровоградська	0,83	0,78	1,16
Луганська	0,53	0,97	0,33
Львівська	1,07	1,19	1,60
Миколаївська	0,92	0,90	0,79
Одеська	0,80	0,68	0,53
Полтавська	0,88	0,87	0,74
Рівненська	1,55	2,50	1,21
Сумська	0,52	0,29	0,29
Тернопільська	1,13	1,37	1,55
Харківська	0,83	0,71	0,83
Херсонська	1,05	1,19	0,84
Хмельницька	0,91	0,90	0,68
Черкаська	0,63	0,43	0,75
Чернівецька	1,03	1,09	2,42
Чернігівська	0,64	0,45	0,89
м.Київ	0,93	0,88	0,84

*Джерело: розраховано за даними:¹⁵⁷

¹⁵⁷ Регіони України за 2014 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2014. Ч. 1. 299 с. (С. 70); Регіони України за 2014 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2014., Ч. 2. 733 с. (С. 302, 355-358); Регіони України за 2018 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019. Ч. 1. 309 с. (С. 62); Регіони України за 2019 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019., Ч. 2. 657 с. (С. 118-120, 377); Валовий регіональний продукт у 2017 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2018. 157 с. (С. 62); Валовий регіональний продукт у 2018 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2020. 150 с. (С. 70).

Результати проведених обрахунків коефіцієнтів еластичності відповідних показників засвідчили, що зростання ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» мало стимулюючий вплив на ріст зайнятості і ріст валового регіонального продукту лише у Вінницькій, Київській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській та Чернівецькій областях. Однак, у цих регіонах у період 2013-2018 рр. відмічався не ріст, а спад ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» (див. табл. 3.4.1). Для регіонів, у яких відмічався ріст ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування», це не мало прямого позитивного впливу на загальне зростання соціально-економічного розвитку регіону (див. табл. 3.4.1 і 3.4.3).

Стосовно впливу ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» на експорт послуг регіону маємо відмітити присутню неоднозначність: стимулюючий вплив відмічався як для регіонів із зростаючою ефективністю використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» (Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська області), так і для регіонів, де ця ефективність знизилася (Вінницька, Волинська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області) (див. табл. 3.4.1 і 3.4.3). Це може свідчити про вплив певних чинників і/або їх поєднання, які безпосередньо впливають на експортний потенціал та потребують додаткових досліджень.

Підсумовуючи зазначимо, що підвищення ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» не має відчутного стимулюючого впливу на зростання соціально-економічного розвитку регіону, або ж він є статистично незначний.

Найбільш вірогідними причинами цього, на наше припущення, можуть бути:

- незначна частка цього сектору у загальних об'ємах об'єгів виробництва, зайнятих, експортному потенціалі та інших показниках розвитку економіки;
- більша відносна частка тіньової економіки у секторі «Тимчасове розміщування й організація харчування», ніж в економіці регіону загалом;
- загальна «слабкість» і нерозвиненість сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування», що негативно впливає на загальні об'єми виробництва, якість продукції і експортний потенціал туристичної сфери.

Різний характер впливу росту потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» на соціально-економічне зростання регіонів можна пояснити інерційністю сектору, яка у період росту і період спаду є різною: темпи і «глибина» спаду є, зазвичай, вищими, ніж темпи виходу з кризи.

Особливо це притаманне для слабо розвинутої сфери туристичних послуг. В Україні до такої відноситься переважна більшість регіональних секторів «Тимчасове розміщування й організація харчування».

Очевидно, що позитивні впливи туристичної сфери на соціально-економічний розвиток (ріст зайнятості населення, збільшення відрахувань до бюджетів, збільшення експорту, розширення рекреаційних, культурологічних і просвітницьких впливів) можуть проявлятися лише за умов достатнього його потенціалу і рівня розвитку.

Регіони України мають різні можливості для розвитку туристичної сфери і ефективної її діяльності. Сьогодні їх можна умовно розділити на три групи:

- регіони, де туристична сфера має непогано розвинену туристичну інфраструктуру і де туризм розвивається і перебуває в стратегічних пріоритетах регіонального розвитку;
- регіони, де туристична сфера розбудовується, має певні перспективи для розвитку і збільшення потенціалу;

– регіони із помірним туристично-рекреаційним потенціалом, де туристична сфера не відноситься до стратегічних пріоритетів регіонального розвитку.

Підвищення потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» для регіонів з відносно розвинутою туристичною сферою може бути реалізовано, насамперед, за рахунок:

- покращення якості послуг: врахування інклюзивності; особливих потреб певних нечисельних сегментів споживачів туристичного продукту; розширення пакету послуг за рахунок послуг, які надаються іншими секторами економіки тощо;
- розширення експортного потенціалу: орієнтація на нові ринки збуту; створення туристичного продукту з використанням ресурсів кількох регіонів, у т. ч. країн;
- використання новітніх технологій: телекомунікаційних; у будівництві і дизайні; індустрії вражень, створенні культурологічного, рекреаційного і лікувального продукту.

Для регіонів, де туристична сфера проходить становлення і перебуває у фазі активного пошуку способів нарощення потенціалу, доцільним буде:

- розбудова інфраструктурної мережі туристичної сфери різного типу і категорійності;
- створення комплексних туристичних продуктів з особливим «регіональним» акцентом;
- залучення кваліфікованих кадрів туристичної індустрії;
- активна маркетингова політика.

Регіони з недостатньо розвиненим сектором «Тимчасове розміщування й організація харчування» і для яких туризм не є пріоритетом, мають визначитися, насамперед, із своїм позиціонуванням на ринку туристичних послуг України: в яких сегментах туристичного ринку вони можуть бути представлені через свій регіональний туристичний продукт, на яку частку вітчизняного ринку туристичного продукту можуть претендувати, визначитися із стратегією входження на ринок. Для цих регіонів актуальним залишаються практично усі завдання із розбудови забезпечуючих розвиток туризму ланок: розвиток інфраструктури, підготовка кадрів, ресурсне забезпечення, реалізація маркетингової політики і побудова ефективного менеджменту. За відсутності достатніх ресурсів і перспектив розвитку туризму ці регіони можуть реалізувати свій туристичний і рекреаційний потенціал через включення окремих туристично привабливих об'єктів чи територій у інші туристичні продукти (всеукраїнські та регіональні туристичні маршрути, регіональні туристичні продукти).

У будь-якому випадку, для підвищення потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» регіони мають керуватися стратегічними підходами, які забезпечуватимуть максимально ефективне використання наявного потенціалу розвитку туристичної сфери і надаватимуть розвитку сектору позитивної динаміки. Лише за таких підходів можна сподіватися на позитивний стимулюючий вплив сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування» на соціально-економічний розвиток регіонів.

3.5. Послуги у сфері операцій з нерухомістю

Сектор операцій з нерухомим майном (далі – операцій з нерухомістю) є одним з найбільш тінізованих секторів національної економіки. Тому особливої актуальності набувають питання щодо виявлення задіяного у ньому потенціалу та його зміни упродовж 2013-2018 років, визначення на основі розрахунку інтегрального показника використання соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю сильних та слабких регіонів (проведення рейтингування регіонів за нарощенням соціально-економічного потенціалу), а також оцінки впливу сектору операцій з нерухомістю на соціально-економічне зростання регіонів.

Емпіричною базою дослідження були дані Державної служби статистики України.

Аналіз використання соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю в регіонах України

У 2018 році найбільший обсяг операцій з нерухомістю припадав на м. Київ, Дніпропетровську, Одеську, Львівську та Харківську області. Їхня частка в загальному обсязі послуг, наданих сектором операцій з нерухомістю України, становила відповідно 36,0%, 13,5%, 9,2%, 7,4% і 6,9% (додаток 3.5, табл. 3.5.1). Найменшим обсягом операцій з нерухомістю відзначились Чернігівська, Кіровоградська та Вінницька області. Така регіональна диференціація у секторі операцій з нерухомістю обумовлена концентрацією ділової активності у столиці та найбільших обласних центрах України (Дніпрі, Одесі, Львові, Харкові), яка виступає одним з чинників формування попиту на послуги у сфері нерухомості, як щодо укладання договорів купівлі-продажу житлової та комерційної нерухомості, так і у сегменті її оренди. Підтвердженням даного факту є домінуюча роль м Києва, Дніпропетровської, Харківської, Київської, Одеської та Львівської областей в обсязі укладених угод про купівлю-продаж житла у 2018 році. Зокрема, у вказаних регіонах було укладено понад половину (52,4%) усіх угод купівлі-продажу житлової нерухомості в країні (рис. 3.5.1).

Однак, за період 2013-2018 років найбільше наростили свою частку в загальному обсязі послуг, наданих у даному секторі, Дніпропетровська (на 5,7 відсоткових пунктів у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком), Львівська (на 3,2 в. п.) та Київська (на 1,7 в. п.) області. Однією з причин стало тимчасове переміщення громадян з Донецької та Луганської областей, які зазнали російської військової агресії. Частка операцій з нерухомістю останніх в загальному обсязі операцій, наданих у секторі, за аналізований період суттєво знизилась (особливо в Донецькій області (на 8,2 в. п.) і склала у 2018 році 3,2% від загального обсягу операцій, наданих у секторі, а Луганській області на 1,5 в. п. до 0,18% відповідно). Незначне зростання частки операцій з нерухомістю (не більше 0,7 в. п. у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком) в загальному обсязі послуг, наданих сектором, простежувалось ще в 10-ти регіонах України (Волинській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій, Черкаській областях). У решті регіонах було зафіксовано зменшення вказаного показника (додаток 3.5, табл. 3.5.2).

Послуги у сфері нерухомості у 2018 році відігравали вагомий роль для економіки окремих регіонів. Про це свідчить показник частки обсягу операцій з нерухомістю в загальному обсязі послуг, наданих у регіоні (додаток 3.5, табл. 3.5.1). Так, у Волинській області питома вага операцій з нерухомістю в загальному обсязі усіх наданих у регіоні послуг становила 20,2%, у Дніпропетровській – 14,4%, у Харківській – 12,4%, у Львівській – 11,7%, у Київській і Донецькій – 11,5%, у Рівненській – 11,4%, у Чернівецькій – 10,8%, у Запорізькій області – 10,2%. В решта регіонах – не перевищувала 10%. Однак, варто відзначити, що роль операцій з нерухомістю в загальному обсязі наданих у регіоні послуг у 2018 році підвищилась¹⁵⁸, у порівнянні з докризовим

¹⁵⁸ Без врахування послуг сфери торгівлі, дані про які на момент проведення дослідження – відсутні.

2013 роком, лише у 9-ти регіонах (Рівненській, Волинській, Львівській, Сумській, Хмельницькій, Дніпропетровській, Черкаській, Івано-Франківській та Закарпатській областях). У решта регіонах вона знизилась (додаток 3.5, табл. 3.5.2). Найімовірніше причиною останнього стало зростання ролі інших видів послуг. Наприклад, у Харківській області посилилась роль послуг у сфері транспорту та складського господарства, а також – у сфері інформації та телекомунікацій, що й спричинило до зниження ролі операцій з нерухомістю у загальному обсязі наданих у регіоні послуг.

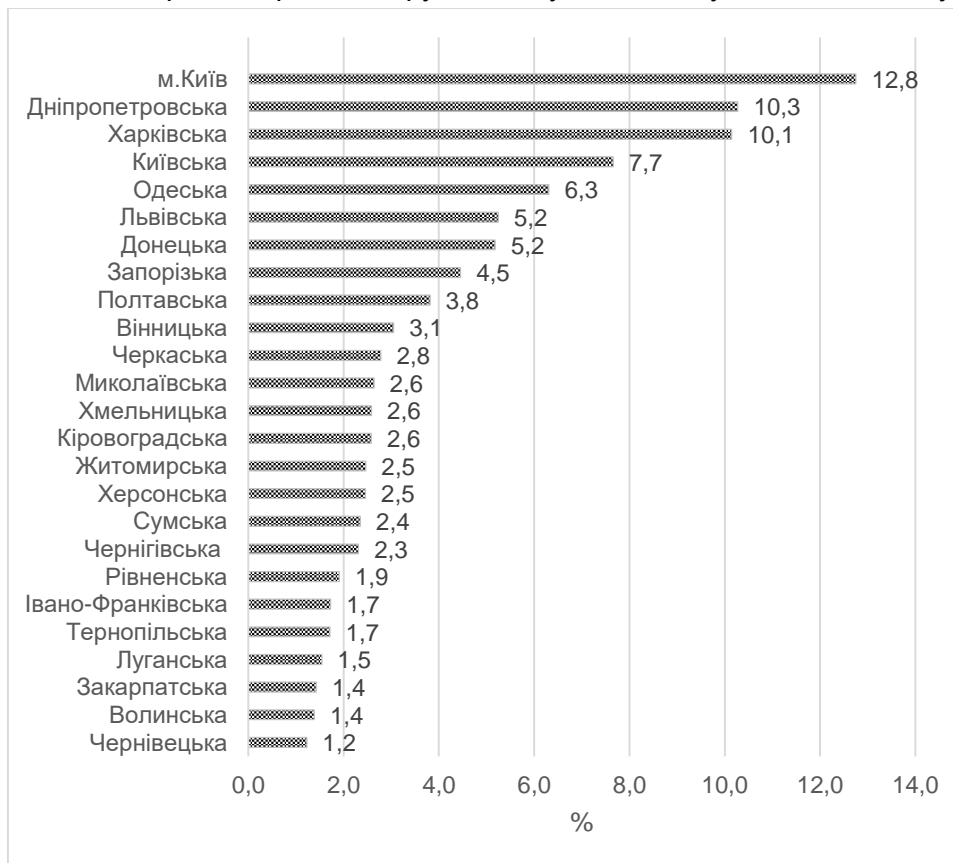


Рис. 3.5.1. Частка регіонів в загальній кількості угод купівлі-продажу житлової нерухомості, укладених державними та приватними нотаріусами в 2018 році, %

Джерело: розраховано і складено за даними Міністерства юстиції України¹⁵⁹

У 2018 році регіони – лідери за обсягом операцій з нерухомістю – м. Київ, Дніпропетровська, Одеська, Львівська та Харківська області, – а також Київська область забезпечили і найбільшу валову додану вартість сектору (додаток 3.5, табл. 3.5.1). Сумарно на них припадало 54% ВДВ, виробленої сектором операцій з нерухомістю. Варто відзначити, що усі регіони, крім Донецької та Луганської областей, у 2018 році наростили свою частку ВДВ в загальному обсязі ВДВ сектору операцій з нерухомістю, у порівнянні з 2013 роком. Найбільше вона зросла у Київській області (на 1,4 в. п.), Дніпропетровській (на 1,1 в. п.) та Одеській (на 1,0 в. п.) областях (додаток 3.5, табл. 3.5.2).

У всіх регіонах України, крім столиці, частка виробленої сектором операцій з нерухомістю ВДВ в загальному обсязі ВДВ, виробленої усіма секторами, які надавали послуги у відповідному регіоні, у 2018 році перевищувала 10% і коливалась між регіонами від 10,5% до 16,5% (понад 16% була у Чернівецькій, Донецькій та Хмельницькій областях) (додаток 3.5, табл. 3.5.1). У Києві даний показник становив 6,8% ВДВ, виробленої усіма секторами послуг. Однак лише в кожному другому регіоні упродовж 2013-2018 років зросла частка ВДВ сектору операцій з нерухомістю у

¹⁵⁹ Звіт про роботу державних та приватних нотаріусів. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/zvit-pro-robotu-derjavnih-ta-privatnih-notariusiv>

загальному обсязі ВДВ, виробленої усіма секторами послуг у відповідному регіоні (додаток 3.5, табл. 3.5.2). Серед областей, які продемонстрували найбільше зростання, можна виділити Донецьку (на 3,5 в. п. у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком), Івано-Франківську (на 2,9 в. п.) та Дніпропетровську (на 1,7 в. п.).

Регіони – лідери за обсягами наданих послуг у секторі операцій з нерухомістю відзначались у 2018 році і найбільшою чисельністю осіб, зайнятих у даному секторі, серед усіх регіонів країни (додаток 3.5, табл. 3.5.1). Так, на Київ припадало 19,4% усіх зайнятих у секторі операцій з нерухомістю в Україні, на Харківську область – 14,0%, на Одеську область – 9,1%, на Дніпропетровську область – 7,7%, на Львівську область – 6,1%. Варто відзначити, що у 2018 році зазначені регіони найбільше з-поміж усіх регіонів України наростили частку зайнятих у секторі операцій з нерухомістю, у порівнянні з 2013 роком (додаток 3.5, табл. 3.5.2). Аналогічний показник решти регіонів також продемонстрував хоч і не значне, але зростання, за виключенням Донецької, Луганської та Київської областей, в яких він знизився. Найменша ж частка зайнятих у сфері операцій з нерухомістю в Україні була зафіксована у Тернопільській (1,2% усіх зайнятих у секторі операцій з нерухомістю в Україні), Рівненській (1,5%) та Чернівецькій (1,5%) областях. Однак, ми вважаємо, що фактична регіональна структура зайнятих у секторі операцій з нерухомістю варіює ще більше. Підставою такої гіпотези є те, що близько 30% зайнятих у секторі операцій з нерухомістю працюють неофіційно, в «тіні». Тому цілком логічним є припущення, що більшість неофіційно зайнятих працює у регіонах, де активно функціонує ринок купівлі-продажу та оренди житла, тобто в м. Києві, Дніпропетровській, Одеській, Львівській, Харківській та Київській областях. Отже, фактична частка зайнятих у цих регіонах мала б бути вищою, ніж розрахована нами за даними Державної служби статистики України.

Якщо ж оцінювати на регіональному рівні частку зайнятих у секторі операцій з нерухомістю в загальній чисельності зайнятих у сфері послуг регіону, то у 2018 році лише у м. Києві та Харківській області вона перевищувала 4% усіх зайнятих у сфері послуг, в Одеській області – становила 3,3%, у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Львівській, Полтавській та Херсонській областях перебувала в межах 2,1-2,7%, а в решта регіонах – в межах 1,3-2,0% (додаток 3.5, табл. 3.5.1). При цьому, слід відзначити, незначну зміну (як у сторону збільшення, так і в сторону зменшення) частки зайнятих у секторі операцій з нерухомістю у загальному обсязі зайнятих у сфері послуг у відповідному регіоні упродовж 2013-2018 років. Збільшення вказаного показника, яке у 2018 році не перевищувало 0,6 в. п. усіх зайнятих у сфері послуг регіону, у порівнянні з 2013 роком, відбулось у Волинській, Житомирській, Запорізькій, Львівській, Луганській та Полтавській областях. У решта регіонах мало місце зменшення частки зайнятих у секторі операцій з нерухомістю у загальному обсязі зайнятих у сфері послуг у відповідному регіоні (найбільше зниження (на 0,9 в. п.) у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком, було у Київській області) (додаток 3.5, табл. 3.5.2). Причинами такої динаміки могли стати перерозподіл зайнятих між іншими секторами економіки (в т. ч. і сфери послуг) або неофіційна зайнятість осіб, що працювали у секторі операцій з нерухомістю (зокрема, в ріелтерських агентствах).

Найвища заробітна плата у секторі операцій з нерухомістю, у порівнянні із загальною середньомісячною заробітною платою штатного працівника в регіоні, у 2018 році була у Львівській (перевищувала середньомісячну заробітну плату штатного працівника в області на 17,5%), Одеській (перевищувала на 17,3%) та Черкаській (перевищувала на 2,5%) областях (додаток 3.5, табл. 3.5.1). В решті регіонах вона була нижчою, ніж середньомісячна заробітна плата штатного працівника у відповідному регіоні. Менше 70%, у порівнянні із загальною середньомісячною заробітною платою штатного працівника в регіоні, заробітна плата у секторі операцій з нерухомістю була у 10 регіонах України: Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській,

Кіровоградській, Вінницькій, Миколаївській, Полтавській, Сумській областях та м. Київ. Варто відзначити, що, незважаючи на зростання номінальної заробітної плати упродовж 2013-2018 років, зумовлене, у першу чергу, зростанням розміру мінімальної заробітної плати, в регіонах України не простежувалась одностайна тенденція щодо зміни співвідношення середньомісячного рівня заробітної плати в секторі операцій з нерухомістю до середньомісячного рівня заробітної плати штатного працівника у відповідному регіоні (додаток 3.5, табл. 3.5.2). Так, лише у 14 областях даний показник у 2018 році зріс, у порівнянні з 2013 роком. Найбільше його зростання мало місце у Львівській (на 38,6 в. п.), Черкаській (на 24,3 в. п.), Рівненській (на 20,8 в. п.), Одеській (на 20,6 в. п.) та Волинській (на 19,0 в. п.) областях. У 11 регіонах (Вінницькій, Донецькій, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Полтавській, Сумській, Харківській, Чернівецькій, Чернігівській областях та м. Києві) було зафіксовано зниження у 2018 році співвідношення середньомісячного рівня заробітної плати в секторі операцій з нерухомістю до середньомісячного рівня заробітної плати штатного працівника у відповідному регіоні, у порівнянні з 2013 роком. Аналізовані показники дають підстави стверджувати, що лише в окремих регіонах країни роботодавці у секторі операцій з нерухомістю готові виплачувати заробітну плату своїм працівникам на рівні середньомісячного заробітку штатного працівника в регіоні. З іншого боку, вони можуть бути аргументом на користь тіньової економіки, який дозволяє висувати гіпотезу про доплати «у конвертах» за виконану роботу у секторі операцій з нерухомістю (особливо у регіонах, де співвідношення середньомісячного рівня заробітної плати в секторі операцій з нерухомістю до середньомісячного рівня заробітної плати штатного працівника в регіоні є невисоким).

Найбільша питома вага капітальних інвестицій в сектор операцій з нерухомістю у загальному обсязі здійснених капітальних інвестицій в економіку регіону у 2018 році припадала на Дніпропетровську (9,8% усього обсягу капітальних інвестицій, здійснених в економіку регіону) та Одеську (6,2%) області, м. Київ (5,9%), Волинська (5,4%) та Львівська (5,2%) області (додаток 3.5, табл. 3.5.1). У решта регіонах даний показник не перевищував 4,0%. Однак за період 2013-2018 років найбільше наростили частку капітальних інвестицій в сектор операцій з нерухомістю у загальному обсязі капіталовкладень в економіку регіону (окрім Дніпропетровської області, яка збільшила вказаний показник у 2018 році на 3,4 в. п., у порівнянні з 2013 роком) Кіровоградська (на 3,1 в. п.), Івано-Франківська (на 2,4 в. п.), Чернівецька (на 2,0 в. п.) та Чернігівська (на 1,4 в. п.) області (додаток 3.5, табл. 3.5.2). Це свідчить про зростання інтересу інвесторів до сектору операцій з нерухомістю в зазначених регіонах. У Вінницькій, Київській, Полтавській та Тернопільській областях зростання даного показника за аналізований період склало менше, ніж 0,8 в. п., а у решті регіонах – відбулося його зменшення (найбільше зменшення у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком, було зафіксовано у Волинській області – на 15,9 в. п.). Доречно також зазначити, що за період з 2013 по 2018 роки прямі інвестиції (акціонерний капітал) в сектор операцій з нерухомістю України знизились на 10%¹⁶⁰. Це свідчить, що інтерес інвесторів до сектору операцій з нерухомістю досі не відновився до докризового 2013 року. Однією з ймовірних причин може зростання у 2014-2015 роках рівня тінізації сектору (у 2014 році він сягнув 50% від обсягу офіційного ВДВ сектору операцій з нерухомістю) і надто повільне його зниження (у 2017 році він опустився до показника 2013 року – 39% від обсягу офіційного ВДВ сектору операцій з нерухомістю).

У 2018 році у 18-ти регіонах України підприємства сектору операцій з нерухомістю забезпечили позитивний загальний фінансовий результат (прибуток) діяльності підприємств

¹⁶⁰ Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України/з України: за країнами світу; країнами ЄС; видами економічної діяльності; по регіонах (за періоди з початку року, щоквартально). – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/pi_ak_ks_reg_kv/pi_ak_ks_reg_kv_u/arh_pi_ak_ksvr_u.html

сектору (у 2013 році таких регіонів було лише чотири) (додаток 3.5, табл. 3.5.1). Найвищим фінансовим результатом до оподаткування підприємств сектору операцій з нерухомістю у 2018 році відзначились Дніпропетровська область (3,3 млрд. грн), м. Київ (1,6 млрд. грн), Одеська та Львівська області (0,5 млрд. грн та 0,4 млрд. грн відповідно). В семи регіонах (Полтавській, Запорізькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Миколаївській, Донецькій та Луганській областях) загальний фінансовий результат діяльності підприємств сектору операцій з нерухомістю у 2018 році був незадовільний (збитковий). Проте у порівнянні з 2013 роком у Кіровоградській та Миколаївській областях розмір загальних збитків функціонування підприємств сектору операцій з нерухомістю скоротився (додаток 3.5, табл. 3.5.2). Натомість у Львівській області загальний прибуток до оподаткування підприємств сектору операцій з нерухомістю був меншим, ніж у докризовий 2013 рік.

Ще одним фінансовим показником функціонування сектору операцій з нерухомістю є рентабельність операційної діяльності його підприємств. У 2018 році у 21 регіоні операційна діяльність підприємств сектору операцій з нерухомістю була рентабельною, і тільки у трьох регіонах (Полтавській, Кіровоградській та Івано-Франківській областях) – збитковою (додаток 3.5, табл. 3.5.1). У 2013 році рентабельною операційною діяльністю підприємств сектору операцій з нерухомістю відзначався тільки кожен другий регіон. Найбільш відчутні позитивні зміни рентабельності операційної діяльності підприємств сектору операцій з нерухомістю у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком, відбулись у Дніпропетровській (зросла на 37,5 в. п.), Чернівецькій (зросла на 26,2 в. п.) та Херсонській (зросла на 26,0 в. п.) областях (додаток 3.5, табл. 3.5.2). А Полтавська, Хмельницька, Миколаївська, Львівська і Луганська області характеризувалися зниженням рентабельності операційної діяльності підприємств сектору операцій з нерухомістю у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком (при цьому у Полтавській області вона стала збитковою).

Таким чином, результати проведеного аналізу засвідчили, що м. Київ, Дніпропетровська, Одеська, Львівська та Харківська області є лідерами за багатьма показниками використання соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю. Окрім вказаних регіонів, варто відзначити також Волинську, Київську, Рівненську та Івано-Франківську області, які за окремими показниками наблизились до регіонів – лідерів за нарощуванням потенціалу у секторі операцій з нерухомістю упродовж аналізованого періоду.

Рейтингування регіонів України за використанням соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю

Для порівняння регіонів України за сукупним потенціалом, задіяним у секторі операцій з нерухомістю, було застосовано рейтинговий підхід. Він передбачає: 1) формування системи аналітичних показників; 2) нормування аналітичних показників для усунення їх різномірності та приведення до зіставного вигляду; 3) розрахунок інтегрального показника на основі нормованих аналітичних показників; 4) складання рейтингу регіонів.

Система аналітичних показників включала наступні показники: рівень тінізації сектору операцій з нерухомістю (деструктивний показник); частка обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг сектором операцій з нерухомістю в Україні; частка обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг у регіоні; частка обсягу валової доданої вартості (ВДВ) сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору операцій з нерухомістю в Україні; частка обсягу ВДВ сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору послуг у регіоні; частка зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятості сектору операцій з нерухомістю в Україні; частка кількості зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятих сектору послуг у регіоні; частка капітальних інвестицій сектору операцій з нерухомістю у загальному обсязі капітальних інвестицій у регіоні; співвідношення середньомісячного рівня

заробітної плати в секторі операцій з нерухомістю до середньомісячного рівня заробітної плати штатного працівника в регіоні; фінансовий результат (сальдо) до оподаткування підприємств сектору операцій з нерухомістю; продуктивність праці в секторі операцій з нерухомістю (ВДВ сектору/кількості зайнятих в секторі); рентабельність (збитковість) операційної діяльності підприємств сектору операцій з нерухомістю регіоні (додаток 3.5, табл. 3.5.1).

Нормування аналітичних показників для усунення їх різновимірності та приведення до зіставного вигляду проводилось, виходячи з того, що наведені показники є або показниками-стимуляторами (зростання їх значень має позитивний вплив на використання соціально-економічного потенціалу в секторі операцій з нерухомістю), або показниками-дестимуляторами (зростання їх значень, відповідно, має негативний вплив). У першому випадку ми використовували формулу (3.5.1), а в другому – формулу (3.5.2).

$$N_i = \frac{Z_i - Z_{min}}{Z_{max} - Z_{min}} \quad \text{для стимуляторів} \quad (3.5.1)$$

$$N_i = \frac{Z_{max} - Z_i}{Z_{max} - Z_{min}} \quad \text{для дестимуляторів} \quad (3.5.2)$$

де N_i – нормоване значення i -го показника регіону; Z_i – значення i -го показника регіону; Z_{max} – максимальне значення i -того показника регіону; Z_{min} – мінімальне значення i -того показника регіону.

Величини нормованих аналітичних показників перебувають у проміжку [0:1].

Розрахунок інтегрального показника використання соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю здійснювався на основі нормованих аналітичних показників за формулою (3.5.3):

$$Пінт_i = \frac{\sum_{i=1}^n N_i}{n}, \quad (3.5.3)$$

де $Пінт_i$ – інтегральний показник використання соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю i -того регіону; N_i – нормовані значення аналітичних показників i -того регіону; n – кількість показників у відповідній групі.

Числовий діапазон $Пінт_i$ коливається в межах [0:1].

Результати розрахунків інтегрального показника використання соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю (далі – інтегральний показник) в розрізі регіонів (табл. 3.5.1) вказують на те, що у 2018 році лідерами були Дніпропетровська область, м. Київ, Одеська, Львівська та Волинська області. Натомість Київська, Харківська та Івано-Франківська області, які за окремими показниками використання потенціалу займали місце в топ-5 регіонів, за інтегральним показником потрапили до другої п'ятірки рейтингу. Слід відзначити, що у порівнянні з аналогічним топ-5 регіонів у докризовому 2013 році, втратили свої позиції Харківська та Донецька області, а Дніпропетровська область навпаки – значно наростила потенціал у секторі операцій з нерухомістю.

Проте проведене рейтингування регіонів за результатом зміни інтегрального показника використання соціально-економічного потенціалу у секторі операцій з нерухомістю у 2018 році, у порівнянні з 2013 роком (табл. 3.5.1), показало, що тільки в шести регіонах (Дніпропетровській, Черкаській, Івано-Франківській, Рівненській, Київській областях та м. Києві) відбулось його зростання. В решта регіонах інтегральний показник у 2018 році зменшився, у порівнянні з 2013 роком, – від незначного в Одеській, Запорізькій, Львівській областях до найбільшого у Полтавській, Тернопільській, Вінницькій, Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 3.5.1

Інтегральний показник ефективності використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю у 2013-2018 роках

Регіон	Інтегральний показник ефективності використання потенціалу сектору операцій з нерухомістю				Зміна інтегрального показника ефективності використання потенціалу сектору операцій з нерухомістю (2018р. - 2013р.), зростання (зменшення)	
	2013		2018		позиція в рейтингу	значення показника
	позиція в рейтингу	значення показника	позиція в рейтингу	значення показника		
Дніпропетровська	15	0,39869	1	0,57852	1	0,1798
Черкаська	13	0,41430	6	0,44204	2	0,0277
Івано-Франківська	18	0,35497	9	0,37818	3	0,0232
м. Київ	1	0,54608	2	0,56269	4	0,0166
Рівненська	22	0,33805	11	0,35159	5	0,0135
Київська	9	0,42965	7	0,44050	6	0,0108
Одеська	6	0,46898	3	0,46805	7	-0,0009
Запорізька	23	0,32901	18	0,30987	8	-0,0191
Львівська	5	0,48300	4	0,45841	9	-0,0246
Кіровоградська	25	0,25850	22	0,23385	10	-0,0247
Волинська	4	0,48486	5	0,44287	11	-0,0420
Херсонська	11	0,42489	10	0,36506	12	-0,0598
Житомирська	21	0,34269	20	0,27371	13	-0,0690
Чернігівська	16	0,37423	19	0,30389	14	-0,0703
Сумська	20	0,34459	21	0,27327	15	-0,0713
Чернівецька	12	0,41625	13	0,34274	16	-0,0735
Миколаївська	24	0,30096	23	0,22651	17	-0,0745
Закарпатська	14	0,40783	16	0,32764	18	-0,0802
Харківська	3	0,51937	8	0,43126	19	-0,0881
Хмельницька	8	0,44174	12	0,34596	20	-0,0958
Вінницька	10	0,42561	17	0,32286	21	-0,1028
Тернопільська	7	0,44714	15	0,34038	22	-0,1068
Луганська	19	0,35433	24	0,21974	23	-0,1346
Полтавська	17	0,36841	25	0,21914	24	-0,1493
Донецька	2	0,53178	14	0,34245	25	-0,1893

Джерело: розраховано і складено за даними Державної служби статистики України

Вплив сектору операцій з нерухомістю на соціально-економічне зростання регіонів

Для оцінки впливу сектору операцій з нерухомістю на соціально-економічне зростання регіонів ми визначили рівень залежності зміни ефективності використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю від зміни рівня тінізації сектору операцій з нерухомістю, а також встановили рівень залежності зміни валового регіонального продукту, валової доданої вартості сфери послуг та валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу¹⁶¹ від зміни ефективності використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю.

Результати розрахунків коефіцієнтів кореляції показали, що між зміною рівня тінізації сектора операцій з нерухомістю та зміною інтегрального показника ефективності використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю існує доволі значний

¹⁶¹ Для здійснення розрахунків використовували дані Державної служби статистики України за 2013 і 2018 роки про валовий регіональний продукт, валовий регіональний продукт в розрахунку на одну особу, зайнятість населення. Для співставності зазначених показників із інтегральним показником ефективності використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю було проведено їх нормування за формулою (1).

обернений кореляційний зв'язок (коефіцієнт кореляції становить -0,47). З цього випливає, що зменшення рівня тінізації сектору сприятиме зростанню потенціалу сектору операцій з нерухомістю у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема це позитивно вплине на збільшенні кількості зайнятих, збільшенні обсягів операцій, нарощенні валової доданої вартості та ін. Іншими словами, виведення з «тіні» сектору операцій з нерухомістю сприяє більш ефективному використанню його потенціалу.

Існує також невисока залежність між нарощенням соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю та зміною валового регіонального продукту та валової доданої вартості сфери послуг регіону (коефіцієнти кореляції становлять 0,34 і 0,35 відповідно). З одного боку, це свідчить про вагомую роль сектора операцій з нерухомістю в розвитку економіки регіонів. Проте, цей вплив може бути ще більш значущий, якщо вивести з «тіні», задіяний в ній потенціал сектора операцій з нерухомістю¹⁶². Наприклад, вдосконаливши механізм оцінки нерухомого майна, для запобігання заниженню фактичної вартості угоди купівлі-продажу нерухомості. Тобто дезактивації або хоча б мінімізації одного з елементів «сірої» складової тінізації сектора операцій з нерухомістю. З другого боку, слід зважати на те, що потенціал сектору операцій з нерухомістю сконцентрований у великих містах (здебільшого в обласних центрах), тому розраховувати, що він матиме аналогічний вплив на розвиток економіки невеликих територіальних громад у регіоні не доводиться.

А от вплив соціально-економічного потенціалу сектору операцій на добробут громадян – дуже незначний (коефіцієнт кореляції між зміною інтегрального показника ефективності використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій та зміною валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу становить 0,17). Це видається доволі очевидним, оскільки послуги сектору операцій з нерухомістю не є повсякденними, на відміну від послуг у секторі торгівлі, громадського харчування, транспортних перевезень і т. п., і потребують володіння щонайменше однією вільною нерухомістю (наприклад, квартирою), яку можна здавати в оренду, або продати. До того ж, після фінансової кризи 2008 року, ціни на нерухомість впали і залишаються практично незмінними, варіюючи в межах 1-1,5 відсотка. Тому на добробут більшості громадян використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю не має.

Вплив COVID-19 на потенціал сектору операцій з нерухомим майном

Запровадження урядом карантин з метою запобігання поширення COVID-19 спричинив спад ділової активності у всіх секторах економіки, в тому числі і в сфері операцій з нерухомістю. При цьому спад в секторі операцій з нерухомістю є, так би мовити, похідними від динаміки функціонування і розвитку інших секторів економіки. Так, зменшення зайнятості в економіці через обмеження пересування працівників, призупинення певних видів діяльності (особливо у сфері послуг), невизначеності щодо подальшого розвитку захворюваності призвело до зменшення доходів громадян. Останнє ж негативно відобразилось на функціонуванні сектора операцій з нерухомістю. Зокрема:

– працівники, які орендували житло і через запровадження карантину втратили роботу, залишали орендоване житло і поверталися додому, або домовлялись з орендодавцем про зниження чи відтермінування орендної плати (аналогічно чинили і орендарі комерційної нерухомості, які призупинили (або припинили) діяльність через запровадження карантину);

– громадяни зменшили активність щодо придбання нерухомості як на первинному ринку, так і на вторинному, через невизначеність з тривалістю карантину та із загальною економічною ситуацією в країні в коротко- і середньостроковій перспективі (в тому числі і з курсом долара в Україні, до якого прив'язують ціни на нерухомість). Щоправда, на ринку первинної нерухомості угоди про купівлю житла, які були укладені до запровадження карантину, продовжують

¹⁶² Рівень тінізації даного сектора відповідає третині обсягу офіційного валової доданої вартості сектору операцій з нерухомістю.

виконуватись. З одного боку, це обумовлено тим, що дві третини угод про купівлю житла укладені на умовах розтермінування платежів, а з другого, – будівельні та девелоперські компанії йдуть на поступки (відтермінування платежів) на час карантину;

– вивільнення працівників, зайнятих у сфері операцій з нерухомістю, внаслідок зменшення попиту на ринку нерухомості, зокрема в сегменті купівлі-продажу вторинної нерухомості та в сегменті оренди житла. Так, тільки за квітень 2020 року кількість зареєстрованих в Державній службі зайнятості України безробітних з числа фахівців операцій з нерухомістю зросла на 57%, у порівнянні з березнем 2020 року¹⁶³. Проте, якщо зважити, що третина зайнятих у сфері послуг працює неофіційно¹⁶⁴, то реальна ситуація із вивільненням працівників у секторі операцій з нерухомістю ще масштабніша, оскільки неофіційні працівники не захищені трудовим законодавством і при падінні ділової активності першими залишаться без роботи;

– зупинення діяльності частини фізичних осіб-підприємців, які офіційно провадили діяльність з оренди нерухомості¹⁶⁵.

У результаті, в короткостроковій перспективі після завершення карантину з високою імовірністю можна очікувати зменшення податкових надходжень до державного і місцевих бюджетів від сектору операцій з нерухомим майном через: 1) зменшення надходжень від орендної плати як в сегменті оренди житлової нерухомості, так і в сегменті оренди комерційної нерухомості, що обумовлено необхідністю часу для відновлення обсягів діяльності до передкарантинного рівня; 2) падіння обсягів продажу нерухомості на первинному та вторинному ринках через невизначеність із стабільністю майбутніх доходів та пов'язаною із цим традиційною схильністю громадян до нагромадження коштів у кризові періоди; 3) зростання рівня тінізації сектора операцій з нерухомістю через перехід в «тінь» частини підприємців, які до карантину працювали легально, що зумовлено зменшенням попиту на ринку нерухомості.

Однак в середньостроковій (і навіть в короткостроковій) перспективі, сектор операцій з нерухомістю здатний доволі швидко вийти з режиму карантину і відновити свій потенціал до перед карантинного рівня. Так, на відміну від деяких інших секторів сфери послуг (пасажирських перевезень, роздрібною торгівлі, громадського харчування, спорту та розваг), на підприємствах сектору операцій з нерухомістю ризик передачі захворювання є нижчим, оскільки нижчою є безпосередня взаємодія із споживачами послуг, а можливість забезпечити дотримання санітарних норм (соціальної дистанції, використання масок тощо) для запобігання розповсюдженню вірусу – доволі висока. До того ж, працівники сектору операцій з нерухомістю значну частину своєї роботи можуть провадити віддалено (наприклад, аналізувати попит та пропозицію на ринку нерухомості, надавати послуги з пошуку житла за встановленими клієнтами критеріями, вести переговори з купівлі-продажу нерухомості з використанням засобів відеокommунікації тощо)¹⁶⁶. Тому, головною умовою відновлення діяльності сектору операцій з нерухомістю виступає відновлення ділової активності в економіці загалом та зростання попиту на ринку нерухомості.

¹⁶³ Безробіття в Україні: на скільки через карантин зросла кількість тих, хто втратив роботу. – Режим доступу: https://www.slovoidilo.ua/2020/05/22/infografika/suspilstvo/bezrobittya-ukrayini-skilky-cherez-karantyn-zroslo-kilkist-tyx-xtovratyv-robotu?fbclid=IwAR0dWwnJq9yyBRrjTcfhLe0k2hqKVQqvt-WSaRZ34PHT-91D_2sOUuB0wR8 (дата звернення: 25.05.2020 р.)

¹⁶⁴ Шоломицька Е. Из-за карантина работу могли потерять около 2,5 млн украинцев. И это не конец. – Режим доступу: https://biz.liga.net/ekonomika/all/opinion/iz-za-karantina-rabotu-mogli-poteryat-okolo-25-mln-ukraintsev?fbclid=IwAR0l1W7Dr99rldzYHQVchIWazulFxfEdYS6HroFHOp_Uzu0gJY9VF2V7_I (дата звернення: 25.05.2020 р.)

¹⁶⁵ На момент проведення дослідження дані про кількість фізичних осіб – підприємців в розрізі видів економічної діяльності відсутні, але з високою імовірністю можна стверджувати, що зниження попиту у секторі операцій з нерухомістю спричинить до закриття підприємницької діяльності.

¹⁶⁶ Шоломицька О. 10% ВВП і чверть від усіх зайнятих: якому бізнесу буде важче повернутись до життя. – Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/publications/2020/05/28/661074/?utm_source=traqli&utm_medium=email&utm_campaign=357&tqid=i6a8N2M7DIUBGSItBHsA_uCmCWQW7iCYJZ2RqF40 (дата звернення: 29.05.2020).

3.6. Сфера креативних послуг

Незважаючи на недавнє інституційне та термінологічне оформлення креативних індустрій (і креативних послуг) в Україні, вітчизняна культурно-креативна сфера була досить розвинена, а окремі види її діяльності були конкурентоспроможними на міжнародному ринку вже тривалий час (низка музичних колективів, дизайнери модної індустрії, кіновиробництво, архітектурна діяльність, театральне, художнє мистецтво та телевізійне виробництво, музейна та бібліотечна справа тощо). Відносно новими та перспективними креативними видами послуг є розробка комп'ютерних ігор та програмного забезпечення, рекламна та інформаційна діяльність тощо. З огляду на те, що розвиток вітчизняного ІТ сектору можна віднести до окремої категорії креативних послуг і специфіка його діяльності наведена в окремому дослідженні цього наукового видання, зосередимося на інших креативних послугах, хоча до аналізу будемо включати комп'ютерне програмування і консультування з питань інформатизації.

Попри значну кількість наукових досліджень вітчизняних науковців стану і перспектив розвитку креативних індустрій та сектору креативних комерційних послуг (ККП), стрімке зростання експорту креативних послуг, зростання вітчизняного аутсорсингу та ринку фрілансерів є підстави й для окремих висновків дослідників про відсутність в Україні креативної економіки¹⁶⁷ як цілісної екосистеми. Можливо це зумовлено недостатнім розумінням креативних індустрій, їх ролі та внеску до соціально-економічного розвитку регіонів, або браком дослідницької методології комплексного аналізу розвитку креативних індустрій та їх впливу на економічний розвиток, адже та швидкість з якою розвивається сфера ККП є вищою за модернізацію КВЕДів, оновлення класифікатору професій, забезпечення статистичного супроводу, актуалізацію стратегічного планування розвитку регіонів та міст, законодавчих інновацій, ефективного регулювання підприємницької діяльності в умовах глобалізації, цифровізації та транснаціоналізації діяльності, а також значною його тінізацією.

Забезпеченість природними, людськими, підприємницькими та креативними ресурсами за регіонами України є нерівномірною, однак кожна область володіє певним креативним ресурсом – тим людським капіталом, що є в основі будь-якої творчої реалізації і створення креативних товарів та послуг та основі використання інтелектуальної власності, що забезпечує капіталізацію проривним ідеям, інноваціям. Ключовими чинниками ефективного становлення, росту і розвитку сектору ККП є людський капітал (креативний капітал), внутрішній та зовнішній попит, інновації, інвестиції, технологічна, організаційна та інституційна модернізація. Додатковими чинниками є ефективний інноваційний, інвестиційний, виробничий і соціальний менеджмент¹⁶⁸.

Внесок сектору ККП у соціально-економічний розвиток оцінюється на рівні країни, а також за певними сферами: економічною, соціальною, інноваційною, інвестиційною тощо.

Оцінку впливу сфери культури на розвиток України було здійснено у 2016-2017 рр. за методологією ЮНЕСКО за ініціативи Українського культурного фонду (УКФ) та підтримки Програми «Культура» ЄС – Східного партнерства» (2015-2018) «Культура і креативність», яка передбачає вимірювання впливу культури за 7 сферами¹⁶⁹: економіка, освіта, управління, рівень суспільної участі, гендерна рівність, комунікація, культурна спадщина.

За економічними індикаторами (ВВП, зайнятість, витрати на культуру) було виявлено значний внесок культурного сектору у ВВП: 4,04 % від загального рівня ВВП, при 3,17% (573,4 тис. осіб)

¹⁶⁷ Турський І. Глобальні та регіональні тренди креативних індустрій та перспективи їх розвитку в Україні. *Моделювання регіональної економіки*. №2 (30). 2017. С. 108-127. (С.108).

¹⁶⁸ Чистякова А.С. Особенности креативной экономики. НТІ. 2016. №1, С.32-38. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/NTI_2016_1_8.pdf (С. 34). (дата звернення 2.09.2020 р.)

¹⁶⁹ Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО (2017). Короткий аналітичний огляд щодо України. 47 с. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf (дата звер. 2.09.2020 р.)

зайнятих у культурних закладах, низький рівень вітчизняного споживання культурних товарів та послуг – 0,88% загальних витрат на домашнє споживання¹⁷⁰, що засвідчує про вторинність значення культурних потреб у вітчизняного населення через загальний низький рівень економічного забезпечення і домінування у ментальності споживання доступної масової культури з низьким впливом на ціннісні орієнтації. Адже індивідуальні споживчі витрати на культурну діяльність, товари та послуги формують уявлення про розмір і потенціал національного ринку культури, як наслідок, розмір цього ринку є малим, але потенціал є високим¹⁷¹, а попит формується в основному за межами України (особливо стосується аутсорсингу в сфері ІКТ).

Найвагомішими серед основних секторів культурної діяльності України у 2017 р. були архітектурна та інженерна діяльність та пов'язане з ними технічне консультування (15,5 %), реклама (13,1 %), телевізійна діяльність зі створення програм і мовлення (6,8 %) ¹⁷².

Великим попитом користувалися креативні товари та послуги, пов'язані з дизайном (дизайн інтер'єру, модні товари та іграшки), на них і припадала найбільша частка експорту. За даними CANnual Report 2018, Україна ввійшла до Топ-3 країн Східної і Центральної Європи, у яких рекламна індустрія має сильний вплив на економіку країни в цілому¹⁷³.

Проте для прискорення розвитку креативних індустрій в Україні потрібно зважати на глобальні тенденції та відповідність їм національних особливостей¹⁷⁴. Зазначимо, що визначені ще 2016 р. перспективні сектори, що мають стати локомотивами експорту, й у 2020 р. є перспективними: сектор інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема розробка програмного забезпечення; сектор креативних послуг, у тому числі послуги з реклами та PR, дизайну, кіноіндустрії, індустрії моди тощо¹⁷⁵. Як зазначають експерти, непряму оцінку динаміки зростання світового виробництва креативних товарів і послуг можна зробити на підставі аналізу їх світового експорту, а оцінку їх світового споживання – на основі світового імпорту креативних товарів і послуг¹⁷⁶.

Розвиток креативних індустрій забезпечить інтеграцію української культури до європейського культурно-креативного простору, а також сприятиме цілісності й згуртованості національного культурного та гуманітарного простору. Підтримка розвитку культурних і креативних індустрій в Україні є важливою складовою політики національної безпеки України та вимагає з боку держави та суспільства належної уваги.¹⁷⁷

На світовому рівні у 2017-2018 рр. телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги були тією домінантою, за якою міжнародна торгівля послугами зростала найшвидше, зафіксувавши річне зростання на 14,7 %, що приблизно вдвічі перевищило частку транспорту, подорожей, страхування, фінансової, інтелектуальної власності та інших бізнес-послуг. Експорт інших видів послуг в основному, пов'язаних з товарами, будівництвом, персональними, культурними та рекреаційними послугами, певними державними послугами збільшився на 9,1 % протягом зазначеного періоду¹⁷⁸. У структурі

¹⁷⁰ Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО (2017). Короткий аналітичний огляд щодо України. 47 с. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf (дата звер. 2.09.2020 р.). – С.4.

¹⁷¹ Там само. – С.10.

¹⁷² Там само. – С.7.

¹⁷³ Пташка О. «Творчіть заразлива. Поширюйте її»: Україна увійшла до Топ-3 експортерів креативних товарів серед країн з перехідною економікою. 21.02.2019 р. URL: <https://business.ua/special/72-eksportnyy-potentsial-ukrayiny-2019/4633-tvorchit-zarazlyva-poshyriuite-ii-ukraina-uviishla-do-top-3-eksporteriv-kreatyvnykh-tovariv-sered-krain-z-perekhidnoiu-ekonomikoiu>.

¹⁷⁴ Киричук С.В. Міжнародні та вітчизняні тенденції розвитку креативної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 6. Частина 1. С.68–70. (С.68).

¹⁷⁵ *Полевий В.* Чому пробуксовує експортна стратегія України. 03 лютого 2020 р. URL: <https://business.ua/economy/8864-chomu-probuksovue-eksportna-strategiya-ukrajini>

¹⁷⁶ Кодачигов Р. В. Ключевые драйверы развития мирового рынка креативных товаров и услуг. *Управленец*. 2012. №7–8 (35–36), С. 26-32 (С.26).

¹⁷⁷ Каріх І. Культурні індустрії та політика національної безпеки в Україні. 2017. С. 57-59. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytut/Instytut_menedgmentu/kafedra_art_management_and_even_tech/materialy-konf-2017-04-24.pdf (С.59).

¹⁷⁸ The UNCTAD Handbook of Statistics 2019. <http://unctad.org/en/Pages/Publications/Handbook-of-Statistics.aspx>. (P.39).

країн, що розвиваються у 2018 р. переважала частка послуг з організації подорожей, транспортні послуги, меншу частку займають страхові, фінансові та бізнес-послуги.

Внесок культурного сектору в працевлаштування населення є недооціненим через те, що робочі місця у видах культурної діяльності або закладах, безпосередньо не пов'язаних із культурою, так само як і робочі місця, що виникли через потужний зв'язок із культурою (культурний та подієвий туризм, готельно-ресторанний бізнес (ресторани), готельні заклади, розташовані в місцях культурної спадщини або поблизу них), не беруться до уваги в оцінюванні¹⁷⁹.

Як доводять науковці, сектор КПП здатний генерувати значну додану вартість при мінімальних вкладеннях, створювати нові робочі місця, сприяти зростанню випуску нових видів послуг; засновувати нові ринки і сприяти розвитку культурного туризму; відроджувати депресивні міські райони; посилювати конкуренцію на ринку креативних послуг та стимулювати інноваційний розвиток; підвищувати продуктивність праці і кількість висококваліфікованих кадрів¹⁸⁰, залучати ТНК до інвестування у дослідження та розробки, покращуючи з одного боку рівень здійснюваних наукових розробок, з іншого – призводити до «відтоку мізків та талантів».

Для оцінки ефективності реалізації потенціалу сектору КПП у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України здійснимо інтегральне оцінювання за схемою:

- визначення системи показників, що характеризують рівень розвитку сектору ККП регіону за десятьма показниками (серед яких дестимулятором є коефіцієнт тінізації сектору ККП (авт. розрахунок), усі інші показники є стимуляторами (табл. 3.6.1);
- формування статистичного масиву показників та їх нормування із застосуванням підходу стандартизації відносно максимального та мінімального значення в ряді показників для стимуляторів та дестимуляторів;
- розрахунок інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору КПП за 2013 р. та 2018 р.;
- групування регіонів за значенням інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору КПП за період 2013-2018 рр.;
- інтерпретація результатів інтегральної оцінки за регіонами.

Таблиця 3.6.1

Перелік показників для оцінювання інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору ККП у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України (J+M+P+R)*

Показники	Характер впливу показника
Рівень тінізації сектору ККП, у % до ВДВ ККП	Дестимулятор
Частка ВДВ сектору ККП у ВДВ регіону, %	Стимулятор
Частка ВДВ сектору ККП у ВДВ сфері послуг регіону загалом, %	Стимулятор
Частка обсягу реалізованих послуг у секторі ККП, у % до обсягу реалізованих послуг загалом	Стимулятор
Частка зайнятих у секторі ККП, у % до загальної чисельності зайнятих у регіоні	Стимулятор
Частка зайнятих у секторі ККП, % до чисельності зайнятих у сфері послуг регіону	Стимулятор
Частка капітальних інвестицій у сектор ККП, у % до загального обсягу капітальних інвестицій в економіку регіону	Стимулятор
Частка експорту сектору ККП, у % до загального експорту послуг у регіоні	Стимулятор
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	Стимулятор
Продуктивність праці працівників, зайнятих у секторі ККП, тис. грн/особу	Стимулятор

*Джерело: складено автором

¹⁷⁹ Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО (2017) Короткий аналітичний огляд щодо України. 47 с. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr- Iv_C&C_photo_UA.pdf (дата звернення) (С.9).

¹⁸⁰ Чистякова А.С. Особенности креативной экономики. НТІ. 2016. №1. С.32-38. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NTI_2016_1_8.pdf (С. 34).

Потенціал сектору ККП у розвитку регіону формується як із чинників, які сприяють його реалізації, а також із чинників, які гальмують повноцінне його використання (це і тінізація сектору, і низька платоспроможність споживачів креативних послуг на внутрішньому ринку, несформовані потреби у культурно-креативних послугах через надмірну доступність і популярність масової культури тощо).

З огляду на певні особливості формування та відтворення потенціалу сектору ККП слід зазначити, що обрана система показників є відкритою для доповнення і потребує відповідного статистичного забезпечення.

Розрахунок інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору ККП (рис. 3.6.1) показав, що лідерами серед регіонів за рівнем використання потенціалу сектору у 2013 та 2018 р. були: м. Київ (0,844 та 0,765 відповідно), Харківська (0,601 та 0,511), Вінницька (0,471 та 0,378), Львівська (0,437 та 0,488) та Запорізька (0,394 та 0,298) області. Аутсайдерами серед регіонів за аналогічний період визнано Донецьку (0,161 та 0,213 відповідно), Кіровоградську (0,232 та 0,352), Київську (0,227 та 0,254), Миколаївську (0,187 та 0,242), Рівненську (0,293 та 0,368) області. Причому при скороченні значення інтегрального індексу у 2018 р. порівняно з 2013 р. серед регіонів-лідерів (крім Львівської обл.) всі регіони-аутсайдери наростили значення рівня ефективності реалізації потенціалу сектору ККП попри стабільно низький його рівень серед усіх регіонів. Найбільше зростання інтегрального індексу у 2018 р. було зафіксовано для Кіровоградської (0,12 пп.), Рівненської (0,08 пп.), Миколаївської (0,06 пп.), Львівської (0,05 пп.), Луганської (0,05 пп.), Дніпропетровської (0,05 пп.), Донецької (0,05 пп.) областей.

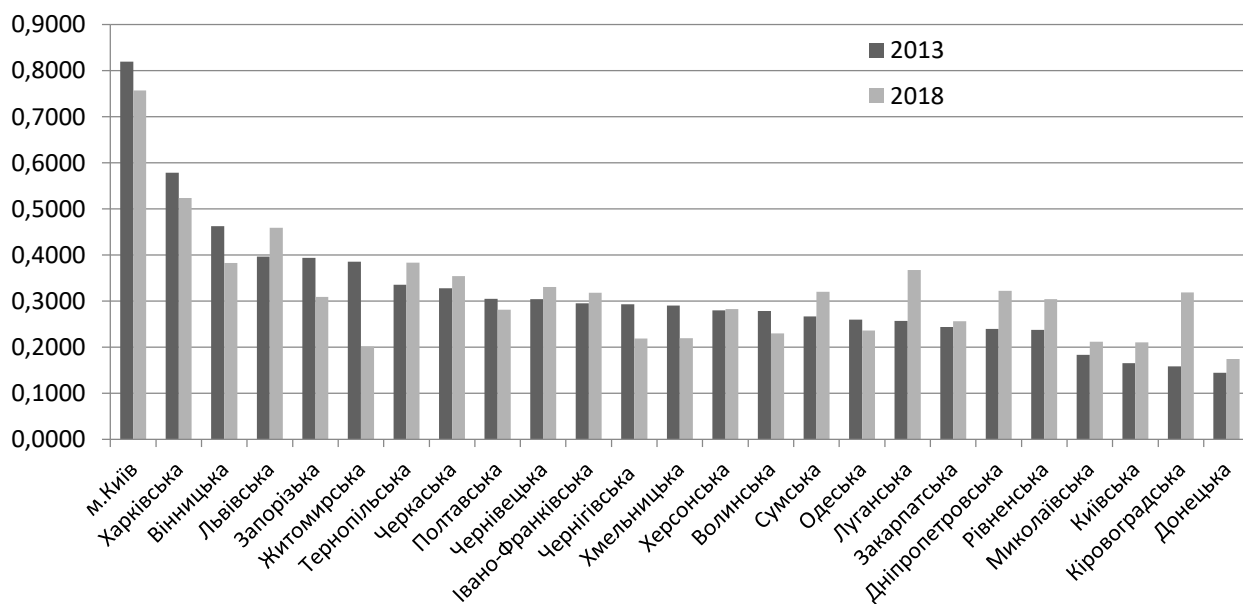


Рис. 3.6.1. Регіональний розподіл значень інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору ККП*, пунктів

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Групування регіонів за рівнем інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору ККП у соціально-економічному розвитку регіону показало зниження максимального значення з 0,844 у 2013 р. до 0,765 у 2018 р, що призвело до переходу міста Києва з групи регіонів із «високим» значенням до групи регіонів з показником «вище середнього», змінився склад та кількість регіонів у групі із «середніми» значеннями, збільшення на дві області групи із значеннями «нижче середнього», а також відсутність регіонів з «низьким» рівнем значення у 2018 р. у зв'язку з покращенням ситуації з розвитком сектору ККП у регіонах-аутсайдерах (табл. 3.6.2).

Таблиця 3.6.2

Групування регіонів за значенням інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору ККП у 2013 р. та 2018 р.*

2013	Значення інтегрального показника	2018
Донецька, Миколаївська	Низький 0,0-0,20	-
Київська, Кіровоградська, Херсонська, Сумська, Дніпропетровська, Рівненська, Луганська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська, Чернігівська, Полтавська, Одеська, Волинська, Хмельницька, Житомирська, Черкаська, Тернопільська, Запорізька	Нижче середнього 0,21-0,40	Житомирська, Донецька, Миколаївська, Київська, Чернігівська, Хмельницька, Закарпатська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Волинська, Херсонська, Івано-Франківська, Сумська, Дніпропетровська, Чернівецька, Кіровоградська, Луганська, Черкаська, Рівненська, Вінницька
Львівська, Вінницька	Середній 0,41-0,60	Тернопільська, Львівська, Харківська
Харківська	Вище середнього 0,61-0,80	м. Київ
м. Київ	Високий 0,81-1,00	-

*Джерело: складено на основі авторських розрахунків індексу

Оцінюючи результати інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору ККП у соціально-економічному розвитку регіонів в контексті детінізації його діяльності слід зазначити, що загалом позитивне скорочення рівня тінізації сектору не позначилося зростанням реалізації його потенціалу, що свідчить про низьку пріоритизацію розвитку креативних послуг у більшості регіонів України (21 регіон перебуває у групі значень інтегрального показника нижче середнього), сектор слабо інституціалізований та схильний до тінізації через високі податки для ФОПів, яких є переважна більшість, нелегалізовану працю та прибутки фрілансерів, приховування прибутків і використання практики спрощеного оподаткування великих ІТ-компаній через укладання цивільно-правових угод з працівниками, приховування обсягів сплат роялті та їх оподаткування резидентами тощо. Високий рівень цифровізації та віртуалізації діяльності є привабливим каналом для здійснення тінювих торговельних угод на креативні послуги, що сприяє цифровому піратству, кіберзлочинності, переводить тінюву економіку із нелегальної у кримінальну сферу. Низька статистична оцінка тінювої діяльності сектору, технологічна відсталість механізмів протидії цифровому піратству, хакерству не сприяють повноті розуміння масштабів тінізації, прийняття рішень щодо детінізації, не завдавши шкоди бізнесу надмірним регулюванням видимої частини економічної діяльності.

Зазначимо існування високої ймовірності щодо існування похибок під час оцінювання інтегрального індексу ефективності реалізації потенціалу сектору ККП у соціально-економічному розвитку регіону, зумовлених недосконалістю вітчизняної статистики. Так, внесок українського культурно-креативного сектору у ВРП вимірює тільки внесок приватної культурної діяльності у ВРП. З врахуванням високого рівня тінювого сектору в економіці України – до 60 % ВВП (у культурних та креативних індустріях він, можливо, навіть вищий на думку авторів звіту¹⁸¹) та нелегальну діяльність, таку як фрілансерство, піратство, цей індикатор (частка сектору ККП у ВРП) може бути і вагомим.

Для забезпечення позитивних результатів щодо працевлаштування корисно було б оцінити дані щодо «вторинних» робочих місць, які часто практикуються у культурній діяльності,

¹⁸¹ Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО (2017) Короткий аналітичний огляд щодо України. 47 с. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-iv_C&C_photo_UA.pdf (дата звернення 02.09.2020) (С.12)

але не оцінюються. Дані, що представляють лише «основні» робочі місця, ймовірно або значною мірою недооцінюють кількість людей, які працюють у сфері культури¹⁸².

Розраховані нами значення кореляції між *інтегральним індексом ефективності використання потенціалу сектору ККП* у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону та основними соціально-економічними показниками розвитку регіону (табл. 3.6.3) показали високу (0,7-0,9 за шкалою Чеддока) пряму залежність між інтегральним індексом та:

- обсягом реалізованих послуг сектору ККП у регіоні (R=0,784 у 2018 р., причому тіснота зв'язку між показниками зросла порівняно з 2013 р. у 2,4 рази);
- індексом конкурентоспроможності регіонів України у 2018 р. (R=0,788);
- часткою капітальних інвестицій у сектор ККП, у % до загального обсягу капітальних інвестицій в економіку регіону у 2013 р. (R=0,775);
- обсягом ВРП (R=0,759 у 2013 р. та R=0,803 у 2018 р.);
- загальним обсягом ВДВ у ККП (R=0,756 у 2013 р. та R=0,790 у 2018 р.);
- загальним обсягом експорту сектору ККП (R=0,757 у 2013 р. та R=0,794 у 2018 р.);
- грошовими витратами на ККП (відпочинок, культура, освіта) (R=0,709 у 2013 р. та помірне значення R=0,640 у 2018 р.);
- капітальними інвестиціями у економіку регіону (R=0,710 у 2018 р.);
- кількістю зайнятого населення у секторі ККП (R=0,729 у 2013 р. та R=0,748 у 2018 р.).

Таблиця 3.6.3

Кореляційні залежності між індикаторами реалізації потенціалу субсектору ККП та показниками соціально-економічного розвитку регіону у 2013 та 2018 рр.

Показники соціально-економічного розвитку регіонів	Інтегральний індекс ефективності реалізації потенціалу субсектору ККП у соціально-економічному розвитку регіону		Коефіцієнт тіншової економіки (середнє значення) субсектору ККП, % від ВДВ	
	2013	2018	2013	2018
Коефіцієнти кореляції				
Інтегральна оцінка регіонального людського розвитку	0,570	0,278	0,220	0,082
Обсяг реалізованих послуг субсектору ККП у регіоні, тис. грн.	0,333	0,784	0,933	0,690
Індекс конкурентоспроможності регіонів України	0,558	0,788	0,661	0,662
Частка капітальних інвестицій у субсектор ККП, у % до загального обсягу капітальних інвестицій в економіку регіону	0,775	0,674	0,501	0,635
Загальний обсяг ВРП, млн грн.	0,759	0,803	0,569	0,688
Загальний обсяг ВДВ у ККП, млн грн.	0,756	0,790	0,617	0,690
Частка неформально зайнятого населення у субсекторі ККП, %	-0,209	0,005	-0,683	-0,133
Загальний обсяг експорту субсектору ККП, млн грн.	0,757	0,794	0,615	0,683
Всього грошових витрат на ККП (відпочинок, культура, освіта), у середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	0,709	0,640	0,447	0,407
Капітальні інвестиції у економіку регіону, млн грн.	0,636	0,710	0,709	0,675
Кількість зайнятого населення у субсекторі ККП, тис. осіб	0,729	0,748	0,574	0,662

Запропоновані показники можуть розглядатися як інструмент пояснення природи економічної поведінки суб'єктів господарювання через сукупність певних екстернальних чинників, що впливають на процес прийняття рішень та укорінені в площині, сформованих культурологічним минулим, шаблонів діяльності.

¹⁸² Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО (2017) Короткий аналітичний огляд щодо України. 47 с. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abri- lv_C&C_photo_UA.pdf (дата звернення 02.09.2020) (С.12).

Отже, кореляційна залежність підтвердила вагомий внесок сектору ККП у соціально-економічний розвиток регіону, важливість його підтримки для забезпечення зростаючої економічної віддачі особливо у видах діяльності з високою доданою вартістю.

Пошук резервів реалізації недооціненого потенціалу сектору ККП дозволив візуалізувати розподіл основних показників розвитку сектору та інтегрального індексу ефективності реалізації його потенціалу (рис. 3.6.2). Нерівномірність реалізації потенціалу сектору ККП за регіонами пов'язана як з економічним розвитком (індекс конкурентоспроможності), так і з попитом на креативні послуги (рівень грошових витрат на культуру і відпочинок), водночас у таких областях як Дніпропетровська, Закарпатська, Чернігівська, Миколаївська, Івано-Франківська, Львівська та місто Київ існує дисбаланс між незадоволеним попитом на послуги та рівнем ефективності реалізації потенціалу. Тоді як у Харківській, Вінницькій, Черкаській, Луганській, Рівненській та Херсонській областях за вищого рівня ефективності реалізації потенціалу сектору ККП рівень грошових витрат на креативні та культурні послуги був низьким, що свідчить про відсутність стимулювання попиту на такі послуги. Зазначимо, що оцінювані держстатом грошові витрати не враховують цілого спектру креативних послуг, а тому ці дані потребують уточнення і доповнення (можливо за рахунок категорії «різні товари та послуги»).

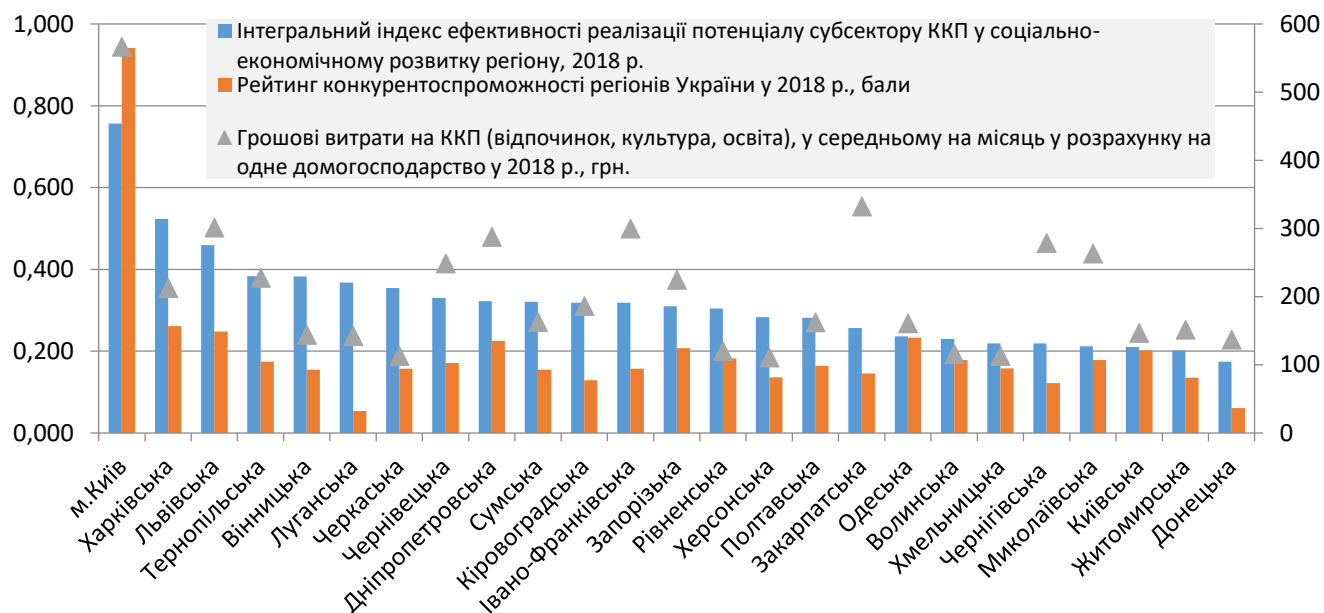


Рис. 3.6.2. Розподіл основних показників соціально-економічного розвитку регіонів та розвитку сектору ККП за регіонами*, права шкала – грн.

*Джерело: розраховано на основі даних ¹⁸³

Також для кращого розуміння практики споживання та отримання оновленої інформації потрібно провести нові дослідження щодо розподілення споживчих витрат домашніх господарств за регіонами, статтю, рівнем освіти, рівнем доходу тощо¹⁸⁴.

Лідерство міста Києва за показником концентрації діяльності сектору ККП та вищим демографічним потенціалом підтверджує тезу про те, що розвиток креативних індустрій має чітко виражений урбанізаційний характер. Великі мегаполіси та міста внаслідок вищої частки креативного класу притягують капітал для розвитку креативних індустрій, підтвердженням чому

¹⁸³ Про розрахунок індексу конкурентоспроможності регіонів України. Департамент економічної політики Львівської обласної державної адміністрації. 2018 р. URL: https://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/indeks%20konkurentospromozhnosti_aparatka_12.03.2018.pdf, Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁸⁴ Там само.

є двох-трьохкратне перевищення рівня креативної зайнятості в мегаполісах відносно загальнонаціональних показників¹⁸⁵.

Резерви щодо підвищення ефективності реалізації потенціалу сектору ККП знаходяться у можливостях кластеризації та зміцнення креативної екосистеми регіонів.

Ступінь концентрації діяльності креативних комерційних послуг в регіоні пропонується оцінювати за допомогою коефіцієнтів локалізації. Класичне розуміння коефіцієнта локалізації пов'язано з виявленням виробничої спеціалізації регіону, оскільки береться до уваги співвідношення частки обсягу випуску певного виду економічної діяльності регіону (сектору ККП в сукупності кількох видів економічної діяльності за секціями КВЕД) за обсягом ВДВ в регіоні до частки загального обсягу валової доданої вартості виду діяльності за обсягом ВДВ в країні. Нами доповнено розрахунок коефіцієнту локалізації ККП у регіонах за ВДВ показниками кількості зайнятих у секторі, а також обсягами реалізованих послуг цим сектором. Тобто були обрані показники, які характеризують результати діяльності сектору ККП у регіонах. Дані для розрахунку та самі коефіцієнти локалізації наведені у табл. 3.6.3 – 3.6.5. у Додатку 3.6. Для наочного представлення запропоновано інтегральний коефіцієнт локалізації як усереднене значення окремих показників локалізації та його динаміку за 2013 та 2018 рр. Чим вище значення підсумкового інтегрального коефіцієнту локалізації (формули 3.6.1 – 3.6.3), тим вищий рівень розвитку отримала на розглянутій території діяльність сектору ККП. Значення більше одиниці свідчить про вищий рівень креативного розвитку регіону, ніж в середньому по Україні.

$$\text{Кл ВДВ} = \frac{\text{ВДВ ККП р.}}{\text{ВДВ ККП к}}, \quad (3.6.1),$$

де Кл ВДВ – коефіцієнт локалізації сектору ККП за ВДВ у регіоні; ВДВ ККП р. – частка сектору ККП у ВДВ регіону; ВДВ ККП к – частка ВДВ ККП у ВДВ країни.

$$\text{Кл ЗН} = \frac{\text{ЗН ККП р.}}{\text{ЗН ККП к}}, \quad (3.6.2),$$

де Кл ЗН – коефіцієнт локалізації сектору ККП за зайнятістю населення у регіоні; ЗН ККП р. – частка зайнятих у секторі ККП регіону; ЗН ККП к – частка зайнятих у секторі ККП країни.

$$\text{Кл ОП} = \frac{\text{ОП ККП р.}}{\text{ОП ККП к}}, \quad (3.6.3),$$

де Кл ОП – коефіцієнт локалізації сектору ККП за обсягом реалізованих послуг у регіоні; ОП ККП р. – частка з обсягу реалізованих послуг сектором ККП регіону; ОП ККП к – частка обсягу реалізованих послуг сектором ККП країни.

У 2013 р. лідерами за показником інтегрального коефіцієнту локалізації та відповідно й рівнем концентрації діяльності ККП були м.Київ (1,755), Харківська (1,171), Житомирська (1,101), Чернівецька (1,003) та Чернігівська (1,002) області. Усі значення для цих регіонів становили понад одиницю, що засвідчує про високі можливості для формування креативних кластерів. Найнижчі значення інтегрального коефіцієнту локалізації спостерігалися у Дніпропетровській (0,777), Миколаївській (0,722), Донецькій (0,695), Полтавській (0,690) та Кіровоградській (0,636) областях.

Результати розрахунків інтегрального коефіцієнту локалізації за 2018 р. показали, що всі регіони окрім міста Києва та Житомирської області наростили рівень концентрації діяльності сектору ККП. Лідерами серед регіонів у першій п'ятірці у 2018 р. були м.Київ, Харківська, Львівська, Рівненська та Тернопільська області. Останні позиції займали у тому ж самому році Житомирська, Миколаївська, Чернігівська, Київська, Луганська і Донецька області. Такі низькі результати можна пояснити негативним впливом військового конфлікту на позиції діяльності ККП Луганської та Донецької областей. Деяке зниження рівня розвитку сектору ККП у загальноукраїнських масштабах та активне нарощування рівня концентрації діяльності сектору ККП у регіонах відбувалося за рахунок процесів децентралізації та часткової деіндустріалізації,

¹⁸⁵ Киризиук С.В. Міжнародні та вітчизняні тенденції розвитку креативної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 6. Частина 1. С.68–70. (С.70).

що зафіксовано у перетоці зайнятого населення до сектору послуг (про що засвідчують показники зростання частки зайнятого населення у секторі ККП).

Так, проведений розрахунок коефіцієнтів локалізації сектору вказав на переваги кластеризації передусім для таких регіонів як м.Київ, Харківська, Львівська, Рівненська та Тернопільська області (рис. 3.6.3).

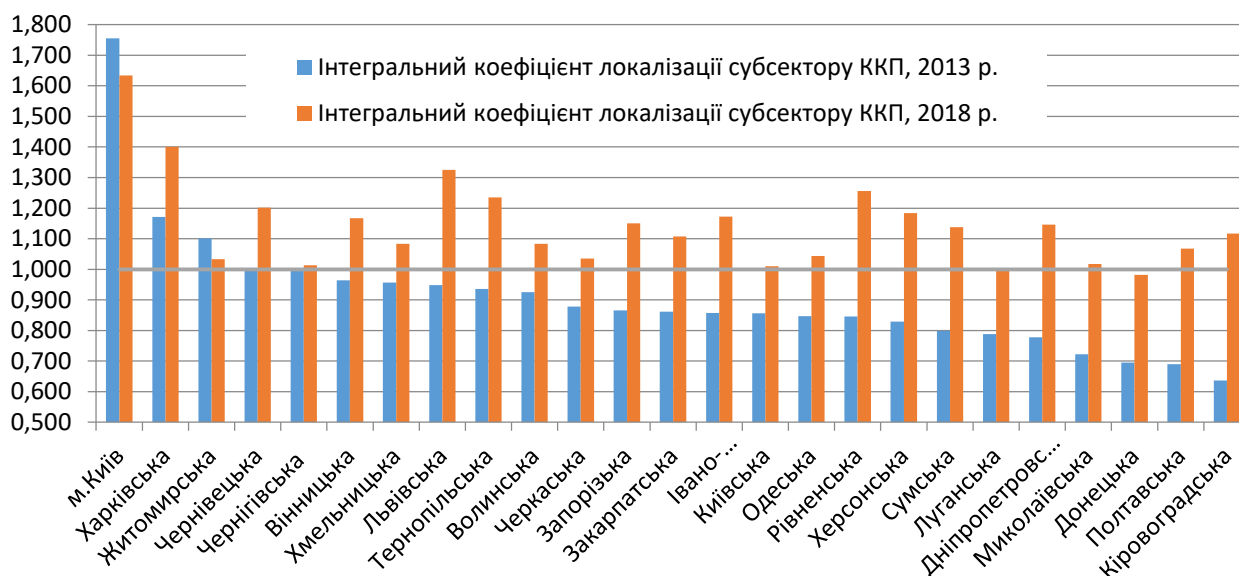


Рис. 3.6.3. Динаміка розподілу значень коефіцієнтів локалізації сектору ККП за регіонами*

*Джерело: розраховано і складено автором

Регіональна концентрація креативної діяльності сприяє підвищенню ефективності співпраці її суб'єктів, прискоренню трансферу інновацій і, в кінцевому рахунку стимулює економічний розвиток території. Розсосередження діяльності сектору ККП із столиці до великих, середніх та малих міст сприятиме активізації місцевого потенціалу розвитку територіальних громад. Особливо це важливо в сучасних умовах децентралізації, підвищення рівня доступу до культурних та креативних послуг (як транспортної, так і цінової доступності), диджиталізації тощо.

Окрім того, протягом останніх років наявний зсув від централізованої моделі управління культурою до децентралізованої моделі, за якої місцеві територіальні громади можуть визначати пріоритети розвитку культурного сектору самостійно, і це підтримується відповідними можливостями бюджету¹⁸⁶.

Ще одним вагомим чинником підвищення рівня ефективності реалізації потенціалу сектору ККП є формування попиту на вітчизняні креативні послуги, яке відбувається у двох площинах: духовній та матеріальній. Попри низький рівень відвідуваності вітчизняних закладів культури місцевими мешканцями через брак коштів та відсутність інтересу через несформованість потреби у «прекрасному», українські митці не поступаються за якістю культурного та креативного продукту зарубіжним митцям. Для осіб літнього віку та людей з обмеженими можливостями в Україні доцільно надавати пільгові ціни на відвідини таких подій, фестивалів, ярмарок, концентрів та адаптовувати такі заклади для людей з інвалідністю тощо.

Однак через пандемію COVID-19 можливості для розвитку креативних індустрій, відвідин масових заходів, які любляють українці, з березня 2020 р. стали суттєво обмеженими. Карантинні умови призвели до закриття низки креативних бізнесів, переорієнтації фахівців на інші

¹⁸⁶ Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО (2017) Короткий аналітичний огляд щодо України. 47 с. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-iv_C&C_photo_UA.pdf (дата звернення 02.09.2020) (С.23).

види діяльності із можливою втратою у подальшому кваліфікації, тривала невизначеність державної підтримки (суттєві рішення щодо підтримки сектору ККП були застосовані лише у липні, на четвертому місяці обмежень) зумовила відтік фахівців за кордон, а відсутність туристів суттєво зменшила попит на окремі послуги видів креативної діяльності (ремесла, музична діяльність, театральна діяльність), практично призупинився розвиток і супутніх видів діяльності, тісно пов'язаних з сектором ККП. Навіть найбільш стійкий сектор ІКТ зазнав тимчасових втрат, однак зумів наростити свій потенціал завдяки дистанційній роботі та приросту фрілансерів, нових замовлень, пов'язаних із диджиталізацією традиційних бізнесів.

Коронакриза загострила всі проблеми сектору ККП і цим самим викликала увагу як суспільства так і державних інституцій щодо надання підтримки та необхідності змін у регулюванні мобільних бізнесів, схильних до тінізації та релокації, яка дещо ускладнилася в умовах пандемії. Однак на прикладі білоруських програмістів, інших працівників сфери ІТ переконуємося у високій чутливості креативного бізнесу до політичних, економічних та соціальних рішень.

Вагомого значення набуває цифровізація сектору ККП та стратегування розвитку креативних індустрій як на державному, так і на регіональному рівнях, а також координація секторальних політик із регіональними, місцевими, міськими та національними. Якщо у 2017 р. потенціал цифрових технологій у доступі до культурної продукції та послуг, на думку К. Фаріньї¹⁸⁷, був недооцінений, то у 2020 р. під час карантину багато видів сектору ККП перейшли в он-лайн, хоча деякі залишилися оф-лайн (за результатами дослідження PPV, Львів 2020).

Креативні індустрії, та ККП зокрема, мають значний стратегічний потенціал сприяння досягнення розумного, сталого й інклюзивного зростання регіонів та міст. Використання креативних технологій капіталізує людський капітал міст та прилеглих територій. Депресивні регіони мають розглядати сектор ККП через збереження й використання історичної культурної спадщини і культурного туризму як джерело розвитку¹⁸⁸. Інтеграція окремих пам'яток культурної спадщини в туристичну мережу стимулює затвердження окремих програм реставрації, створення нових іміджевих музеїв, скансенів, ресторанів традиційних страв, обладнання місцевими жителями гостьових кімнат для туристів тощо.

Можливості розвитку креативних індустрій полягають у їх спроможності до ревіталізації депресивних старопромислових районів не лише у містах, а й в територіальних громадах. На підтримку проектів, які сприятимуть розкриттю потенціалу сектору ККП передбачено у 2021 р. фінансування з коштів Державного фонду регіонального розвитку, також в рамках програми «Велике будівництво» («Велика реставрація») планується реставрація низки історичних об'єктів за державні кошти. На виконання Указу Президента України під час розроблення та затвердження у складі генеральних планів населених пунктів слід враховувати об'єкти культурної спадщини, внесені до Списку історичних населених місць України, для яких реалізовуватимуться проекти ремонтно-реставраційних та консерваційних робіт¹⁸⁹.

Для виявлення залежності між темпами росту показників розвитку сектору ККП та основними соціально-економічними показниками розвитку регіонів у 2013-2018 рр. нами розраховано коефіцієнти еластичності (Додаток 3.6., табл. 3.6.5). Теоретичний зміст коефіцієнта еластичності полягає у визначенні міри чутливості однієї змінної щодо іншої. Цей числовий показник означає відсоткові зміни, що відбуваються в одній величині в разі зміни на 1 % іншої величини.

¹⁸⁷ Фаріньї К. Розвиток культурних і креативних індустрій. Програма ЄС та Східного партнерства «Культура і креативність». 2017. 59 с. (С.15).

¹⁸⁸ Культурна економіка – розумна стратегія розвитку громад. 13.07.2017. Міністерство культури України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245258775&cat_id=245184021

¹⁸⁹ Про заходи щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму: Указ Президента України №329/2020 від 18.08.2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3292020-34717>

Так, еластичність темпів зайнятості в економіці регіону до темпів зайнятості в секторі ККП показала високу чутливість показників (в діапазоні 0,923-1,049) у всіх регіонах, значення коефіцієнта менше одиниці свідчить про вищі темпи росту зайнятості у секторі ККП, аніж загалом у економіці. Значення коефіцієнтів еластичності за зайнятстю вище одиниці зафіксовані у 12-ти з 25-ти регіонів: у Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Миколаївській, Одеській, Херсонській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях, в яких більш динамічно розвиваються (створюються офіційні робочі місця) суміжні види діяльності, промисловий та агропромисловий сектор, які є працересурсними.

Коефіцієнти еластичності ВДВ (у перерахунку на дол. США) продемонстрували незначну варіацію за регіонами (0,885-1,314) та засвідчили високі значення залежності темпів росту ВДВ економіки регіону від темпів росту ВДВ сектору. Однак темпи росту регіонального ВДВ були вищими у більшості регіонів (у 18 областях значення коефіцієнту еластичності було вище одиниці) за ВДВ сектору ККП. Еластичність темпів росту капітальних інвестицій в економіці регіону до темпів росту капітальних інвестицій сектору ККП виявили високу варіацію показників – 0,374-1,897, що засвідчує регіональну нерівномірність інвестування у сектор ККП та вищі темпи росту капітальних інвестицій у секторі порівняно з капітальними інвестиціями в економіку регіону загалом. Високу ефективність капітальних інвестицій за значенням коефіцієнту еластичності (>1) продемонстрували 8 регіонів: Харківська, Херсонська, Одеська, Полтавська, Закарпатська, Житомирська, Донецька та Вінницька області. Ще у трьох регіонах значення коефіцієнту еластичності за темпами капітальних інвестицій коливалися в межах 0,906-0,939 (Днепропетровська, Львівська області та м. Київ). Сектор ККП майже у більшості регіонів виявився динамічнішим за ріст економіки загалом.

Щодо еластичності основних показників розвитку сектору ККП, то еластичність ВДВ до зайнятості показала, що створення робочих місць у секторі не суттєво позначається на ВДВ (варіація показників 0,642-0,834), тобто віддача в контексті продуктивної зайнятості в більшості регіонів не зростає; отримані коефіцієнти еластичності зміни зайнятості до капітальних інвестицій (висока варіація 0,537-2,177) засвідчують, що у більшості регіонів рух капіталовкладень супроводжувався створенням робочих місць, зокрема, в: Одеській, Харківській, Полтавській, Львівській, Закарпатській, Житомирській, Дніпропетровській, Волинській, Вінницькій областях. Зазначимо, що значення коефіцієнта еластичності темпів зайнятості до зміни капітальних інвестицій, які нижче одиниці: у Чернівецькій (0,577) та Чернігівській (0,537) з найвищою динамікою зростання капіталовкладень серед регіонів (168%) не стільки пояснюється низькою їх ефективністю щодо створення нових робочих місць у секторі ККП, а швидше їх спрямуванням в управлінські інновації, купівлю патентів, ліцензій, цифровізацію тощо. Розширення каналів розповсюдження креативних товарів і послуг (Інтернету, мобільного зв'язку, супутникового ТБ тощо), а також видозміна форм самих креативних товарів і послуг (перехід музики в цифровий формат, демонстрація традиційних форм виконавського мистецтва через Інтернет, формування таких видів активностей, як комп'ютерні ігри і т.п.) висувають нові вимоги до рівня володіння сучасними технологіями¹⁹⁰ та визначають пріоритетність інвестування у розвиток сектору ККП.

Еластичність зміни ВДВ до капітальних інвестицій у секторі виявила високу варіацію (0,420-1,474), що засвідчує значну регіональну нерівномірність та високу чутливість ВДВ до зміни капітальних інвестицій у шести регіонах із значенням більше одиниці – Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Одеська, Полтавська, Харківська області. Зазначимо, що особливість капітальних інвестицій у сектор ККП – у інтелектуальні нематеріальні активи (торгові марки, ліцензії, патенти, копірайти, контракти тощо), які мають довгостроковий характер, віддача яких може бути

¹⁹⁰ Кодачигов Р. В. Ключевые драйверы развития мирового рынка креативных товаров и услуг. *Управленец*. 2012. №7–8 (35–36), С. 26-32. (С.30).

отримана пізніше, ніж від інших видів капіталовкладень, а тому відображення капіталовкладень у рості ВДВ може відбутися з певним часовим лагом.

Розгорнутий аналіз сучасного стану та можливостей розвитку сектору ККП показав, що недостатня ефективність реалізації потенціалу сектору за регіонами полягає у значній тінізації, вторинній пріоритизації сектору ККП серед доміант регіонального розвитку, орієнтованості на зовнішні ринки, слабкості та нерозвиненості попиту на внутрішньому ринку креативних послуг через низьку платоспроможність населення, ускладненій доступності та несформованість потреб споживачів у креативних послугах.

Резерви нарощення потенціалу сектору ККП містяться у низці площин: від кластеризації сектору та підвищення рівня конкурентоспроможності креативних послуг до покращення законодавчої бази й розробки адекватних механізмів регулювання діяльності й детінізації. Для вирішення цих завдань першочергово слід:

- оновити та актуалізувати до сучасних викликів Стратегію розвитку культури, куди внести окремо розділ про креативні індустрії та креативні послуги;

- сприяти інтеграції цифрових технологій та ККП: оцифрування культурної спадщини, створення реєстрів цих об'єктів із відповідним рівнем кіберзахисту;

- додати розділ про розвиток креативних індустрій до Стратегії інноваційного розвитку, сприяти вертикальній та горизонтальній узгодженості секторальних стратегій (Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр., Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва, Експортної стратегії та Стратегії розвитку культури, Національної економічної стратегії України 2030);

- стимулювати інші форми фінансування культурних проєктів, окрім грантів Українського культурного фонду: запровадити ендаумент, меценатство у секторі ККП, надання податкових пільг спонсорам, донорам, інвесторам культурних та креативних проєктів, сприяти залученню венчурного капіталу;

- сприяти підвищенню уваги та обізнаності щодо захисту прав інтелектуальної власності у контексті Угоди з ЄС, модернізувати захист і дотримання авторського права для сектору ККП. Адже політика в сфері захисту прав інтелектуальної власності дозволяє детінізувати ринок креативних послуг, що могло б стати мотиваційним чинником для сектору ККП;

- забезпечити допуск вітчизняних підприємців сектору ККП до державних закупівель на «Прозорро»;

- забезпечити прозорість та доступність збору та розподілу роялті за музичні, літературні, художні твори тощо;

- сприяти інтеграції формальної та неформальної мистецької освіти, впровадження STEAM- освіти у вітчизняних школах, модернізувати університетські програми тощо;

- сприяти розробці Стратегії культурної дипломатії з метою просування українських ККП для залучення інвесторів;

- ратифікувати європейську конвенцію про спільне кінематографічне виробництво;

- сприяти формуванню креативної екосистеми та арт-кластерів, креативних просторів, хабів, креативних міст тощо) особливо тим, які мають найбільший потенціал для розвитку (у smart-спеціалізації), стимулювати співпрацю між ними у реалізації спільних освітніх, професійних проєктів, сприяти мобільності для фахівців на національному та міжнародному рівнях із врахуванням обмежень, зумовлених пандемією COVID-19;

- оновити нормативно-правову базу для секторів ККП (аудіовізуальний сектор у частині державної підтримки та залучення зарубіжного кіновиробництва до зйомок та продакшену в Україні);

- узгоджувати вітчизняні з європейськими стандартами в межах Угоди про асоціацію

України та ЄС для повноцінної та успішної участі українських митців у програмі «Креативна Європа» тощо;

- підтримати попередні парламентські ініціативи щодо податкових канікул для нових зареєстрованих самозайнятих осіб у секторі ККП, регулювання трудової діяльності у ІКТ-секторі для повноцінного розвитку проєкту Дія City;

- налагодити комунікацію між профільними асоціаціями незалежних фахівців, креативними підприємцями та державними закладами культури для співпраці;

- створити на основі Українського культурного фонду (або на основі Директорату креативних індустрій) наукового центру для впровадження культурно-креативної аналітики за стандартами CDIS ЮНЕСКО та Євростату;

- запровадити моніторинг за досягненням цілей Стратегії розвитку культури у контексті пріоритетності розвитку ККП;

- сприяти на місцевому рівні розвитку центрів надання культурних послуг шляхом залучення громад до мікрогрантів, кредитування проєктів тощо;

- підтримувати надання високого рівня освіти, культурної та технологічної підготовки споживача, який поряд з високим рівнем доходів відіграє ключову роль у формуванні стійкого попиту на креативні послуги та водночас сприяти формуванню високого інтелектуального розвитку споживачів;

- визнати на законодавчому рівні поняття «фріланс», дистанційної роботи та сприяти статистичному забезпеченню даних щодо самозайнятих зареєстрованих осіб у видах економічної діяльності, що належать до сектору та сприяти зменшенню неформальної зайнятості;

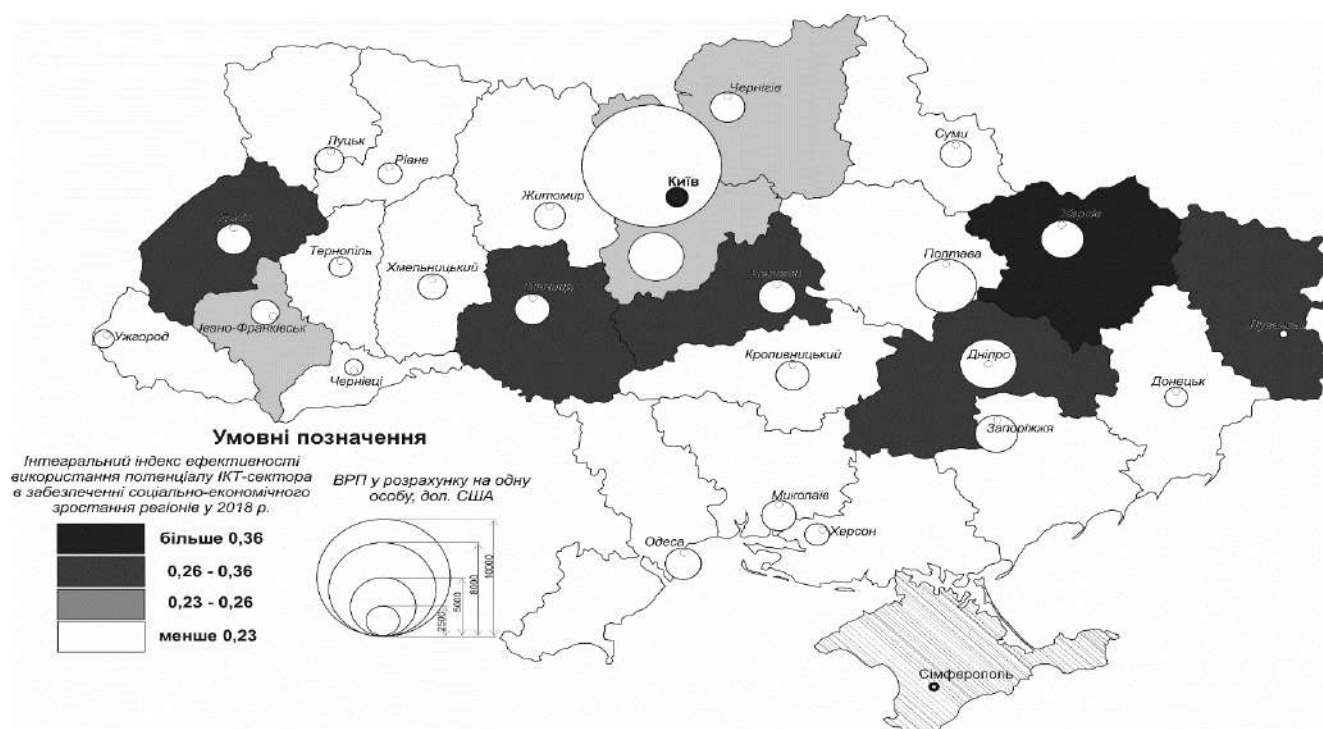
- гарантувати для ФОПів права зайнятості на цивільно-правових договорах без загрози штрафувannya податковою інспекцією та інспекторами з держпраці;

- сприяти розробці форсайт-дослідження сектору ККП для прогнозування його розвитку в умовах нової реальності.

3.7. Послуги у сфері інформаційно-комунікаційних послуг

У сучасних умовах, сфера ІКТ-послуг в Україні володіє не лише одним із найвищих потенціалів розвитку та позитивно впливає на процес функціонування суміжних видів економічної діяльності та зростання кількості високооплачуваних робочих місць, але виступає потужним каталізатором підвищення ефективності та конкурентоспроможності багатьох важливих секторів національної економіки та суспільної життєдіяльності, через активне впровадження інформаційних технологій у процеси їх функціонування. Як свідчать численні позитивні приклади технологічного розвитку різноманітних країн світу, впровадження ефективної політики розвитку сфери ІКТ-послуг дозволяє в найближчій перспективі забезпечити сприятливі умови для формування конкурентоспроможної економічної системи на національному та регіональному рівнях, посилити експортний потенціал, активізувати розвиток людського потенціалу, підвищити ефективність функціонування системи державного управління та стимулювати зростання якості життя громадян.

З метою оцінки ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України, нами було проведено розрахунок інтегрального показника за 2013-2018 рр. (рис. 3.7.1). Зокрема, аналіз за 2013 та 2018 роки було проведено на основі статистичних даних 24 регіонів України та м. Київ (Додаток 3.7.1), що дозволило здійснити ретроспективну порівняльну оцінку рівня та зміни ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання в регіональному масштабі. При цьому, стандартизовані значення всіх базових індикаторів було сформовано та розраховано на основі двох множин - множини показників-стимуляторів і множини показників-дестимуляторів.



*Джерело: розраховано та складено за даними¹⁹¹

¹⁹¹ Економічна активність населення України 2018: Стат.збірник/Державна служба статистики України. URL://http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf; Валовий регіональний продукт у 2018 році: Стат. збірник. Державна служба статистики України. URL://https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_vrp_2018.pdf

З метою більш ретельного статистичного аналізу нами було використано матричний метод для проведення типологізації регіонів України відповідно до рівня їх інтегрального індексу. Всі регіони України були розподілені на 4 групи: 1) регіони-лідери; 2) регіони-переслідувачі; 3) регіони з низьким рівнем ефективності; 4) регіони-аутсайтери з найнижчим рівнем ефективності. Виділення кількісних меж даних груп було проведено за допомогою розрахунку середнього арифметичного 25-и досліджених регіонів з подальшою його корекцією на розмір середньоквадратичних відхилень значень інтегрального індексу для груп регіонів, чиї значення більші та менші за середнє значення.

Серед регіонів України, відповідно до використаної нами методики типологізації, безумовним лідером стало м. Київ (табл. 3.7.1.), яке, продемонструвавши найвищий рівень інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сектору ІКТ-послуг в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів, як у 2013 р., так і у 2018 р., переважало середнє значення даного показника для всіх українських регіонів у майже 2,8 рази за результатами 2018 р. та в 3,3 рази за результатами 2013 р. Його незаперечне домінування не тільки за рівнем інтегрального індексу ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора серед регіонів України, але й за 6-и із 10-ти його ключовими розрахунковими показниками, свідчить про наявність у м. Києві збалансованого та розвинутого комплексу конкурентних переваг, які дозволяють йому найбільш ефективно в Україні використовувати людський, фінансово-економічний та інноваційний потенціал, активно приваблюючи та концентруючи найбільш здібних і кваліфікованих спеціалістів у столичних ІКТ-компаніях.

Таблиця 3.7.1

Динаміка інтегрального індексу ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України за 2013 та 2018 рр.*

№	Регіон	Значення інтегрального індексу		Відхилення, +/-
		2013	2018	
1	Вінницька	0,332	0,354	0,022
2	Волинська	0,270	0,213	-0,057
3	Дніпропетровська	0,227	0,266	0,039
4	Донецька	0,154	0,229	0,076
5	Житомирська	0,292	0,218	-0,074
6	Закарпатська	0,190	0,190	-0,001
7	Запорізька	0,200	0,222	0,021
8	Івано-Франківська	0,209	0,230	0,021
9	Київська	0,216	0,229	0,013
10	Кіровоградська	0,150	0,222	0,072
11	Луганська	0,209	0,285	0,076
12	Львівська	0,310	0,344	0,034
13	Миколаївська	0,205	0,227	0,022
14	Одеська	0,196	0,177	-0,019
15	Полтавська	0,204	0,227	0,023
16	Рівненська	0,106	0,105	-0,001
17	Сумська	0,160	0,201	0,042
18	Тернопільська	0,191	0,184	-0,007
19	Харківська	0,296	0,422	0,126
20	Херсонська	0,159	0,187	0,027
21	Хмельницька	0,210	0,220	0,010
22	Черкаська	0,214	0,318	0,104
23	Чернівецька	0,169	0,227	0,058
24	Чернігівська	0,268	0,242	-0,025
25	м. Київ	0,784	0,722	-0,062

* Джерело: розраховано за даними¹⁹²

¹⁹² Економічна активність населення України 2018: Стат.збірник/Державна служба статистики України. URL:// http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf; Валовий регіональний продукт у 2018 році: Стат.збірник. Державна служба статистики України. URL:// https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_vrp_2018.pdf

Незважаючи на високий рівень тіньової економіки та неформальної зайнятості в сфері ІКТ-послуг м. Києва серед інших регіонів України в аналізованому періоді, в столиці спостерігався переважно найвищий рівень як основних параметрів розвитку сфери ІКТ-послуг (частки даної сфери за зайнятстю, за капітальними та прямими іноземними інвестиціями, за експортом ІКТ-послуг у регіоні, продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг), так і параметрів соціально-економічного розвитку регіону в цілому (середнього рівня заробітної плати та наявного доходу на одну особу в регіоні, інноваційної активності підприємств). З іншого боку, структурні зміни в процесі перерозподілу потенціалу сфери ІКТ-послуг на користь регіонів-переслідувачів, зумовили зниження рівня ефективності його використання у м. Києві в аналізованому періоді (на 0,062 б.п.).

Розгортання системних кризових явищ у соціально-економічній системі України в 2014 р. (анексія Криму та початок військової агресії Російської Федерації на території України, соціально-політична та фінансово-економічна нестабільність) негативно вплинули на процес функціонування сфери ІКТ-послуг, значно сповільнивши темпи її зростання та розвитку. Посткризове відновлення сфери ІКТ-послуг України, починаючи з 2016 р., призвело до переформатування в структурі матриці розподілу регіонів України за рівнем інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг у 2018 р. порівняно з докризовим 2013 р.

Однією із характерних особливостей матриць розподілу регіонів України за рівнем інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг в 2013-2018 рр. є висока нерівномірність представництва регіонів у квадрантах даних матриць, що пов'язано з відносно високими середніми значеннями інтегрального індексу, які зумовлені значною перевагою рівня інтегрального індексу м. Києва над рівнями всіх регіонів у аналізованому періоді. Зокрема, група регіонів-лідерів із найвищим рівнем інтегрального індексу в 2018 р. включала лише 2 регіони: – м. Київ і Харківську область, а у 2013 р. тільки один – м. Київ. Не дивлячись на суттєве домінування м. Києва, як в даній групі регіонів, так і в межах загальнодержавного розподілу, як найбільш розвинутого та потужного центру сфери ІКТ-послуг України за основними кількісними та якісними індикаторами, на тлі помітного зростання рівня інтегрального індексу більшості регіонів України в посткризовий період, відставання інших регіонів від лідера почало поступово скорочуватися. Так, перевага м. Києва за значенням інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг над найближчим за значенням даного показника регіоном (Вінницькою областю) в 2013 р. становила майже 2,4 рази, тоді як за результатами 2018 р. його перевага над найближчим переслідувачем (Харківською областю) склала тільки 1,7 рази. В розрізі окремих компонентів даного інтегрального індексу, найбільша перевага м. Києва спостерігалася за:

– *рівнем продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг*. В 2018 р. у м. Києві рівень продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг перевищував у 2,8 разів середній рівень аналогічного показника серед регіонів України (без врахування м. Києва), його перевага над найближчим регіоном-переслідувачем (Львівською обл.) склала +41,1%, а над регіоном із найнижчим рівнем даного показника (Рівненською обл.) – у 5,2 рази. Активне зростання провідних центрів даної сфери разом із нарощенням рівня продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг у більшості регіонів України протягом 2013-2018 рр. (у середньому в 4,4 рази, а також майже в 2 рази в доларовому еквіваленті), зумовили значне скорочення переваги м. Києва над іншими регіонами порівняно з 2013 р. (з 5,25 разів у 2013 р. до 2,76 разів у 2018 р.);

– *обсягом ВДВ сфери ІКТ-послуг*. Загальний обсяг ВДВ сфери ІКТ-послуг у м. Києві в 2018 р. перевищував у 29,5 разів середній рівень аналогічного показника серед регіонів України (без врахування м. Києва), рівень найближчого регіону-переслідувача (Харківської обл.) – у 6,2

рази, рівень регіону із найнижчим значенням даного показника (Луганської обл.) – у 160,8 разів. Порівняно з результатами 2013 р., в аналізованому періоді спостерігалось незначне скорочення переваги столиці над середнім рівнем даного показника серед регіонів України (з 39,67 разів до 29,49 разів), що підтверджує збереження домінування сфери ІКТ-послуг м. Києва в умовах загострення конкуренції на ринку ІКТ-послуг України;

– *часткою сфери ІКТ-послуг у зайнятості регіону.* Частка сфери ІКТ-послуг у зайнятості м. Києві в 2018 р. перевищувала в 6,2 разів середній рівень аналогічного показника серед регіонів України (без м. Києва), рівень найближчого регіону-переслідувача (Харківської обл.) – у 3,4 рази, рівень регіону із найнижчим значенням зазначеного показника (Закарпатської обл.) – у 11,3 рази. Порівняно з результатами 2013 р., в аналізованому періоді спостерігалось зростання переваги частки м. Києва над середнім рівнем частки сфери ІКТ-послуг у зайнятості серед регіонів України (з 5,27 разів до 6,18 разів). Домінування сфери ІКТ-послуг м. Києва серед регіонів України, на наш погляд, ґрунтується на найбільш сприятливих умовах для залучення найкращих ІТ-спеціалістів та їх подальшого професійного розвитку в Україні, що, враховуючи специфіку даної сфери економічної діяльності, створює для столиці значні конкурентні переваги над іншими регіонами, як у напрямі підвищення продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг, так і в нарощенні обсягу ВДВ та його частки в економіці міста;

– *за часткою сфери ІКТ-послуг у ПІІ регіону.* Частка сфери ІКТ-послуг у ПІІ м. Києві в 2018 р. перевищувала в 40,7 разів середній рівень аналогічного показника серед регіонів України (без м. Києва), рівень найближчого регіону-переслідувача (Волинської обл.) – у 3,9 разів, рівень провідних центрів української сфери ІКТ-послуг (Харківської, Львівської, Дніпропетровської та Одеської обл.) у 10,4 рази, 24,5 рази, 69,4 рази та 56,8 разів відповідно. Порівняно з результатами 2013 р., в аналізованому періоді спостерігалось зростання переваги м. Києва над середнім рівнем даного показника серед регіонів України (з 11,69 разів до 40,67 разів). Найбільш сприятливі умови для розвитку та активного зростання сфери ІКТ-послуг у м. Києві порівняно з іншими регіонами України безумовно приваблюють найбільшу кількість потенційних іноземних інвесторів, які, враховуючи позитивну ринкову кон'юнктуру глобального ІКТ-ринку, готові інвестувати в столичні ІКТ-компанії, незважаючи на численні системні ризики фінансово-економічного та соціально-політичного характеру;

– *за часткою сфери ІКТ-послуг у загальному обсязі капітальних інвестицій регіону.* Частка сфери ІКТ-послуг у загальному обсязі капітальних інвестицій м. Києві в 2018 р. перевищувала в 22,7 разів середній рівень аналогічного показника серед регіонів України (без м. Києва), рівень найближчого регіону-переслідувача (Донецької обл.) – у 2,4 рази, рівень регіону із найнижчим значенням даного показника (Закарпатської обл.) – у 134 рази. Порівняно з результатами 2013 р., в аналізованому періоді спостерігалось зниження переваги м. Києва над середнім рівнем даного показника серед регіонів України (з 24,81 разів до 22,65 разів), що зумовлено зростанням частки капітальних інвестицій, здійснених у сфері ІКТ-послуг, у більшості регіонів України (в середньому на 0,7 в.п.), що свідчить про активізацію процесу розвитку та вдосконалення їх ІКТ-інфраструктури та інноваційних екосистем з метою підвищення ефективності використання потенціалу даної сфери та отримання конкурентних переваг на національному та глобальному ринках ІКТ-послуг.

У докризовому 2013 р., більше половини від загальної кількості регіонів (14) опинилися в останньому квадранті матриці розподілу (Додаток 3.7.2) – регіонів-аутсайдерів із найнижчим рівнем інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг, що пов'язано не лише з низькими значеннями більшості компонентів у розрахунку даного інтегрального індексу для цих регіонів, але й невисоким середньоквадратичним відхиленням від

його середнього рівня. За результатами посткризового 2018 р., вже 15 регіонів опинилися в останньому квадранті матриці розподілу (Додаток 3.7.2), групу регіонів-аутсайдерів покинули Луганська та Івано-Франківська області, натомість із вищих квадрантів до неї перейшли 3 регіони (Хмельницька, Житомирська та Волинська області). Причому, в 2018 р. спостерігалось на 0,0246 б.п. вище середнє значення інтегрального індексу регіонів-аутсайдерів (0,2033 б.п. проти 0,1787 б.п.), що свідчить про те, що незважаючи на значний негативний вплив кризових факторів, навіть у найменш розвинених регіонах спостерігалися позитивні тенденції до підвищення рівня ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг. Ефективна співпраця органів місцевої влади, ІКТ-бізнесу та освітніх установ багатьох регіональних центрів дозволяє створювати сприятливі умови (поступове покращення телекомунікаційної та соціальної інфраструктури, розвиток нових освітніх напрямів, сконцентрованих на здобутті актуальних на сучасному ІКТ-ринку знань та навичок, а також активна промоція сфери ІКТ-послуг, як серед потенційних співробітників, так і серед замовників) для розвитку сфери ІКТ-послуг, що безпосередньо впливає на зміну рівня ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг.

Найнижчі значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг у 2018 р., що зафіксовані в Рівненській та Одеській областях, поступалися максимальному рівню даного інтегрального індексу (м. Києва) в 6,9 та 4,1 рази відповідно, середньому рівню індексу регіонів України – в майже 2,5 та 1,5 рази відповідно, а середньому рівню індексу регіонів-лідерів (без м. Києва) – в майже 5,5 та 3,2 рази відповідно. Такі результати свідчать про значні диспропорції ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора в розвитку регіонів України.

Група регіонів-переслідувачів із високим рівнем інтегрального індексу ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора за результатами 2013 р. включала 6 областей, в т.ч. 2 потужні центри ІКТ-сектора України – Харківську та Львівську області, з найбільш розвинутими в національному масштабі сферами ІКТ після столиці, а також перспективні в даній сфері регіони – Вінницьку, Чернігівську, Житомирську та Волинську області. За результатами посткризового 2018 р., серед представників даної групи регіонів спостерігалися найбільш динамічні зміни їх значень інтегрального індексу серед усіх груп та регіонів.

Зокрема, в 2018 р. найбільшого прогресу, як серед представників даної групи, так і серед усіх 4-х груп регіонів, у підвищенні рівня ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг досягла Харківська область, значення інтегрального індексу якої зросло на 0,126 б.п. і дозволило їй перейти в групу регіонів-лідерів із найвищим рівнем даного індикатора. Успіхи Харківської області пов'язані в основному з високим темпом зростання продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг регіону та його частки в експорті послуг, а також найнижчими рівнями тіньової економіки та неформальної зайнятості серед провідних центрів ІКТ-сектора України в аналізованому періоді. Серед інших регіонів із значним підвищенням рівня даного інтегрального індексу в 2018 р. варто відзначити Черкаську та Луганську області (+0,104 б.п. та +0,076 б.п. відповідно), що дозволило їм перейти з нижчих квадрантів матриці розподілу на вищий рівень – у групу регіонів-переслідувачів із високим рівнем ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора. З іншого боку, за результатами 2018 р., рівень даного інтегрального індексу Житомирської та Волинської областей знизився на -0,074 б.п. і -0,054 б.п. відповідно, що стало найбільшим спадом серед всіх регіонів України в аналізованому періоді та зумовило їх перехід із групи регіонів-переслідувачів до групи регіонів-аутсайдерів.

Таблиця 3.7.2

Вплив зміни ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора на забезпечення соціально-економічного зростання регіонів України в 2013-2018 рр.*

Показник	Рівняння регресії	R ²
Зміна рівня тінізації сфери ІКТ-послуг (Δ 2018-2013рр.), в.п.	$Y = 7,127 \cdot x^2 - 18,109 \cdot x - 6,615$	0,0797
Зміна рівня неформальної зайнятості в сфері ІКТ-послуг, в.п.	$Y = 5,584 \cdot x^2 - 0,968 \cdot x - 0,014$	0,1263
Зміна рівня продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг, %	$Y = 909,420 \cdot x^2 - 608,450 \cdot x + 416,390$	0,1058
Зміна частки сфери ІКТ-послуг у експорті послуг регіону, в.п.	$Y = 1443,200 \cdot x^2 + 87,690 \cdot x + 1,450$	0,5027
Темп зростання обсягу ВДВ у сфері ІКТ-послуг, %	$Y = 295,270 \cdot x^2 + 156,860 \cdot x + 270,780$	0,0056
Темп приросту обсягу податкових платежів до зведеного бюджету, %	$Y = -6,638 \cdot x^2 - 2,246 \cdot x + 1,837$	0,0476
Темп зростання індексу людського розвитку, б.п.	$Y = -15,625 \cdot x^2 - 0,512 \cdot x + 0,068$	0,1749

* Джерело: розраховано за даними¹⁹³

Аналіз ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг регіонів України дозволив виділити наступні характерні особливості впливу компонентів розвитку сфери ІКТ-послуг на соціально-економічне зростання регіонів України у 2013 і 2018 рр. (табл. 3.7.2):

1) підвищення ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг в більшості регіонів України в аналізованому періоді супроводжувалося зниженням рівня тінізації (Додаток 3.7.3) та неформальної зайнятості (рис. 3.7.2.) в даній сфері (коефіцієнти кореляції $R_1 = -0,282$ і $R_2 = -0,317$ відповідно). Зростання середнього рівня інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг, а також зниження середнього рівня тінізації та неформальної зайнятості в сфері ІКТ-послуг регіонів України в 2018 р. порівняно з 2013 р., пов'язане з сприятливою кон'юнктурою глобального ІКТ-ринку, відносною стабільністю чинного податкового режиму для ІКТ-компаній та поступовим вдосконаленням нормативно-правового забезпечення у сфері валютного контролю, експортно-імпортних операцій і фіскального регулювання, які посприяли активному росту та підвищенню ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора регіонів України, що створює стимули для легальної діяльності ІКТ-компаній;

¹⁹³ Економічна активність населення України 2018: Стат.збірник/Державна служба статистики України. URL://http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf; Валовий регіональний продукт у 2018 році: Стат. збірник. Державна служба статистики України. URL://https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_vpr_2018.pdf; Структура податкових надходжень за галузями економіки за 2019 рік. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/struktura-podatkovykh-nadkhodzen-za-haluziamy-ekonomiky-za-2019-r/>

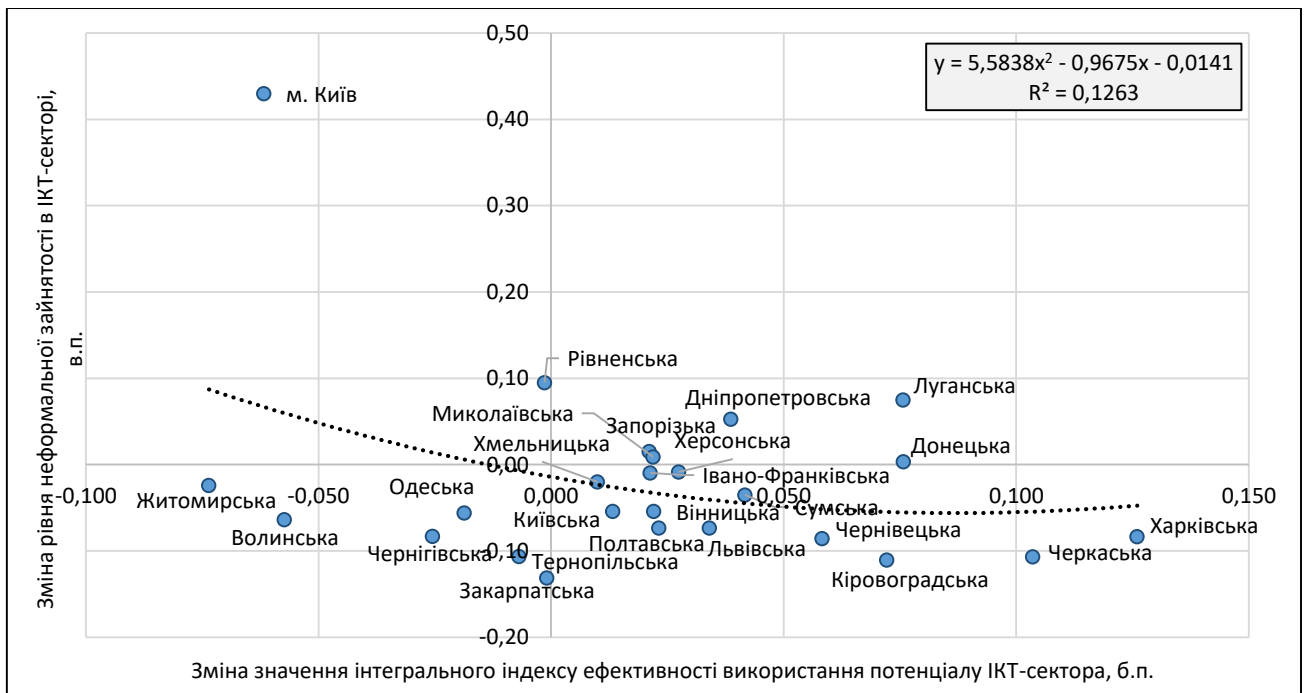


Рис. 3.7.2. Залежність між зміною значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг та зміною рівня неформальної зайнятості в сфері ІКТ-послуг у 2013-2018 р.*

*розраховано та складено за даними^{194;195}

2) підвищення ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг в більшості регіонів України в 2013-2018 рр. пояснюється позитивною динамікою основних структурних параметрів його розвитку, які позитивно позначилися на процесі соціально-економічного зростання регіонів. Зокрема, це підтверджується, як зростанням продуктивності праці працівників сфери ІКТ-послуг в середньому у більш ніж 3 рази в гривневому еквіваленті та на 27% у доларовому еквіваленті, підвищенням частки ІКТ-сектора в загальному обсязі експорту послуг у 23-х із 25-ти регіонів – у середньому на 7,27 в.п., підвищенням частки ІКТ-сектора в структурі валової доданої вартості 21-го з 25-ти регіонів – у середньому на 0,07 в.п., так і досить тісною прямою залежністю між зміною значень інтегрального індексу ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора та темпом зростання продуктивності праці працівників ІКТ-сектору (Додаток 3.7.4), а також зміною частки ІКТ-сектора в загальному обсязі експорту послуг (рис. 3.7.3.) та в структурі валової доданої вартості регіонів України (коефіцієнти кореляції $R_3=0,324$, $R_4=0,602$ і $R_5=0,442$);

3) незважаючи на численні позитивні ефекти для економік регіонів, які формуються внаслідок активного зростання та ефективного функціонування сфери ІКТ-послуг, її прямий вплив і роль у соціально-економічному розвитку регіонів на даний час є досить обмеженою. Про це свідчить в першу чергу, невисока порівняно з іншими видами економічної діяльності питома вага даної сфери в структурі податкових надходжень до зведеного бюджету України, яка за результатами 2018 р. складала лише 4,35% від загального обсягу податкових надходжень, що відчутно нижче за рівень трьох провідних за даним показником сфер (енергетики (22,43%), виробництва споживчих товарів і послуг (19,64%) та промисловості (14,49%)¹⁹⁶) і не дозволяє на даний час розглядати її як значного бюджетоформуючого платника податків. Також цей факт підтверджується відсутністю чіткої позитивної залежності між зміною значень інтегрального індексу ефективності використання

¹⁹⁴ Економічна активність населення України 2018: Стат.збірник/Державна служба статистики України. URL://http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf

¹⁹⁵ Валовий регіональний продукт у 2018 році: Стат. збірник. Державна служба статистики України. URL://https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_vrp_2018.pdf

¹⁹⁶ Злети і падіння. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL:<https://rating.zone/zlety-i-padinnia>

потенціалу сфери ІКТ-послуг та темпом приросту обсягу податкових платежів до зведеного бюджету (рис. 3.7.4), а також темпом зростання обсягу ВДВ (Додаток 3.7.5) у даній сфері в аналізованому періоді (коефіцієнти кореляції $R_6 = -0,215$, $R_7 = -0,074$);

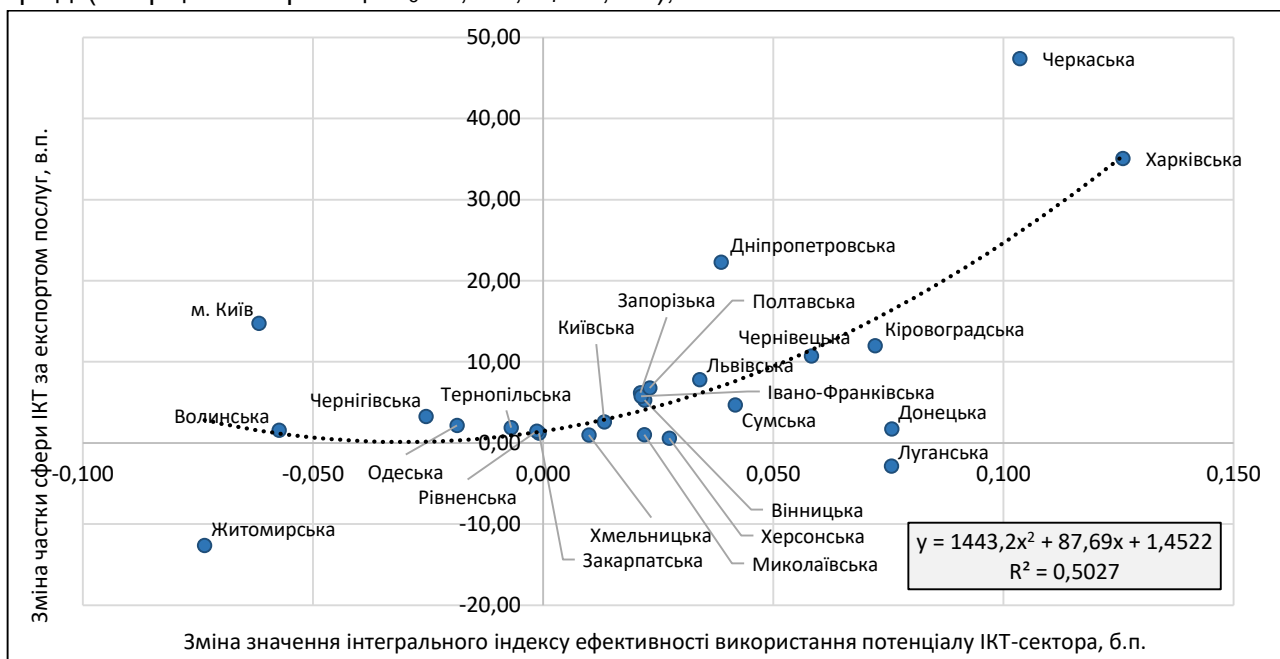


Рис. 3.7.3. Залежність між зміною значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг та зміною частки сфери ІКТ за експортом послуг у 2013-2018 р.*

*Джерело: розраховано та складено за даними¹⁹⁷

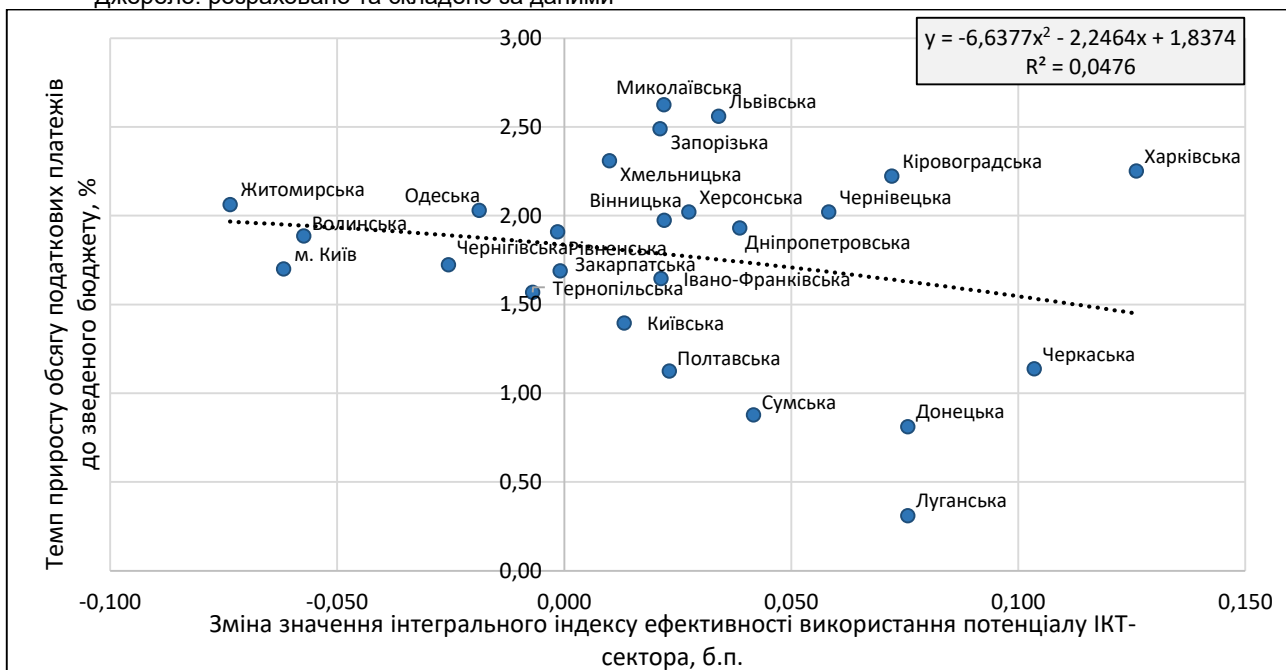


Рис. 3.7.4. Залежність між зміною значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг та темпом приросту обсягу податкових платежів ІКТ-компаній до зведеного бюджету у 2013-2018 р.*

*Джерело: розраховано та складено за даними¹⁹⁸

¹⁹⁷ Економічна активність населення України 2018: Стат.збірник/Державна служба статистики України. URL://
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf; Валовий регіональний продукт у 2018 році:
 Стат. збірник. Державна служба статистики України. URL://
https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_vrp_2018.pdf

¹⁹⁸ Там само; Структура податкових надходжень за галузями економіки за 2019 рік. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах.
 URL: <https://rating.zone/struktura-podatkovykh-nadkhodzen-za-haluziyami-ekonomiky-za-2019-r/>

4) нееластичність як темпів приросту обсягу експорту сфери ІКТ-послуг, так і чисельності зайнятих у даній сфері, як одних із основних індикаторів ефективності використання його потенціалу, у відношенні до темпів приросту обсягу податкових платежів до зведеного та місцевих бюджетів може свідчити про наявність тіньових доходів ІКТ-компаній, що через заниження бази оподаткування зумовлює зменшення їх податкового та бюджетоутворюючого результату. Використання низки оптимізаційних механізмів у сфері оподаткування (нецільове використання спрощеної системи оподаткування) та трудових відносин ІКТ-компаніями (фіктивне дроблення великого бізнесу в малий, приховане працевлаштування, використання послуг фрілансерів) в Україні призводить до значного недоотримання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, що безпосередньо відображається на темпах їх зростання та можливостях держави повноцінно забезпечувати виконання своєї соціальної функції та стимулювати соціально-економічний розвиток України;

5) численні приклади позитивного впливу ІКТ-компаній на систему забезпечення людського розвитку в регіонах України, особливо в містах із найвищою концентрацією сфери ІКТ-послуг в соціально-економічних системах, безумовно сприяють вдосконаленню її основних компонентів (системи освіти та професійної підготовки населення, соціальної та інформаційної інфраструктури, реальних доходів населення і попиту/пропозиції на висококваліфіковані робочі місця на регіональних ринках праці, системи охорони здоров'я тощо). Проте, обмежений масштаб даного впливу в сучасних умовах, в зв'язку з порівняно незначним розміром даної сфери в масштабах економіки країни та її зосередженні виключно в найбільших міських центрах України, не дозволяє йому системно сприяти процесу підвищення рівня людського розвитку на національному рівні. Це підтверджується низькою еластичністю приросту продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг (Додаток 3.7.6) та рівня ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг (рис. 3.7.5) до темпів приросту індексу людського розвитку в регіонах України, а також дуже слабкою залежністю між даними показниками ($R_8=0,0560$ та $R_9=-0,1098$ відповідно).



Рис. 3.7.5. Залежність між зміною значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг та темпом зростання індексу людського розвитку в 2013-2018 р.*

*Джерело: розраховано та складено за даними¹⁹⁹

¹⁹⁹ Економічна активність населення України 2018: Стат.збірник/Державна служба статистики України. URL://http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf; Валовий регіональний продукт у 2018 році: Стат. збірник. Державна служба статистики України. URL://

Хоча розвиток сфери ІКТ-послуг, найбільш інноваційного та динамічного сектора української економіки, не позбавлений численних системних недоліків притаманних всій національній соціально-економічній системі, на наш погляд, саме ця сфера за умови зваженого підходу до його підтримки з боку органів державної влади, володіє високим потенціалом розвитку та зростаючої економічної віддачі не тільки для продовження активного росту та підвищення міжнародної конкурентоспроможності, але й для розширення масштабів його позитивного впливу в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України.

Негативний вплив пандемії COVID-19, що позначається на функціонуванні та розвитку всіх без винятку сфер суспільної життєдіяльності в Україні, на даний час не спричинив значних руйнівних наслідків для сфери ІКТ-послуг, проте її подальше поширення в найближчій перспективі може призвести до уповільнення зростання даної сфери. Численні негативні наслідки впливу карантинних обмежень на економічну активність вітчизняних і закордонних клієнтів ІКТ-компаній стали одними з основних сучасних загроз для подальшого розвитку сфери ІКТ-послуг в Україні, що змушує більшість ІКТ-компаній до активного переформатування своєї діяльності в напрямку дистанційної роботи та взаємодії між співробітниками, а також переорієнтації на бізнес-напрямки з зростаючим попитом в умовах пандемії (кібербезпека; розробка рішень по оптимізації процесів закупівлі, продажу та виробництва; розробка CRM-систем для малого бізнесу; розроблення хмарних рішень та надання хмарних сервісів; технології безготівкової оплати та мобільні рішення для бізнесу). Успішність адаптації української сфери ІКТ-послуг до нових соціально-економічних умов і збереження позитивної динаміки зростання, на наш погляд, значною мірою буде залежати від ефективності співпраці між органами державної влади та представниками даної сфери в процесі подолання негативних наслідків зумовлених пандемією COVID-19, своєчасності та обґрунтованості заходів державної підтримки, а також від якості трансформації бізнес-процесів ІКТ-компаній до нових умов.

ДОДАТКИ

Додатки до підрозділу 2
Додаток 2.1

Таблиця 2.1

Темп росту обсягу реалізованих послуг за період 2013-2018 рр., %* **

Області	Темп росту обсягу реалізованих послуг у сфері послуг	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	Тимчасове розміщування й організація харчування	Інформація та телекомунікації	Операції з нерухомим майном	Професійна, наукова та технічна діяльність	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	Інші види економічної діяльності
Україна	85,9	102,7	184,2	77,1	73,3	68,3	72,1	230,9	86,9	18,6	45,6
Вінницька	83,2	85,2	1000,2	59,8	46,3	145,3	85,9	478,0	88,7	122,0	62,6
Волинська	91,5	99,0	254,8	79,0	107,0	41,1	70,6	242,4	127,9	71,2	69,5
Дніпропетровська	115,8	132,9	509,3	80,2	130,9	88,6	93,2	249,4	153,9	53,3	54,7
Донецька	31,8	29,3	28,2	75,4	21,1	27,3	19,3	49,7	24,2	6,0	15,6
Житомирська	89,4	175,3	1318,3	47,6	54,5	70,1	73,8	226,9	121,3	25,6	56,3
Закарпатська	124,4	167,5	148,9	81,4	85,6	88,1	107,3	284,8	92,6	22,5	105,3
Запорізька	92,5	90,8	176,3	83,4	93,9	84,4	72,9	278,4	97,5	99,7	77,1
Івано-Франківська	112,1	143,0	156,1	85,7	119,0	124,0	51,5	374,5	141,4	233,2	54,7
Київська	109,3	137,0	1827,2	40,2	106,8	53,6	138,5	156,8	130,4	35,7	91,6
Кіровоградська	79,6	76,4	82,5	107,6	69,3	59,5	63,1	144,4	307,1	264,1	52,0
Луганська	24,7	10,2	47,8	77,8	8,4	19,4	12,1	74,2	35,4	11,5	8,0
Львівська	106,6	81,8	208,9	140,1	134,0	132,6	101,9	216,0	71,8	141,5	76,2
Миколаївська	100,4	110,2	195,2	78,0	79,8	60,1	92,4	142,4	64,9	83,2	74,9
Одеська	94,8	102,6	238,3	57,6	73,0	56,2	111,0	362,1	154,3	152,2	69,2
Полтавська	134,5	163,7	362,5	103,1	92,4	101,8	119,0	68,4	128,1	93,2	84,9
Рівненська	104,9	82,1	199,4	72,6	157,0	506,9	85,2	128,1	98,1	18,0	71,7
Сумська	95,8	82,1	362,5	98,5	124,0	78,9	59,4	731,7	191,4	125,2	75,6
Тернопільська	124,6	213,3	222,9	78,5	72,2	79,3	22,1	683,9	101,3	187,1	90,4
Харківська	93,9	98,2	520,2	126,6	57,6	56,4	70,5	661,3	115,2	28,5	75,1
Херсонська	87,8	85,6	136,3	93,3	69,4	92,0	55,0	344,8	83,0	114,2	38,4
Хмельницька	87,9	92,7	241,1	66,3	108,6	83,2	102,9	187,1	83,7	14,0	44,2
Черкаська	74,3	87,8	510,7	46,7	89,9	49,3	58,0	267,8	114,3	442,0	33,6
Чернівецька	90,7	77,1	250,7	87,5	66,2	78,1	59,1	326,5	137,6	121,7	23,6
Чернігівська	74,7	107,0	550,7	40,3	53,1	65,9	104,0	95,7	120,8	120,7	57,0
м.Київ	84,6	118,5	237,0	78,3	73,7	72,5	87,5	196,2	132,4	14,6	38,6

*Джерело: складено за даними.²⁰⁰

** Дані таблиці унормовано відповідно до індексу інфляції за відповідний період (грудень 2013 до 2018 р.) – 252,1%.

²⁰⁰Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Калькулятор інфляції http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_infl_uk/calc_p1d.asp?ter=0000000000&month=12&year=2018&year_b=2013&month_b=&tov=1&kat=4&Submit.x=48&Submit.y=17

Таблиця 2.2

Середньозважений темп росту ВДВ за секторами послуг за період 2013 – 2018 рр.*

	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	Тимчасове розміщування й організація харчування	Інформація та телекомунікації	Фінансова та страхова діяльність	Операції з нерухомим майном	Професійна, наукова та технічна діяльність	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	Інші види економічної діяльності
Україна	116,44	116,48	118,21	123,43	108,33	116,09	119,05	114,73	124,15	115,63	108,98	109,55	115,86
Вінницька	123,08	128,53	112,31	140,76	108,76	119,35	123,99	125,20	122,74	118,09	110,46	117,57	112,30
Волинська	138,76	120,78	121,38	130,16	111,83	119,28	110,87	126,45	127,32	119,38	111,19	116,48	117,41
Дніпропетровська	113,41	115,09	121,44	123,69	109,94	119,44	117,02	121,38	128,91	118,73	109,68	118,67	117,92
Донецька	90,22	90,49	99,78	111,64	88,12	101,47	110,39	101,24	120,77	103,36	94,61	101,40	102,72
Житомирська	122,31	130,48	123,05	132,11	128,09	119,50	127,26	121,20	128,46	118,55	109,80	112,45	119,36
Закарпатська	117,88	126,96	127,28	129,39	121,11	119,15	126,72	122,32	122,69	121,28	112,04	120,97	122,29
Запорізька	117,18	112,68	118,64	130,51	129,53	118,20	115,37	119,30	125,67	120,28	112,22	112,59	116,39
Івано-Франківська	111,51	121,35	121,44	130,82	122,62	121,94	99,69	122,15	121,62	121,00	111,66	115,38	120,54
Київська	117,54	117,95	119,84	137,63	119,17	121,95	118,45	126,75	139,85	122,45	111,95	124,18	120,17
Кіровоградська	117,59	114,51	121,06	132,45	114,28	118,82	126,46	113,61	127,35	120,31	111,24	113,18	114,94
Луганська	99,06	80,85	90,94	101,20	98,58	98,58	95,58	111,77	115,73	99,46	95,77	114,59	102,23
Львівська	121,91	117,82	128,95	128,72	111,64	119,63	126,68	128,03	127,26	118,03	112,25	113,28	122,21
Миколаївська	119,30	117,85	115,13	134,34	119,83	117,93	106,95	132,80	131,49	118,38	109,74	116,18	117,25
Одеська	117,52	120,32	128,29	117,49	108,41	120,06	115,12	125,02	125,84	118,74	116,26	112,15	117,29
Полтавська	122,47	117,20	118,98	128,91	115,47	120,64	113,68	122,63	125,10	121,46	112,11	115,50	115,23
Рівненська	125,68	115,16	107,85	131,73	117,40	120,55	126,77	118,98	125,76	122,02	108,97	114,56	123,53
Сумська	110,54	117,94	118,90	137,29	114,25	119,52	120,64	118,32	128,71	118,70	111,67	117,08	116,69
Тернопільська	117,42	128,31	113,71	128,59	120,57	120,36	127,91	113,24	123,62	121,24	110,49	115,00	120,01
Харківська	115,00	117,17	123,41	135,38	105,64	117,70	111,34	118,81	127,61	113,53	111,94	114,22	117,68
Херсонська	119,52	122,29	119,45	130,41	118,79	119,94	123,32	117,99	126,38	118,58	109,17	114,51	112,97
Хмельницька	125,40	124,72	121,50	138,65	113,97	120,08	126,93	128,08	124,94	114,47	111,95	113,03	116,07
Черкаська	126,52	122,97	125,02	143,49	117,54	120,44	122,08	115,71	123,72	117,04	113,03	112,06	117,38
Чернівецька	123,28	118,23	122,87	131,59	118,09	119,45	122,88	107,25	118,53	119,92	112,01	111,04	118,53
Чернігівська	116,74	129,65	124,27	136,13	119,26	119,60	122,37	120,80	125,94	117,74	110,45	115,10	115,30
м.Київ	123,21	128,07	125,44	120,84	107,78	117,29	123,46	129,95	123,22	115,83	115,98	107,52	121,17

*Складено автором за даними:²⁰¹

Таблиця 2.3

Структура зайнятості за секторами послуг і регіонами за період 2013 – 2018 рр.*

Регіони	Оптова та роздрібна торгівля;		Транспорт, поштова та кур'єрська діяльність		Тимчасове розміщування й організація харчування		Інформація та телекомунікації		Фінансова та страхова діяльність		Операції з нерухомим майном		Професійна, наукова та технічна діяльність		Діяльність у сфері адміністративного обслуговування		Державне управління й оборона;		Освіта		Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок		Інші види послуг	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Україна	22,3	22,3	6,0	6,1	1,8	1,7	1,5	1,7	1,6	1,3	1,6	1,6	2,6	2,7	1,8	1,9	5,0	5,7	8,3	8,7	6,2	6,1	1,2	1,2	2,2	2,2
Вінницька	18,5	18,8	5,7	6,3	0,9	0,6	0,9	1,0	1,0	0,8	0,9	0,9	1,6	1,5	1,5	0,9	5,4	5,7	9,0	9,1	6,8	6,4	0,6	0,9	1,0	1,0
Волинська	21,4	23,3	4,9	5,5	1,3	1,6	0,8	0,8	1,3	1,0	1,1	1,2	1,4	1,5	1,1	1,1	5,5	6,6	10,6	12,0	6,4	7,1	1,1	1,1	1,1	1,3
Дніпропетровська	25,6	25,7	6,1	6,2	1,5	1,6	1,8	1,9	1,9	1,6	1,5	1,4	2,5	2,9	2,1	2,2	4,1	4,7	7,6	8,0	5,5	5,8	0,8	0,8	2,0	1,9
Донецька	23,7	23,2	6,8	7,8	1,4	1,3	0,9	1,2	1,1	0,6	1,5	1,1	1,8	1,9	2,2	2,1	3,8	6,2	6,3	6,9	5,6	5,8	1,2	1,2	2,4	2,2
Житомирська	24,3	24,8	7,3	7,6	1,4	1,4	1,4	1,5	0,9	0,9	0,9	0,9	1,7	1,5	1,4	1,1	6,8	7,7	9,1	8,7	6,4	6,2	1,3	1,1	2,7	2,7
Закарпатська	17,9	17,2	5,2	4,7	3,0	2,8	0,7	0,6	0,8	0,6	1,1	0,9	1,1	0,9	0,8	0,7	4,7	4,5	9,1	9,5	5,3	5,6	1,1	0,8	7,2	7,7
Запорізька	22,4	21,7	4,8	4,9	1,9	1,9	1,2	1,2	1,1	1,0	1,5	1,5	2,5	2,3	1,4	1,7	4,0	5,0	7,3	7,3	6,0	6,2	1,1	1,2	1,4	1,2
Івано-Франківська	18,6	19,1	4,3	4,1	1,5	1,6	0,7	0,6	0,9	0,7	0,8	0,7	1,4	1,4	1,4	1,4	4,0	3,8	9,8	9,4	6,8	6,4	1,4	1,3	3,0	3,0
Київська	21,0	22,3	9,2	9,0	2,1	2,0	1,6	1,9	2,3	1,6	2,5	1,9	3,9	4,2	2,5	3,1	6,7	7,3	8,1	8,2	7,7	7,6	1,6	1,7	1,6	1,5
Кіровоградська	17,6	16,1	6,3	6,4	1,2	1,4	1,1	1,1	0,7	0,6	1,6	1,5	1,1	1,3	0,7	1,0	5,1	6,6	8,7	9,4	6,3	6,9	1,4	1,5	1,4	1,4
Луганська	26,8	26,5	6,1	5,7	1,6	1,8	0,9	0,7	0,8	0,4	0,8	0,9	1,6	2,9	1,3	1,2	4,3	8,6	6,8	6,0	5,6	5,0	0,9	0,9	1,7	1,8
Львівська	18,4	19,2	6,0	5,9	2,2	2,3	1,7	1,7	1,2	1,1	1,1	1,5	2,0	2,2	1,5	1,8	5,0	5,3	9,4	9,3	7,2	6,8	1,0	1,2	2,1	2,3
Миколаївська	21,6	18,8	6,2	5,9	1,6	1,5	0,7	0,7	0,9	0,6	1,2	1,0	1,3	1,4	1,2	1,1	5,6	7,3	8,3	8,1	5,3	5,2	1,0	1,0	2,0	1,8
Одеська	23,7	23,9	10,4	10,7	2,3	2,5	1,7	1,5	1,5	1,1	2,5	2,4	2,3	2,0	2,4	2,5	5,1	5,9	8,7	8,9	5,9	5,7	1,2	1,2	2,8	2,7
Полтавська	21,3	21,5	6,1	6,2	1,6	1,6	1,0	0,9	1,1	0,8	1,2	1,3	1,7	1,8	1,6	1,4	5,1	5,7	8,2	8,1	6,5	6,8	1,0	1,1	1,6	1,7
Рівненська	25,5	26,3	5,4	5,5	2,2	2,1	1,1	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8	1,4	1,4	1,0	0,9	4,5	4,5	9,8	10,1	6,6	6,6	1,4	1,4	2,5	2,5
Сумська	20,7	20,3	5,6	5,5	0,9	1,0	0,9	0,9	1,0	0,7	0,9	0,9	1,7	1,5	1,5	1,5	5,4	5,4	8,6	8,5	6,3	6,2	1,1	1,0	3,0	3,2
Тернопільська	16,5	19,0	4,3	4,8	1,9	1,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8	1,4	1,6	1,0	1,1	4,8	4,5	10,6	10,8	6,6	6,7	1,5	1,5	2,6	2,7
Харківська	23,6	24,4	5,7	5,7	1,4	1,6	2,2	2,0	1,3	0,8	3,0	2,9	3,5	3,2	1,5	1,6	4,3	4,6	8,3	8,4	5,6	5,5	0,9	1,2	1,5	1,5
Херсонська	21,4	22,1	4,7	5,1	1,5	1,3	0,8	0,8	0,9	0,8	1,3	1,3	1,7	1,7	0,9	0,8	5,1	6,3	8,7	8,6	5,6	5,5	1,7	1,7	2,0	2,0
Хмельницька	22,5	22,3	5,1	4,8	1,1	0,9	0,7	0,7	0,9	0,7	1,0	0,9	1,3	1,3	1,0	1,2	5,4	6,1	9,2	9,3	6,0	6,2	1,1	1,0	1,2	1,2
Черкаська	18,0	18,3	5,4	5,4	1,0	1,1	0,9	0,9	1,2	1,0	0,9	0,8	1,7	2,0	1,3	1,6	4,6	4,5	8,5	8,6	6,6	6,8	1,0	1,0	1,6	1,6
Чернівецька	19,2	18,5	4,5	4,2	2,2	2,3	1,0	0,9	0,9	0,7	1,1	1,0	1,2	1,2	0,8	0,8	4,3	4,5	9,2	9,2	6,3	6,0	1,1	1,0	5,8	5,2
Чернігівська	21,8	22,8	4,3	4,5	1,0	1,1	1,0	1,0	1,4	1,2	1,1	1,0	1,7	1,8	1,4	1,3	6,5	7,6	8,3	8,1	7,3	7,5	1,4	1,6	1,2	1,1
м.Київ	23,4	27,3	4,7	4,8	2,5	2,5	5,8	6,8	6,5	5,2	4,0	3,7	9,9	9,3	4,5	4,9	7,2	7,2	8,5	8,8	4,9	4,7	1,9	1,8	2,2	1,8

*Джерело: складено за даними.²⁰²

Таблиця 2.4

Темп росту експорту послуг за секторами послуг за період 2013 – 2018 рр.*

	Темп росту експорту	Послуги з переробки матеріальних ресурсів	Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	Транспортні послуги	Послуги, пов'язані з подорожами	Послуги з будівництва	Послуги зі страхування	Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	Ділові послуги	Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	Державні та урядові послуги
Україна	78,9	100,3	69,3	55,5	81,5	65,4	84,9	31,0	42,9	147,5	68,7	49,8	0
Вінницька	172,2	174,5	389,7	70,5	152,2	0	0	0	0	188,3	848,2	0	0
Волинська	146,2	149,5	305,2	127,3	26,7	291,6	0	0	0	455,5	95,4	0	0
Дніпропетровська	25,3	14,6	109,8	77,8	95,2	110	0	0	45,6	66,2	27,4	0	0
Донецька	23,9	1,0	3,1	17,9	14,7	352,9	0	0	0,9	64,7	5,5	0	0
Житомирська	184,3	362,5	41,6	63,0	29,8	164,8	0	0	0	112,0	35,2	0	0
Закарпатська	105,7	113,9	0	48,2	280	3290,3	0	0	0	1321,1	450	51,1	0
Запорізька	79,7	176,3	63,7	68,9	25,0	0	0	0	51,2	156,0	91,1	0	0
Івано-Франківська	89,3	127,3	0	29,4	109,7	1502,2	0	0	0	403,5	49,2	0	0
Київська	67,0	198,0	216,5	40	586,9	160,3	0	0	554,5	159,6	263,8	0	0
Кіровоградська	122,4	93,1	0	78,6	178,8	0	0	0	0	913,8	2983,4	0	0
Луганська	18,3	0	735,1	3,2	2,2	0	0	0	0	5,6	58,3	0	0
Львівська	144,2	189,5	15,3	91,4	48,1	84,0	0	0	0	188,3	83,7	484,5	0
Миколаївська	80,3	84,8	85,9	67,4	34,8	57,3	0	15,3	0	851,8	71,7	362,5	3,3
Одеська	62,2	32,5	105,8	57,4	96,7	27,6	85,2	0	13,1	159,0	99,3	31,0	0
Полтавська	75,3	269,4	31,4	50,6	104,5	45,4	0	0	495,1	300	46,5	0	0
Рівненська	75,0	120	0	52,7	94,7	704,9	0	0	0	460,9	16,3	0	0
Сумська	51,6	67,4	10,4	90	168,5	10,3	0	0	0	113,5	80,4	0	0
Тернопільська	127,9	129,3	0	87,7	154,3	0	0	0	0	240,8	70,9	0	0
Харківська	98,5	114,8	163,8	72,8	74,2	27,9	0	0	25,3	222,1	34,3	0	0
Херсонська	74,3	0	51,6	100,1	360,3	0	0	0	0	113,1	63,2	0	0
Хмельницька	67,8	66,6	0	69,9	45,6	0	0	0	0	107,1	218,4	0	0
Черкаська	110,3	95,0	74,1	61,3	164,5	0	0	0	10,3	918,3	96,8	31,0	0
Чернівецька	229,6	228,4	0	172,6	209,1	0	0	0	0	440,1	75,1	0	0
Чернігівська	127,0	147,4	892,7	132,5	15,6	0	0	0	0	156,8	119,8	0	0
м.Київ	88,4	73,1	57,4	64,1	90,7	24,0	92,2	448,8	54,2	138,8	75,7	61,4	0

*Джерело: складено за даними.²⁰³²⁰³ Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2.5

Структура експорту за видами послуг в регіонах України у 2013-2018 р. (%)*

Регіони	Послуги з переробки матеріальних ресурсів		Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій		Транспортні послуги		Послуги, пов'язані з подорожами		Послуги з будівництва		Послуги зі страхування		Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю		Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності		Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги		Ділові послуги		Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Україна	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Вінницька	0,9	1,5	0,1	0,5	0,1	0,1	2,0	3,7	0	х	0	0	0	0	0,6	0	2,4	3,0	0	0,3	7,0	0
Волинська	3,1	4,7	0,1	0,3	0,2	0,5	0,4	0,1	0,3	1,3	0	0	0	0	0,1	0	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0
Дніпропетровська	2,1	0,3	2,3	3,7	1,7	2,4	2,5	2,9	0,6	1,1	0,2	0	90,1	х	0,6	0,6	5,2	2,4	3,4	1,3	1,2	0
Донецька	6,2	0,1	2,6	0,1	8,4	2,7	4,3	0,8	10,2	55,1	7,2	0	2,3	0	11,6	0,3	0,5	0,2	10,7	0,9	3,8	0
Житомирська	1,0	3,7	0,1	0	0,2	0,3	0,1	0	0,2	0,6	0	0	0	0	0	0	0,9	0,7	0,2	0,1	1,2	0
Закарпатська	15,3	17,4	0,3	х	1,8	1,5	0,6	2,1	0	1,4	0	0	0	0	0	0	0	0,2	0,2	1,4	4,2	4,3
Запорізька	0,2	0,4	38,3	35,2	0,5	0,6	2,4	0,7	2,1	х	0	0	0,2	х	2,3	2,8	1,0	1,1	2,8	3,7	0,1	0
Івано-Франківська	2,2	2,7	0	х	0,8	0,4	1,8	2,4	0	0,7	0	0	0	0	0	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0
Київська	1,6	3,2	1,2	3,9	11,1	8,0	0,3	2,3	3,7	9,1	0,1	0	0	0	0,1	0,8	0,6	0,7	1,6	6,2	0,2	х
Кіровоградська	0,2	0,2	0	0	0,5	0,6	0,1	0,3	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,2	0	0,5	0	0
Луганська	2,3	0	0	0,3	1,8	0,1	3,8	0,1	0,7	0	0	0	0	0	0	0	0,4	0	2,4	2,0	0	0
Львівська	9,8	18,5	1,2	0,3	2,0	3,2	13,9	8,2	1,1	1,4	0	0	0	0	0,1	х	7,1	9,1	1,7	2,1	0,2	2,2
Миколаївська	28,2	23,8	9,0	11,1	4,3	5,2	1,0	0,4	2,8	2,4	0	0	0	0	0	0	0	0,3	1,3	1,4	0	0
Одеська	0,9	0,3	5,2	7,9	27,8	28,8	9,3	11,0	5,6	2,4	1,4	1,4	0	х	1,5	0,5	1,1	1,2	4,1	5,9	5,9	3,6
Полтавська	0,4	1,1	0,7	0,3	0,5	0,5	2,1	2,7	1,0	0,7	0,1	0	0,1	0	0	0,5	0,1	0,3	2,6	1,8	0	0
Рівненська	1,4	1,7	0,1	0	1,1	1,1	0,1	0,1	0,1	0,7	0	0	0	0	0	0	0	0	0,2	0	0,1	0
Сумська	0,5	0,3	1,5	0,2	0,1	0,1	1,0	2,0	9,5	1,5	0	0	0	0	0,4	0	0,2	0,1	0,8	1,0	0	0
Тернопільська	2,9	3,8	0	х	0,3	0,4	1,6	2,9	0	х	0	0	0	0	0	0	0,1	0,1	0	0	0	0
Харківська	0,3	0,3	3,5	8,3	0,7	0,9	17,4	15,9	4,1	1,7	0	0	0,2	0	4,5	2,7	6,8	10,2	6,0	3,0	0,4	0
Херсонська	0,1	х	4,4	3,3	0,5	0,8	0,1	0,6	1,5	х	0	0	0	0	0	х	0	0	0,2	0,2	0,1	0
Хмельницька	1,5	1,0	0,1	0	0,4	0,5	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0
Черкаська	0,2	0,2	0,9	0,9	0,2	0,2	0,2	0,4	0,5	0	0,3	0	0,1	0	6,7	1,6	0,1	0,8	0,2	0,2	4,9	3
Чернівецька	0,5	1,0	0	0	0,1	0,3	0,9	2,4	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,4	0,1	0,1	0	0
Чернігівська	0,6	0,9	0	0,2	0,2	0,4	0,2	0	0,9	х	0	0	0	0	0	0	0,2	0,2	0	0,1	0	0
м. Київ	17,5	12,8	28,5	23,6	34,9	40,3	33,9	37,7	54,3	19,9	90,8	98,6	6,9	100	71,4	90,4	72,8	68,5	61,2	67,4	70,4	86,8

* Загальний обсяг експорту певного виду послуги в Україні - 100%

Таблиця 2.6

Структура експорту за видами послуг в регіонах України у 2013-2018 р. (%)*

Регіони	Послуги з переробки матеріальних ресурсів		Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій		Транспортні послуги		Послуги, пов'язані з подорожами		Послуги з будівництва		Послуги зі страхування		Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю		Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності		Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги		Ділові послуги		Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Україна	15,0	19,0	3,7	3,2	38,3	27,0	3,7	3,9	2,4	2,0	0,5	0,5	3,5	1,4	1,0	0,6	14,9	27,9	16,2	14,1	0,4	0,2
Вінницька	20,9	21,1	0,5	1,1	4,1	1,7	11,9	10,5	0	x	0	0	0	0	1,0	0	56,7	62,0	0,7	3,5	4,3	0
Волинська	77,8	79,6	0,4	0,9	14,6	12,7	2,3	0,4	1,1	2,2	0	0	0	0	0,1	0	0,7	2,3	2,8	1,8	0,1	0
Дніпропетровська	5,6	3,2	1,5	6,5	11,4	35,0	1,7	6,2	0,3	1,2	0	0	56,1	x	0,1	0,2	13,8	36,1	9,5	10,3	0,1	0
Донецька	13,7	0,6	1,4	0,2	48,2	36,0	2,4	1,5	3,6	52,9	0,5	0	1,2	0	1,8	0,1	1,0	2,8	25,9	6,0	0,2	0
Житомирська	35,6	70,1	0,7	0,2	21,3	7,3	0,8	0,1	1,3	1,1	0	0	0	0	0,1	0	32,2	19,6	7,1	1,4	1,0	0
Закарпатська	74,9	80,7	0,4	x	22,2	10,1	0,8	2,0	0	0,6	0	0	0	0	0	0	0,1	1,3	1,2	4,9	0,5	0,3
Запорізька	1,4	3,1	58,5	46,7	7,6	6,5	3,7	1,2	2,0	x	0	0	0,2	x	1,0	0,6	6,5	12,7	19,1	21,8	0	0
Івано-Франківська	45,1	64,3	0,1	x	40,6	13,4	9,3	11,4	0,1	1,8	0	0	0	0	0	0	1,6	7,4	3,1	1,7	0	0
Київська	4,8	14,3	0,9	3,0	85,1	50,8	0,2	2,1	1,8	4,2	0	0	0	0	0	0,1	1,9	4,5	5,2	20,6	0	x
Кіровоградська	12,4	9,4	0	0	81,5	52,3	2,0	3,0	1,4	0	0	0	0	0	0	0	1,9	13,9	0,9	21,4	0	0
Луганська	20,7	0	0,1	2,4	42,2	7,3	8,6	1,0	1,0	0	0	0	0	0	0	0	4,1	1,2	23,3	74,3	0	0
Львівська	35,3	46,4	1,0	0,1	18,1	11,5	12,5	4,2	0,6	0,4	0	0	0	0	0	x	25,5	33,3	6,8	3,9	0	0,1
Миколаївська	64,8	68,4	5,0	5,4	25,2	21,2	0,6	0,2	1,0	0,7	0	0	0	0	0	0	0,1	1,1	3,3	3,0	0	0
Одеська	1,1	0,6	1,5	2,6	86,4	79,7	2,8	4,4	1,1	0,5	0,1	0,1	0	x	0,1	0	1,4	3,5	5,3	8,5	0,2	0,1
Полтавська	7,6	27,2	3,0	1,3	23,1	15,5	9,6	13,3	2,8	1,7	0	0	0,4	0	0	0,3	2,3	9,0	51,1	31,6	0	0
Рівненська	31,0	49,6	0,3	0	63,7	44,8	0,7	0,8	0,2	2,1	0	0	0	0	0,1	0	0,3	1,8	3,7	0,8	0,1	0
Сумська	13,1	17,1	9,7	2,0	5,1	9,0	6,2	20,1	38,6	7,7	0	0	0	0	0,7	0	3,9	8,6	22,7	35,3	0	0
Тернопільська	71,4	72,1	0	x	16,6	11,3	9,5	11,5	0	x	0	0	0	0	0	0	2,2	4,1	0,4	0,2	0	0
Харківська	1,3	1,5	3,5	5,9	7,1	5,3	18,0	13,6	2,6	0,7	0	0	0,2	0	1,3	0,3	27,9	63,0	27,0	9,4	0	0
Херсонська	3,8	x	37,2	25,9	41,2	55,5	1,3	6,1	8,4	x	0	0	0	0	0	x	1,1	1,7	7,0	5,9	0,1	0
Хмельницька	54,7	53,7	1,0	0	38,7	39,9	0,3	0,2	2,8	0	0	0	0	0	0	0	1,7	2,7	0,7	2,4	0	0
Черкаська	12,3	10,6	11,3	7,6	21,8	12,1	2,6	3,9	4,6	0	0,6	0	0,6	0	24,3	2,3	6,5	53,9	8,9	7,8	6,5	1,8
Чернівецька	38,7	38,5	0,9	0	22,9	17,2	19,7	18,0	0,7	0	0	0	0	0	0	0	11,7	22,4	5,3	1,7	0,1	0
Чернігівська	39,9	46,3	0,2	1,5	29,9	31,2	3,8	0,5	9,7	x	0	0	0	0	0	0	14,0	17,3	2,5	2,3	0	0
м.Київ	6,2	5,2	2,5	1,6	31,8	23,1	3,0	3,1	3,0	0,8	1,1	1,1	0,6	2,9	1,7	1,1	25,8	40,6	23,5	20,1	0,6	0,4

*Загальний обсяг експорту послуг в регіоні – 100%.

Додатки до підрозділу 3.1

Додаток 3.1.1

Таблиця 3.1.1

Оптова та роздрібна торгівлі у формуванні потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів України у 2013 р.

Регіон (область)	Коефіцієнт тіньової економіки в торгівлі, %	Частка торгівлі у валовій доданій вартості регіону	Частка торгівлі у випуску продукції регіону	Частка торгівлі у капітальних інвестиціях регіону	Частка торгівлі у зайнятості населення регіону	Співвідношення показників у торговельній сфері регіону та в регіоні загалом		
						Середньомісячна зарплата штатних працівників	Частка прибуткових підприємств	Фінансовий результат до оподаткування
Вінницька	28,3	10,3	7,8	2,4	18,4	0,81	1,013	0,33
Волинська	37,1	16,1	12,7	7,2	21,3	0,74	0,962	1,25
Дніпропетровська	35,6	12,9	9,5	6,4	25,5	0,68	0,989	0,48
Донецька	30,0	16,8	10,8	6,0	23,7	0,89	1,036	3,12
Житомирська	31,5	10,7	8,9	7,0	24,3	0,77	1,072	4,38
Закарпатська	29,1	15,9	12,7	5,9	17,9	0,85	0,969	0,13
Запорізька	32,8	12,0	7,8	3,2	22,4	0,61	1,009	0,01
Івано-Франківська	25,3	14,9	11,0	2,9	18,7	0,74	1,026	2,57
Київська	28,0	20,9	16,4	16,9	21,0	1,03	1,054	0,25
Кіровоградська	32,1	11,9	9,0	3,1	17,5	0,76	0,910	0,11
Луганська	31,9	10,6	8,9	9,2	26,9	0,58	1,024	139,56
Львівська	33,3	16,7	13,4	6,4	18,4	0,88	1,029	0,07
Миколаївська	30,3	12,9	10,3	6,9	21,5	0,71	0,959	0,18
Одеська	32,7	15,4	12,6	3,5	23,7	0,86	0,984	2,56
Полтавська	29,9	8,1	5,6	2,0	21,3	0,75	1,023	0,01
Рівненська	35,7	11,4	8,8	2,8	25,5	0,75	1,008	9,66
Сумська	34,9	14,6	11,0	2,8	20,7	0,67	1,009	0,24
Тернопільська	33,8	12,8	10,2	3,9	16,5	0,90	0,958	2,16
Харківська	34,4	14,0	10,9	5,7	23,6	0,70	1,020	0,17
Херсонська	28,9	11,6	10,1	4,1	21,5	0,78	1,043	0,30
Хмельницька	29,5	10,2	8,1	3,1	22,5	0,78	1,034	0,38
Черкаська	28,9	12,1	8,2	6,5	18,0	0,77	1,016	0,12
Чернівецька	38,3	12,2	11,6	2,2	19,1	0,81	0,970	0,90
Чернігівська	30,0	11,1	9,4	4,7	21,8	0,79	1,064	0,38
місто Київ	35,5	26,3	22,9	14,8	23,4	0,98	1,047	0,04
Україна всього	31,9	16,7	12,8	8,4	22,3	0,93	1,020	0,17

Додаток 3.1.1

Таблиця 3.1.2

Оптова та роздрібна торгівлі у формуванні потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів України у 2018 р.

Регіон (область)	Коефіцієнт тіньової економіки в торгівлі, %	Частка торгівлі у валовій доданій вартості регіону	Частка торгівлі у випуску продукції регіону	Частка торгівлі у капітальних інвестиціях регіону	Частка торгівлі у зайнятості населення регіону	Співвідношення показників у торговельній сфері регіону та в регіоні загалом		
						Середньомісячна зарплата штатних працівників	Частка прибуткових підприємств	Фінансовий результат до оподаткування
Вінницька	22,2	9,9	6,9	2,3	18,8	1,03	1,000	0,08
Волинська	22,8	23,3	19,1	7,4	23,5	0,80	1,018	0,33
Дніпропетровська	22,9	10,4	7,6	6,2	25,7	0,83	1,027	0,19
Донецька	16,9	7,2	4,6	2,2	23,2	1,29	1,064	0,26
Житомирська	20,0	10,1	8,1	4,9	24,8	0,94	1,078	0,07
Закарпатська	20,6	13,9	11,8	3,9	17,1	0,83	1,019	0,21
Запорізька	19,7	10,5	6,6	3,1	21,7	0,75	1,043	0,06
Івано-Франківська	15,3	11,2	8,2	2,6	19,1	0,83	1,041	0,01
Київська	18,0	16,6	13,3	18,0	22,2	1,38	1,051	0,61
Кіровоградська	18,2	10,2	8,1	4,1	16,0	0,88	1,001	0,04
Луганська	21,1	7,9	6,4	1,7	26,5	0,69	1,008	0,13
Львівська	20,9	15,6	12,4	8,4	19,1	0,87	1,073	0,41
Миколаївська	22,2	12,8	10,4	27,2	18,8	0,98	0,989	0,20
Одеська	21,2	14,0	10,7	4,7	23,9	0,80	1,034	0,18
Полтавська	23,5	7,5	5,8	2,5	21,5	0,77	0,997	0,01
Рівненська	27,7	10,7	8,2	4,7	26,4	0,73	1,010	0,17
Сумська	27,1	9,6	8,0	4,5	20,4	0,87	0,992	0,17
Тернопільська	19,2	10,8	8,6	2,8	19,0	0,96	1,052	0,53
Харківська	23,8	10,6	8,1	7,8	24,5	0,79	1,055	0,17
Херсонська	21,3	10,9	9,9	2,6	22,1	0,85	1,031	0,09
Хмельницька	19,2	11,2	9,1	3,6	22,4	0,91	1,044	0,10
Черкаська	19,1	14,2	9,9	4,3	18,4	0,83	1,025	0,01
Чернівецька	29,4	13,5	12,8	3,4	18,5	0,97	1,010	1,02
Чернігівська	22,6	8,6	7,0	3,2	22,8	0,81	1,047	0,05
місто Київ	26,2	28,6	26,2	13,1	27,3	1,06	1,074	0,23
Україна всього	21,6	15,6	12,8	8,9	22,3	1,06	1,039	0,20

Додаток 3.1.2

Таблиця 3.1.3

Розрахунок потенціалу додатк

ових податкових надходжень від детінізації торговельної сфери регіонів України

Регіон (область)	Потенціал нарощування податкових надходжень, млн грн		Потенціал нарощування податкових платежів, млн. грн					
			Податок на додану вартість		Податок на прибуток		ПДФО	
	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.
Вінницька	408,8	688,9	162,4	270,3	125,8	111,9	120,6	306,7
Волинська	421,1	807,7	184,5	404,8	136,9	223,0	99,7	179,9
Дніпропетровська	4627,4	4299,6	1702,8	1486,8	2108,7	1416,4	815,9	1396,4
Донецька	2524,7	1542,8	1094,0	377,2	764,5	350,2	666,2	815,4
Житомирська	248,3	593,5	103,4	198,8	47,0	113,0	97,9	281,7
Закарпатська	274,3	421,1	129,3	178,1	66,9	74,3	78,1	168,7
Запорізька	528,3	748,3	250,4	316,1	133,0	139,7	144,9	292,5
Івано-Франківська	368,7	459,7	175,9	178,7	119,0	110,8	73,8	170,2
Київська	1395,8	2471,6	627,7	933,5	523,1	773,7	245,0	764,4
Кіровоградська	265,6	488,7	125,6	192,3	76,4	157,3	63,6	139,1
Луганська	556,0	184,1	221,9	61,0	121,7	16,2	212,4	106,9
Львівська	856,5	1545,2	432,5	714,1	219,7	379,4	204,3	451,7
Миколаївська	293,3	595,7	143,4	255,6	61,0	108,1	88,9	232,0
Одеська	1004,6	1359,3	457,9	604,1	273,1	283,2	273,6	472,0
Полтавська	472,0	822,6	196,4	358,7	141,7	178,3	133,9	285,6
Рівненська	347,7	504,8	126,8	184,9	86,4	65,5	134,5	254,4
Сумська	353,6	575,4	172,4	213,9	95,5	106,4	85,7	255,1
Тернопільська	587,2	564,1	203,8	181,7	250,4	164,2	133,0	218,2
Харківська	1266,7	2108,7	570,2	800,7	391,0	542,1	305,5	765,9
Херсонська	254,4	362,9	101,3	140,7	71,6	50,5	81,5	171,7
Хмельницька	391,1	437,6	136,1	175,6	121,8	60,7	133,2	201,3
Черкаська	287,2	693,2	140,1	317,5	72,4	191,2	74,7	184,5
Чернівецька	226,3	358,1	90,6	144,9	57,4	35,9	78,3	177,3
Чернігівська	260,9	399,6	109,5	156,3	68,6	65,3	82,8	178,0
місто Київ	12019,2	18754,0	5459,0	9216,4	5462,9	6933,5	1097,3	2604,1
Україна всього	30239,7	41787,2	13117,9	18062,7	11596,5	12650,8	5525,3	11073,7

Додаток 3.1.3

Таблиця 3.1.4

Розрахунок потенціалу додаткового надходження ПДФО від детінізації
торговельної сфери регіонів України

Регіон	Розрахункова тіньова зайнятість у торгівлі, тис осіб		Середньомісячна зарплата (ЗП) штатних працівників торгівлі, грн		Потенційна додаткова ЗП від детінізації торгівлі, млн грн./міс.		Потенційний додатковий річний фонд ЗП від детінізації торгівлі, млн грн./рік		Потенційний додатковий ПДФО від оподаткування ЗП працівників торгівлі (15% і 18% від річного фонду ЗП), млн грн.	
	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.	2013 р.	2018 р.
Вінницька	31,2	17,8	2146	7980	67,0	142,0	804,0	1704,0	120,6	306,7
Волинська	28,9	14,3	1918	5828	55,4	83,3	664,8	999,6	99,7	179,9
Дніпропетровська	199,8	87,5	2269	7388	453,3	646,5	5439,6	7758,0	815,9	1396,4
Донецька	110,9	30,3	3337	12459	370,1	377,5	4441,2	4530,0	666,2	815,4
Житомирська	27,7	18,8	1965	6937	54,4	130,4	652,8	1564,8	97,9	281,7
Закарпатська	19,9	11,6	2182	6729	43,4	78,1	520,8	937,2	78,1	168,7
Запорізька	42,0	20,8	1916	6509	80,5	135,4	966,0	1624,8	144,9	292,5
Івано-Франківська	20,7	12,6	1979	6251	41,0	78,8	492,0	945,6	73,8	170,2
Київська	39,6	28,2	3438	12551	136,1	353,9	1633,2	4246,8	245,0	764,4
Кіровоградська	17,9	10,2	1980	6310	35,4	64,4	424,8	772,8	63,6	139,1
Луганська	60,9	9,8	1937	5046	118,0	49,5	1416,0	594,0	212,4	106,9
Львівська	46,1	30,0	2461	6969	113,5	209,1	1362,0	2509,2	204,3	451,7
Миколаївська	22,4	13,5	2207	7954	49,4	107,4	592,8	1288,8	88,9	232,0
Одеська	60,0	34,2	2534	6390	152,0	218,5	1824,0	2622,0	273,6	472,0
Полтавська	33,3	20,4	2233	6478	74,4	132,2	892,8	1586,4	133,9	285,6
Рівненська	35,2	21,6	2122	5452	74,7	117,8	896,4	1413,6	134,5	254,4
Сумська	26,3	18,5	1810	6384	47,6	118,1	571,2	1417,2	85,7	255,1
Тернопільська	35,0	15,1	2112	6686	73,9	101,0	886,8	1212,0	133,0	218,2
Харківська	81,8	58,8	2074	6030	169,7	354,6	2036,4	4255,2	305,5	765,9
Херсонська	23,7	13,2	1912	6024	45,3	79,5	543,6	954,0	81,5	171,7
Хмельницька	36,0	13,9	2055	6704	74,0	93,2	888,0	1118,4	133,2	201,3
Черкаська	20,1	13,8	2067	6187	41,5	85,4	498,0	1024,8	74,7	184,5
Чернівецька	21,5	12,1	2021	6786	43,5	82,1	522,0	985,2	78,3	177,3
Чернігівська	23,1	14,5	1990	5684	46,0	82,4	552,0	988,8	82,8	178,0
місто Київ	124,5	84,2	4896	14318	609,6	1205,6	7315,2	14467,2	1097,3	2604,1
Україна всього	1188,5	625,7	3049	9404	3069,7	5126,7	36836,4	61520,4	5525,3	11073,7

Додатки до підрозділу 3.2

Додаток 3.2.1

Вихідна статистична інформація для розрахунку інтегрального показника ефективності використання потенціалу сектору фінансових послуг та страхової діяльності у забезпеченні соціально-економічного зростання регіону

Таблиця 3.2.1

Валова додана вартість сектору послуг загалом та сектору фінансових послуг у регіонах України в 2013 р. та 2018 р.*

Області	Показники		ВДВ регіону у фактичних цінах, млн. грн.		ВДВ сектору послуг загалом, млн. грн.		ВДВ сектору фінансової діяльності, млн грн.		Частка сектору фінансової та страхової діяльності у ВДВ регіону, %			Частка сектору фінансової та страхової діяльності у ВДВ сектору послуг регіону загалом, %		
	2013	2018	2013	2017	2013	2018	2013	2018	2013	2018	зміна, в.п.	2013	2018	зміна, в.п.
Вінницька	32740	94204	18063	37201	695	1044	2,1	1,1	-1,0	3,8	2,8	-1,0		
Волинська	18794	52982	12584	29055	707	1142	3,8	2,2	-1,6	5,6	3,9	-1,7		
Дніпропетровська	128714	294048	59758	107227	4917	7604	3,8	2,6	-1,2	8,2	7,1	-1,1		
Донецька	137450	149616	75608	52967	4673	1822	3,4	1,2	-2,2	6,2	3,4	-2,7		
Житомирська	23322	67343	13656	29639	641	2039	2,7	3,0	0,3	4,7	6,9	2,2		
Закарпатська	19876	47448	13070	25530	474	1211	2,4	2,6	0,2	3,6	4,7	1,1		
Запорізька	45822	114855	22399	44802	1389	4187	3,0	3,6	0,6	6,2	9,3	3,1		
Івано-Франківська	29977	68145	16343	29424	729	1986	2,4	2,9	0,5	4,5	6,7	2,3		
Київська	60176	167220	38475	79104	870	2078	1,4	1,2	-0,2	2,3	2,6	0,4		
Кіровоградська	22448	56614	11534	22142	383	735	1,7	1,3	-0,4	3,3	3,3	0,0		
Луганська	46864	30940	24086	14180	1188	736	2,5	2,4	-0,2	4,9	5,2	0,3		
Львівська	57120	154907	40587	83167	2138	3620	3,7	2,3	-1,4	5,3	4,4	-0,9		
Миколаївська	28510	68964	16056	32593	569	1344	2,0	1,9	0,0	3,5	4,1	0,6		
Одеська	62601	151245	46479	92807	2130	3070	3,4	2,0	-1,4	4,6	3,3	-1,3		
Полтавська	50301	146783	19822	37957	1081	1672	2,1	1,1	-1,0	5,5	4,4	-1,0		
Рівненська	19935	50109	11364	22419	534	1044	2,7	2,1	-0,6	4,7	4,7	0,0		
Сумська	23971	59454	13087	24320	641	1165	2,7	2,0	-0,7	4,9	4,8	-0,1		
Тернопільська	16778	43610	10334	19887	494	1212	2,9	2,8	-0,2	4,8	6,1	1,3		
Харківська	75274	198227	49321	88341	3340	3984	4,4	2,0	-2,4	6,8	4,5	-2,3		
Херсонська	18924	48659	10874	20891	467	1041	2,5	2,1	-0,3	4,3	5,0	0,7		
Хмельницька	23932	66017	13644	27058	602	1102	2,5	1,7	-0,8	4,4	4,1	-0,3		
Черкаська	29002	77810	15273	31184	695	1545	2,4	2,0	-0,4	4,6	5,0	0,4		
Чернівецька	12947	31340	8803	16445	370	834	2,9	2,7	-0,2	4,2	5,1	0,9		
Чернігівська	22082	61384	12288	24465	578	1313	2,6	2,1	-0,5	4,7	5,4	0,7		
м. Київ	276252	716266	249411	525489	35927	50277	13,0	7,0	-6,0	14,4	9,6	-4,8		

*Джерело: складено автором за даними²⁰⁴

²⁰⁴ Валовий регіональний продукт: статистичний збірник, 2013 рік.

http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/03/Arch_vrp.htm

Валовий регіональний продукт: статистичний збірник, 2018 рік. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

Таблиця 3.2.2

Реалізація послуг підприємствами сфери фінансової та страхової діяльності
у 2013 р. та 2018 р.*

Показники Області	Обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери послуг, тис. грн.			Обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери фінансової та страхової діяльності, тис. грн.**			Частка реалізованих послуг у сфері фінансової та страхової діяльності, % до обсягу реалізованих послуг у сфері послуг		
	2013	2018	зміна, 2018 р. щодо 2013 р.	2013	2018	зміна, 2018 р. щодо 2013 р.	2013	2018	зміна, в.п.
Україна	357068122,1	773141702,3	416073580,2	85395216,41	189395430,6	104000214,2	23,9	24,5	0,6
Вінницька	5031642,6	10559509,0	5527866,4	111329,3	536323,7	424994,4	2,2	5,1	2,9
Волинська	3270443,3	7540908,9	4270465,6	18449,0	201769,7	183320,7	0,6	2,7	2,1
Дніпропетровська	20593584,5	60117046,8	39523462,3	1772449,5	5477679,8	3705230,3	8,6	9,1	0,5
Донецька	22137740,6	17771042,5	-4366698,1	2855367,7	242028,7	-2613339,0	12,9	1,4	-11,5
Житомирська	3157451,6	7116708,7	3959257,1	56107,9	150234,2	94126,3	1,8	2,1	0,3
Закарпатська	2830275,0	8879121,5	6048846,5	80247,0	326175,3	245928,3	2,8	3,7	0,8
Запорізька	6768898,0	15782300,2	9013402,2	1070159,6	3537712,2	2467552,6	15,8	22,4	6,6
Івано-Франківська	3057613,4	8637395,5	5579782,1	495333,4	655590,1	160256,7	16,2	7,6	-8,6
Київська	11671412,0	32167522,7	20496110,7	2132044,5	4246113,0	2114068,5	18,3	13,2	-5,1
Кіровоградська	4142306,0	8317292,3	4174986,3	30176,2	100319,1	70142,9	0,7	1,2	0,5
Луганська	6194325,3	3862826,6	-2331498,7	187618,4	114954,8	-72663,6	3,0	3,0	-0,1
Львівська	15045172,5	40438266,8	25393094,3	416037,3	1712354,1	1296316,8	2,8	4,2	1,5
Миколаївська	7183268,5	18181940,8	10998672,3	553894,2	1307510,4	753616,2	7,7	7,2	-0,5
Одеська	29239135,0	69850646,2	40611511,2	1154357,9	3004660,6	1850302,7	3,9	4,3	0,4
Полтавська	5303197,5	17988121,6	12684924,1	805743,2	584798,6	-220944,6	15,2	3,3	-11,9
Рівненська	3003002,1	7944282,3	4941280,2	6025,9	119361,4	113335,5	0,2	1,5	1,3
Сумська	2681839,2	6479558,3	3797719,1	35365,6	232343,0	196977,4	1,3	3,6	2,3
Тернопільська	2368071,0	7440371,5	5072300,5	55584,2	134620,8	79036,6	2,3	1,8	-0,5
Харківська	15059949,9	35642109,1	20582159,2	3549837,7	7223674,5	3673836,8	23,6	20,3	-3,3
Херсонська	3169344,1	7011468,3	3842124,2	79295,6	406724,8	327429,2	2,5	5,8	3,3
Хмельницька	2502559,0	5546257,6	3043698,6	51974,3	310983,9	259009,6	2,1	5,6	3,5
Черкаська	5136807,3	9624575,3	4487768,0	100595,1	355843,5	255248,4	2,0	3,7	1,7
Чернівецька	1622927,0	3710076,7	2087149,7	60472,5	0,0	-60472,5	3,7	0,0	-3,7
Чернігівська	3090605,0	5817041,0	2726436,0	38696,1	260992,1	222296,0	1,3	4,5	3,2
м. Київ	134209432,1	286234012,2	152024580,1	69678054,3	158152662,3	88474608,0	51,9	55,3	3,3

*Джерело: складено автором за даними²⁰⁵

**без врахування банків

²⁰⁵ Регіони України: статистичний збірник, 2013 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm
Регіони України: статистичний збірник, 2018 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

Таблиця 3.2.3

Рентабельність операційної діяльності підприємств сектору фінансових послуг у 2013 р. та 2018 р.*

Показники	Рівень рентабельності (збитковості), %					
	усього підприємства			підприємства сектору фінансових послуг		
	2013	2018	зміна, в.п.	2013	2018	зміна, в.п.
Області						
Україна	3,9	8,1	4,2	5,9	1,2	-4,7
Вінницька	6	9,4	3,4	20,1	27,4	7,3
Волинська	1,3	12,9	11,6	-23	-27,2	-4,2
Дніпропетровська	6,5	7,5	1	-1,1	8,1	9,2
Донецька	1,3	5,3	4	6,4	-9,9	-16,3
Житомирська	2,9	8,1	5,2	6,4	-47	-53,4
Закарпатська	3,4	2,2	-1,2	37,8	37,3	-0,5
Запорізька	8,7	8,9	0,2	-0,3	7,6	7,9
Івано-Франківська	3	4,3	1,3	-7,2	6,1	13,3
Київська	4,3	5,8	1,5	68,4	-4,8	-73,2
Кіровоградська	8	8,2	0,2	29	-0,3	-29,3
Луганська	-5,2	5,2	10,4	28,5	-48,6	-77,1
Львівська	5,5	4,1	-1,4	7,6	21,8	14,2
Миколаївська	6,2	12,1	5,9	2,6	3,9	1,3
Одеська	4,3	8,9	4,6	108,9	7,6	-101,3
Полтавська	9,4	7,2	-2,2	305	13,7	-291,3
Рівненська	-1,8	6,9	8,7	14,6	8,9	-5,7
Сумська	7,2	9,9	2,7	21,5	23,6	2,1
Тернопільська	8,3	5,7	-2,6	5,8	-3	-8,8
Харківська	5,6	6,3	0,7	0,4	-4,3	-4,7
Херсонська	4,6	10	5,4	5	117	112
Хмельницька	7,7	10,9	3,2	14,3	10,5	-3,8
Черкаська	2,7	9,2	6,5	68,8	24	-44,8
Чернівецька	3,3	1,6	-1,7	20,4	10,5	-9,9
Чернігівська	4,4	10,7	6,3	35,1	-48,3	-83,4
м. Київ	3,4	9,4	6	6,3	0,8	-5,5

*Джерело: складено автором за даними²⁰⁶

²⁰⁶ Регіони України: статистичний збірник, 2013 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm
Регіони України: статистичний збірник, 2018 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

Таблиця 3.2.4

Зайнятість населення у секторі фінансових послуг в 2013 р. та 2018 р.*

Показники	Чисельність зайнятого населення, тис. ос.				Чисельність зайнятих у секторі фінансових послуг, тис. ос.		Частка зайнятих у секторі фінансових послуг, %					
	всього, тис. ос.		у тому числі в сфері послуг, тис. ос.				до загальної чисельності зайнятого населення у регіоні			до чисельності зайнятих у секторі послуг регіону		
	Області	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	зміна, в.п.	2013	2018
Україна	20404,1	16360,9	12663	10332	318,1	214	1,6	1,3	-0,3	2,5	2,1	-0,4
Вінницька	704,6	652,7	377,5	351,1	7,2	5,4	1,0	0,8	-0,2	1,9	1,5	-0,4
Волинська	445,7	371,1	258,6	237,5	5,7	3,6	1,3	1,0	-0,3	2,2	1,5	-0,7
Дніпропетровська	1531	1402,3	963,9	906,2	29,7	22,9	1,9	1,6	-0,3	3,1	2,5	-0,6
Донецька	1968,1	741	1157,6	454,6	22,2	4,5	1,1	0,6	-0,5	1,9	1,0	-0,9
Житомирська	552,3	516,7	362,4	341,9	5,1	4,4	0,9	0,9	-0,1	1,4	1,3	-0,1
Закарпатська	541,2	502,4	312,8	283,7	4,2	3,1	0,8	0,6	-0,2	1,3	1,1	-0,3
Запорізька	821,9	732,2	466	418,2	9,3	7,4	1,1	1,0	-0,1	2,0	1,8	-0,2
Івано-Франківська	562,7	565,8	307	303,7	5,2	4,1	0,9	0,7	-0,2	1,7	1,4	-0,3
Київська	758,4	755,7	538	545,9	17,7	12	2,3	1,6	-0,7	3,3	2,2	-1,1
Кіровоградська	434	380,5	230,5	209	2,9	2,1	0,7	0,6	-0,1	1,3	1,0	-0,3
Луганська	1011,7	298,2	599	186,4	8,5	1,3	0,8	0,4	-0,4	1,4	0,7	-0,7
Львівська	1104,7	1061,2	648,1	640,9	13,1	11,2	1,2	1,1	-0,1	2,0	1,7	-0,3
Миколаївська	534,5	496,2	303,6	270,7	4,8	3,2	0,9	0,6	-0,3	1,6	1,2	-0,4
Одеська	1064,5	1001,9	751,3	710,8	16,1	11,2	1,5	1,1	-0,4	2,1	1,6	-0,6
Полтавська	648,3	580,6	375,3	340,6	7	4,6	1,1	0,8	-0,3	1,9	1,4	-0,5
Рівненська	494,9	473,6	312,6	303,5	4,5	4,1	0,9	0,9	0,0	1,4	1,4	-0,1
Сумська	515,9	485,1	297	274,4	5,2	3,3	1,0	0,7	-0,3	1,8	1,2	-0,5
Тернопільська	442,9	410,8	237,4	232,1	3,7	2,9	0,8	0,7	-0,1	1,6	1,2	-0,3
Харківська	1282,8	1258,9	806	797,1	16,1	10,3	1,3	0,8	-0,4	2,0	1,3	-0,7
Херсонська	480,2	448,2	271	259,3	4,4	3,5	0,9	0,8	-0,1	1,6	1,3	-0,3
Хмельницька	573,7	522	323,6	295,6	5,1	3,7	0,9	0,7	-0,2	1,6	1,3	-0,3
Черкаська	562,1	522,6	296,3	279,7	6,8	5,4	1,2	1,0	-0,2	2,3	1,9	-0,4
Чернівецька	391,6	382,9	225,5	212,7	3,4	2,8	0,9	0,7	-0,1	1,5	1,3	-0,2
Чернігівська	473,4	429,7	276,3	260	6,6	5,2	1,4	1,2	-0,2	2,4	2,0	-0,4
м. Київ	1413,1	1368,6	1216,8	1216,4	91,7	71,8	6,5	5,2	-1,2	7,5	5,9	-1,6

*Джерело: складено автором за даними²⁰⁷

²⁰⁷ Регіони України: статистичний збірник, 2013 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm
Регіони України: статистичний збірник, 2018 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

Таблиця 3.2.5

Капітальні інвестиції, здійснені підприємствами сектору фінансових послуг
у 2013 р. та 2018 р.*

Показники	Обсяг капітальних інвестицій в економіку регіону, млн. грн.		Частка капітальних інвестицій, здійснені підприємствами сектору фінансових послуг, % загального обсягу капітальних інвестицій по регіону		
	2013	2018	2013	2018	зміна, в.п.
Області					
Україна	267728	578726	2,5	1,8	-0,7
Вінницька	6110	17627	0,1	0,1	0
Волинська	3327	8687	0	0	0
Дніпропетровська	21290	60289	3,9	0,4	-3,5
Донецька	27912	26979	0,6	0	-0,6
Житомирська	3005	8742	0	0	0
Закарпатська	2646	7501	0,7	0,4	-0,3
Запорізька	6839	15732	0,7	0,4	-0,3
Івано-Франківська	4797	9394	0	0	0
Київська	20697	40713	0,1	0	-0,1
Кіровоградська	3224	7181	0	0	0
Луганська	11369	3219	0,1	0	-0,1
Львівська	9817	28996	1	1,4	0,4
Миколаївська	5009	10099	0	0,1	0,1
Одеська	11872	23788	1,8	0,9	-0,9
Полтавська	9536	18637	0,1	0,3	0,2
Рівненська	2837	7228	0	0	0
Сумська	2721	7750	0,1	0	-0,1
Тернопільська	2976	8375	0,2	0,2	0
Харківська	9293	23551	1,8	0,6	-1,2
Херсонська	2125	8853	0	0	0
Хмельницька	3638	11275	0	0	0
Черкаська	3413	11110	0	0	0
Чернівецька	2257	3721	0,1	0	-0,1
Чернігівська	2842	8971	0,2	0,1	-0,1
м. Київ	70321	200308	7,2	4,7	-2,5

*Джерело: складено автором за даними²⁰⁸

²⁰⁸ Регіони України: статистичний збірник, 2013 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm
Регіони України: статистичний збірник, 2018 р. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

Таблиця 3.2.6

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України)
населенню та бізнесу у 2013 р. та 2018 р.*

залишки коштів на кінець періоду

Показники Регіони	2013		2018		Зміна, 2018 р./ 2013 р.	
	всього, млн. грн.	% до загального обсягу наданих кредитів депозитними корпораціями України	всього, млн. грн.	% до загального обсягу наданих кредитів депозитними корпораціями України	млн грн	в.п.
Україна	894308,1		1070872,9		176564,8	
Вінницька	4704,4	0,5	5207,2	0,5	502,7	0,0
Волинська	6058,5	0,7	6910,4	0,6	851,9	0,0
Дніпропетровська	158869,9	17,8	233051,8	21,8	74181,9	4,0
Донецька	55500,4	6,2	19207,3	1,8	-36293,1	-4,4
Житомирська	4090,7	0,5	6331,5	0,6	2240,7	0,1
Закарпатська	4179,3	0,5	6482,2	0,6	2302,9	0,1
Запорізька	13920,9	1,6	25639,2	2,4	11718,3	0,8
Івано-Франківська	4935,7	0,6	6742,3	0,6	1806,7	0,1
Київська та м. Київ	484315,0	54,2	564008,5	52,7	79693,5	-1,5
Кіровоградська	6933,2	0,8	7057,8	0,7	124,6	-0,1
Луганська	7714,8	0,9	5553,4	0,5	-2161,4	-0,3
Львівська	15502,0	1,7	25870,5	2,4	10368,5	0,7
Миколаївська	9666,6	1,1	16416,8	1,5	6750,2	0,5
Одеська	42913,7	4,8	37939,1	3,5	-4974,6	-1,3
Полтавська	7372,1	0,8	10648,0	1,0	3276,0	0,2
Рівненська	3392,8	0,4	5177,4	0,5	1784,6	0,1
Сумська	4704,4	0,5	7388,5	0,7	2684,1	0,2
Тернопільська	5214,4	0,6	5207,2	0,5	-7,2	-0,1
Харківська	30129,4	3,4	41820,8	3,9	11691,4	0,5
Херсонська	5081,9	0,6	7960,7	0,7	2878,8	0,2
Хмельницька	5339,2	0,6	7590,9	0,7	2251,6	0,1
Черкаська	5895,1	0,7	10264,7	1,0	4369,6	0,3
Чернівецька	3238,2	0,4	3380,3	0,3	142,1	0,0
Чернігівська	4110,5	0,5	5016,4	0,5	905,9	0,0

*Джерело: складено автором за даними²⁰⁹²⁰⁹ Офіційний сайт Національного банку України. Грошово-кредитна статистика. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial>

Таблиця 3.2.7

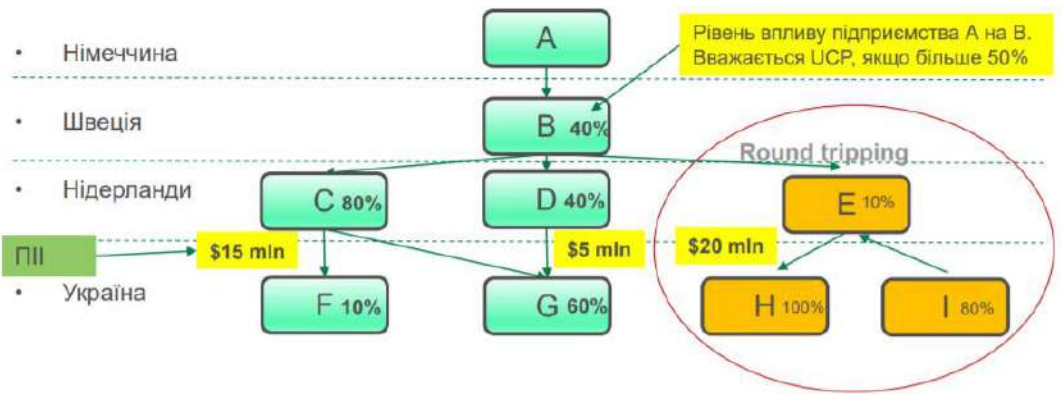
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників,
зайнятих у секторі фінансових послуг у 2013 р. та 2018 р.*

у розрахунку на одного працівника

Показники Регіони	Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників			
	2013	2018	зміна, грн	темп зміни, %
Вінницька	4004	10607	6603	264,9
Волинська	5060	10866	5806	214,7
Дніпропетровська	5522	16464	10942	298,2
Донецька	5591	11115	5524	198,8
Житомирська	4204	11057	6853	263,0
Закарпатська	3749	10153	6404	270,8
Запорізька	4296	9530	5234	221,8
Івано-Франківська	3976	9703	5727	244,0
Київська	3429	13614	10185	397,0
Кіровоградська	3966	10024	6058	252,7
Луганська	4365	11437	7072	262,0
Львівська	5139	13729	8590	267,2
Миколаївська	4237	9632	5395	227,3
Одеська	4460	12916	8456	289,6
Полтавська	4012	9519	5507	237,3
Рівненська	3933	10798	6865	274,5
Сумська	3909	8874	4965	227,0
Тернопільська	3772	9870	6098	261,7
Харківська	5992	10848	4856	181,0
Херсонська	3631	9473	5842	260,9
Хмельницька	4745	10854	6109	228,7
Черкаська	4006	9697	5691	242,1
Чернівецька	3800	9707	5907	255,4
Чернігівська	3598	9074	5476	252,2
м. Київ	8708	20665	11957	237,3

*Джерело: складено автором за даними²¹⁰

²¹⁰ Праця України у 2018 році: статистичний збірник. URL:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_pu2018_pdf.pdf



В Україну надійшло \$40 mln (15+5+20) прямих інвестицій (ПІ) з **Нідерландів**. За концепцією UCP:

\$15 mln інвестицій мають бути перерозподілені до **Швеції**, оскільки підприємство **В** є кінцевим інвестором для підприємства **Ф** (UCP для підприємства **С**);

\$5 mln інвестицій залишаться без перерозподілу в **Нідерландах**, оскільки підприємство **Д** є кінцевим інвестором для підприємства **Г** (жодне з підприємств не здійснює контроль над підприємством **Д** і, таким чином, воно є UCP для самого себе);

\$20 mln інвестицій мають бути перерозподілені до **України**, оскільки підприємство **І** є кінцевим інвестором для підприємства **Н** (UCP для підприємства **Е**). Ці інвестиції визначаються як **Round tripping**.
Перерозподіл інвестицій за країнами UCP не призводить до зміни загального обсягу ПІІ.

Рис. 3.2.1. Приклад перерозподілу прямих іноземних інвестицій відповідно до країни кінцевого контролюючого інвестора*

*Джерело:²¹¹

²¹¹ Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010-2019 pp. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippping_ICL-DFS.pdf?v=4.

Таблиця 3.2.8

Потенціал додаткових податкових надходжень від детінізації сектору фінансових послуг
у регіонах України

млн грн

Області	ПДВ		Податок на прибуток		ПДФО		Всього податкових платежів	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	21,4	38,1	2,9	6,0	8,0	22,6	32,3	66,8
Волинська	26,1	80,5	3,4	11,5	9,6	29,8	39,0	121,7
Дніпропетровська	264,7	353,3	206,9	202,5	79,5	189,2	551,1	745,0
Донецька	412,7	62,0	418,5	7,5	98,6	18,4	929,8	87,9
Житомирська	32,4	43,7	0,6	0,1	9,7	11,3	42,7	55,1
Закарпатська	18,9	54,2	4,0	3,1	5,7	15,2	28,5	72,4
Запорізька	71,3	175,8	23,2	43,3	18,5	32,0	113,1	251,1
Івано-Франківська	39,3	61,2	30,4	8,8	10,0	13,2	79,7	83,3
Київська	59,0	63,2	61,3	6,4	37,1	53,6	157,4	123,2
Кіровоградська	20,7	28,3	0,4	0,3	5,6	8,7	26,7	37,3
Луганська	42,9	47,3	4,7	5,6	12,1	10,3	59,6	63,2
Львівська	87,4	162,6	9,5	52,0	24,8	74,6	121,7	289,1
Миколаївська	33,5	49,0	5,7	3,1	10,8	12,1	50,0	64,2
Одеська	107,9	107,1	55,2	24,1	32,7	54,5	195,8	185,7
Полтавська	43,9	75,9	13,7	14,9	10,3	21,5	67,9	112,3
Рівненська	17,9	40,3	0,2	0,3	5,3	18,5	23,4	59,0
Сумська	34,8	56,5	13,3	0,5	9,9	15,3	58,0	72,3
Тернопільська	19,5	36,9	0,5	0,4	4,9	9,4	24,9	46,7
Харківська	215,7	187,7	171,8	84,6	56,1	56,9	443,5	329,2
Херсонська	20,7	33,5	1,1	0,5	6,4	11,5	28,1	45,5
Хмельницька	16,5	36,4	0,9	1,0	6,0	14,3	23,4	51,8
Черкаська	15,8	35,8	1,8	0,6	5,6	13,1	23,2	49,5
Чернівецька	11,7	43,8	0,9	0,3	3,7	15,4	16,3	59,6
Чернігівська	12,9	49,8	0,5	1,1	4,8	19,3	18,1	70,2
м. Київ	2847,8	4333,9	2395,2	4465,6	569,7	1381,3	5812,7	10180,8
Україна	4411,1	6279,2	3426,3	4944,0	855,0	1663,2	8692,3	12886,4

*розраховано автором

Таблиця 3.2.9

Потенціал нарощення зайнятості у секторі фінансових послуг України умовах його детінізації*

Області	Рівень тінізації сектору, %		Кількість працівників, зайнятих у секторі, тис. ос.		Потенціал зростання зайнятості, тис. ос.		Середньомісячний розмір заробітної плати одного працівника, грн		Обсяг недоотриманого ПДФО, тис. грн/місяць		Обсяг недоотриманого ПДФО, млн грн/рік	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	15,4	18,3	7,2	5,4	1,1	1,0	4004,0	10607,0	665,7	1883,4	8,0	22,6
Волинська	18,4	35,2	5,7	3,6	1,1	1,3	5060,0	10866,0	798,1	2480,3	9,6	29,8
Дніпропетровська	26,9	23,2	29,7	22,9	8,0	5,3	5522,0	16464,0	6621,9	15767,3	79,5	189,2
Донецька	44,2	17,0	22,2	4,5	9,8	0,8	5591,0	11115,0	8220,8	1530,6	98,6	18,4
Житомирська	25,2	10,7	5,1	4,4	1,3	0,5	4204,0	11057,0	811,8	939,3	9,7	11,3
Закарпатська	19,9	22,4	4,2	3,1	0,8	0,7	3749,0	10153,0	471,1	1267,2	5,7	15,2
Запорізька	25,7	21,0	9,3	7,4	2,4	1,6	4296,0	9530,0	1539,1	2665,6	18,5	32,0
Івано-Франківська	26,9	15,4	5,2	4,1	1,4	0,6	3976,0	9703,0	835,4	1104,1	10,0	13,2
Київська	33,9	15,2	17,7	12,0	6,0	1,8	3429,0	13614,0	3088,0	4469,7	37,1	53,6
Кіровоградська	27,0	19,2	2,9	2,1	0,8	0,4	3966,0	10024,0	466,5	728,3	5,6	8,7
Луганська	18,0	32,1	8,5	1,3	1,5	0,4	4365,0	11437,0	1004,3	859,7	12,1	10,3
Львівська	20,5	22,5	13,1	11,2	2,7	2,5	5139,0	13729,0	2065,1	6214,4	24,8	74,6
Миколаївська	29,5	18,2	4,8	3,2	1,4	0,6	4237,0	9632,0	899,0	1010,7	10,8	12,1
Одеська	25,3	17,4	16,1	11,2	4,1	2,0	4460,0	12916,0	2728,5	4542,4	32,7	54,5
Полтавська	20,3	22,7	7,0	4,6	1,4	1,0	4012,0	9519,0	855,7	1788,5	10,3	21,5
Рівненська	16,8	19,3	4,5	4,1	0,8	0,8	3933,0	10798,0	444,8	1537,8	5,3	18,5
Сумська	27,1	24,3	5,2	3,3	1,4	0,8	3909,0	8874,0	827,2	1278,3	9,9	15,3
Тернопільська	19,7	15,2	3,7	2,9	0,7	0,4	3772,0	9870,0	412,3	785,1	4,9	9,4
Харківська	32,3	23,6	16,1	10,3	5,2	2,4	5992,0	10848,0	4671,9	4738,6	56,1	56,9
Херсонська	22,2	16,1	4,4	3,5	1,0	0,6	3631,0	9473,0	531,3	960,8	6,4	11,5
Хмельницька	13,7	16,5	5,1	3,7	0,7	0,6	4745,0	10854,0	498,3	1195,4	6,0	14,3
Черкаська	11,4	11,6	6,8	5,4	0,8	0,6	4006,0	9697,0	465,4	1090,9	5,6	13,1
Чернівецька	15,8	26,3	3,4	2,8	0,5	0,7	3800,0	9707,0	306,9	1286,0	3,7	15,4
Чернігівська	11,1	19,0	6,6	5,2	0,7	1,0	3598,0	9074,0	397,0	1611,5	4,8	19,3
м. Київ	39,6	43,1	91,7	71,8	36,3	30,9	8708,0	20665,0	47471,9	115109,1	569,7	1381,3
Україна	33,3	32,1	318,1	214	105,9	68,7	4484,2	11209,0	71249,2	138598,9	855,0	1663,2

Додатки до підрозділу 3.3

Таблиця 3.3.1

Загальні показники ефективності використання потенціалу ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у регіонах України у 2013 та 2018 роках*

Регіон	Частка послуг у загальних обсягах ВДВ регіону, %		Частка послуг у загальному обсязі випуску в регіоні, %		Частка зайнятих у сфері транспортних послуг, % від зайнятих в регіоні		Частка прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств, %		Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	5,6	6,5	4,8	5,4	5,7	6,3	63,2	72,8	7,9	5,5
Волинська	8,6	7,5	7,6	7,0	4,9	5,5	59,8	75,4	3,5	6
Дніпропетровська	6,9	5,7	5,5	4,3	6,1	6,2	60,6	76,1	1,4	7,5
Донецька	10,4	5,3	8,1	3,6	6,8	7,8	63,2	73,7	4,7	3,7
Житомирська	5,5	6,9	5,2	6,5	7,3	7,6	59,4	71,1	-1,9	-2,6
Закарпатська	8,4	11	7,9	11,4	5,2	4,7	72,3	79,3	2,2	1,9
Запорізька	4,7	3,3	3,4	2,3	4,8	4,9	63,9	78,6	0,3	3,6
Івано-Франківська	5,2	5,6	4,7	5,1	4,3	4,1	66,3	81,5	0,4	0,3
Київська	11,2	8,7	9,3	6,9	9,2	9	64,8	76,9	5,6	14,8
Кіровоградська	9,4	7,1	8,2	6,4	6,3	6,4	66,9	76,6	-0,4	3,5
Луганська	7,7	3	5,9	2,8	6,1	5,7	64,8	73	-15,8	12
Львівська	9,4	7,6	9	7,3	6	5,9	62	76,7	3,2	2,8
Миколаївська	10,6	9,2	8,9	8,3	6,2	5,9	60,3	68,6	14,5	23,1
Одеська	18,7	18,4	16,8	17	10,4	10,7	63,2	72,5	9	13,2
Полтавська	7,7	5,6	6	5,2	6,1	6,2	64,6	74,5	8,2	4,9
Рівненська	7,6	5,9	6,9	5,6	5,4	5,5	61,3	68,4	5,6	6,4
Сумська	6,3	5,5	5,1	4,9	5,6	5,5	62,9	66,7	5,5	1,1
Тернопільська	7,3	9,4	6,5	8,6	4,3	4,8	65,1	70,3	5,2	1,6
Харківська	8,3	6,7	7,2	6,1	5,7	5,7	58,8	73,2	2,3	0,5
Херсонська	6,1	6,0	5,9	5,7	4,7	5,1	62,6	68,7	-2,2	-0,8
Хмельницька	5,4	5,9	4,6	5,4	5,1	4,8	65,8	75,4	3,3	3,9
Черкаська	7,1	6,8	5,7	5,7	5,4	5,4	65,3	80	-2,7	1,8
Чернівецька	6,3	5,8	6,2	6,4	4,5	4,2	65,3	73,5	-4,3	-1
Чернігівська	5,9	6,6	5,3	6,2	4,3	4,5	60,5	71	0,2	4,4
м. Київ	6,4	8,4	6,9	8,4	4,7	4,8	63,6	73,5	2,7	-7,3

*Джерело: розраховано за даними²¹²

²¹² Регіони України, 2016. Ч. 2. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 692 с., С. 153-156; Регіони України, 2019. Ч. 2. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 657 с., С. 115-117; Валовий регіональний продукт у 2017 р. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 159 с., С. 61; Валовий регіональний продукт у 2018 р. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 150 с., С. 68.

Таблиця 3.3.2

Інвестиційні та зовнішньоекономічні показники ефективності використання потенціалу ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у регіонах України у 2013 та 2018 роках*

Регіон	Частка транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ регіону, %		Відношення капітальних інвестицій до ВДВ транспортних послуг, %		Коефіцієнт покриття експортом імпорту	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	1,78	2,25	6	6,4	1,03	0,99
Волинська	1,08	0,4	4,2	6,1	0,43	2,53
Дніпропетровська	0,87	1,41	21,1	13,3	0,92	1,07
Донецька	6,91	2,49	11,7	22,9	3,93	0,75
Житомирська	0,49	0,46	2,6	4,3	4,74	0,47
Закарпатська	7,43	6,43	6,4	6,7	3,34	2,82
Запорізька	0,36	0,28	2,6	18,8	0,91	1,12
Івано-Франківська	0,19	0,86	11,5	11,6	4,53	1,33
Київська	3,36	7,29	21,3	10,7	8,41	4,11
Кіровоградська	8,7	4,69	23,1	9,7	6,08	1,84
Луганська	1,74	0,49	4,2	5,2	2,72	1,32
Львівська	2,09	1,47	13,9	20,1	2,28	3,92
Миколаївська	39,28	39,4	28	11,6	14,47	42,1
Одеська	25,76	25,65	17,3	16,6	8,04	3,75
Полтавська	0,55	0,05	13,6	15,3	2,29	2,28
Рівненська	13,88	20,3	7,6	11,9	7,87	6,29
Сумська	1,58	2,53	8,7	13,4	0,23	0,43
Тернопільська	14,85	20,37	11,5	10,4	2,51	3,49
Харківська	0,22	1,12	13,9	4,6	0,76	2,45
Херсонська	7,87	8,68	3,6	5,2	23,65	7,85
Хмельницька	1,52	0,96	12,2	8,2	12,03	2,06
Черкаська	0,51	1,51	2,8	7,1	0,72	1,74
Чернівецька	0,46	0,19	2,3	5,1	6,02	7,57
Чернігівська	0,12	0,12	10,4	5,8	7,37	8,87
м. Київ	1,39	1,64	36,2	49,3	1,98	1,81

*Джерело: розраховано за даними²¹³

²¹³ Транспорт і зв'язок України 2013. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2014. – 222 с., с. 17, 22-23; Транспорт і зв'язок України 2018. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2019. – 154 с., с. 15, 20; Регіони України, 2016. Ч. 2. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 692 с., С. 153-156; Регіони України, 2019. Ч. 2. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 657 с., С. 115-117; Валовий регіональний продукт у 2017 р. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 159 с., С. 61; Валовий регіональний продукт у 2018 р. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 150 с., С. 68.

Таблиця 3.3.3

Показники ефективності капітальних інвестицій ВЕД «Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність» у регіонах України у 2013 та 2018 роках*

Регіон	Капітальні інвестиції, млн грн			ВДВ, млн грн			Відношення обсягів ВДВ до капітальних інвестицій	
	2013	2018	Темпи приросту, %	2013	2018	Темпи приросту, %	2013	2018
Вінницька	110,2	438,2	397,6	32740	94204	287,7	297,1	214,9
Волинська	68	239,2	351,7	18794	52982	281,9	276,4	221,5
Дніпропетровська	1886,1	2220,5	117,7	128714	294048	228,4	68,2	132,4
Донецька	1662,7	1819,2	109,4	137450	149616	108,8	82,7	82,2
Житомирська	34,2	197,1	576,3	23322	67343	288,7	681,9	341,7
Закарпатська	107	354,9	331,7	19876	47448	238,7	185,7	133,7
Запорізька	57,3	714,1	1246,2	45822	114855	250,6	799,7	160,8
Івано-Франківська	179,4	442	246,34	29977	68145	227,3	167,1	154,2
Київська	1430,3	1542,9	107,9	60176	167220	277,9	42,1	108,4
Кіровоградська	489,6	391,1	79,9	22448	56614	252,2	45,8	144,7
Луганська	153,5	48,8	31,8	46864	30940	66,0	305,3	634,0
Львівська	749,8	2343,6	312,6	57120	154907	271,2	76,2	66,1
Миколаївська	850,6	740,3	87,0	28510	68964	241,9	33,5	93,1
Одеська	2020,3	4633	229,3	62601	151245	241,6	30,9	32,6
Полтавська	537,6	1256,8	233,7	50301	146783	291,8	93,6	116,8
Рівненська	114,6	351,2	306,4	19935	50109	251,4	173,9	142,7
Сумська	130,5	437,4	335,2	23971	59454	248,0	183,7	135,9
Тернопільська	141,1	429,2	304,1	16778	43610	259,9	118,9	101,6
Харківська	865,3	613,4	70,9	75274	198227	263,3	86,9	323,1
Херсонська	41,9	146,5	349,6	18924	48659	257,1	451,6	332,1
Хмельницька	249,3	310,3	124,5	23932	66017	275,8	95,9	212,7
Черкаська	58,9	373,9	634,8	29002	77810	268,3	492,4	208,1
Чернівецька	18,5	91,9	496,7	12947	31340	242,1	699,8	341,0
Чернігівська	134,9	233,4	173,0	22082	61384	277,9	163,7	262,9
м. Київ	6381,1	29709	465,6	276252	716266	259,3	43,3	24,1

*Джерело: розраховано за даними²¹⁴

²¹⁴ Транспорт і зв'язок України 2013. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2014. – 222 с., с. 17, 22-23; Транспорт і зв'язок України 2018. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2019. – 154 с., с. 15, 20; Регіони України, 2016. Ч. 2. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 692 с., С. 153-156; Регіони України, 2019. Ч. 2. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 657 с., С. 115-117; Валовий регіональний продукт у 2017 р. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 159 с., С. 61; Валовий регіональний продукт у 2018 р. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 150 с., С. 68.

Таблиця 3.3.4

Структура податкових надходжень до Зведеного бюджету України
від ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»
у регіонах України у 2013 р., тис. грн*

Регіон	Сплачено податкових платежів до Зведеного бюджету України, ВСЬОГО	Податок на прибуток підприємств	Податок на додану вартість	Податок на доходи фізичних осіб	Єдиний податок
Вінницька	223356,28	19523,14	30215,06	158398,9	3236,87
Волинська	63506,43	7569,12	10727,97	37406,19	2348,23
Дніпропетровська	508877,66	98318,66	100624,77	244826,07	7305,06
Донецька	893459,04	144770,1	146710,24	527512,65	8304,17
Житомирська	108710,5	7186,48	19253,18	70285,62	2788,61
Закарпатська	119442,02	8521,26	22084,3	78510,06	3144,18
Запорізька	230417,41	25775,26	68827,1	105094,29	4122,1
Івано-Франківська	217 691,23	123 115,26	13 080,70	69 445,00	1992,38
Київська	800 626,35	211 469,45	202 843,21	275 593,70	6199,03
Кіровоградська	168 813,25	17 041,95	17 304,05	122 798,95	1070,99
Луганська	291 858,26	24 319,36	51 619,01	189 021,91	2661,21
Львівська	394 789,10	53 324,79	70 889,66	225 210,48	3594,66
Миколаївська	250 237,23	41 828,22	53 788,18	120 749,95	4086,56
Одеська	1 116 070,23	267 717,70	293 073,40	436 836,10	10714,91
Полтавська	374 995,60	63 648,10	113 826,80	163 734,10	3091,66
Рівненська	108 440,14	7 344,28	24 070,05	60 208,49	2431,17
Сумська	134 453,10	11 464,00	15 716,70	94 243,10	1381,33
Тернопільська	68 604,52	10 696,15	11 434,19	38 130,56	1055,25
Харківська	277 812,96	20 454,54	50 997,23	171 750,70	7376,23
Херсонська	139 760,13	12 478,19	37 068,92	71 141,40	2863,2
Хмельницька	120 736,06	11 168,15	28 954,47	63 871,29	2382,7
Черкаська	257 057,24	138 579,55	18 095,24	86 379,67	1991,06
Чернівецька	49 210,45	3 215,46	13 661,38	23 643,50	2385,58
Чернігівська	91 710,79	7 302,61	14 206,93	57 555,50	2340,8
м. Київ	1 843 863,99	523 425,78	518 745,43	545 904,90	16858,08

*Джерело: складено за даними²¹⁵

²¹⁵ Відповідь Державної податкової служби України на запит щодо статистичної інформації за обсягами сплачених податків ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у 2013-2018 р. №892/ЗПІ/99-00-06-02-02-10 від 21.05.2020 р.

Таблиця 3.3.5

Структура податкових надходжень до Зведеного бюджету України
від ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»
у регіонах України у 2018 р., тис. грн*

Регіон	Сплачено податкових платежів до Зведеного бюджету України, ВСЬОГО	Податок на прибуток підприємств	Податок на додану вартість	Податок на доходи фізичних осіб	Єдиний податок
Вінницька	734473,77	18017,48	122860,16	532220,84	7 991,18
Волинська	314931,14	39979,56	33137,09	193452,1	5 381,29
Дніпропетровська	2019527,6	114948,67	589756,62	1127224,74	14 321,33
Донецька	1143943,14	87936,64	163506,26	814973,76	5 617,53
Житомирська	356273,37	7379,5	38512,51	250466,79	4 968,32
Закарпатська	408732,43	18327,4	45541,53	287866,15	6 392,32
Запорізька	601128,31	37229,51	89880	397472,44	8 523,93
Івано-Франківська	345 326,87	14 084,40	32 717,08	260 880,48	3 588,07
Київська	1 684 951,30	79 111,87	450 552,70	990 807,80	15 960,72
Кіровоградська	491 107,70	10 366,30	44 507,19	384 553,00	2 659,83
Луганська	208 008,17	10 872,20	21 368,80	151 853,99	1 847,78
Львівська	961 577,47	57 668,41	116 862,55	673 927,63	12 013,18
Миколаївська	756 321,60	49 281,43	143 728,50	471 444,95	7 195,07
Одеська	3 134 197,56	331 395,24	722 764,90	1 541 933,80	24 313,65
Полтавська	901 248,77	39 651,62	117 490,40	579 929,30	6 133,70
Рівненська	281 572,70	9 964,86	18 211,53	219 376,12	5 408,66
Сумська	423 718,80	10 762,06	36 723,51	315 539,36	2 657,96
Тернопільська	448 143,96	113 942,84	135 457,89	169 700,78	2 404,59
Харківська	1 137 831,72	43 038,20	156 328,36	762 473,20	12 506,13
Херсонська	365 134,40	11 102,31	59 623,01	254 602,01	6 404,90
Хмельницька	372 869,94	18 205,11	58 618,60	243 158,66	7 945,25
Черкаська	455 018,62	16 935,72	70 082,35	300 042,48	4 719,23
Чернівецька	162 245,74	5 339,45	20 097,71	116 355,99	3 730,07
Чернігівська	321 630,04	4 785,31	32 257,56	201 226,94	5 201,24
м. Київ	3 997 301,98	506 022,30	1 392 416,86	1 818 988,98	39 810,10

*Джерело: складено за даними²¹⁶

²¹⁶ Відповідь Державної податкової служби України на запит щодо статистичної інформації за обсягами сплачених податків ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у 2013-2018 р. №892/ЗПІ/99-00-06-02-02-10 від 21.05.2020 р.

Таблиця 3.3.6

Показники, що характеризують бюджетну ефективність використання потенціалу ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у регіонах України у 2013 та 2018 роках*

Регіон	Рівень тінізації, % від ВДВ		Частка податку на прибуток в загальному обсязі податків, сплачених підприємствами ВЕД, %		Частка податку на доходи фізичних осіб в загальному обсязі сплачених податків підприємствами ВЕД, %	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	20,78	15,10	8,74	2,45	70,92	72,46
Волинська	21,97	13,88	11,92	12,69	58,90	61,43
Дніпропетровська	26,39	25,75	19,32	5,69	48,11	55,82
Донецька	22,04	20,39	16,20	7,69	59,04	71,24
Житомирська	23,35	16,98	6,61	2,07	64,65	70,30
Закарпатська	15,15	11,22	7,13	4,48	65,73	70,43
Запорізька	20,69	15,35	11,19	6,19	45,61	66,12
Івано-Франківська	23,38	10,79	56,55	4,08	31,90	75,55
Київська	28,67	16,23	26,41	4,70	34,42	58,80
Кіровоградська	18,31	12,92	10,10	2,11	72,74	78,30
Луганська	33,46	56,04	8,33	5,23	64,76	73,00
Львівська	22,46	13,96	13,51	6,00	57,05	70,09
Миколаївська	27,64	25,95	16,72	6,52	48,25	62,33
Одеська	27,63	21,04	23,99	10,57	39,14	49,20
Полтавська	21,84	15,45	16,97	4,40	43,66	64,35
Рівненська	21,99	18,03	6,77	3,54	55,52	77,91
Сумська	20,41	19,46	8,53	2,54	70,09	74,47
Тернопільська	23,26	18,47	15,59	25,43	55,58	37,87
Харківська	23,85	15,66	7,36	3,78	61,82	67,01
Херсонська	22,79	18,85	8,93	3,04	50,90	69,73
Хмельницька	21,84	13,56	9,25	4,88	52,90	65,21
Черкаська	20,97	11,69	53,91	3,72	33,60	65,94
Чернівецька	19,80	15,12	6,53	3,29	48,05	71,72
Чернігівська	22,18	16,31	7,96	1,49	62,76	62,56
м. Київ	28,32	53,19	28,39	12,66	29,61	45,51

*Джерело: розраховано за даними²¹⁷

²¹⁷ Відповідь Державної податкової служби України на запит щодо статистичної інформації за обсягами сплачених податків ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у 2013-2018 р. №892/ЗПІ/99-00-06-02-02-10 від 21.05.2020 р.

Таблиця 3.3.7

Динаміка інтегрального показника ефективності використання потенціалу
ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» у регіонах
України у 2013-2018 рр.*

Регіони	Інтегральний показник					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Вінницька	0,305	0,219	0,260296	0,286948	0,301307	0,331
Волинська	0,313	0,263	0,353036	0,381645	0,382596	0,377
Дніпропетровська	0,333	0,271	0,297654	0,331502	0,346251	0,334
Донецька	0,427	0,429	0,446230	0,447941	0,451226	0,410
Житомирська	0,265	0,248	0,281438	0,271107	0,279501	0,298
Закарпатська	0,410	0,373	0,410349	0,463280	0,486787	0,473
Запорізька	0,279	0,285	0,323330	0,335550	0,337847	0,353
Івано-Франківська	0,332	0,201	0,454726	0,302594	0,372960	0,401
Київська	0,427	0,331	0,308763	0,463537	0,463235	0,465
Кіровоградська	0,427	0,363	0,436399	0,418126	0,259931	0,398
Луганська	0,274	0,347	0,308178	0,315130	0,322489	0,320
Львівська	0,372	0,342	0,413713	0,380622	0,399996	0,412
Миколаївська	0,522	0,405	0,533526	0,552392	0,597191	0,603
Одеська	0,571	0,469	0,558792	0,605797	0,604281	0,578
Полтавська	0,356	0,271	0,324240	0,328043	0,361058	0,365
Рівненська	0,383	0,294	0,345962	0,392388	0,391127	0,416
Сумська	0,336	0,332	0,336779	0,329637	0,348253	0,327
Тернопільська	0,367	0,312	0,324926	0,376677	0,351668	0,415
Харківська	0,346	0,317	0,333054	0,319514	0,357010	0,349
Херсонська	0,347	0,308	0,361687	0,398931	0,373928	0,356
Хмельницька	0,361	0,284	0,355790	0,399848	0,391192	0,402
Черкаська	0,375	0,319	0,328012	0,217301	0,374865	0,381
Чернівецька	0,273	0,268	0,306786	0,264438	0,295884	0,325
Чернігівська	0,269	0,194	0,231426	0,286539	0,312160	0,310
м. Київ	0,346	0,321	0,330041	0,361834	0,337743	0,358

*Джерело: розраховано автором

Таблиця 3.3.8

Рейтинг регіонів України за інтегральним показником ефективності використання потенціалу транспортних послуг у порівнянні з іншими рейтинговими оцінками

Регіон	Інтегральний показник ефективності використання потенціалу транспортних послуг, 2018 р. ²¹⁸		Рейтинг регіонів України (праця, фінанси, якість життя), 2017 р. ²¹⁹		Рейтинг екологічного стану регіонів, 2018 р. ²²⁰		Рейтинг регіонів за індексом сталого розвитку, 2017 р. ²²¹	
	Значення показника	Місце	Кількість балів	Місце	Кількість балів	Місце	Значення показника	Місце
Вінницька	0,331	20	134	18	43,5	7	0,970	9
Волинська	0,377	13	157	12	44,6	6	0,944	12
Дніпропетровська	0,334	19	189	4	20,1	23	0,897	17
Донецька	0,410	8	116	23	14,6	24	0,757	25
Житомирська	0,298	25	136	17	43	8	0,928	13
Закарпатська	0,473	3	164	11	46,5	3	1,020	2
Запорізька	0,353	17	166	9	36,7	20	0,845	23
Івано-Франківська	0,401	10	172	6	39,5	17	0,999	6
Київська	0,465	4	197	3	42,7	9	0,961	10
Кіровоградська	0,398	11	141	15	38,6	18	0,848	22
Луганська	0,320	23	105	25	45,4	4	0,837	24
Львівська	0,412	7	181	5	39,7	16	1,011	3
Миколаївська	0,603	1	165	10	40,4	15	0,919	14
Одеська	0,578	2	229	2	40,6	14	0,897	18
Полтавська	0,365	14	171	7	37,5	19	0,906	16
Рівненська	0,416	5	146	14	46,8	2	0,949	11
Сумська	0,327	21	128	22	32,4	22	0,891	20
Тернопільська	0,415	6	133	19	41,4	13	0,982	8
Харківська	0,349	18	168	8	42,3	12	1,008	4
Херсонська	0,356	16	132	20	36,2	21	0,862	21
Хмельницька	0,402	9	147	13	42,5	10	0,991	7
Черкаська	0,381	12	131	21	42,4	11	0,914	15
Чернівецька	0,325	22	139	16	46,9	1	1,007	5
Чернігівська	0,310	24	113	24	44,7	5	0,897	19
м. Київ	0,358	15	239	1			1,304	1

²¹⁸ Розрахунки автора

²¹⁹ Рейтинг регіонів України. <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100008442-rejting-regioniv-ukrayini>

²²⁰ Журнал "Фокус" опублікував рейтинг областей України, в яких найчистіше повітря.

<https://nash.live/news/society/zhurnal-fokus-opublikuvav-rejtin-oblastej-ukrajini-v-jakikh-najchistishe-povitrja.html>

²²¹ Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти / Міжнар. рада з науки (ISC) та ін.; наук. кер. проекту М. З. Згуровський. - К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку (2019). – 112 с., С. 17-18.

Таблиця 3.3.9

Групування регіонів України за коефіцієнтом чутливості інтегрального показника ефективності використання потенціалу до зміни рівня тінізації транспортних послуг у 2018 р.*

Регіон	Рівень тінізації, % від ВДВ	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	Частка прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств ВЕД, %	Частка послуг у загальних обсягах ВДВ регіону, %	Частка послуг у загальному обсязі випуску в регіоні, %	Відношення капітальних інвестицій до ВДВ транспортних послуг, %	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Частка зайнятих у сфері транспортних послуг, % від зайнятих в регіоні	Частка транспортних послуг в загальних обсягах ПІІ регіону, %	Частка податку на прибуток в загальному обсязі податків, сплачених підприємствами	Частка ПДФО в загальному обсязі податків, сплачених підприємствами ВЕД, %
Івано-Франківська	0,269	0,002	0,263	0,053	0,045	0,038	0,005	0,103	0,006	0,010	0,208
Чернівецька	0,259	0,008	0,266	0,074	0,120	0,019	0,071	0,076	0,002	0,009	0,115
Черкаська	0,254	0,011	0,218	0,077	0,076	0,012	0,007	0,183	0,013	0,018	0,133
Закарпатська	0,229	0,021	0,200	0,119	0,136	0,013	0,013	0,085	0,003	0,008	0,058
Хмельницька	0,217	0,034	0,259	0,045	0,069	0,011	0,006	0,132	0,004	0,027	0,198
Чернігівська	0,215	0,050	0,173	0,124	0,122	0,013	0,057	0,150	0,001	0,008	0,089
Вінницька	0,212	0,061	0,193	0,129	0,112	0,028	0,008	0,148	0,022	0,015	0,107
Волинська	0,202	0,051	0,244	0,076	0,069	0,023	0,016	0,118	0,0003	0,061	0,127
	Середня чутливість до зміни рівня тінізації транспортних послуг										
Полтавська	0,196	0,036	0,248	0,087	0,082	0,036	0,010	0,083	0,0003	0,022	0,201
Львівська	0,195	0,022	0,209	0,092	0,094	0,056	0,023	0,138	0,007	0,017	0,147
Херсонська	0,175	0,005	0,217	0,075	0,074	0,019	0,035	0,126	0,035	0,019	0,232
Київська	0,161	0,141	0,175	0,09	0,087	0,032	0,008	0,117	0,021	0,017	0,152
Житомирська	0,155	0,033	0,186	0,134	0,135	0,026	0,002	0,276	0,004	0,009	0,107
Сумська обл.	0,136	0,009	0,286	0,085	0,093	0,036	0,0003	0,197	0,018	0,009	0,129
Запорізька	0,135	0,019	0,298	0,057	0,126	0,092	0,007	0,061	0,0008	0,025	0,264
Харківська	0,126	0,002	0,187	0,073	0,068	0,022	0,014	0,181	0,006	0,025	0,295
Кіровоградська	0,121	0,019	0,263	0,078	0,069	0,036	0,012	0,099	0,023	0,011	0,269
Рівненська	0,113	0,045	0,223	0,076	0,070	0,031	0,043	0,142	0,057	0,011	0,196
	Низька чутливість до зміни рівня тінізації транспортних послуг										
Дніпропетровська	0,099	0,077	0,167	0,064	0,056	0,056	0,018	0,243	0,023	0,045	0,259
Донецька	0,096	0,027	0,239	0,073	0,057	0,105	0,014	0,200	0,024	0,044	0,225
Тернопільська	0,094	0,008	0,202	0,120	0,126	0,039	0,019	0,066	0,148	0,087	0,089
Миколаївська	0,076	0,150	0,085	0,061	0,055	0,027	0,169	0,039	0,194	0,015	0,129
Одеська	0,040	0,067	0,167	0,188	0,194	0,055	0,018	0,109	0,079	0,024	0,057
м. Київ	0,025	0,108	0,216	0,111	0,121	0,252	0,018	0,048	0,012	0,013	0,109
Луганська	0,023	0,126	0,261	0,054	0,053	0,016	0,006	0,186	0,004	0,029	0,241

*Джерело: розраховано автором

Додатки до підрозділу 3.4

Додаток 3.4.1

Таблиця 3.4.1

Складові показники інтегрального показника ефективності використання потенціалу сектору «Тимчасове розміщування й організація харчування»*

	Коефіцієнт тіньової економіки (середнє значення), % від ВРП			Частка за обсягом наданих послуг у секторі послуг, %			Частка за обсягом наданих послуг у регіоні, %			Частка у валовій доданій вартості сектору послуг регіону, %			Частка у валовій доданій вартості регіону, %		
	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту
Вінницька	20,5	16,0	0,8	0,27	3,27	12,02	0,9	0,4	0,4	1,6	0,9	0,6	0,9	0,5	0,6
Волинська	22,0	14,6	0,7	0,76	2,11	2,79	0,8	0,6	0,8	1,2	0,8	0,7	0,8	0,7	0,9
Дніпропетровська	34,5	16,3	0,5	0,84	3,68	4,40	0,4	0,4	1,0	1,1	1,1	1,0	0,5	0,6	1,2
Донецька	31,3	13,7	0,5	2,21	1,95	0,89	0,5	0,2	0,4	1,1	0,7	0,6	0,6	0,3	0,5
Житомирська	25,1	17,4	0,7	0,28	4,10	14,75	0,6	0,5	0,8	0,9	0,9	1,0	0,5	0,5	1,0
Закарпатська	17,3	14,8	0,9	2,61	3,12	1,20	1,2	1,6	1,3	1,8	2,4	1,3	1,2	1,7	1,4
Запорізька	29,9	22,7	0,8	3,22	6,14	1,91	0,6	0,5	0,8	1,7	1,5	0,9	0,8	0,8	1,0
Івано-Франківська	17,7	10,8	0,5	3,62	5,05	1,39	1,0	1,0	1,0	1,9	2,0	1,0	1,0	1,1	1,1
Київська	26,6	18,9	0,7	0,42	6,96	16,71	1,0	0,7	0,7	1,8	1,4	0,8	1,2	0,9	0,8
Кіровоградська	16,5	12,4	0,8	0,55	0,57	1,04	0,3	0,3	1,0	0,7	0,7	1,0	0,4	0,3	0,8
Луганська	18,6	22,3	1,2	0,73	1,41	1,93	0,6	0,3	0,5	1,4	0,6	0,4	0,7	0,3	0,4
Львівська	31,2	15,9	0,5	3,70	7,25	1,96	1,2	1,4	1,2	1,7	2,0	1,2	1,2	1,5	1,3
Миколаївська	31,1	14,4	0,5	1,23	2,39	1,94	0,7	0,5	0,7	1,3	1,0	0,8	0,7	0,6	0,9
Одеська	24,4	15,9	0,7	1,24	3,11	2,52	1,1	1,4	1,3	1,5	1,8	1,2	1,1	1,6	1,5
Полтавська	23,3	17,9	0,8	0,98	2,64	2,69	0,4	0,3	0,8	1,1	1,0	0,9	0,4	0,4	1,0
Рівненська	15,8	15,3	1,0	0,98	1,86	1,90	1,0	0,5	0,5	1,8	1,0	0,6	1,0	0,6	0,6
Сумська	34,5	24,8	0,7	0,88	3,34	3,78	0,4	0,4	1,0	0,9	0,8	0,9	0,5	0,4	0,8
Тернопільська	19,4	12,4	0,6	0,70	1,25	1,79	0,9	0,6	0,7	1,7	1,2	0,7	1,0	0,7	0,7
Харківська	33,7	19,2	0,6	0,95	5,24	5,54	0,7	0,6	0,9	1,1	1,3	1,2	0,7	0,8	1,1
Херсонська	22,1	13,3	0,6	3,93	6,10	1,55	0,9	0,8	0,9	1,7	1,5	0,9	1,1	0,9	0,8
Хмельницька	21,2	13,2	0,6	0,96	2,63	2,74	0,5	0,5	1,0	1,0	1,0	1,0	0,6	0,5	0,8
Черкаська	22,6	12,9	0,6	0,32	2,21	6,87	0,4	0,4	1,0	0,9	1,0	1,1	0,4	0,5	1,3
Чернівецька	26,9	22,0	0,8	1,47	4,06	2,77	1,0	1,1	1,1	1,4	1,5	1,1	0,9	1,1	1,2
Чернігівська	35,1	20,0	0,6	0,79	5,82	7,38	0,5	0,5	1,0	1,0	1,0	1,0	0,6	0,6	1,0
м. Київ	47,9	34,0	0,7	1,47	4,11	2,80	0,9	0,8	0,9	1,0	1,1	1,1	0,9	1,1	1,2

*Джерело: розраховано за даними²²²:

²²²Регіони України за 2014 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2014. Ч. 1. 299 с. (С. 70); Регіони України за 2014 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2014. Ч. 2. 733 с. (С. 302, 355-358); Регіони України за 2018 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019. Ч. 1. 309 с. (С. 62); Регіони України за 2019 рік : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2019. Ч. 2. 657 с. (С. 118-120, 377); Валовий регіональний продукт у 2017 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2018. 157 с. (С. 62); Валовий регіональний продукт у 2018 році : стат. зб. К., Державна служба статистики України, 2020. 150 с. (С. 70).

	Частка за зайнятістю у секторі послуг регіону, %			Частка за зайнятістю у регіоні, %			Частка за капітальними інвестиціями у секторі послуг регіону, %			Частка за капітальними інвестиціями у регіоні, %			Частка за експортом у секторі послуг регіону, %		
	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту
Вінницька	2,83	2,74	0,97	1,75	1,73	0,99	4,11	0,52	0,13	0,6	0,1	0,17	11,89	10,51	0,88
Волинська	1,59	1,14	0,72	0,85	0,61	0,72	0,68	0,34	0,50	0,3	0,1	0,33	2,31	0,42	0,18
Дніпропетровська	2,24	2,44	1,09	1,30	1,56	1,20	1,16	1,47	1,27	0,4	0,5	1,25	1,65	6,22	3,76
Донецька	2,43	2,45	1,01	1,53	1,58	1,04	2,04	0,30	0,15	0,6	0,1	0,17	2,40	1,48	0,62
Житомирська	2,44	2,09	0,85	1,44	1,28	0,89	0,47	0,00	0,00	0,1	0,0	0,00	0,77	0,12	0,16
Закарпатська	2,07	2,05	0,99	1,36	1,35	1,00	2,00	1,30	0,65	0,5	0,4	0,80	0,76	2,02	2,65
Запорізька	5,12	5,01	0,98	2,96	2,83	0,96	0,88	3,77	4,28	0,2	0,9	4,50	3,70	5,30	1,43
Івано-Франківська	3,33	3,30	0,99	1,89	1,88	1,00	2,55	2,40	0,94	0,4	0,8	2,00	9,31	11,44	1,23
Київська	2,83	3,06	1,08	1,55	1,64	1,06	0,67	0,60	0,90	0,2	0,2	1,00	0,24	2,09	8,76
Кіровоградська	3,01	2,78	0,92	2,14	2,01	0,94	0,40	0,00	0,00	0,1	0,0	0,00	2,05	2,99	1,46
Луганська	2,21	2,49	1,12	1,18	1,37	1,16	0,46	0,50	1,09	0,1	0,2	2,00	8,61	1,02	0,12
Львівська	2,75	2,95	1,07	1,63	1,84	1,13	6,63	2,12	0,32	2,4	0,9	0,38	12,53	4,18	0,33
Миколаївська	3,81	3,79	0,99	2,24	2,29	1,02	1,32	0,40	0,30	0,4	0,2	0,50	0,57	0,25	0,43
Одеська	2,87	2,81	0,98	1,63	1,53	0,94	1,71	1,34	0,78	0,7	0,8	1,14	2,80	4,36	1,55
Полтавська	3,33	3,46	1,04	2,35	2,46	1,05	0,69	0,31	0,45	0,1	0,1	1,00	9,59	13,31	1,39
Рівненська	2,80	2,67	0,95	1,62	1,57	0,97	0,51	0,34	0,67	0,1	0,1	1,00	0,67	0,84	1,26
Сумська	3,49	3,29	0,94	2,20	2,11	0,96	0,50	0,00	0,00	0,1	0,0	0,00	6,16	20,11	3,27
Тернопільська	1,62	1,75	1,08	0,93	0,99	1,06	0,45	0,42	0,93	0,1	0,1	1,00	9,50	11,46	1,21
Харківська	3,54	2,89	0,82	1,90	1,63	0,86	0,72	0,51	0,71	0,3	0,2	0,67	18,00	13,57	0,75
Херсонська	2,31	2,53	1,10	1,45	1,60	1,11	3,96	1,00	0,25	0,9	0,2	0,22	1,26	6,09	4,85
Хмельницька	2,62	2,20	0,84	1,48	1,27	0,86	0,36	0,00	0,00	0,1	0,0	0,00	0,30	0,20	0,67
Черкаська	1,92	1,66	0,87	1,08	0,94	0,87	0,85	0,36	0,42	0,2	0,1	0,50	2,61	3,89	1,49
Чернівецька	1,92	1,97	1,02	1,01	1,05	1,04	2,37	0,25	0,11	0,4	0,1	0,25	19,74	17,98	0,91
Чернігівська	3,90	4,14	1,06	2,25	2,30	1,02	3,49	1,21	0,35	0,6	0,3	0,50	3,82	0,47	0,12
м. Київ	1,63	1,88	1,16	0,95	1,14	1,20	1,52	1,10	0,72	0,9	0,7	0,78	3,01	3,09	1,03

Продовження табл. 3.4.1

	Частка за експортом у регіоні, %			Середньомісячна номінальна заробітна плата в регіоні, грн.			Середньомісячна номінальна заробітна плата у секторі регіону, грн.			Частка прибуткових підприємств, %			Туристичний збір, млн.грн			Продуктивність праці, тис.грн/особу		
	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту	2013	2018	Темп росту
Вінницька	0,95	0,70	0,73	2651	7801	2,94	1501	5610	3,74	64,3	69,9	1,09	0,18	0,5	2,8	48,0	11,8	0,25
Волинська	0,19	0,04	0,23	2580	7324	2,84	1406	4552	3,24	63,9	76,4	1,20	0,2	0,6	3,0	25,5	63,1	2,47
Дніпропетровська	0,09	0,11	1,25	3336	8862	2,66	1957	5123	2,62	49	72	1,47	0,89	2,5	2,8	27,3	74,2	2,72
Донецька	0,12	0,05	0,38	3755	9686	2,58	2427	4791	1,97	61,7	77,7	1,26	0,85	1,2	1,4	28,2	52,2	1,85
Житомирська	0,05	0,01	0,26	2561	7372	2,88	1286	4391	3,41	62,3	68,9	1,11	0,17	0,5	2,9	16,8	50,6	3,01
Закарпатська	0,14	0,32	2,27	2553	8070	3,16	1340	4214	3,14	72,1	78,3	1,09	0,93	3,8	4,1	14,9	55,9	3,75
Запорізька	0,22	0,27	1,25	3142	8726	2,78	1954	5408	2,77	60,2	68,4	1,14	1,42	3,7	2,6	24,4	62,7	2,57
Івано-Франківська	1,18	0,75	0,64	2679	7551	2,82	2076	6036	2,91	75,4	84,4	1,12	0,95	3,7	3,9	35,4	83,5	2,36
Київська	0,05	0,31	6,61	3351	9097	2,71	2698	7378	2,73	60,9	71,2	1,17	0,68	2,3	3,4	43,8	96,8	2,21
Кіровоградська	0,05	0,14	2,87	2608	7191	2,76	1678	4438	2,64	71,6	76,2	1,06	0,07	0,3	4,3	15,3	37,5	2,45
Луганська	0,37	0,13	0,35	3337	7365	2,21	1676	3697	2,21	66,2	73,1	1,10	0,11	0,1	0,9	21,0	18,9	0,90
Львівська	2,94	0,97	0,33	2789	8001	2,87	1706	5146	3,02	60	73,8	1,23	3,57	13,4	3,8	27,2	96,3	3,54
Миколаївська	0,13	0,05	0,37	3094	8160	2,64	1707	4743	2,78	51,1	74,4	1,46	0,46	1,8	3,9	23,3	53,6	2,30
Одеська	1,18	1,33	1,13	2947	8011	2,72	2043	5582	2,73	63,5	75,1	1,18	2,72	11,6	4,3	28,4	97,7	3,44
Полтавська	0,28	0,40	1,45	2988	8375	2,80	2064	4560	2,21	59,2	68,6	1,16	0,31	1,3	4,2	21,0	56,7	2,70
Рівненська	0,08	0,09	1,13	2844	7469	2,63	1569	4163	2,65	72,6	71,1	0,98	0,13	0,4	3,1	18,9	28,2	1,49
Сумська	0,35	0,69	1,99	2702	7324	2,71	1323	4912	3,71	42,2	57,9	1,37	0,13	0,3	2,3	23,8	54,6	2,29
Тернопільська	1,31	1,62	1,24	2359	6969	2,95	1390	3664	2,64	64,3	77	1,20	0,13	0,4	3,1	20,6	45,2	2,19
Харківська	2,66	2,85	1,07	2975	7657	2,57	1965	5403	2,75	54,4	73,2	1,35	0,91	3,0	3,3	29,7	75,8	2,55
Херсонська	0,13	0,62	4,92	2464	7058	2,86	1644	5502	3,35	66,9	76,6	1,14	0,79	3,7	4,7	25,4	75,6	2,98
Хмельницька	0,02	0,01	0,36	2641	7346	2,78	1510	3762	2,49	65,1	75,8	1,16	0,21	0,7	3,3	22,1	73,1	3,31
Черкаська	0,09	0,14	1,61	2682	7478	2,79	1670	5113	3,06	63	76,7	1,22	0,27	0,7	2,6	23,0	72,0	3,13
Чернівецька	2,36	2,94	1,24	2484	6991	2,81	1251	3759	3,00	52,7	58,5	1,11	0,23	0,5	2,2	13,5	37,6	2,79
Чернігівська	0,14	0,02	0,11	2504	6995	2,79	1378	4876	3,54	48,1	66,2	1,38	0,15	0,6	4,0	27,1	69,2	2,55
м. Київ	0,74	0,79	1,08	5007	13542	2,70	2764	6903	2,50	53,5	65,7	1,23	7,76	33,0	4,3	71,0	225,1	3,17

Таблиця 3.4.2

Нормовані значення складових показників інтегрального показника ефективності використання потенціалу сектору
«Тимчасове розміщування й організація харчування»

	Коефіцієнт тіньової економіки (середнє значення), % від ВРП		Частка за обсягом наданих послуг у секторі послуг, %		Частка за обсягом наданих послуг у регіоні, %		Частка у валовій доданій вартості сектору послуг регіону, %		Частка у валовій доданій вартості регіону, %		Частка за зайнятістю у секторі послуг регіону, %	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	0,854	0,779	0,000	0,404	0,667	0,143	0,759	0,200	0,625	0,143	0,000	0,000
Волинська	0,805	0,838	0,134	0,231	0,556	0,286	0,414	0,152	0,500	0,286	0,184	0,336
Дніпропетровська	0,418	0,765	0,156	0,466	0,111	0,143	0,324	0,270	0,125	0,214	0,238	0,339
Донецька	0,515	0,878	0,530	0,207	0,222	0,000	0,315	0,052	0,250	0,000	0,241	0,245
Житомирська	0,709	0,717	0,003	0,528	0,333	0,214	0,204	0,202	0,125	0,143	0,136	0,235
Закарпатська	0,952	0,828	0,639	0,382	1,000	1,000	0,954	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Запорізька	0,560	0,488	0,806	0,834	0,333	0,214	0,837	0,487	0,500	0,357	0,493	0,558
Івано-Франківська	0,939	1,000	0,915	0,671	0,778	0,571	1,000	0,804	0,750	0,571	0,351	0,496
Київська	0,662	0,651	0,041	0,957	0,778	0,357	0,965	0,433	1,000	0,429	0,402	0,424
Кіровоградська	0,976	0,934	0,077	0,000	0,000	0,071	0,000	0,049	0,000	0,000	0,176	0,349
Луганська	0,912	0,506	0,126	0,126	0,333	0,071	0,629	0,000	0,375	0,000	0,329	0,468
Львівська	0,521	0,781	0,937	1,000	1,000	0,857	0,811	0,809	1,000	0,857	0,629	0,685
Миколаївська	0,522	0,848	0,262	0,272	0,444	0,214	0,486	0,227	0,375	0,214	0,363	0,432
Одеська	0,733	0,781	0,265	0,380	0,889	0,857	0,702	0,695	0,875	0,929	0,493	0,599
Полтавська	0,765	0,695	0,194	0,310	0,111	0,071	0,359	0,251	0,000	0,071	0,343	0,395
Рівненська	1,000	0,806	0,194	0,193	0,778	0,214	0,940	0,239	0,750	0,214	0,538	0,556
Сумська	0,418	0,395	0,167	0,415	0,111	0,143	0,161	0,146	0,125	0,071	0,008	0,158
Тернопільська	0,886	0,932	0,117	0,102	0,667	0,286	0,825	0,323	0,750	0,286	0,552	0,452
Харківська	0,440	0,640	0,186	0,699	0,444	0,286	0,366	0,429	0,375	0,357	0,204	0,359
Херсонська	0,803	0,895	1,000	0,828	0,667	0,429	0,810	0,535	0,875	0,429	0,292	0,274
Хмельницька	0,832	0,899	0,189	0,308	0,222	0,214	0,271	0,231	0,250	0,143	0,093	0,134
Черкаська	0,786	0,909	0,014	0,246	0,111	0,143	0,151	0,235	0,000	0,143	0,093	0,214
Чернівецька	0,653	0,517	0,328	0,522	0,778	0,643	0,599	0,533	0,625	0,571	0,654	0,775
Чернігівська	0,398	0,602	0,142	0,786	0,222	0,214	0,262	0,224	0,250	0,214	0,011	0,191
м. Київ	0,000	0,000	0,328	0,530	0,667	0,429	0,288	0,300	0,625	0,571	0,388	0,432

	Частка за зайнятістю у регіоні, %		Частка за капітальними інвестиціями у секторі послуг регіону, %		Частка за капітальними інвестиціями у регіоні, %		Частка за експортом у секторі послуг регіону, %		Частка за експортом у регіоні, %		Середньомісячна номінальна заробітна плата в регіоні, грн.	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	0,000	0,000	0,598	0,138	0,217	0,111	0,597	0,520	0,318	0,235	0,110	0,127
Волинська	0,213	0,428	0,051	0,090	0,087	0,111	0,106	0,015	0,058	0,010	0,083	0,054
Дніпропетровська	0,322	0,437	0,128	0,390	0,130	0,556	0,072	0,305	0,024	0,034	0,369	0,288
Донецька	0,280	0,302	0,268	0,080	0,217	0,111	0,111	0,068	0,034	0,014	0,527	0,413
Житомирська	0,242	0,333	0,018	0,000	0,000	0,000	0,027	0,000	0,010	0,000	0,076	0,061
Закарпатська	1,000	1,000	0,262	0,345	0,174	0,444	0,027	0,095	0,041	0,106	0,073	0,168
Запорізька	0,493	0,572	0,083	1,000	0,043	1,000	0,177	0,259	0,068	0,089	0,296	0,267
Івано-Франківська	0,332	0,464	0,349	0,637	0,130	0,889	0,465	0,566	0,397	0,253	0,121	0,089
Київська	0,611	0,631	0,049	0,159	0,043	0,222	0,000	0,099	0,010	0,102	0,375	0,324
Кіровоградська	0,156	0,342	0,006	0,000	0,000	0,000	0,093	0,144	0,010	0,044	0,094	0,034
Луганська	0,370	0,554	0,016	0,133	0,000	0,222	0,429	0,045	0,120	0,041	0,369	0,060
Львівська	0,659	0,757	1,000	0,562	1,000	1,000	0,630	0,203	1,000	0,328	0,162	0,157
Миколаївська	0,370	0,414	0,153	0,106	0,130	0,222	0,017	0,007	0,038	0,014	0,278	0,181
Одеська	0,711	0,833	0,215	0,355	0,261	0,889	0,131	0,212	0,397	0,451	0,222	0,159
Полтавська	0,365	0,432	0,053	0,082	0,000	0,111	0,479	0,660	0,089	0,133	0,238	0,214
Рівненська	0,640	0,676	0,024	0,090	0,000	0,111	0,022	0,036	0,021	0,027	0,183	0,076
Сумська	0,038	0,171	0,022	0,000	0,000	0,000	0,304	1,000	0,113	0,232	0,130	0,054
Тернопільська	0,498	0,459	0,014	0,111	0,000	0,111	0,475	0,567	0,442	0,549	0,000	0,000
Харківська	0,284	0,446	0,057	0,135	0,087	0,222	0,911	0,673	0,904	0,969	0,233	0,105
Херсонська	0,299	0,297	0,574	0,265	0,348	0,222	0,052	0,299	0,038	0,208	0,040	0,014
Хмельницька	0,109	0,149	0,000	0,000	0,000	0,000	0,003	0,004	0,000	0,000	0,106	0,057
Черкаська	0,076	0,198	0,078	0,095	0,043	0,111	0,122	0,189	0,024	0,044	0,122	0,077
Чернівецька	0,664	0,761	0,321	0,066	0,130	0,111	1,000	0,893	0,801	1,000	0,047	0,003
Чернігівська	0,047	0,239	0,499	0,321	0,217	0,333	0,184	0,018	0,041	0,003	0,055	0,004
м. Київ	0,806	0,851	0,185	0,292	0,348	0,778	0,142	0,149	0,247	0,266	1,000	1,000

Продовження табл. 3.4.2

	Середньомісячна номінальна заробітна плата у секторі регіону, грн.		Частка прибуткових підприємств, %		Туристичний збір, млн.грн		Продуктивність праці, тис.грн/особу		Сума нормованих значень складових показників		Інтегральний показник	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	0,165	0,524	0,666	0,453	0,014	0,012	0,600	0,450	6,192	4,238	0,387	0,265
Волинська	0,102	0,239	0,654	0,698	0,017	0,015	0,209	0,214	4,173	4,003	0,261	0,250
Дніпропетровська	0,467	0,393	0,205	0,532	0,107	0,073	0,239	0,268	3,435	5,471	0,215	0,342
Донецька	0,777	0,303	0,587	0,747	0,101	0,033	0,256	0,162	5,233	3,615	0,327	0,226
Житомирська	0,023	0,196	0,605	0,415	0,013	0,012	0,057	0,154	2,582	3,211	0,161	0,201
Закарпатська	0,059	0,148	0,901	0,770	0,112	0,112	0,025	0,180	8,217	8,577	0,514	0,536
Запорізька	0,465	0,470	0,542	0,396	0,176	0,109	0,189	0,212	6,061	7,314	0,379	0,457
Івано-Франківська	0,545	0,639	1,000	1,000	0,114	0,109	0,381	0,314	8,569	9,072	0,536	0,567
Київська	0,956	1,000	0,563	0,502	0,079	0,067	0,526	0,378	7,063	6,734	0,441	0,421
Кіровоградська	0,282	0,208	0,886	0,691	0,000	0,006	0,031	0,090	2,787	2,962	0,174	0,185
Луганська	0,281	0,009	0,723	0,574	0,005	0,000	0,310	0,000	5,146	2,808	0,322	0,176
Львівська	0,301	0,399	0,536	0,600	0,455	0,404	0,238	0,375	10,879	9,774	0,680	0,611
Миколаївська	0,301	0,291	0,268	0,623	0,051	0,052	0,171	0,168	4,229	4,284	0,264	0,268
Одеська	0,523	0,516	0,642	0,649	0,345	0,350	0,258	0,382	7,662	9,038	0,479	0,565
Полтавська	0,537	0,241	0,512	0,404	0,031	0,036	0,129	0,183	4,206	4,292	0,263	0,268
Рівненська	0,210	0,134	0,916	0,498	0,008	0,009	0,094	0,045	6,317	3,925	0,395	0,245
Сумська	0,048	0,336	0,000	0,000	0,008	0,006	0,178	0,173	1,830	3,300	0,114	0,206
Тернопільська	0,092	0,000	0,666	0,721	0,008	0,009	0,123	0,128	6,116	5,037	0,382	0,315
Харківська	0,472	0,468	0,367	0,577	0,109	0,088	0,281	0,276	5,722	6,730	0,358	0,421
Херсонська	0,260	0,495	0,744	0,706	0,094	0,109	0,206	0,275	7,100	6,279	0,444	0,392
Хмельницька	0,171	0,026	0,690	0,675	0,018	0,018	0,149	0,263	3,104	3,123	0,194	0,195
Черкаська	0,277	0,390	0,627	0,709	0,026	0,018	0,165	0,258	2,714	3,980	0,170	0,249
Чернівецька	0,000	0,026	0,16	0,023	0,021	0,012	0,000	0,091	6,898	6,548	0,431	0,409
Чернігівська	0,084	0,326	0,178	0,313	0,010	0,015	0,237	0,244	2,838	4,048	0,177	0,253
м. Київ	1,000	0,872	0,340	0,294	1,000	1,000	1,000	1,000	8,363	8,763	0,523	0,548

Додатки до підрозділу 3.5

Таблиця 3.5.1

Показники функціонування сектору операцій з нерухомістю у 2013-2018 роках (регіональний вимір)

Регіон	2013										
	Частка обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг сектором операцій з нерухомістю в Україні, %	Частка обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг у регіоні, %	Частка обсягу ВДВ сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору операцій з нерухомістю в Україні, %	Частка обсягу ВДВ сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору послуг у регіоні, %	Частка кількості зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятості сектору операцій з нерухомістю в Україні, %	Частка кількості зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятих сектору послуг у регіоні, %	Частка капінвестицій сектору операцій з нерухомістю у загальному обсязі капінвестицій у регіоні, %	Співвідношення середньомісячного рівня заробітної плати в секторі операцій з нерухомістю до середньомісячного рівня заробітної плати штатного працівника в регіоні, %	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування підприємств сектору операцій з нерухомістю, млн грн	Продуктивність праці в секторі операцій з нерухомістю (ВДВ сектору/кількості зайнятих в секторі), тис. грн/ одну особу	Рентабельність (збитковість) операційної діяльності підприємств сектору операцій з нерухомістю регіону, %
Вінницька	1,01	6,76	2,92	16,04	1,87	1,64	0,9	98,26	-400,3	467,3	-9,4
Волинська	1,68	17,27	1,88	14,78	1,47	1,89	21,3	69,81	-257,5	379,6	-8,7
Дніпропетровська	7,80	12,76	7,15	11,85	6,95	2,40	6,4	64,45	-1240,2	306,5	1,9
Донецька	11,38	17,30	9,70	12,71	8,94	2,57	5,4	83,33	-594,2	323,5	-6,3
Житомирська	0,86	9,15	2,12	15,38	1,50	1,38	2,7	79,27	-210,5	420,0	-26,0
Закарпатська	0,71	8,42	1,85	14,02	1,75	1,85	2,9	69,41	44,2	316,0	8,1
Запорізька	2,01	10,02	3,00	13,27	3,76	2,68	2,9	58,08	-53,2	237,8	0,0
Івано-Франківська	0,54	5,97	2,13	12,93	1,29	1,40	1,3	64,02	-299,5	491,4	-9,8
Київська	4,08	11,78	4,89	12,60	5,69	3,51	3,3	76,75	-553,5	256,5	9,1
Кіровоградська	0,44	3,55	1,48	12,74	2,11	3,04	0,7	74,46	-147,8	209,9	-35,0
Луганська	1,63	8,87	3,50	14,41	2,50	1,39	1,0	56,76	-11,3	418,2	3,7
Львівська	4,17	9,34	5,11	12,47	3,64	1,87	10,1	78,95	463,9	418,2	16,5
Миколаївська	0,88	4,15	1,83	11,28	1,96	2,14	1,9	54,56	-87,8	278,6	15,6
Одеська	9,55	11,00	5,33	11,36	8,13	3,59	6,4	96,71	-492,2	195,6	1,9
Полтавська	1,24	7,89	2,56	12,79	2,26	2,00	2,6	71,45	-130,9	338,1	2,8
Рівненська	0,68	7,63	1,67	14,60	1,35	1,44	1,5	73,80	-15,9	368,7	-3,0
Сумська	0,60	7,49	1,74	13,21	1,41	1,58	5,1	70,06	-126,1	367,9	-1,5
Тернопільська	0,70	9,89	1,62	15,54	1,05	1,47	1,3	78,59	-17,9	458,9	10,1
Харківська	9,07	20,28	6,28	12,61	11,74	4,84	6,9	78,66	-750,2	159,5	-1,2
Херсонська	1,10	11,70	1,63	14,84	1,90	2,32	5,8	84,82	-21,2	256,2	-1,1
Хмельницька	0,69	9,24	2,26	16,40	1,72	1,76	4,4	74,29	-6,1	392,5	11,2
Черкаська	1,00	6,53	2,39	15,50	1,56	1,75	4,6	78,11	-20,6	455,2	7,4
Чернівецька	0,71	14,80	1,43	16,06	1,32	1,95	1,6	92,03	6,3	321,4	-17,3
Чернігівська	0,59	6,39	1,89	15,23	1,50	1,81	1,1	93,57	3,3	374,2	-7,8
м.Київ	36,88	9,25	19,79	7,86	17,21	4,70	7,4	77,69	-4491,9	342,9	8,5

Продовження табл. 3.5.1

Регіон	2018										
	Частка обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг сектором операцій з нерухомістю в Україні, %	Частка обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг у регіоні, %	Частка обсягу ВДВ сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору операцій з нерухомістю в Україні, %	Частка обсягу ВДВ сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору послуг у регіоні, %	Частка кількості зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятості сектору операцій з нерухомістю в Україні, %	Частка кількості зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятих сектору послуг у регіоні, %	Частка капінвестицій сектору операцій з нерухомістю у загальному обсязі капінвестицій у регіоні, %	Співвідношення середньомісячного рівня заробітної плати в секторі операцій з нерухомістю до середньомісячного рівня заробітної плати штатного працівника в регіоні, %	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування підприємств сектору операцій з нерухомістю, млн грн	Продуктивність праці в секторі операцій з нерухомістю (ВДВ сектору/кількості зайнятих в секторі), тис. грн/ одну особу	Рентабельність (збитковість) операційної діяльності підприємств сектору операцій з нерухомістю регіону, %
Вінницька	3,17	11,45	4,57	16,23	3,16	1,80	1,3	54,66	-3277,8	1147,8	14,7
Волинська	0,62	5,58	2,42	13,28	1,89	1,43	1,4	70,86	9,2	1017,6	1,4
Дніпропетровська	0,80	5,78	2,12	13,52	1,81	1,66	2,2	74,81	80,0	928,7	11,6
Донецька	2,50	10,17	3,30	13,07	4,36	2,70	1,6	64,81	-270,9	602,0	4,7
Житомирська	0,85	6,34	2,73	15,85	1,62	1,38	3,7	71,04	-311,1	1339,3	-1,9
Закарпатська	5,77	11,50	6,31	12,83	5,51	2,62	3,4	69,00	297,8	909,2	26,3
Запорізька	0,40	3,08	1,67	12,95	2,16	2,68	3,8	67,08	-24,3	614,6	-12,4
Івано-Франківська	0,18	3,00	1,30	15,28	1,04	1,45	0,6	66,26	-377,9	989,6	-1,1
Київська	7,39	11,73	5,83	11,81	6,13	2,48	5,2	117,52	407,6	755,8	16,3
Кіровоградська	0,93	3,30	1,99	10,50	1,97	1,88	1,8	68,66	-27,2	802,4	6,9
Луганська	9,22	8,47	6,32	11,99	9,10	3,32	6,2	117,35	460,0	551,7	12,9
Львівська	1,52	5,42	3,04	13,30	2,81	2,14	3,4	68,10	-2677,1	859,6	-15,0
Миколаївська	1,41	11,41	2,03	15,43	1,50	1,29	0,8	94,62	82,3	1071,8	6,8
Одеська	0,98	9,69	2,02	14,20	1,66	1,57	1,4	69,29	9,3	969,5	4,7
Полтавська	0,66	5,73	1,94	15,53	1,20	1,34	1,6	82,92	102,2	1291,0	13,1
Рівненська	6,91	12,44	6,79	13,10	14,03	4,57	3,5	74,25	23,4	384,3	5,0
Сумська	1,01	9,25	1,92	15,05	2,31	2,31	2,2	89,97	135,3	660,0	24,9
Тернопільська	0,99	11,42	2,67	16,01	1,73	1,52	1,9	80,19	69,2	1224,4	3,3
Харківська	1,18	7,89	2,87	14,79	1,66	1,54	3,9	102,45	133,9	1373,5	20,2
Херсонська	0,62	10,80	1,65	16,49	1,54	1,88	3,6	90,86	45,2	848,0	8,9
Хмельницька	0,41	4,55	2,19	14,74	1,73	1,73	2,5	76,44	75,4	1004,2	4,0
Черкаська	35,97	8,07	20,49	6,80	19,43	4,14	5,9	66,11	1636,1	838,0	18,8
Чернівецька	3,17	11,45	4,57	16,23	3,16	1,80	1,3	54,66	-3277,8	1147,8	14,7
Чернігівська	0,62	5,58	2,42	13,28	1,89	1,43	1,4	70,86	9,2	1017,6	1,4
м.Київ	0,80	5,78	2,12	13,52	1,81	1,66	2,2	74,81	80,0	928,7	11,6

Таблиця 3.5.2

Динаміка показників використання соціально-економічного потенціалу сектору операцій з нерухомістю у 2013-2018 роках

	Зміна рівня тінізації сектору операцій з нерухомістю (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна частки обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг сектором операцій з нерухомістю (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна частки обсягу операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі наданих послуг у регіоні (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна частки обсягу ВДВ сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору операцій з нерухомістю (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна частки обсягу ВДВ сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі ВДВ сектору послуг у регіоні (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна частки кількості зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятості сектору операцій з нерухомістю (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна частки кількості зайнятих сектору операцій з нерухомістю регіону у загальному обсязі зайнятих сектору послуг у регіоні (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна частки капітальних інвестицій сектору операцій з нерухомістю у загальному обсязі капінвестицій у регіоні (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна співвідношення середньомісячного рівня заробітної плати в секторі операцій з нерухомістю до середньомісячного рівня заробітної плати штатного працівника в регіоні (2018р. - 2013р.), в.п.	Зміна фінансового результату (сальдо) до оподаткування підприємств сектору операцій з нерухомістю (2018р. - 2013р.), млн грн	Зміна рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств сектору операцій з нерухомістю регіону (2018р. - 2013р.), в.п.
Вінницька	-10,0	-0,4	-3,0	0,5	-1,0	0,3	0,0	0,4	-30,9	440,1	14,7
Волинська	-9,3	0,7	2,9	0,3	-2,1	0,3	0,0	-15,9	19,0	345,8	18,0
Дніпропетровська	-9,3	5,7	1,7	1,1	1,7	0,7	-0,2	3,4	6,6	4526,9	37,5
Донецька	-7,3	-8,2	-5,9	-5,1	3,5	-5,8	-0,8	-4,1	-28,7	-2683,6	21,0
Житомирська	-9,2	-0,2	-3,6	0,3	-2,1	0,4	0,1	-1,3	-8,4	219,7	27,4
Закарпатська	-4,0	0,1	-2,6	0,3	-0,5	0,1	-0,2	-0,7	5,4	35,8	3,5
Запорізька	-11,2	0,5	0,2	0,3	-0,2	0,6	0,0	-1,3	6,7	-217,7	4,7
Івано-Франківська	-9,1	0,3	0,4	0,6	2,9	0,3	0,0	2,4	7,0	-11,6	7,9
Київська	-12,9	1,7	-0,3	1,4	0,2	-0,2	-0,9	0,1	-7,8	851,3	17,2
Кіровоградська	-3,4	0,0	-0,5	0,2	0,2	0,1	-0,4	3,1	-7,4	123,5	22,6
Луганська	-2,5	-1,5	-5,9	-2,2	0,9	-1,5	0,1	-0,4	9,5	-366,6	-4,8
Львівська	-4,1	3,2	2,4	0,7	-0,7	2,5	0,6	-4,9	38,6	-56,3	-0,2
Миколаївська	-2,6	0,0	-0,9	0,2	-0,8	0,0	-0,3	-0,1	14,1	60,6	-8,7
Одеська	-5,6	-0,3	-2,5	1,0	0,6	1,0	-0,3	-0,2	20,6	952,2	11,0
Полтавська	0,0	0,3	-2,5	0,5	0,5	0,6	0,1	0,8	-3,4	-2546,2	-17,8
Рівненська	-8,5	0,7	3,8	0,4	0,8	0,1	-0,2	-0,7	20,8	98,2	9,8
Сумська	-1,5	0,4	2,2	0,3	1,0	0,2	0,0	-3,7	-0,8	135,4	6,2
Тернопільська	-1,0	0,0	-4,2	0,3	0,0	0,1	-0,1	0,3	4,3	120,1	3,0
Харківська	-6,7	-2,2	-7,8	0,5	0,5	2,3	-0,3	-3,4	-4,4	773,6	6,2
Херсонська	-3,3	-0,1	-2,4	0,3	0,2	0,4	0,0	-3,6	5,1	156,5	26,0
Хмельницька	-0,3	0,3	2,2	0,4	-0,4	0,0	-0,2	-2,5	5,9	75,3	-7,9
Черкаська	-12,0	0,2	1,4	0,5	-0,7	0,1	-0,2	-0,7	24,3	154,5	12,8
Чернівецька	1,1	-0,1	-4,0	0,2	0,4	0,2	-0,1	2,0	-1,2	38,9	26,2
Чернігівська	-9,2	-0,2	-1,8	0,3	-0,5	0,2	-0,1	1,4	-17,1	72,1	11,8
м.Київ	-5,4	-0,9	-1,2	0,7	-1,1	2,2	-0,6	-1,5	-11,6	6128	10,3

Джерело: розраховано і складено за даними Державної служби статистики України

Додатки до підрозділу 3.6

Додаток 3.6

Таблиця 3.6.1

Вихідні дані показників для оцінювання інтегрального індексу ефективності розвитку потенціалу сектору ККП (J+M+P+R) за регіонами України, 2013 р.*

Регіони	Рівень тінізації сектору ККП, % від ВДВ	Частка сектору ККП у ВДВ регіону, %	Частка сектору ККП у ВДВ сфери послуг регіону загалом, %	Частка обсягу реалізованих послуг у секторі ККП, % до обсягу реалізов. послуг загалом	Частка зайнятих у секторі ККП, % до загальної чисельності зайнятого населення у економіці регіону	Частка зайнятих у секторі ККП, % до чисельн. зайнятих у сфері послуг регіону	Частка капітал. інвестицій у сектор ККП, у % до загал. обсягу капітал. інвестицій в економіку регіону	Частка експорту сектору ККП, у % до загального експорту послуг у регіоні	Коефіцієнт прокриття імпорту експортом, %	Продуктивність праці працівників, зайнятих у секторі ККП, тис. грн/особу
Вінницька	20	11,9	21,6	45,2	12,0	22,5	2,9	61,7	348	46
Волинська	20	14,0	20,9	30,1	13,9	23,9	0,9	3,6	35	43
Дніпропетровська	28	8,5	18,3	30,9	12,7	20,2	1,3	23,4	147	56
Донецька	41	7,9	14,4	29,8	10,3	17,5	6,1	27,1	57	54
Житомирська	17	12,2	20,8	56,0	13,5	20,6	2,2	40,3	66	38
Закарпатська	16	12,7	19,3	31,3	12,0	20,8	2,7	1,8	8	39
Запорізька	20	10,2	20,8	38,2	12,1	21,4	3,0	25,6	494	47
Івано-Франківська	12	11,7	21,5	30,1	13,2	24,2	0,8	4,8	8	47
Київська	33	9,2	14,3	31,2	15,2	21,4	0,7	7,1	28	48
Кіровоградська	23	8,8	17,2	15,1	12,3	23,1	1,0	2,7	14	37
Луганська	21	10,0	19,5	35,5	10,1	17,0	1,1	27,4	179	46
Львівська	19	16,8	23,6	24,8	14,0	23,9	3,4	32,3	125	62
Миколаївська	22	11,2	19,8	21,5	11,3	19,8	0,9	3,4	6	53
Одеська	23	13,9	18,7	21,3	13,9	19,7	6,8	6,9	61	59
Полтавська	18	7,1	18,0	27,1	11,8	20,4	1,4	53,4	194	46
Рівненська	20	11,6	20,3	28,0	13,7	21,6	2,0	4,1	13	34
Сумська	19	10,3	18,8	29,8	12,3	21,4	1,6	26,6	60	39
Тернопільська	13	13,2	21,4	32,2	14,3	26,7	3,5	2,6	8	35
Харківська	19	18,3	27,9	44,2	14,8	23,6	10	55,0	190	72
Херсонська	17	12,9	22,5	24,4	13,0	23,0	2,7	8,2	13	39
Хмельницька	19	13,6	23,8	39,3	12,3	21,8	1,1	2,4	15	46
Черкаська	18	10,7	20,2	38,2	12,2	23,1	1,9	21,9	142	45
Чернівецька	21	14,7	21,7	41,1	12,4	21,6	1,0	17,0	29	39
Чернігівська	21	11,0	19,7	50,8	12,5	21,4	0,6	16,5	36	41
м.Київ	39	26,7	29,6	57,1	26,1	30,3	16,4	49,9	166	200

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Таблиця 3.6.2

Вихідні дані показників для оцінювання інтегрального індексу ефективності розвитку потенціалу сектору ККП (J+M+P+R) за регіонами України, 2018 р.*

Регіони	Рівень тінізації сектору ККП, % від ВДВ	Частка сектору ККП у ВДВ регіону, %	Частка сектору ККП у ВДВ сфери послуг регіону загалом, %	Частка обсягу реалізованих послуг у секторі ККП, % до обсягу реалізованих послуг загалом	Частка зайнятих у секторі ККП, % до загальної чисельності зайнятого населення у економіці регіону	Частка зайнятих у секторі ККП, % до чисельності зайнятих у сфері послуг регіону	Частка капітальних інвестицій у сектор ККП, у % до загального обсягу капітальних інвестицій в економіку регіону	Частка експорту сектору ККП, у % до загального експорту послуг у регіоні	Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	Продуктивність праці працівників, зайнятих у секторі ККП, тис. грн/особу
Вінницька	17	11,2	22,8	33,7	12,4	23,0	2,6	65,5	153	130
Волинська	16	11,1	16,8	32,4	15,3	24,0	1,0	4,2	29	104
Дніпропетровська	16	8,8	20,4	34,5	13,5	20,9	1,5	46,4	143	136
Донецька	19	7,2	18,6	27,9	11,2	18,2	10,5	8,7	25	130
Житомирська	15	10,4	18,7	28,8	12,9	19,5	1,7	20,9	41	105
Закарпатська	16	13,9	20,4	34,7	11,7	20,8	2,3	6,5	18	112
Запорізька	17	9,9	21,9	35,1	11,9	20,8	4,5	34,5	63	131
Івано-Франківська	10	11,0	21,2	37,1	12,7	23,7	1,5	9,1	19	105
Київська	17	9,3	15,4	26,7	16,0	22,2	1,9	25,1	94	129
Кіровоградська	16	8,9	18,9	35,6	13,2	24,1	1,9	35,2	125	100
Луганська	14	11,3	20,1	27,7	10,5	16,7	5,4	75,6	478	113
Львівська	17	16,6	25,2	39,1	14,4	23,8	3,8	37,3	123	168
Миколаївська	13	10,2	18,0	32,7	11,1	20,4	2,5	4,1	10	127
Одеська	17	12,3	17,1	31,8	13,6	19,2	4,9	12,1	87	136
Полтавська	15	5,8	18,2	35,7	11,8	20,2	1,5	40,6	155	125
Рівненська	17	12,3	22,7	38,9	14,0	21,9	2,7	2,6	10	93
Сумська	18	10,2	20,7	36,8	11,9	21,0	2,6	44,0	114	106
Тернопільська	7	13,1	22,1	36,7	14,6	25,9	4,3	4,3	12	95
Харківська	19	15,8	29,3	36,3	14,8	23,3	6,1	72,4	159	168
Херсонська	17	11,8	21,9	36,5	12,7	22,0	2,2	7,6	22	101
Хмельницька	16	10,3	19,8	32,6	12,3	21,7	1,4	5,0	18	106
Черкаська	12	9,9	19,2	28,9	12,4	23,1	3,1	63,5	235	119
Чернівецька	19	15,1	23,0	36,7	12,3	22,1	3,5	24,1	58	100
Чернігівська	15	9,6	19,2	26,8	12,4	20,5	1,1	19,6	213	110
м.Київ	27	25,4	29,3	31,8	26,7	30,0	18,1	61,1	176	498

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Таблиця 3.6.3

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнту локалізації ККП за 2013 р., 2018 р.*

Регіони	Частка ВДВ ККП у ВДВ регіону, %		Частка зайнятих у секторі ККП, % до зайнятих у економіці регіону		Частка обсягу реалізованих послуг у секторі ККП до обсягу реалізованих послуг загалом у регіоні, %	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Вінницька	11,9	22,8	12,0	12,4	45,2	33,7
Волинська	14,0	16,8	13,9	15,3	30,1	32,4
Дніпропетровська	8,5	20,4	12,7	13,5	30,9	34,5
Донецька	7,9	18,6	10,3	11,2	29,8	27,9
Житомирська	12,2	18,7	13,5	12,9	56,0	28,8
Закарпатська	12,7	20,4	12,0	11,7	31,3	34,7
Запорізька	10,2	21,9	12,1	11,9	38,2	35,1
Івано-Франківська	11,7	21,2	13,2	12,7	30,1	37,1
Київська	9,2	15,4	15,2	16,0	31,2	26,7
Кіровоградська	8,8	18,9	12,3	13,2	15,1	35,6
Луганська	10,0	20,1	10,1	10,5	35,5	27,7
Львівська	16,8	25,2	14,0	14,4	24,8	39,1
Миколаївська	11,2	18,0	11,3	11,1	21,5	32,7
Одеська	13,9	17,1	13,9	13,6	21,3	31,8
Полтавська	7,1	18,2	11,8	11,8	27,1	35,7
Рівненська	11,6	22,7	13,7	14,0	28,0	38,9
Сумська	10,3	20,7	12,3	11,9	29,8	36,8
Тернопільська	13,2	22,1	14,3	14,6	32,2	36,7
Харківська	18,3	29,3	14,8	14,8	44,2	36,3
Херсонська	12,9	21,9	13,0	12,7	24,4	36,5
Хмельницька	13,6	19,8	12,3	12,3	39,3	32,6
Черкаська	10,7	19,2	12,2	12,4	38,2	28,9
Чернівецька	14,7	23,0	12,4	12,3	41,1	36,7
Чернігівська	11,0	19,2	12,5	12,4	50,8	26,8
м.Київ	26,7	29,3	26,1	26,7	57,1	31,8
Україна	14,4	14,3	13,6	14,3	38,3	32,4

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Таблиця 3.6.4

Коефіцієнти локалізації сектору креативних комерційних послуг за регіонами України у 2013-2018 рр.

Регіони	Коефіцієнт локалізації за ВДВ		Коефіцієнт локалізації за чисельністю зайнятих		Коефіцієнт локалізації за обсягами реалізов. послуг		Інтегральний коефіцієнт локалізації сектору ККП		Динаміка значення інтегрального коефіцієнта локалізації (2018 / 2013, Δ+/-)
	2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018	
Вінницька	0,827	1,593	0,885	0,870	1,181	1,040	0,964	1,168	0,765 ↑
Волинська	0,973	1,174	1,020	1,076	0,785	0,999	0,926	1,083	0,202 ↑
Дніпропетровська	0,590	1,424	0,937	0,950	0,806	1,064	0,777	1,146	0,834 ↑
Донецька	0,549	1,302	0,758	0,784	0,778	0,860	0,695	0,982	0,753 ↑
Житомирська	0,845	1,304	0,995	0,905	1,463	0,890	1,101	1,033	0,460 ↓
Закарпатська	0,883	1,428	0,883	0,824	0,817	1,072	0,861	1,108	0,544 ↑
Запорізька	0,707	1,533	0,892	0,835	0,997	1,082	0,865	1,150	0,826 ↑
Івано-Франківська	0,815	1,481	0,972	0,892	0,785	1,144	0,858	1,172	0,666 ↑
Київська	0,637	1,079	1,118	1,125	0,816	0,825	0,857	1,010	0,442 ↑
Кіровоградська	0,614	1,322	0,901	0,930	0,394	1,098	0,636	1,116	0,708 ↑
Луганська	0,697	1,404	0,741	0,734	0,928	0,855	0,789	0,998	0,707 ↑
Львівська	1,166	1,763	1,031	1,007	0,647	1,207	0,948	1,326	0,596 ↑
Миколаївська	0,775	1,261	0,828	0,782	0,563	1,009	0,722	1,018	0,487 ↑
Одеська	0,966	1,193	1,020	0,956	0,555	0,981	0,847	1,043	0,227 ↑
Полтавська	0,492	1,271	0,870	0,830	0,708	1,102	0,690	1,067	0,778 ↑
Рівненська	0,803	1,585	1,004	0,984	0,731	1,200	0,846	1,256	0,782 ↑
Сумська	0,712	1,448	0,905	0,832	0,778	1,135	0,798	1,138	0,736 ↑
Тернопільська	0,913	1,547	1,054	1,025	0,841	1,133	0,936	1,235	0,634 ↑
Харківська	1,270	2,046	1,091	1,037	1,153	1,120	1,171	1,401	0,775 ↑
Херсонська	0,896	1,532	0,954	0,894	0,636	1,126	0,829	1,184	0,636 ↑
Хмельницька	0,942	1,384	0,902	0,860	1,026	1,005	0,957	1,083	0,442 ↑
Черкаська	0,740	1,345	0,896	0,869	0,998	0,892	0,878	1,035	0,605 ↑
Чернівецька	1,022	1,609	0,914	0,863	1,073	1,132	1,003	1,201	0,587 ↑
Чернігівська	0,760	1,342	0,918	0,870	1,327	0,826	1,002	1,013	0,581 ↑
м.Київ	1,855	2,047	1,921	1,871	1,491	0,982	1,755	1,633	0,192 ↓

*Примітка: темним тлом у таблиці характеризує регіони з вищим рівнем концентрації креативної діяльності за загальноукраїнський рівень.

Таблиця 3.6.5

Коефіцієнти еластичності показників соціально-економічного розвитку регіону та показників сектору ККП (J+M+P+R)*

Регіони	Темпи росту зайнятості 2018/2013 р., %		Коефіцієнт еластичності, регіон / ККП	Темпи росту ВДВ 2018/2013 р. (у дол. США), %		Коефіцієнт еластичності, регіон / ККП	Темпи росту капітальних інвестицій 2018/2013 р. (у дол. США), %		Коефіцієнт еластичності, регіон / ККП	Коефіцієнти еластичності показників сектору ККП		
	сектор ККП, %	регіон, %		сектор ККП, %	регіон, %		сектор ККП, %	регіон, %		Δ% ВДВ / Δ% зайнятість	Δ% зайнятість / Δ% капітальні інвестиції	Δ% ВДВ / Δ% капітальні інвестиції
Вінницька	95,4	92,6	0,971	78,3	83,6	1,068	75,1	90,2	1,201	0,820	1,270	1,042
Волинська	92,1	83,3	0,904	65,0	81,9	1,260	84,3	74,4	0,883	0,706	1,093	0,771
Дніпропетровська	97,3	91,6	0,941	68,5	66,4	0,969	94,9	86,0	0,906	0,703	1,026	0,721
Донецька	40,8	37,7	0,923	28,9	31,6	1,095	48,3	59,6	1,233	0,708	0,844	0,598
Житомирська	89,2	93,6	1,049	71,7	83,9	1,169	65,3	87,4	1,339	0,804	1,366	1,098
Закарпатська	90,8	92,8	1,023	75,7	69,3	0,915	70,1	82,6	1,177	0,834	1,294	1,080
Запорізька	87,4	89,1	1,020	71,0	72,8	1,025	100,2	64,9	0,648	0,813	0,872	0,709
Івано-Франківська	96,6	100,6	1,040	62,0	66,0	1,064	106,6	39,9	0,374	0,642	0,906	0,582
Київська	105,1	99,6	0,948	82,3	80,7	0,981	155,1	60,2	0,388	0,783	0,678	0,531
Кіровоградська	94,7	87,7	0,925	73,5	73,2	0,997	122,9	66,8	0,544	0,776	0,771	0,598
Луганська	30,6	29,5	0,963	21,7	19,2	0,885	40,4	17,9	0,443	0,708	0,758	0,537
Львівська	98,3	96,1	0,977	77,6	78,8	1,014	95,9	88,1	0,919	0,790	1,025	0,810
Миколаївська	91,9	92,8	1,011	64,2	70,3	1,094	162,7	77,8	0,478	0,699	0,565	0,395
Одеська	92,4	94,1	1,018	61,8	70,2	1,135	41,9	73,8	1,760	0,669	2,204	1,474
Полтавська	89,6	89,6	1,000	69,8	84,8	1,214	60,8	61,3	1,008	0,779	1,473	1,148
Рівненська	98,2	95,7	0,974	77,4	73,0	0,943	99,9	74,8	0,749	0,788	0,983	0,775
Сумська	90,6	94,0	1,038	71,8	72,0	1,003	134,4	80,4	0,598	0,793	0,674	0,534
Тернопільська	94,5	92,8	0,982	75,1	75,5	1,006	100,4	93,9	0,935	0,794	0,941	0,748
Харківська	97,7	98,1	1,004	65,9	76,5	1,160	44,9	85,2	1,897	0,674	2,177	1,468
Херсонська	91,7	93,3	1,018	68,6	74,7	1,089	98,6	116,5	1,181	0,748	0,930	0,695
Хмельницька	90,9	91,0	1,001	61,0	80,1	1,314	114,6	80,3	0,701	0,670	0,794	0,532
Черкаська	94,5	93,0	0,984	72,2	77,9	1,080	154,3	98,9	0,641	0,764	0,612	0,468
Чернівецька	96,7	97,8	1,011	72,1	70,3	0,975	167,6	64,1	0,382	0,746	0,577	0,430
Чернігівська	90,2	90,8	1,006	70,7	80,7	1,142	168,1	99,4	0,591	0,784	0,537	0,420
м. Київ	98,9	96,9	0,980	71,5	75,3	1,053	91,3	85,8	0,939	0,723	1,083	0,783

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Додатки до підрозділу 3.7

Додаток 3.7.1

Таблиця 3.7.1

Інтегральний індекс ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України в 2013 р.

№	Регіон	Рівень тінізації, %	Обсяг ВДВ у ІКТ-секторі, млн грн.	Частка сфери ІКТ за обсягом наданих послуг у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за валовою доданою вартістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за зайнятістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за кап. інвестиціями у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за ПІІ у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за експортом послуг у регіоні, %	Продуктивність праці у сфері ІКТ, тис. грн/1 зайнятого	Неформальна зайнятість у сфері ІКТ, %
1	Вінницька	23,44	574,00	38,37	1,2	0,92	0,5	1,2	56,71	88,31	0,34
2	Волинська	22,88	192,00	18,29	0,4	0,79	0,1	7,48	0,75	54,86	0,25
3	Дніпропетровська	27,38	2514,00	14,14	5,1	1,80	0,3	0,29	13,78	91,42	0,22
4	Донецька	43,97	1431,00	14,63	2,9	0,94	1,2	0,34	1,02	77,35	0,12
5	Житомирська	20,18	352,00	48,02	0,7	1,45	0,4	0,02	32,20	44	0,39
6	Закарпатська	16,16	207,00	23,24	0,4	0,70	0,1	0,06	0,11	54,47	0,31
7	Запорізька	22,22	625,00	18,48	1,3	1,22	0,2	0,033	6,49	62,5	0,24
8	Івано-Франківська	15,35	316,00	22,4	0,6	0,66	0,2	0,01	1,64	85,41	0,29
9	Київська	23,75	889,00	21,84	1,8	1,61	0,2	0,05	1,88	72,87	0,21
10	Кіровоградська	22,75	178,00	10,08	0,3	1,06	0,1	0,23	1,86	38,7	0,27
11	Луганська	18,28	474,00	17,59	1	0,87	0,2	0,01	4,07	53,86	0,19
12	Львівська	19,33	3046,00	16,87	6,2	1,70	0,8	2,24	25,55	162	0,32
13	Миколаївська	16,36	355,00	12,16	0,7	0,69	0,3	0,03	0,11	95,95	0,19
14	Одеська	26,25	2143,00	13,14	4,4	1,69	4,3	0,41	1,39	119,1	0,42
15	Полтавська	18,42	403,00	14,83	0,8	0,96	0,2	0,024	2,27	65	0,19
16	Рівненська	24,50	202,00	19,37	0,4	1,13	0,5	0,04	0,29	36,07	0,51
17	Сумська	25,13	197,00	19,63	0,4	0,89	0,3	0,05	3,92	42,83	0,30
18	Тернопільська	19,23	239,00	25,31	0,5	0,81	0,5	0,2	2,16	66,39	0,35
19	Харківська	21,21	2735,00	22,31	5,6	2,17	0,8	1,01	27,93	98,03	0,31
20	Херсонська	21,94	213,00	18,24	0,4	0,81	0,2	0,01	1,11	54,62	0,32
21	Хмельницька	21,25	192,00	27,35	0,4	0,75	0,1	0,08	1,68	44,65	0,21
22	Черкаська	21,12	296,00	29,43	0,6	0,91	0,1	0,005	6,47	58,04	0,28
23	Чернівецька	21,68	185,00	31,22	0,4	0,97	0,1	0,17	11,69	48,68	0,51
24	Чернігівська	19,76	274,00	43,63	0,5	1,04	0,1	0,03	14,03	55,92	0,29
25	м. Київ	34,70	30140,00	27,42	61,2	5,83	12,2	6,83	25,82	365,8	0,24

продовження таблиці 3.7.1

Стандартизовані величини										
Рівень тінізації, %	Обсяг ВДВ у ІКТ-секторі, млн грн.	Частка сфери ІКТ за обсягом наданих послуг у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за валовою доданою вартістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за зайнятістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за кап. інвестиціями у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за ПІІ у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за експортом послуг у регіоні, %	Продуктивність праці у сфері ІКТ, тис. грн/1 зайнятого	Неформальна зайнятість у сфері ІКТ, %	Інтегральний індекс ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг:
71,73	1,32	74,56	1,48	5,12	3,31	15,987	100	15,84	42,87	0,3322
73,67	0,05	21,64	0,16	2,47	0,00	100	1,138	5,70	65,58	0,2704
57,95	7,80	10,72	7,88	22,01	1,65	3,8127	24,16	16,79	74,70	0,2275
0,00	4,18	12,01	4,27	5,46	9,09	4,4816	1,616	12,52	100,00	0,1536
83,12	0,58	100,00	0,66	15,29	2,48	0,2007	56,7	2,40	30,35	0,2918
97,14	0,10	34,70	0,16	0,86	0,00	0,7358	0	5,58	51,17	0,1905
75,99	1,49	22,14	1,64	10,81	0,83	0,3746	11,28	8,02	67,86	0,2004
100,00	0,46	32,49	0,49	0,00	0,83	0,0669	2,704	14,96	56,62	0,2086
70,66	2,37	31,00	2,46	18,38	0,83	0,602	3,134	11,16	75,55	0,2162
74,15	0,00	0,00	0,00	7,78	0,00	3,01	3,093	0,80	61,41	0,1502
89,76	0,99	19,81	1,15	4,10	0,83	0,0669	7,001	5,40	80,35	0,2094
86,08	9,57	17,91	9,69	20,18	5,79	29,9	44,94	38,20	48,08	0,3103
96,45	0,59	5,50	0,66	0,67	1,65	0,3344	0,004	18,16	81,30	0,2053
61,90	6,56	8,08	6,73	19,97	34,71	5,4181	2,267	25,17	24,83	0,1956
89,27	0,75	12,52	0,82	5,78	0,83	0,2542	3,822	8,77	80,76	0,2036
68,01	0,08	24,49	0,16	9,16	3,31	0,4682	0,319	0,00	0,00	0,1060
65,82	0,06	25,18	0,16	4,52	1,65	0,602	6,747	2,05	52,70	0,1595
86,42	0,20	40,14	0,33	3,00	3,31	2,6087	3,621	9,20	42,33	0,1912
79,52	8,53	32,26	8,70	29,33	5,79	13,445	49,16	18,79	50,63	0,2962
76,97	0,12	21,52	0,16	2,99	0,83	0,0669	1,77	5,62	49,33	0,1594
79,39	0,05	45,52	0,16	1,78	0,00	1,0033	2,79	2,60	76,57	0,2099
79,84	0,39	51,02	0,49	4,83	0,00	0	11,24	6,66	59,79	0,2143
77,89	0,02	55,74	0,16	6,05	0,00	2,2074	20,46	3,83	2,33	0,1687
84,57	0,32	88,43	0,33	7,30	0,00	0,3344	24,61	6,02	55,72	0,2676
32,39	100,00	45,72	100,00	100,00	100,00	91,304	45,42	100,00	69,24	0,7841

Таблиця 3.7.2

Інтегральний індекс ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України в 2018 р.

№	Регіон	Рівень тінізації, %	Обсяг ВДВ у ІКТ-секторі, млн грн.	Частка сфери ІКТ за обсягом наданих послуг у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за валовою доданою вартістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за зайнятістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за кап. інвестиціями у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за ПІІ у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за експортом послуг у регіоні, %	Продуктивність праці у сфері ІКТ, тис. грн/1 зайнятого	Неформальна зайнятість у сфері ІКТ, %
1	Вінницька	15,78	3055,00	27,56	2,20	1,00	0,50	1,10	62,00	484,92	0,29
2	Волинська	17,41	706,00	15,80	0,50	0,80	0,20	3,20	2,34	252,14	0,19
3	Дніпропетровська	15,31	7147,00	9,80	5,20	1,90	0,40	0,18	36,07	273,83	0,27
4	Донецька	30,08	2280,00	34,62	1,60	1,20	5,60	0,00	2,76	253,33	0,12
5	Житомирська	15,06	1403,00	25,57	1,00	1,50	0,30	0,01	19,58	182,21	0,37
6	Закарпатська	15,61	721,00	15,20	0,50	0,60	0,10	0,00	1,32	240,33	0,18
7	Запорізька	14,92	2355,00	16,66	1,70	1,20	0,40	0,05	12,70	273,84	0,26
8	Івано-Франківська	9,82	1168,00	17,14	0,80	0,60	0,20	0,04	7,40	332,00	0,28
9	Київська	13,80	4138,00	8,02	3,00	1,90	0,20	0,05	4,48	281,50	0,16
10	Кіровоградська	13,52	712,00	13,62	0,50	1,10	0,20	0,33	13,86	178,00	0,16
11	Луганська	10,75	476,00	55,34	0,30	0,70	0,70	0,00	1,24	226,67	0,27
12	Львівська	16,14	10358,00	22,18	7,50	1,70	0,80	0,51	33,35	578,66	0,25
13	Миколаївська	12,50	1529,00	9,45	1,10	0,70	0,20	0,03	1,14	463,33	0,20
14	Одеська	18,46	4706,00	7,99	3,40	1,50	1,20	0,22	3,55	311,66	0,36
15	Полтавська	13,82	1394,00	11,36	1,00	0,90	0,30	0,00	9,04	273,33	0,12
16	Рівненська	15,50	796,00	13,41	0,60	1,10	0,10	0,03	1,76	156,08	0,61
17	Сумська	15,01	953,00	20,18	0,70	0,90	0,10	0,11	8,63	216,59	0,27
18	Тернопільська	17,29	825,00	15,94	0,60	0,80	0,30	0,03	4,06	257,81	0,24
19	Харківська	14,61	12077,00	30,09	8,70	2,00	1,20	1,20	63,01	473,61	0,23
20	Херсонська	13,78	795,00	19,39	0,60	0,80	0,10	0,00	1,69	233,82	0,31
21	Хмельницька	13,28	973,00	20,63	0,70	0,70	0,10	0,02	2,66	270,28	0,19
22	Черкаська	14,73	1742,00	18,50	1,30	0,90	0,30	0,03	53,86	378,70	0,17
23	Чернівецька	13,92	726,00	30,12	0,50	0,90	0,60	0,21	22,41	220,00	0,42
24	Чернігівська	15,84	1254,00	23,57	0,90	1,00	0,10	0,01	17,32	291,63	0,21
25	м. Київ	25,65	76545,00	25,38	55,10	6,80	13,40	12,49	40,56	816,92	0,67

Стандартизовані величини										Інтегральний індекс ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг:
Рівень тінізації, %	Обсяг ВДВ у ІКТ-секторі, млн грн.	Частка сфери ІКТ за обсягом наданих послуг у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за валовою доданою вартістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за зайнятістю у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за кап. інвестиціями у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за ПІІ у регіоні, %	Частка сфери ІКТ за експортом послуг у регіоні, %	Продуктивність праці у сфері ІКТ, тис. грн/1 зайнятого	Неформальна зайнятість у сфері ІКТ, %	
70,59	3,39	41,33	3,47	6,45	3,01	8,81	98,37	49,76	69,09	0,3543
62,54	0,30	16,49	0,36	3,23	0,75	25,62	1,93	14,54	87,27	0,2130
72,91	8,77	3,83	8,94	20,97	2,26	1,44	56,46	17,82	72,73	0,2661
0,00	2,37	56,25	2,37	9,68	41,35	0,00	2,61	14,72	100,00	0,2293
74,15	1,22	37,13	1,28	14,52	1,50	0,10	29,79	3,95	54,55	0,2182
71,46	0,32	15,23	0,36	0,00	0,00	0,03	0,29	12,75	89,09	0,1895
74,83	2,47	18,32	2,55	9,68	2,26	0,40	18,67	17,82	74,55	0,2216
100,00	0,91	19,33	0,91	0,00	0,75	0,32	10,11	26,62	70,91	0,2299
80,38	4,81	0,08	4,93	20,97	0,75	0,40	5,38	18,98	92,73	0,2294
81,77	0,31	11,89	0,36	8,06	0,75	2,64	20,54	3,32	92,73	0,2224
95,44	0,00	100,00	0,00	1,61	4,51	0,02	0,15	10,68	72,73	0,2851
68,84	12,99	29,97	13,14	17,74	5,26	4,08	52,05	63,95	76,36	0,3444
86,79	1,38	3,08	1,46	1,61	0,75	0,24	0,00	46,49	85,45	0,2273
57,38	5,56	0,00	5,66	14,52	8,27	1,76	3,89	23,54	56,36	0,1769
80,26	1,21	7,13	1,28	4,84	1,50	0,01	12,76	17,74	100,00	0,2267
71,96	0,42	11,44	0,55	8,06	0,00	0,24	1,00	0,00	10,91	0,1046
74,41	0,63	25,75	0,73	4,84	0,00	0,88	12,11	9,16	72,73	0,2012
63,16	0,46	16,79	0,55	3,23	1,50	0,25	4,71	15,39	78,18	0,1842
76,38	15,25	46,67	15,33	22,58	8,27	9,61	100,00	48,05	80,00	0,4221
80,44	0,42	24,08	0,55	3,23	0,00	0,00	0,88	11,76	65,45	0,1868
82,94	0,65	26,71	0,73	1,61	0,00	0,18	2,45	17,28	87,27	0,2198
75,76	1,66	22,19	1,82	4,84	1,50	0,20	85,21	33,69	90,91	0,3178
79,78	0,33	46,73	0,36	4,84	3,76	1,68	34,37	9,67	45,45	0,2270
70,29	1,02	32,92	1,09	6,45	0,00	0,08	26,15	20,51	83,64	0,2422
21,85	100,00	36,73	100,00	100,00	100,00	100,00	63,71	100,00	0,00	0,7223

Додаток 3.7.2

Таблиця 3.7.3

Типологізації регіонів України відповідно до рівня їх інтегрального індексу ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України в 2013 р.

Регіони-лідери з найвищим рівнем ефективності	м. Київ	0,7841	0,7841
			0,3572
Регіони-переслідувачі з високим рівнем ефективності	Вінницька	0,3322	
	Львівська	0,3103	
	Харківська	0,2962	
	Житомирська	0,2918	
	Волинська	0,2704	
	Чернігівська	0,2676	0,2369
Регіони з низьким рівнем ефективності	Дніпропетровська	0,2275	
	Київська	0,2162	
	Черкаська	0,2143	0,212
Регіони з найнижчим рівнем ефективності	Хмельницька	0,2099	
	Луганська	0,2094	
	Івано-Франківська	0,2086	
	Миколаївська	0,2053	
	Полтавська	0,2036	
	Запорізька	0,2004	
	Одеська	0,1956	
	Тернопільська	0,1912	
	Закарпатська	0,1905	
	Чернівецька	0,1687	
	Сумська	0,1595	
	Херсонська	0,1594	
	Донецька	0,1536	
	Кіровоградська	0,1502	
	Рівненська	0,1060	0,106

Таблиця 3.7.4

Типологізації регіонів України відповідно до рівня їх інтегрального індексу ефективності використання потенціалу ІКТ-сектора в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України в 2018 р.

Регіони-лідери з найвищим рівнем ефективності	м. Київ	0,7223	0,7223
	Харківська	0,4221	0,3641
Регіони-переслідувачі з високим рівнем ефективності	Вінницька	0,3543	
	Львівська	0,3444	
	Черкаська	0,3178	
	Луганська	0,2851	
	Дніпропетровська	0,2661	0,2585
Регіони з низьким рівнем ефективності	Чернігівська	0,2422	
	Івано-Франківська	0,2299	
	Київська	0,2294	0,2294
Регіони з найнижчим рівнем ефективності	Донецька	0,2293	
	Миколаївська	0,2273	
	Чернівецька	0,2270	
	Полтавська	0,2267	
	Кіровоградська	0,2224	
	Запорізька	0,2216	
	Хмельницька	0,2198	
	Житомирська	0,2182	
	Волинська	0,2130	
	Сумська	0,2012	
	Закарпатська	0,1895	
	Херсонська	0,1868	
	Тернопільська	0,1842	
	Одеська	0,1769	
	Рівненська	0,1046	0,1046

Додаток 3.7.3

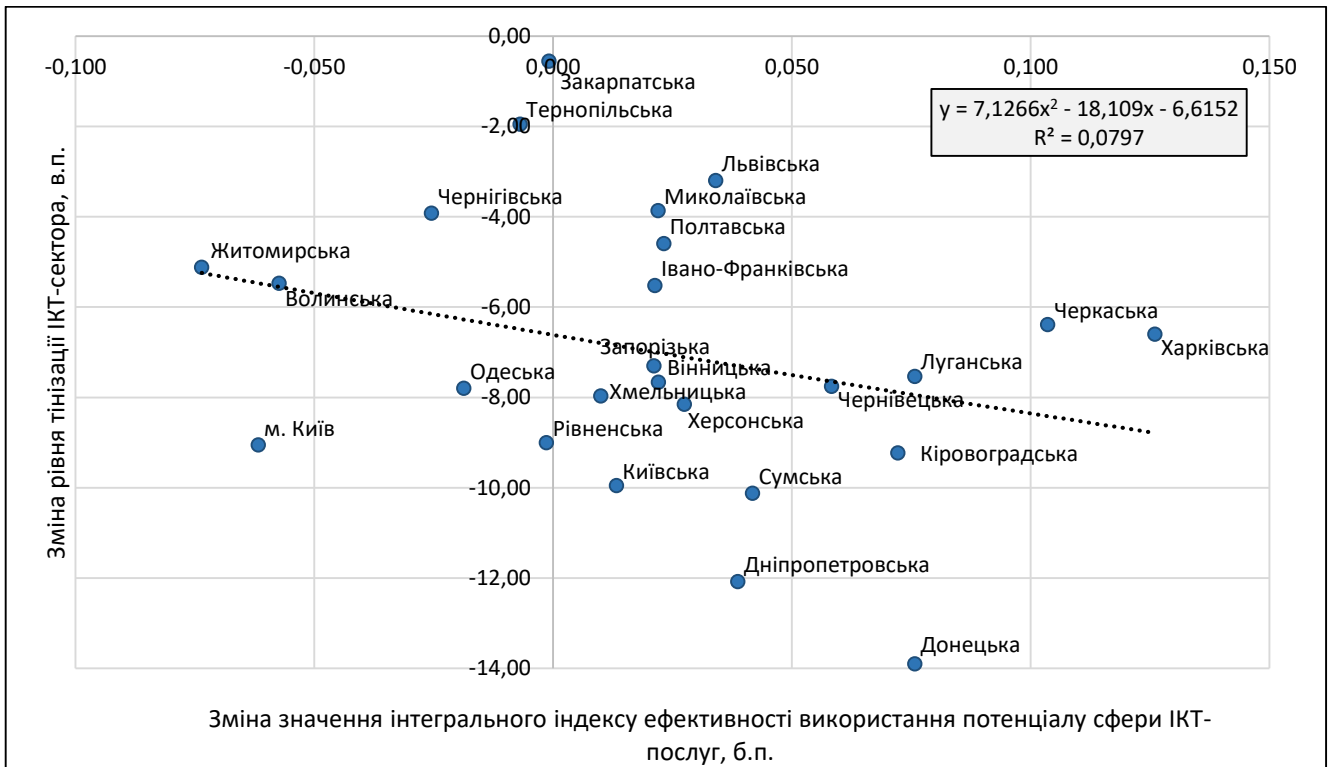


Рис. 3.7.3. Взаємозалежність між зміною значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг та зміною рівня тіньової економіки в сфері ІКТ-послуг у 2013-2018 р.

Додаток 3.7.4

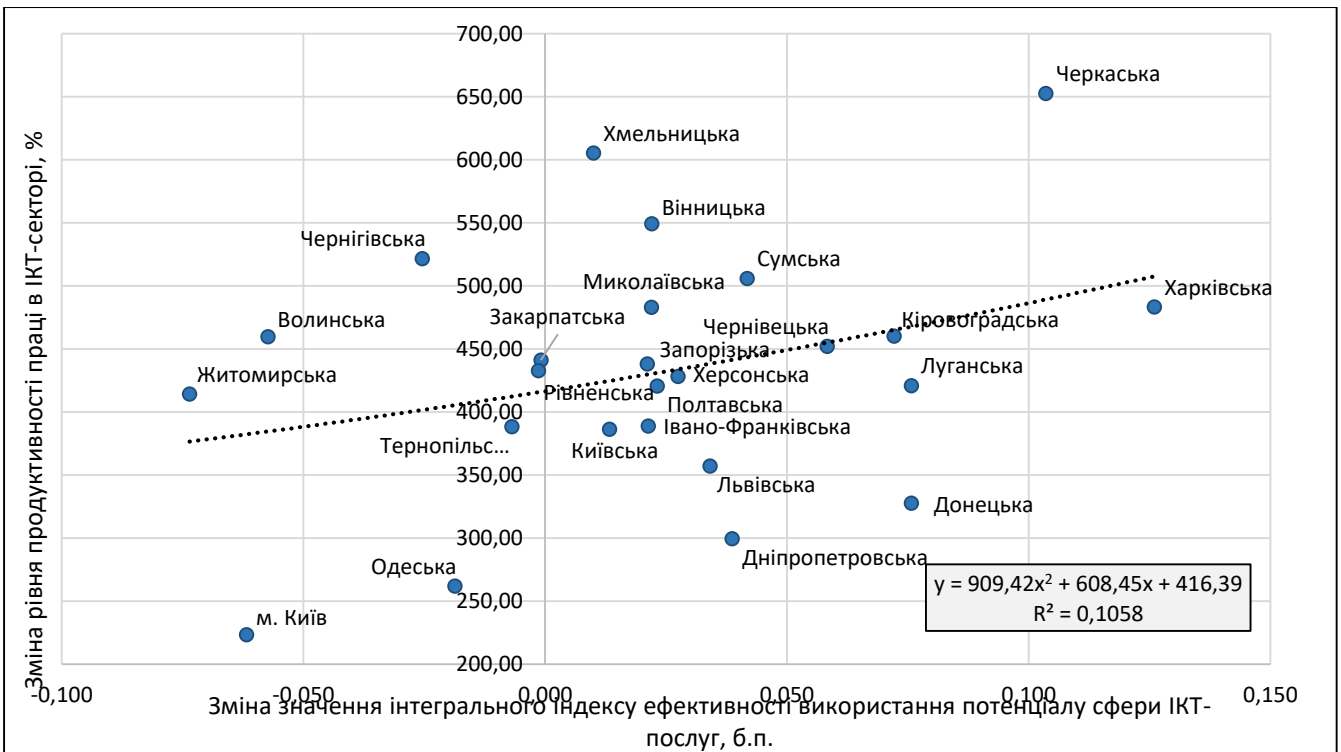


Рис. 3.7.4. Взаємозалежність між зміною значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг та зміною рівня продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг у 2013-2018 р.

Додаток 3.7.5

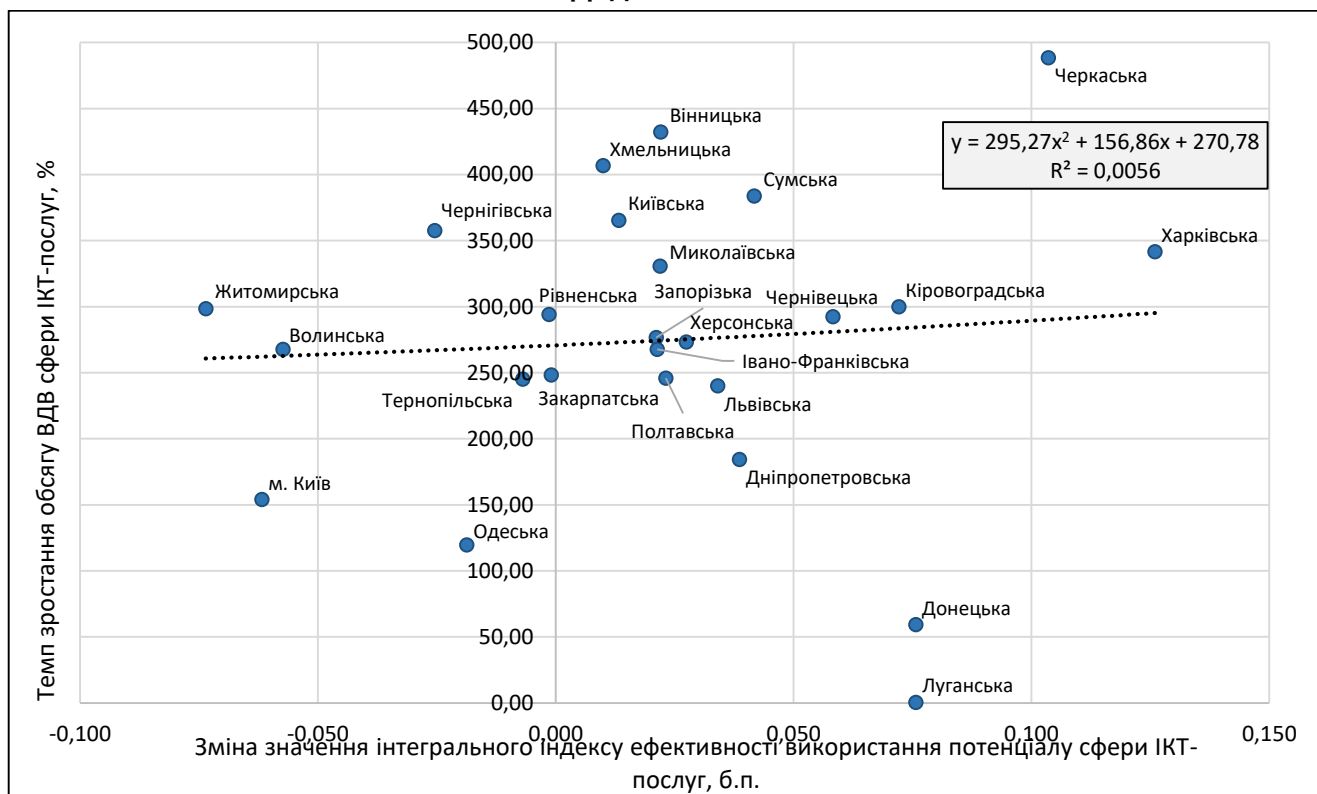


Рис. 3.7.5. Взаємозалежність між зміною значення інтегрального індексу ефективності використання потенціалу сфери ІКТ-послуг та темпом зростання обсягу ВДВ сфери ІКТ-послуг у 2013-2018 р.

Додаток 3.7.6

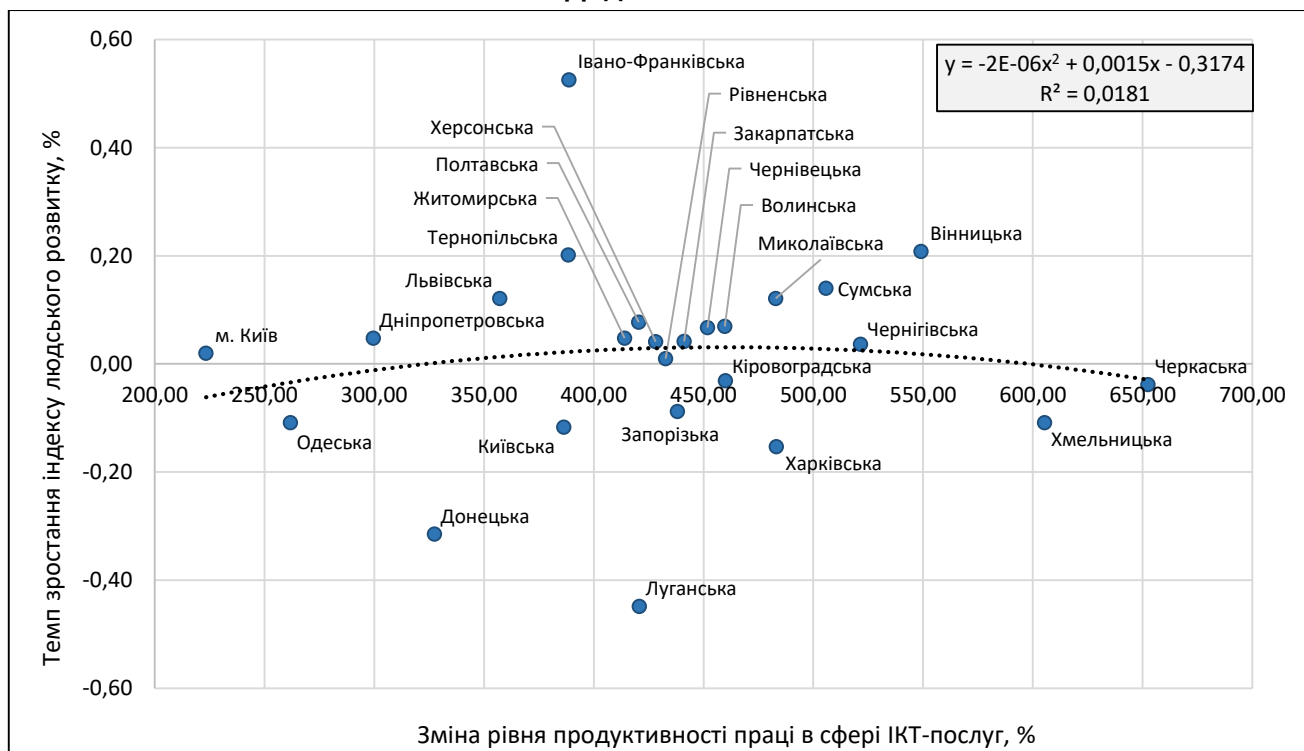


Рис. 3.7.6. Взаємозалежність між зміною рівня продуктивності праці в сфері ІКТ-послуг та темпом зростання індексу людського розвитку в 2013-2018 р.*

Підписано до друку 10.12.2020 р.
Папір ксероксний. Друк на різнографі.
Гарнітура "Arial" Умов. друк. арк. 14,5.
Наклад 100 прим. Зам.№16
Друк: ПП "Арал" Свідоцтво: серія А01 №21230 від 18.06.2007 р.
Державна реєстрація 09.09.1998 р.
м.Львів, вул. Козельницька, 4 Тел: (050) 371-62-80